

**CEREN GÜLSER İLİKAN
RASIMOĞLU**

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ SAĞ. BİL. ENST.

DOKTORA TEZİ

İSTANBUL-2019

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

(DOKTORA TEZİ)

**FILLES DE LA CHARITE, ON DOKUZUNCU YÜZYIL
OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA HAYIRSEVERLİK
VE SAĞLIK**

CEREN GÜLSER İLİKAN RASİMOĞLU

**DANIŞMAN
DOÇ. DR. HAKAN ERTİN**

**TIP TARİHİ VE ETİK ANABİLİM DALI
TIP TARİHİ VE ETİK PROGRAMI**

İSTANBUL-2019

TEZ ONAYI

DOKTORA TEZİ ONAYI

İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü İstanbul Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı, Tıp Tarihi ve Etik Programında Doktora öğrencisi Ceren Gülser İlikan Rasimoğlu tarafından Doç. Dr. Hakan Ertin'in danışmanlığında hazırlanan " *Filles de la Charité, On Dekuzuncu Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'nda Hayırseverlik ve Sağlık* " başlıklı tez aşağıdaki jüri üyeleri tarafından 29/05/2019 tarihinde yapılan Tez Savunma Sınavında başarılı bulunmuş ve Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı

Prof. Dr. İhan İkilek

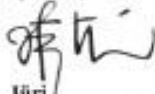
İ.Ü. İst. Tıp Fak. Tıp Tarihi ve Etik AD.

Jüri-Danışman

Doç. Dr. Hakan Ertin

İ.Ü. İst. Tıp Fak. Tıp Tarihi ve Etik AD.

Jüri

Dr. Öğr. Üyesi Aker Tunca Kara

Medeniyet Üniv. Tıp Fak. Tıp Tarihi ve Etik AD.

Jüri

Prof. Dr. Arın Namal

İ.Ü. İst. Tıp Fak. Tıp Tarihi ve Etik AD.

Jüri

Dr. Öğr. Üyesi İbrahim Topçu

Sağlık Bilimleri Üniv. Tıp Fak. Tıp Tarihi ve Etik AD.

BEYAN

iii

BEYAN

Bu tez çalışmasının kendi çalışmam olduğunu, tezin planlanmasından yazımına kadar bütün safhalarda etik dışı davranışımın olmadığını, bu tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, bu tez çalışmasıyla elde edilmeyen bütün bilgi ve yorumlara kaynak gösterdiğimi ve bu kaynakları da kaynaklar listesine aldığımı, yine bu tezin çalışılması ve yazımı sırasında patent ve telif haklarını ihlal edici bir davranışımın olmadığı beyan ederim.

CEREN GÜLSER İLİKAN RASİMOĞLU

ITHAF

Bu çalışmayı biz burada yok iken var olan ve kendilerine bakacak birilerini arayan hastalara ve onlara bakanlara ithaf ediyorum.

TEŞEKKÜR

Bu tezi hazırlarken bana destek olan danışman ve hocalarım Doç. Dr. Hakan Ertin, Prof. Dr. Nuran Yıldırım, Prof. Dr. İlhan İlkılıç, Prof. Dr. İnci User, Prof. Dr. Yeşim Işıl Ülman, Prof. Dr. Arın Namal, Doç. Dr. Rainer Brömer, Dr. Öğr. Üyesi Alper Tunga Kara ve Dr. Öğr. Üyesi İbrahim Topçu'ya; soru ve sorunlarıma eşlik eden sevgili arkadaşlarım Fatih Artvinli, Philippe Bourmaud, Alper Bilgili, Metin Cevizci, Gözde Orhan, Deniz Arzuk, Ezgi Berk ve Bilge Seçkin'e ve bana cesaret vermekten hiç vazgeçmeyen annem Selma İlikan, babam Faruk İlikan ile eşim Rasim Rasimoğlu'na teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAYI	İİ
BEYAN.....	İİİ
İTHAF.....	İV
TEŞEKKÜR.....	V
İÇİNDEKİLER	VI
TABLolar LİSTESİ.....	Vİİİ
ŞEKİLLER LİSTESİ	İX
SEMBOLLER / KISALTMALAR LİSTESİ	Xİ
ÖZET	Xİİ
ABSTRACT.....	Xİİİ
1. GİRİŞ VE AMAÇ.....	1
2. GENEL BİLGİLER	4
3. GEREÇ VE YÖNTEM.....	5
4. BULGULAR.....	8
4.1. Çerçeve	8
4.1.1. Toplumsal Cinsiyet	8
4.1.2. Hayırseverlik.....	11
4.1.3. Misyonerlik	14
4.2. 17. Yüzyıl'da Fransa, Din ve Sağlık.....	16
4.2.1. Saint Vincent de Paul ve Lazaristler	22
4.2.2. Louise de Marillac ve <i>Filles de la Charité</i>	23
4.2.3. Fransız Devrimi'nin Etkisi.....	35
4.3. Osmanlı İmparatorluğu ve Değişim.....	41
4.3.1. Kapitülasyonlar ve Himaye.....	41
4.3.2. Değişim ve Tanzimat	48
4.3.3. Din Değiştirme.....	52
4.4. Osmanlı İmparatorluğu ve Katolik Misyonerler.....	55
4.4.1. Lazaristler'in Osmanlı Topraklarına Gelişi 1783	55
4.4.2. <i>Filles de la Charité</i> Rahibelerinin Osmanlı Topraklarına Gelişi 1839.....	60
4.4.3. Pera, Galata ve İstanbul	69

4.4.4. Hayırsever Kadınlar	77
4.5. İstanbul'da <i>Filles De La Charité</i> Rahibelerinin Yönetmiş Olduğu Kurumlar	80
4.5.1. Saint Benoit Merkez Hane	81
4.5.1.1. Dispanser Hizmeti	91
4.5.2. Bebek Hanesi	94
4.5.3. Saint Vincent Çiftliği	100
4.5.4. Fransız Hastanesi	104
4.5.5. Yenikapı Hanesi	118
4.5.6. Taksim Saint Vincent Hanesi	118
4.5.7. Üsküdar Hanesi	121
4.5.8. La Paix Hastanesi	124
4.5.9. Beyoğlu Belediye Hastanesi	131
4.5.10. Çukurbostan Saint Joseph Yetimhanesi	156
4.5.11. Artigiana Hanesi	162
4.5.12. Saint-Georges Hanesi	164
4.5.13. Gérémia Hastanesi	167
4.6. Hayır İşleri	171
4.6.1.1. Kimsesiz Çocukların Bakımı	171
4.6.1.2. Eğitim	175
4.7. Siyaset ve Savaş	183
4.7.1. Kırım Savaşı	184
4.7.2. 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı	199
4.7.3. Yüzyıl Dönümü, Devrim ve 1901 Talimatnamesi	211
4.7.4. Balkan Savaşları	213
4.7.5. Birinci Dünya Savaşı	227
5. TARTIŞMA	238
KAYNAKLAR	245
HAM VERİLER	267
5.1. Hayatını Kaybeden Rahibeler	267
5.2. Pera <i>Dames de la Charité</i> Cemiyeti 1879 Raporu	270
5.3. 1912 Senesi <i>Dames de la Charité</i> Faaliyet Raporu	274
İNTİHAL RAPORU İLK SAYFASI	282
ÖZGEÇMİŞ	283

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 4-1: İstanbul’da <i>Filles de la Charité</i> ’nin Tabiiyetleri, 1879-1906.....	68
Tablo 4-2: 1880 Senesi Beyoğlu Belediye Hastanesi İstatistik Cetveli.....	144
Tablo 4-3: 1883 Senesi Beyoğlu Belediye Hastanesi İstatistik Cetveli	145
Tablo 4-4: 1906 Senesi Beyoğlu Belediye Hastanesi’nde Osmanlı Tebaasını Gösteren Hasta Cetveli.....	152
Tablo 4-5: 1906 Senesi Beyoğlu Belediye Hastanesi’nde Yabancı Hastaları Gösteren Hasta Cetveli.....	154
Tablo 4-6: 1906 Senesi Beyoğlu Belediye Hastanesi’nde Ölen Hastaları Gösteren Hasta Cetveli	155
Tablo 4-7: 1882 Senesi Çukurbostan Saint Joseph Yetimhanesi Öğrencileri	159
Tablo 4-8. 1883 Senesi <i>Filles de la Charité</i> Rahibelerinin Eğitim Hizmeti Sunduğu Kurumlar	180
Tablo 4-9: <i>Filles de la Charité</i> Rahibelerinin Hizmet Verdikleri Eğitim Kurumlarındaki Öğrencilerin Dini Dağılımlarını Gösteren Tablo.....	183
Tablo 4-10: 1878 Senesinde Hayatını Kaybeden <i>Filles de la Charité</i> Rahibeleri	208
Tablo 4-11: 1879 Senesi <i>Dames de la Charité</i> Gelir Gider Tablosu	209

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 4-1: Saint Lazare Hapishanesi	22
Şekil 4-2: Saint Louise de Marillac	25
Şekil 4-3: Hasta Bakan Rahibe	29
Şekil 4-4: Laennec ve Hasta Başında Bir Rahibe	34
Şekil 4-5: Doğu'da Bir Dispanser	38
Şekil 4-6: Fransa, Rahibeler ve İşleri	40
Şekil 4-7: Kiepert Haritası, 1899-190	52
Şekil 4-8: François-Xavier Lobry	55
Şekil 4-9: Orta Doğu'da Rahibeler	59
Şekil 4-10: Katolik Misyonerlerin Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Faaliyet Bölgelerini Gösteren Harita, R. Hausermann	60
Şekil 4-11: Cemaatin Logosu	69
Şekil 4-12: Saint Benoit	82
Şekil 4-13: Rahibeler Saint Benoit'da	84
Şekil 4-14: Rahibe Okulu	87
Şekil 4-15: Rahibe Renault	88
Şekil 4-16: Bebek Saint Joseph Yetimhanesi Planı.....	98
Şekil 4-17: Bebek Manastırı	99
Şekil 4-18: Bebek Manastırı Kapısı	99
Şekil 4-19: Bebek Manastırı	100
Şekil 4-20: Bebek Manastırı	100
Şekil 4-21: Saint Vincent Çiftliği	103
Şekil 4-22: Saint Vincent Çiftliği	103
Şekil 4-23: Saint Vincent Çiftliği	104
Şekil 4-24: Fransız Hastanesi	105
Şekil 4-25: Fransız Hastanesi	106
Şekil 4-26: 1870 Yangını Haritası	110
Şekil 4-27: Taksim Fransız Hastanesi, Gerçekleştirilmemiş Plan	115
Şekil 4-28: Fransız Hastanesi Başrahibi Rahibe Jean ve Amerikan Sefiresi Morthengau (1913-1916)	117
Şekil 4-29: Bursa Sokağı	119
Şekil 4-30: Sainte Pulcherie	120
Şekil 4-31: Sainte Pulchérie	121
Şekil 4-32: Üsküdar Hanesi	122
Şekil 4-33: Bağlarbaşı Saint Vincent de Paul ve Sainte Marie Okulları	124
Şekil 4-34: Büyük İhtimalle La Paix Hastanesi'nde Rahibeler Tarafından İdare Edilen Eczane.....	128
Şekil 4-35: Altıncı Daire-i Belediye Hastanesi, ...	135
Şekil 4-36: Saint Joseph Yetimhanesi	159
Şekil 4-37: Saint Joseph Yetimhanesi	161
Şekil 4-38: Fransız Yetimhanesi	162
Şekil 4-39: Artigiana Düşkünler Evi.....	164
Şekil 4-40: Saint Georges	166
Şekil 4-41: İncekaş Sokağı	168
Şekil 4-42: Geremia Hastanesi Planı	169
Şekil 4-43: Çorba Dağıtımı	171

Şekil 4-44: Yabancı Devlet Okullarının Kent İçindeki Dağılımları	175
Şekil 4-45: Kırım Savaşı İnkerman Muharebesi, Le Par, 1855	187
Şekil 4-46: Cephede <i>Filles de la Charité</i>	190
Şekil 4-47: Saint Vincent de Paul, İzmir Katedrali, Raffaele Spano, Napoli, 1877...199	
Şekil 4-48: Beylerbeyi Askeri Hastanesi, 1877	201
Şekil 4-49: Başrahibe Louise Lequette (1872-1878)	202
Şekil 4-50: Balkan Savaşı Esnasında Müslüman Muhacirlere İstanbul'da Bir Hanede Aş Dağıtımı. S. Eugène, S. Henriette, S. Clotilde, S. Marie. Vaiz M. Lebarque.....	220
Şekil 4-51: M. Bompard	225
Şekil 4-52: İstanbul, Kızılhaç ve Rahibeler.....	227
Şekil 4-53: 1919-1980 Arasında İstanbul Bölgesindeki Lazarist Haneleri	237

SEMBOLLER / KISALTMALAR LİSTESİ

Annales: Annales de la Congrégation de la Mission

BOA: Başbakanlık Osmanlı Arşivleri

A. AMD. Âmedî Kalemî

BEO. Babıali Evrak Odası

DH. EUM. 5. Şb. Dahiliye Nezâreti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Beşinci Şube

DH. İD. Dahiliye Nezâreti İdare

DH. İ. UM. EK. Dahiliye Nezâreti İdare-i Umumiye Ekleri

DH. MKT. Dahiliye Nezâreti Mektubî Kalemî

DH. MUI. Dahiliye Nezâreti Muhaberât-ı Umumiye İdaresi

HR. HMS. İŞO. Hariciye Nezâreti Hukuk Müşavirliği İstişare Odası

HR. MKT. Hariciye Nezâreti Mektubî Kalemî

HR. TO. Hariciye Nezâreti Hariciye Tercüme Odası

İ. AZN. İrâde Adliye ve Mezâhib

İ. DH. İrâde Dahiliye

İ. HR. İrâde Hariciye

İ. MMS. İrâde Meclis-i Mahsûs

İ.ŞD. İrâde Şûrâ-yı Devlet

MF. MKT. Maârif Nezâreti Mektubî Kalemî

ŞD. Şûrâ-yı Devlet

Y.MTV. Yıldız Mütenevvi Maruzât Evrakı

Y. PRK. MYD. Yıldız Perakende, Yaveran, Maiyyet, Erkan-ı Harbiye Dairesi Evrakı

Y. PRK. SH. Yıldız Perakende Evrakı Sıhhiye Nezâreti Maruzatı

ÖZET

İlkan Rasimoğlu, C.G. (2019). *Filles de la Charité*, On Dokuzuncu Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'nda Hayırseverlik ve Sağlık. İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Tıp Tarihi ve Etik ABD Tıp Tarihi ve Etik Programı. Doktora Tezi. İstanbul.

Bu tez, *Filles de la Charité* (Hayırseverlik Kızları) ismiyle anılan Fransız Katolik rahibelerin 1839 ve 1918 yılları arasında İstanbul'da vermiş oldukları sağlık hizmetlerini konu etmektedir. Çalışma için Başbakanlık Osmanlı Arşivleri belgeleri ve cemaatin yıllıkları olan *Annales de la Congrégation de la Mission*'un ilgili tarihlerdeki sayıları birincil kaynak olarak kullanılmış; toplumsal cinsiyet, misyonerlik, hayırseverlik ve geç Osmanlı tarihine ilişkin literatür temel alınmıştır.

Çalışma, 19. Yüzyıl'da İstanbul'da pek çok önemli sağlık kurumunda bulunmuş olmalarına karşın çok az sayıda yayında varlık göstermiş olan cemaat rahibelerinin faaliyetlerinin detaylı bir incelemesini sunmayı ve kadın misyonerler ile Osmanlı İmparatorluğu arasındaki etkileşimlerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çalışmada cemaatin Fransa'da kuruluşunu ve Osmanlı topraklarında yayılmasının arka planını oluşturan siyasal, tarihi ve toplumsal etmenler tartışılmakta ve İstanbul'da rahibelerin kurmuş oldukları ya da doğrudan idare etmiş oldukları kurumlara ilişkin elde edilen bilgilere yer verilmektedir. Tezde hastane ve dispanser hizmetlerine odaklanılmakla beraber kimsesiz çocukların bakımı ile eğitim etrafında şekillenen hayır işlerine ilişkin elde edilen veriler de aktarılmıştır.

Çalışmada elde edilen veriler; Osmanlı İmparatorluğu'nda sağlık alanındaki ihtiyaçların karşılanabilmesi için kurulan siyasi dengelerin tarihsel ve kültürel kodlarla şekillenmesi açısından değerlendirilmiş ve İstanbul'un yüzyıl boyunca geçirmiş olduğu salgın, doğal afetler ve savaşların sağlık alanında yarattığı acil durumlar sonucunda rahibelerin hem kendi kurumlarında hem de kendi kurumlarının haricinde pek çok geçici ve sabit Osmanlı kurumunda da hizmet vermelerinin Osmanlı yetkilileri tarafından gördüğü desteğin boyutları ve sınırları tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı tarihi, tıp tarihi ve etik, Fransa Osmanlı ilişkileri, toplumsal cinsiyet tarihi, *Filles de la Charité*

ABSTRACT

İlikan Rasimoğlu, C.G. (2019). Sisters of Charity, Philanthropy and Health in the Nineteenth Century Ottoman Empire. İstanbul University, Institute of Health Science, Department of History of Medicine and Ethics. Program of History of Medicine and Ethics. PH. D. Dissertation. İstanbul.

This dissertation studies health services offered by French Catholic sisters, known as Filles de la Charité, between 1839 and 1918 in İstanbul. Documents of the Prime Ministry Ottoman Archives and Annals of the congregation composed the primary sources of the study while literature on gender, missionary activities, philanthropy and late Ottoman history are used as secondary sources.

The study aims to present a detailed examination of the activities of the sisters, who have been presented rarely in literature despite being present in many important health institutions in the 19th century İstanbul; and to reveal the interactions between women missionaries and the Ottoman Empire. In this study, political, historical and social factors that constitute the foundation of the congregation in France and their spread in Ottoman lands are discussed; and information about the institutions which the sisters have established or directly managed in İstanbul is included. Although the dissertation focuses on hospital and dispensary services, information on the charitable works based on the care of orphaned children and education are also included.

The information gathered in the study is assessed in terms of the political balances shaped by the historical and cultural codes to meet the needs of health in the Ottoman Empire; and the dimensions and limits of the support of the Ottoman administration to the services of the sisters, both in their own institutions and those of the Ottoman state, as a result of the emergencies such as epidemics, natural disasters and wars are discussed.

Key Words: Ottoman history, history of medicine and ethics, French- Ottoman relations, gender history, Filles de la Charité

1. GİRİŞ VE AMAÇ

Birkaç istisna dışında cadı değillerdi (Léonard 1980).

Bu tez, 1839'da İstanbul'a gelmiş olan ve Birinci Dünya Savaşı ile beraber İstanbul'u kademeli olarak terk etmeye başlayan, Fransa'da kurulup Lazarist cemaatine bağlı olarak çalışan *Filles de la Charité* (Hayırseverlik Kızları) rahibelerinin Doğu misyonlarının bir parçası olarak İstanbul'da açmış ve yönetmiş oldukları kurumlar ile vermiş oldukları sağlık hizmetlerini konu etmektedir.

Tezde 19. Yüzyıl'da İstanbul'da kadınların sağlık hizmeti sunma imkânlarına ilişkin veri elde edilmesi amaçlanmıştır. Rahibeler 19. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'nda Osmanlı tebaası sağlık çalışanlarının haricinde sağlık kurumlarında ve özellikle salgın ve savaş durumlarında hasta bakan grupların başında gelmektedirler. Buna rağmen günümüz literatüründe bahsi edilen cemaate ilişkin sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır.

Eğitim tarihinde isimleri anılsa da Osmanlı tıp tarihinin anlatımı içinde rahibelerin öncü faaliyetlerine yer veren Nuran Yıldırım ve cemaatin tarihinin anlatımının içinde rahibelere de geniş yer veren Rinaldo Marmara'nın çalışmalarının haricinde doğrudan cemaate ya da cemaatin vermiş oldukları sağlık hizmetlerine ilişkin kısıtlı sayıda çalışmaya rastlanabilmektedir. Dolayısıyla bu tez, mevcut boşluğu doldurmayı ve günümüzde halen varlığını sürdüren pek çok kurumun kurucusu olan cemaat rahibelerinin bu kurumları nasıl ortaya çıkardığını tarihsel bağlama oturtarak anlatmayı hedeflemiştir. Aynı zamanda, Batı yazınında tanımlandığı şekliyle "cemaatlerin kadınlaştırılması" (Langlois 1984) çerçevesinde, kadın misyonerleri farklı kılan unsurları tespit etmeyi amaçlamaktadır.

Bu çalışma rahibelerden bahsedilirken bir cemaatin dini özelliklerinin dışında daha başka nelerden bahsedildiğini anlamaya, ne gibi varsayımlarda bulunulduğunu; ne gibi toplumsal metaforların devreye girdiğini ve hangi siyasal teamüllerin gündeme geldiğini, temel olarak toplumsal ve siyasal düzlemleri ne ölçüde yansıttığını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Dolayısıyla çalışma Doğu Katolik misyonları içerisindeki kadın failleri ve Osmanlı ile etkileşimlerini görmeyi amaçlamaktadır.

Filles de la Charité rahibeleri -ya da literatürde geçtiği şekliyle rahibe hemşireleri- Osmanlı topraklarının tamamında faaliyet göstermişlerdi. Beş kıtada

faaliyetlerini sürdüren cemaatin yıllıklarında Avrupa bölgesinde Türkiye başlığı altında gözüken Osmanlı toprakları, İstanbul misyonu olarak tarif edilmekteydi (Milon 1900 s. 206). Cemaat İstanbul dışında hizmetlerini Manastır, Nakşa Adası, Prizren, Selanik, Makedonya, Bulgaristan, Santorini, Üsküp, İzmir, Suriye ve Zeytinlik başlıkları altında toplamıştı (Milon 1900 s. 206-237). Suriye Asya bölgesinin içinde de ayrıca ele alınıyordu. Suriye kategorisinde Halep ve Akbez,¹ Antura, Beytullahim, Beyrut, Hayfa, Şam, Kudüs, Nasıra, Trablus ve Zouk Mikael yer almaktaydı (Milon 1900 s. 294-310).

Bu çalışma rahibelerin sadece İstanbul'da verdikleri sağlık hizmetlerini konu etmekte, diğer kentleri kapsam dışı bırakmaktadır. Bu tercihin temel sebebi İstanbul'un kozmopolit yapısının ve başkent oluşunun diğer yerleşim birimlerinden daha farklı siyasal örüntüler oluşturmalarıdır. Balkan, Anadolu ve Ortadoğu topraklarının hepsinin siyasal örüntüleri özellikle misyon rekabetleri ve etnik ilişkiler bağlamında farklı tarihsellikleri tartışma ihtiyacını beraberinde getirmekte ve bir doktora tezinden çok daha kapsamlı bir çalışmayı gerektirmektedir. Bu nedenle çalışma coğrafi olarak İstanbul ile sınırlandırılmıştır.

Çalışmanın tarihsel kapsamı ise 1839 ile 1918 arasındadır. Rahibeler Tanzimat Fermanı'nın imzalanmasının hemen öncesinde kapitülasyonlardan istifade etmek kaydıyla İstanbul'dan başlayarak Osmanlı topraklarına adım atmıştır. 1. Dünya Savaşı'nın çıkmasının ardından kapitülasyonların kaldırılması ve Fransa ile siyasal ilişkilerin durmasıyla beraber çalıştıkları kurumlara el konulmuş, rahibeler gözaltına alınmış ya da sınır dışı edilmiştir. Mütareke'nin ardından yeniden çalıştıkları kurumlara dönmek isteyen rahibeleri ise ya yıkılmış kurumlar ya da yeni siyasal yapıların bağlayıcılığı karşılamıştır. Osmanlı İmparatorluğu'ndan daha farklı dinamikler aracılığıyla Türkiye'de varlıklarını sürdüren rahibelerin bu dönemdeki faaliyetleri de kapsam dışı bırakılmıştır.

Çalışmanın bulgular kısmının birinci bölümünü oluşturan genel çerçeve toplumsal cinsiyet, misyonerlik ve hayırseverlik olmak üzere üç ana aksın üzerinde şekillendirilmiştir. Rahibelerin İstanbul'da vermiş oldukları hizmet rahibeler açısından dini hizmet olarak adlandırılmış olsa da tezde genel olarak Fransa'nın yayılmacı siyasetinin ve Fransa Osmanlı ilişkilerinin de bir parçası olarak görülmektedir. Bu

¹ Bugünkü Hatay sınırları içinde bir Ermeni yerleşim bölgesi.

bağlamda Fransız kadın misyonlarının Osmanlı topraklarındaki varlıkları anlamlandırılırken bu üç kavramın sağlık alanında nasıl tezahür ettiğine ilişkin verilerin elde edilmesi hedeflenmiştir.

İkinci olarak tez Fransa’da rahibelerin cemaatinin kuruluşunu tarihselleştirmektedir. Rahibeler Saint Vincent de Paul’ün kuruluşuna önyak olduğu Lazarist cemaatine bağlı olarak kurulmuş ve hep Lazaristler’e bağlı olarak hareket etmişlerdir. Bu bölüm önce Lazarist cemaatinin, ardından *Filles de la Charité*’nin kuruluşunu anlattıktan sonra Fransız Devrimi’nin etkisi ve uygarlaştırıcı misyon anlayışı ile rahibelerin Avrupa dışındaki misyonlarını başlatmalarını konu etmektedir.

Bir önceki bölümde rahibelerin faaliyetlerinin Fransa çerçevesinden incelenmesinin ardından tez üçüncü olarak rahibelerin Osmanlı topraklarına gelişlerini Osmanlı’nın koşullarındaki değişme ile değerlendirmektedir. Bu anlamda kapitülasyonlar, himaye sistemi, Tanzimat’ın etkisi ve son olarak misyonerlik ve din ilişkisi tartışılmaktadır.

Dördüncü olarak Lazaristler ve *Filles de la Charité*’nin Osmanlı topraklarına geliş süreçleri anlatılmakta ve İstanbul’da yayılmayı tercih ettikleri bölgelerin bu yayılımı kolaylaştıran özellikleri tartışılmaktadır. Bu bağlamda Pera ve Galata bölgelerinin genel özellikleri, bu bölgelerin sakinlerinin yaşam alışkanlıkları ve rahibelere İstanbul’da bulundukları dönem boyunca hayır işlerinde yardımcı olan varlıklı Hristiyan kadınların örgütlenme biçimleri anlatılmaktadır.

Beşinci olarak İstanbul’da rahibelerin kurmuş oldukları ya da doğrudan idare etmiş oldukları kurumlara ilişkin elde edilen bilgilere yer verilmiş, sağlık alanında vermiş oldukları hastane ve dispanser hizmetlerine odaklanılmış, bunlara ek olarak kimsesiz çocukların bakımı ile eğitim etrafında şekillenen hayır işlerine ilişkin elde edilen veriler de aktarılmıştır.

Altıncı olarak Kırım Savaşı, 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı, Balkan Savaşları ve 1. Dünya Savaşı sırasında rahibelerin vermiş oldukları hizmetlere ve çalışmış oldukları kurumlara odaklanılmış, sonuç bölümde ise yeni kurulan ülkede rahibelerin faaliyetlerinin sonlandırılmasına dair bilgiler verilerek rahibelerin Osmanlı topraklarındaki varlıkları genel olarak değerlendirilmiştir.

2. GENEL BİLGİLER

Batı yazınında doğrudan rahibeleri konu alan yazılar öncelikle cemaat içinden kaleme alınmıştır fakat bu yazılar çoğunlukla haciyografik nitelikler taşımaktadır. 21. Yüzyıl'a gelindiğinde ise, cemaatin dışarıya açılarak tarih eğitimi almış kişilerce tarihinin yazılması isteğini karşılayan cemaatin resmi tarihçisi Matthieu Bréjon de Lavergnée olmuş, Lavergnée bir kitap kaleme almış ve bir sempozyum bildiri kitabı derlemiştir (Lavergnée 2011; 2016). Bu çalışmalarda cemaatlerin faaliyetlerinin dini boyutunun dışında siyasi, diplomatik ve iktisadi boyutları da ele alınmaya başlanmıştır.

Susan Dinan kadın cemaatleri özelinde *Filles de la Charité* rahibelerini konu alan çalışmalar yapmıştır (Dinan 1996; 2006). Rahibelerin Osmanlı topraklarındaki çalışmalarına Batı yazınında odaklanmış olan temel isimler ise Isabelle Dasque (2016) ve Sarah Curtis (2012) olmuştur. Her iki tarihçi de misyonerlik alanında kadınların varlığının önemini sorgulamış ve rahibelerin icraatlarının politik zeminini tartışmaya açmıştır. Türkçe literatürde ise rahibeler en ziyade olarak Rinaldo Marmara'nın ve Nuran Yıldırım'ın çalışmalarında ortaya çıkmış; Rinaldo Marmara Osmanlı ve Türkiye'nin Katolik camiasının hayatlarını kaleme alırken rahibelere sıkça yer vermiş (Marmara 2006; 2012a; 2012b), Nuran Yıldırım ise 19. Yüzyıl Osmanlı'sının sağlık ve tıp alanlarındaki gelişmeleri aktarırken rahibelerin çoğu kurumda öncü olduğunun altını çizmiştir (Yıldırım 2010a; 2010b; 2013 s. 2014).

Bu tez bahsi edilen çalışmaları temel alarak kaleme alınmıştır. Çalışma doğrudan rahibelerin İstanbul'da varlık gösterdikleri alanlara odaklanarak sağlık alanında Fransa tarafından idare edilen bir grup rahibenin 19. Yüzyıl İstanbul'unun çehresinde ne gibi değişiklikler yaptığının ve bu değişikliklerin hangi tarihsel dönüşümler ile mümkün kılındığının izini sürmüştür.

3. GEREÇ VE YÖNTEM

Bu çalışma Osmanlı elitlerinin rahibelere bakışından izler barındırmakla beraber en temelinde rahibelerin kendilerini ve etraflarındaki dünyayı nasıl gördüklerini, sağlık ve eğitim hizmetlerini nasıl ördüklerini anlatmaktadır. Bu nedenle dünyanın her yerinden Paris'teki merkeze hitaben kaleme alınan raporlar ve mektupların toplandığı yıllıkların İstanbul ile ilişkili kısımları birincil kaynak olarak kullanılmış ve Başbakanlık Osmanlı Arşivleri (BOA)'nden taranan belgeler de konuyu desteklemesi için transkribe edilmiştir. Bahsedilen rapor ve yıllıklar *Annales de la Congrégation de la Mission* ismiyle anılan ve 1834 yılından 1963 yılına kadar aralıksız olarak derlenmiş olan yıllıklar halinde toplanıp daktilo edilmiş ve dijitalize edilerek çevrimiçi ortamda araştırmacıya sunulmuştur. Yıllıkların ismi zaman zaman farklılaşmış olmakla beraber günümüzde bu isimle anılmaktadır.² Bu belgelerden Osmanlı arşiv belgeleri (BOA, dosya ve sıra nosu, hicri tarih) şeklinde metin içinde, tam künyeleri kaynakçada gösterilmiştir. Yıllıkların içindeki belgelerin özel bir künyesi yoksa metin içinde (*Annales* (Cilt numarası) yıl sayfa numarası) şeklinde gösterilmiş ve kaynakçaya eklenmemiş; özel bir mektup ya da rapor olarak yıllıklara eklendiyse metin içinde yıl ve sayfa numarası, kaynakçada ise tam künyesi gösterilmiştir.

Annales de la Congrégation de la Mission, merkezi Paris'te bulunan Lazarist cemaatinin ve ona bağlı olarak faaliyet gösteren *Filles de la Charité* rahibe cemaatinin merkezindeki yetkililere, çoğunlukla umum başrahip ve başrahibelere gönderilmiş olan mektup ve raporlardır. Lazaristler dünyayı *Provence* ismiyle andıkları bölgelere ayırmışlardı. Doğu misyonları Orta ve Yakın Doğu'yu kapsamakta ve bu misyonlar da kendi içlerinde bölgelere ayrılmaktaydı. *Provence de Constantinople* dedikleri bölge ise genel olarak Osmanlı topraklarının Batı bölgelerini kapsıyordu. Yüzyıl boyunca idari kapsamı ufak değişikliklere uğramış olsa da bölgenin içinde Santorini, İzmir, İstanbul,

² Yıllıklar 1834-1861 yılları arasında *Annales de la Congrégation de la Mission ou Recueil de lettres édifiantes écrites par les Prêtres de cette Congrégation employés dans les missions Etrangères*; 1862-1873 yılları arasında *Annales de la Congrégation de la Mission ou Recueil de lettres édifiantes écrites par les Prêtres de cette Congrégation et par les Filles de la Charité employés dans les missions Etrangères, paraissant tous les trois mois*; 1874-1914 arasında *Annales de la Congrégation de la Mission ou Recueil de lettres édifiantes écrites par les Prêtres de cette Congrégation et par les Filles de la Charité, paraissant tous les trois mois* isimleriyle anılmıştır. 1914 yılından sonra ise isminde ufak değişiklikler olmuştur (Rybolt 2009 s. 1).

Selanik gibi Osmanlı'nın kozmopolit, ticari ya da idari açıdan önem atfedilen kentleri bulunmaktaydı. 1881 yılına gelindiğinde ise *Turquie d'Europe* (İstanbul) ve *Turquie d'Asie* (Bornova) olarak geçiyordu.

Elbette bu kaynakların problematize edilmesi gerekmektedir. Öncelikle misyoner arşivlerini çalışmak, belgenin kendine has niteliğini göz önünde bulundurmaya beraberinde getirir. Sansüre ya da otosansüre uğratılmadıklarını varsaysak dahi (tartışmalı ya da derlenemeyecek nitelikte olan belgeler koleksiyona dahil edilmemiş ve yayımlandıktan sonra mektupların orijinallerinin büyük çoğunluğu yok edilmişti) eldeki belgelerin nesnel gerçeklikleri yansıtmayabileceği, evrakı kaleme alanların kendi dünya algılarını, ideolojilerini, inanışlarını ve ilgilerini okuyucuya sundukları ve sadece iletmek istedikleri mesajı kaleme alarak tecrübelerinin belirli bir kısmını da kendilerine sakladıklarını hatırlamayı gerektirmektedir. Diğer bir ifadeyle, rahibelerin merkezdeki amirlerine yazarken gündelik hayatlarının sadece din ile motive edilen kısımlarını aktarmaları ve icraatlarının hayırseverlik boyutu dışındaki etkilerini sözkonusu etmediklerini farketmek gerekmektedir.

Dolayısıyla bu çalışmayı oluşturan bilgiler evreni, ancak rahibeler tarafından oluşturulan bilgilerin bir süzgeçten geçirilmesi ve ikincil kaynakla elde edilen bilgilerin eklenmesi ile oluşmuştur. Başka bir deyişle konunun misyonerlik faaliyeti boyutu, dolayısıyla uluslararası ve ulusal siyaseti ilişkilendiren boyutu büyük ölçüde önemli bir kısmı Fransızca olarak kaleme alınmış olan ikincil literatürle desteklenmiştir.

Bu çalışma, bir tıp tarihi çalışmasıdır. Osmanlı İmparatorluğu'nda henüz Müslüman kadın tebaa sağlık hizmetini resmi kanallar aracılığıyla sunamazken, Fransız hükümetinin ve Katolik kilisesinin desteğini alarak Osmanlı'nın büyük kentlerinde başta sağlık ve eğitim olmak üzere hayır işlerini misyonerlik çerçevesinde sunan bir grup kadının İstanbul'da Tanzimat ile Lozan Anlaşması arasında kalan dönemde verdiği sağlık hizmetlerini konu edinmektedir.

Bu dönemlendirmenin bir sebebi söz konusu kadınların İstanbul'a Tanzimat'ın arefesinde adım atması, 19. Yüzyıl'ın dünyasının kendine has koşullarından istifade ederek varlık göstermesi, Lozan Anlaşması'ndan sonra rejim değişikliği ile beraber Osmanlı'dan Türkiye'ye devrolunan topraklarda genel olarak dışarıya kapalı ve ulus-devletleşmeye dayalı bir siyasetin uzantısı olarak rahibelerin büyük çoğunluğunun gönderilmesi, kalanlarının da pasifleştirilmesidir.

Dönemlendirmenin bir başka sebebi, 19. Yüzyıl İstanbul’unda sağlık alanında karşılaşılan sorunların da bir panoramasını çıkarma isteğidir. Başta salgın hastalıklar ve savaşlar olmak üzere 19. Yüzyıl dünyası, Osmanlı da dahil olmak kaydıyla ardı ardına gelen salgın hastalıklar, hijyen sorunu, yeni kentlerin idaresi ve bu sorunları çözebilmek için sağlık alanının kurumsallaşması, standartlaşması ve profesyonelleşmesiyle çerçevelenmiştir. Her ne kadar sağlık alanının diplomalı çalışanları arasında sayılmasalar da rahibelerin verdikleri bakım hizmetleri Osmanlı hükümeti tarafından kayıtlı, kontrol edilebilir ve öngörülebilir kılınmaya çalışılmıştır. Bu yapılırken rahibeler bütçe ya da Fransa ile siyasi ilişkiler elverdiğince sisteme dahil edilmeye çalışılmış ve hizmetleri sıklıkla talep edilmiştir.

4. BULGULAR

4.1. Çerçeve

4.1.1. Toplumsal Cinsiyet

20. Yüzyıl'a gelene kadar da kadınların tarihi yazılıyorduydu da genellikle kraliçe, azize gibi sembol kadınlar tarihyazımının öznesi haline gelebiliyordu. Sıradan kadınların hayatları ya hiç kaydedilmiyordu ya da bu yaşamlara büyük anlatılar arasında sadece değinilebiliyordu. Kadınların anne, hizmetçi, işçi gibi rolleri tarih anlatılarıyla ilgili, bu anlatıların birer konusu olarak görülmüyordu. Kadınların tarihsel özne olarak görülmemesinin temel nedeni, tarihçilerin en temelinde siyaset ve iktisat alanlarını tarihin meşru zeminleri olarak görmesiydi. Kadın tarihçiliği ise geçmişin anlamlandırılmasında gündelik yaşam, dolayısıyla da –kadınlar da dâhil- sıradan bireyler hakkında bilgi toplamının önemini vurgulayan toplumsal tarihçilerin ortaya çıkışıyla başladı (Rose 2018 s. 18).

Artık kadınların da erkekler kadar emek mücadeleleri ve toplumsal yardım faaliyetlerinde aktif birer özne olduklarını, toplumsal değişimlerde etkili olduklarını keşfeden kadın tarihçileri, kadın emeğinin önemini ortaya koyarken, aynı zamanda politika ve iktidarın dar anlamındaki tanımlarına karşı çıkmış ve özel hayatın da politik olanın alanında olabileceğini göstermişti (Rose 2018 s. 19).

1970'lerin sonundan itibaren tarihçilik, sadece kadınları görünür kılmayı yeterli bulmamaya başlamıştı. Renate Bridenthal, Claudia Koonz ve Susan Stuart'ın *Becoming Visible: Women in European History* kitabının 2. baskısının girişinde “erkek rolleri kadın rollerinden ayıran, toplumsal olarak inşa edilmiş ve tarihsel olarak değişken toplumsal cinsiyet sistemlerini incelemek” olarak tanımlandığı şekilde “toplumsal cinsiyet” kavramı ise 1980'li yıllarda giderek etkili hale gelmeye başlamıştı (Rose 2018 s. 27-28). Temel kuramsal müdahale ise Joan Scott'ın yazısından gelmişti (Scott, 1986, s. 29). Scott tarihi anlamak ve kadınların geçmişteki yaşamlarını tarif etmek için teorik bir yaklaşımın zorunlu olduğunu, bu yaklaşımın da toplumsal cinsiyet olduğunu söylüyordu. Scott, toplumsal cinsiyetin iktidar ilişkilerini göstermenin temel yollarından birisi olduğunu altını çiziyordu. Her ne kadar dil ve söyleme odaklanan görüşleri tarihsel gerçeklikleri gölgelediği yönünde eleştiriler olsa da, iktidar ilişkilerini göstermesiyle ilgili yaptığı çağrı, karşılık bulmuştu (Scott 1986 s. 29).

1970'lerden itibaren sosyoloji, toplumsal cinsiyet çalışmaları ve edebi çalışmaların yanı sıra tıbbın sosyal tarihi de kadınların tıp alanına girme mücadelesi ve bunu başardıklarında ne yapmaları gerektiği üzerine yayınlar yayınlamıştı. Bu çalışmalar kadınların evde sağlık bakımı hizmeti vermesi, ebeler ve doğum politikaları, modern hemşirelik mesleğinin evrimi ile medikal tedavi ve bakımın nesnesi olan kadınlar gibi konulara odaklanmıştı (Marland 2011 s. 484).

Kadınları hasta bakımı ve sağlık hizmetleri alanlarının hem aktif birer uygulayıcısı hem de bu hizmetlerden istifade edenler olarak tahayyül ederek yapılan araştırmalar en çok kadınlık halleri ve rahatsızlıklarıyla ilgili çeşitli dallara, özellikle de ebelik, doğum ve kadın hastalıkları, doğum kontrolü ve anne ve çocuk bakımı gibi alanlara yoğunlaştırmıştı. Bu araştırmalar psikiyatri ile de dikkat çekici etkileşimlerde bulunmuştu. 18. Yüzyıl'dan itibaren, hastanelerin kurulmasıyla başlayarak, kadınlar ve uzmanlaşma söz konusu olduğunda kadın kimliği özel alandan uzaklaşmayı temsil eden kurumlarla giderek daha fazla ilişkilendirilmişti (Marland 2011 s. 484).

Yine 1970'lerden itibaren tüm tarihsel dönemlerde kadın, sağlık ve tıp konusundaki çalışmalara damgasını vuran şey; mevcut toplumsal, kültürel ve politik güçler açısından çerçevelenmesine yönelik olan ve sınıf ile ırk ayrımlarını da içeren bir ilgiydi. 1986'da Joan Scott'un, toplumsal veya cinsiyete dayalı ilişki sistemlerini göz önünde bulundurarak toplumsal cinsiyet kategorisini önerdiği makalesinin yayınlanmasını takiben, tıp tarihi de toplumsal cinsiyetin bir anlam aracı olarak kullanıldığı ve güç ilişkilerinin araştırıldığı çalışmalar üretmeye başlamıştı. Kadınların bedeni ve tıbbın kadınlarla olan etkileşimlerinin, 15. ve 16. Yüzyıl'daki büyücülük suçlamaları, 19. Yüzyıl'daki ataerkil toplum ve evcimenlik anlayışı ya da 20. Yüzyıl'daki bilimsel annelik ile devlet ve milletin buyrukları gibi ideolojik güdümlü müdahalelere özellikle eğilimli olduğu ifade edilmeye başlanmıştı (Marland 2011 s. 485).

1970'lerin başında tarihsel araştırmaları, kadın sağlığı bakımı ve tıp mesleği ile etkileşimleri ile ilgili güncel konularla ilişkilendirmek isteyen tarihçiler ve aktivistler; kadın, sağlık ve tıp konusuna ilişkin bir tarihyazımını başlatmıştı. Ehrenreich ve English tarafından 1973'te basılan ve kadın sağlık çalışanlarının pasif, sessiz bir çoğunluğu oluşturmalarına rağmen sağlık hizmetlerinin erkek uygulayıcıların tekelinde olduğunu anlatan *Cadılar, Büyücüler ve Hemşireler* (Ehrenreich ve English 1992) alanın ilk sembol eserlerinden biri olmuştu (Marland 2011 s. 487).

Roy Porter'ın tıp tarihini 'aşağıdan' araştırmanın önemini ortaya koyan çalışmaları, tıp tarihçileri için hastanın bakış açısının incelenmesi, kadın hastalara odaklanmak ve aynı zamanda da sağlık alanının etkileşimleri belirlemede ailelerin ve toplulukların daha geniş rolüne odaklanmanın önemini ortaya koymuştu (Porter 1985; Marland 2011 s 488). Bu anlayışın ilk büyük temsilcilerinden biri olan Barbara Duden, 18. Yüzyıl Almayasındaki kadın hastaların şikâyetlerini onların kendi ifadeleriyle anlatıyordu (Duden 1991).

1980'lerde artık tarihyazımının odağı olarak, “faillik” gündeme gelmişti. Bunun için de mesleki ve ataerkil otorite iddialarını konu alan çalışmalar yapılmaya başlanmıştı. Faillığe ilişkin fikirler, kadın ve erkek uygulayıcılar arasındaki müzakerelere odaklanarak, uygulama alanları ile kadın hastaların talepleri gibi alanları tanımlamaya başlamıştı. Örneğin tıbbi alana sızmaya çalışan kadınlar, çabalarını kadınların giderek artan talep ve ihtiyaçlarını ancak kadın doktorların karşılayabileceği iddiasına dayandırıyorlardı. Psikiyatri ve ebelik gibi özel dalların haricinde, kadınların sağlık piyasasında tedarikçi ve tüketiciler olarak faillikleri hakkında çalışmalar üretilmeye başlanmıştı (Marland 2011 s. 490-494).

Osmanlı tarihçiliğinde kadınların hayatlarının anlatılmaya başlanması 1990'lı yıllarda gerçekleşmişti (Van Os 2000). İlk çalışmalarda toplumsal cinsiyet kategorisinin sorunsallaştırılması görülme de zamanla cinsellik, hukuk, eğitim, aile, hayırseverlik, suç, erkeklik gibi müstakil konular ortaya çıkmaya başlamıştı. Özellikle kadı sicillerinin temel kaynak olarak kullanıldığı çalışmalar, Osmanlı toplumunda kadınların gündelik hayatlarının kurgulanabilmesine imkân tanıyordu (Balsoy 2015 s. 22-23).

Yukarıda bahsedilen tarihyazımsal izleği takip eden bu tez ne Osmanlı tebaası ne de Müslüman olan bir grup kadının bu nitelikleriyle Osmanlı toplumunda kendilerine nasıl yer bulduklarını konu etmektedir. Rhonda Anne Semple 1865 sonrası İngiliz Protestan misyoner kadınlarını incelediği çalışmasında kadın ve erkeklerin dine ve topluma yönelik rollerine ilişkin toplumsal cinsiyet kavramlarının sadece kadın misyon personelinin işe alımını nasıl şekillendirdiğini değil, aynı zamanda kadınlara yönelik “kadın işi” özel bir misyon söyleminin oluşturulmasına nasıl katkıda bulunduğunu inceliyordu. Kadınlar, misyon uygulamalarında profesyonel ve özel olanı birleştirmede merkezi bir rol oynamışlardı (Semple 2003 s 2). Emily Martin sıradan insanlar ya da tıp uzmanları hormon, rahim, regl gibi konulardan bahsederken daha başka nelerden de

bahsettiklerini; kadın ve erkeğin doğası ve varlığın amacı hakkında sorular sorarken ne gibi kültürel varsayımlarda bulunduklarını anlamaya çalışıyordu (Martin 1987).

Örneğin önceden, Amerikan kadın misyonerler başka topraklarda seyahat edebilmek için “bir erkeğin eşi” statüsünde bulunmak zorundaydılar (Wollons 2003). 1860’lı yıllara gelindiğinde, toplumsal cinsiyet açısından ayrımcılıkların bulunduğu yerel topluluklarla irtibata geçebilmek için American Board’ın aile ilişkileri haricinde, bekâr kadınların da misyoner olarak seyahat edebilmesine izin vermesi gerekliliği ortaya çıkmıştı (Kahlenberg 2016 s. 154).

Amerikan Protestan misyonerleri 1890’lı yıllarda Yeni Kadın’dan mülhem, pasif Viktoryen kadınlık ve eşlik algısı dışında, kolej eğitimi alan, geç evlenen, mesleki açıdan aktif ve görünür olmaya çalışan kadınlardı. Amerikan Kız Okulu öğretmeni olan misyoner kadınlar kendilerini Osmanlı’nın “hasta kadınlarının” kurtarıcısı olarak görüyorlardı. Henüz ergenliğini yaşamadan eğitimsiz ve kontrolsüzce ev hanımlığına ve eşliğe geçen Osmanlı kadınlarına Yeni Amerikan Kadını’nın kodlarını aşlamaya çalışıyorlardı. Bu kodlar, beden eğitimi egzersizlerinde vücut buluyor; sağlıklı, güçlü kadınlığın kabulünü ve çağı geçmiş Viktoryen ve elit Osmanlı zayıflığının reddini içeriyordu (Kahlenberg 2016 s. 156-158).

Bu tez rahibelerin bir dini cemaat mensubu olmalarının dışında ne gibi özellikleri haiz olduklarını anlamaya, rahibelere dair çeşitli varsayımlar, toplumsal metaforlar ve politik teamüllerin çözmeye, temel olarak rahibelerin varlığının toplumsal ve politik düzlemleri ne ölçüde yansıttığını görmeye çalışmaktadır. Dolayısıyla tez yukarıda örnekleri verilen çalışmalarla benzeri bir perspektif taşımakta, Doğu Katolik misyonları içerisindeki kadın faileri ve Osmanlı ile etkileşimlerini görmeyi amaçlamaktadır.

4.1.2. Hayırseverlik

Tezin ana eksenlerinden bir tanesi, hayırseverliktir. Hayırseverlik hem ihtiyaç sahiplerine yardım yapılmasını hem de Latince bir sözcük olan *caritas* ile karşılanan “insan sevgisi”ni içermektedir. İnsan sevgisi veçhesi ve modern Hristiyan düşüncesinde hayırseverliğin sahip olduğu merkezi konum, 1611’de yayımlanan Kral James İncili’ne dayanmaktaydı. Yeni Ahit’te Aziz Pavlus iman, ümit ve sevgiyi üç ana erdem olarak adlandırmıştı, bu erdemler ileriki yüzyıllarda *üç teolojik erdem* diye anılmaya başlanmıştı. Yeni Ahit’teki sevgi kavramı Yunanca *agape* (Tanrı’nın sevgisi)’ydi ve bu

kelime Latince'ye *caritas* olarak girmişti. Kral James İncil çeviri komitesi kelimeyi İngilizce'ye *charity* olarak aktarmış, sonuçta çeviri Yunanca'daki anlamı değiştirmiş ve “hayırsever eylemler vasıtasıyla insanların birbirine ve bu sayede Tanrı'ya gösterdikleri sevgi” haline getirmişti.

Yunanca kökleri *philos* (sevgi) ve *anthropos* (insan) olan ve insan sevgisi anlamına gelen *philanthropy* hayırseverlikle ilgili en yaygın olarak kullanılan diğer sözcüktür. Bazı görüşlere göre *philanthropy* (insanseverlik, yardımseverlik) 19 ve 20. Yüzyılların akılcı, profesyonelleşmiş, dünyevi alanını tanımlarken *charity* (hayırseverlik) ise ruhani ve dini motivasyonlardan ortaya çıkar. Yine de tarihsel ve sosyolojik metinlere bakıldığında bu iki ayrımın çok da katı olmadığı, birbirlerinin yerine sıklıkla kullanıldığı görülmektedir (Singer 2018 s. 20-21). Hayırseverlik, “kamunun iyiliği için gönüllü eylem” olarak da tanımlanabilir. “Eylem”den kastedilen maddi eşya ya da para bağışından zaman ayırmaya, uzmanlık hizmeti sunmaktan dernek kurmaya kadar uzanan geniş bir çerçevedir (Singer 2018 s. 24).

Hayırsever eylemler hem hayır sahiplerinin hem de hayırdan istifade edenlerin saikleri ve beklentileriyle doğrudan ilişkilidir. İlk Hristiyanlar hayırseverlikle ilgili olarak karşılıklı sevgi, Tanrı sevgisi, maddiyata bağlılıktan uzak durmak temelli genel ilkeler geliştirmişlerdi. Toplumsal ahlakın yanı sıra bireysel hayırseverlik ve çilecilik anlayışı, manastırların ortaya çıkmasıyla sonuçlanmıştı. Manastırlar hayırseverlikle sıkı sıkıya bağlantılıydı ve kısmen hayırseverlerin katkılarıyla ayakta duruyorlardı, bir diğer vechesi ise bu manastırların ihtiyaç sahiplerine yardımda bulunabilmeleriydi (Singer 2018 s. 18-19).

Hayırseverliğe katılım ise bireylerin kendi iktidar konumlarına veya statülerine ilişkin endişeleriyle doğrudan ilişkilidir. Hayırsever dürtünün, laik olan ve ödüller içeren hedefler tarafından motive edildiğini söylemek mümkündür. Bir hayır girişimine katılımın elitler arasındaki ilişkilerde nasıl rol oynayabileceğine ilişkin sorulabilecek sorular bu noktada hayırseverliğin safi insan sevgisi anlayışının ötesinde bir bakışla incelenmesine olanak verecektir. Örneğin hastanelerin yönetilmesine ve yoksulluğun azaltılmasına yönelik diğer yapılara katılım sağlamak; çeşitli temasların, iş bağlantılarının, iş ve kariyer fırsatları üzerinde etki oluşturma yollarından biri olmuştur (Cavallo 1991 s. 52).

Aslında bu düşüncenin temeli Marcel Mauss'un, Pasifik Adaları ile Kuzeybatı Amerika'nın Pasifik kıyılarına dair gözlemlerine dayanan ve hediye alıp vermenin

karşılıklılığına dikkat çekilen klasikleşmiş çalışmasındaydı. Bu çalışmaya göre hediye bir statü sembolüdür ve karşılıklı hiyerarşik ilişkileri şekillendiren unsurlardan biridir. Bu bakış açısından değerlendirirsek, bir verme eylemi olan hayırseverliğin de sistemi ayakta tutan bir yönü olduğunu, kendine ait hiyerarşiler yarattığını söylemek mümkündür. Mauss’a göre sadaka vermek “kadim hediye ahlakı”nın bir “adalet ilkesi”ne dönüşmesiydi (Mauss 2002; Singer 2018 s. 26).

Hediye alışverişini hayırseverliğe ve rahibeler özeline aktarırsak şunu söyleyebiliriz ki Fransız aristokratlar, kuruluş dönemlerinde kadın hemşirelik topluluklarını kendi mülkleri üzerinde giderek daha fazla kullanmıştı. Bunun sebebi kısmen, kraliyet pratiklerini empoze ederek akranları arasında onurlandırılma isteği, kısmen de feodal ilişkilerde köylünün üzerinde daha fazla tahakküm kurma isteğiyle bağlantılı olan kişisel çıkarlar ve buna tepki olarak ortaya çıkabilecek olan huzursuzluktan duyulan korkuydu. Fransız soylular, ilk başta *Filles de la Charité*’nin patronları olmuşlardı (Quataert 2010 s. 37).

Tıp ve sağlık, 19. Yüzyıl’da bu bağlamda hayırseverliğin uygulanması için son derece elverişli bir zemin oluşturmuyordu. Vücut ve ruh ile tıp ve din, genellikle 19. Yüzyıl Hristiyan dünyası için yekpareydi.³ Eski kültürlerde olduğu gibi, insan yaşamının bütünsel bir görünümü yaygın olarak tutulmuştu. Viktoryen Dönem İngiltere’de sağlık alanının uygulayıcıları hastalarına karşı ahlaki sorumlulukları olduğunu kabul ederken, kiliseler de kendi paylarına cemaatlerine karşı bir tıbbi sorumlulukları olduğunu kabul etmişler ve tıbbi uygulamalara dâhil olmuşlardı. Bu ilgi birliği, Hristiyanlığın günahın acı çekmeye yol açtığına dair merkezi doktrininden gelmişti. Şifa ve vaaz arasında kurulan doğrudan ilişkinin anlamı, Hristiyanların elinde tıbbın hayırseverlik içinde ifade bulması olmuştu. Bu durum özellikle tıp mesleğinin büyük oranda semptomların prognozu ve tedavisi ile uğraştığı ve mortalite oranlarındaki azalmanın henüz görülmediği bir zamanda, büyük bir sorun olmuştu. Tıbbın hasta bedenlerini geri kazanamaması ya da ölüme bir açıklama getirmemesi, dine güç vermişti (Prochaska 2006 s. 124).

Hayırseverlik, kadınlar ve devletler ilişkisi düşünüldüğünde bu tez, Jean Quataert’in çizdiği çerçeveyi takip etmektedir. Bu anlayışa göre devlet otoritesinin ve

³ Beden ve tıp anlayışının tarihsel gelişimi için bkz: (Lindemann 2013)

sivil toplum kurumlarının karşılıklı bağımlılığı göz önüne alındığında, hayırseverlik faaliyetleri artan sayıda kadını devlete dâhil eden bir sürece işaret etmiyordu. Bunun yerine, hayırsever faaliyetlerin günlük rutinleri ve bu hayırsever kültürü kuşatan ritüel biçimler, devletin kendisinin bir anlayışını oluşturmak için çalışmaktaydı. Bizatihi devlete ilişkin kavramlar bu kadınların faaliyetleri ile şekilleniyordu. Hayırsever kadınların faaliyetleri aracılığıyla devlet, önce “bakım sağlayıcı”; zamanla, toplumun giderek medikalleşmesi ve modern tıp biliminin savaşın planlanmasına sokulmasıyla da “tedavi edici” olarak görülebilir ve kendine yeni meşruiyet zeminleri devşirebilirdi (Quataert, 2010, s. 7). Dolayısıyla sağlık alanının getirdiği aciliyetlerin yanı sıra hayırsever faaliyetlere destek vermek -Jean Quataert’in çalıştığı Almanya özelinde olduğu gibi hem Fransa hem de Osmanlı özellerinde de- devletlerin meşruiyetlerine yönelik pragmatik tavırlarına da etkili birer zemin teşkil ediyordu.

4.1.3. Misyonerlik

Carter Findley Osmanlı memurlarını tartışırken “karmaşık bir toplumsal gerçekliği nasıl değerlendiririz” diye soruyor ve cevap olarak bir değişim yüzyılında yaşayan bir insan topluluğunun o toplumun dokusu üzerindeki etkisini incelemenin yolunun, o dönemin başlangıç ve sonunda o topluluğun durumuna bakmak olması gerektiğini ifade ediyordu (Findley 1996 s 13). Bu çalışmanın amaçlarından biri, Osmanlı’nın en uzun⁴ yüzyılında bu topraklarda yaşayan bir grup dindar kadının sağlık alanı üzerinden o topraklarda yaşayanların dokusunda nasıl değişiklikler yapmış olabileceğinin izini sürmektir.

Son dönem Osmanlı devletinin siyasal alanda en temel sorunu “siyasi bir varlık” olarak hem dış dünya hem de kendi insanları tarafından tanınmamasıydı. Osmanlı devleti, Habermas’ın ifadesiyle “meşruiyet bunalımı”ndaydı. Bu sorunu bertaraf etme yöntemi ise, onu tehdit edenlerle onların kendi ideolojik silahlarıyla mücadele etmektir (Deringil 2007b s. 23).

Osmanlılar 19. Yüzyıl emperyalizmi ile misyonerlik arasındaki ilişkinin farkındaydı. “Gittiği her yerde yüksek bir uygarlığın ve kültürün temsilcisi olma

⁴ Bu tez “Uzun On Dokuzuncu Yüzyıl” anlayışını benimsemektedir. Bu kavram daha önceki yüzyılları durağan kabul etmemekte, onun yerine değişimin dinamiğinin farklılaştığı bir dönemi tarif etmektedir (Ortaylı 2004). “Uzun On Dokuzuncu Yüzyıl” (long nineteenth century) kavramını, yüzyılı 1789 ve 1914 arasına konumlandırarak ortaya atan İngiliz tarihçi Eric Hobsbawm olmuş ve bu yüzyılı Devrim Çağı, Sermaye Çağı ve İmparatorluk Çağı olarak adlandırdığı üçlemesinde anlatmıştır (Hobsbawm 2000; 2005; 2009).

iddiasıyla ortaya çıkan misyonerler, “Beyaz Adam’ın Çilesi”nin gerçekleştirilmesi yolunda ana vasıtaydılar.”⁵ Misyonerler, Osmanlı meşruiyet krizini içeriden sekteye uğratan grupların başında geliyordu. Aynı zamanda Batı basınında Osmanlı karşıtı yazıların yayımlanmasına da vesile oluyorlardı. Özellikle 1880-1890’larda İngiliz, Fransız, Rus ve Amerikalı misyonerlerin Osmanlı toprakları üzerinde hak talep etmelerinin sonucu olarak misyonerler ile Osmanlı idaresi arasında Jeremy Salt’ın ifadesiyle “karşılıklı şüphe ve nefret” ilişkisi ortaya çıkmıştı (Deringil 2007b s. 112). Kurmuş oldukları sistemin sadece o günün kurtarılmasını değil, gelecek nesillerin de kurtarılmasını tehlikeye atması sebebiyle 1880’lere gelindiğinde, 2. Abdülhamid Osmanlı topraklarında yaşayan yabancılar arasında en tehlikelilerini misyonerler olarak görüyordu (Deringil 2007b s. 113).

Yine de vurgulanması gereken nokta, tek bir misyoner kategorisinin olmadığıdır. Sadece mezhep farklılığı değil, aynı zamanda milliyet farklılıkları da siyasetin misyonerlere verilen tepkilerin farklılaşmasıyla sonuçlanmıştır. Örneğin Osmanlı devleti genellikle Katolik misyonerlerle daha az sorun yaşamış, hatta Protestanların etkisini dengelemek için zaman zaman bu grupları desteklemişti (Kılıçdağı 2006 s. 63).

2. Abdülhamid’i en çok rahatsız eden, Osmanlı topraklarının her yerine yayılmış olan misyonerlerin ülkede olup bitenleri resmi ve gayriresmî yollardan ülkelerine ve dolayısıyla Batı dünyasına aktarmalarıydı. Dolayısıyla padişahın gözünden misyonerler aynı zamanda muhbirlik etmekteydi. Batı, Osmanlı’nın içinde yaşananların pek çoğunu neredeyse sadece misyonerler vasıtasıyla öğreniyordu (Kılıçdağı 2006 s. 6).

Abdülhamid’in canını sıkan bir nokta da, misyonerlerin Batılı devletler ya da kendi isyancı grupları ile Osmanlı devleti arasında arabuluculuk görevi yapmasıydı (Kieser, 2005). Bu arabuluculuk görevi kimi zaman da Osmanlı Devleti ile Müslümanlar arasında olacak şekilde gerçekleşiyordu. Genel kanının aksine, Müslümanlar ile misyonerler arasındaki ilişkiler her zaman gergin değildi. Hatta kimi zaman itibarlı, akil kişiler olarak görülüyorlardı (Kılıçdağı 2006 s. 64).

Misyonerler pek çok kere Kürt ve Arap aşiretleri arasında da arabuluculuk görevleri görmüştü. Müslüman gruplar arasındaki anlaşmazlıkları giderecek, onları

⁵ Misyonerler de kendi adlarına bilgi ile iktidar arasındaki ilişkinin farkındaydı, dolayısıyla bulundukları yerler hakkında olabildiğince fazla bilgi toplamaya çalışıyorlardı. Bu durumun doğal sonucu, emperyalizmin icracılığına ister istemez soyunmuş olmalarıydı (Salt 2002).

birbirine bağlayacak mercii olması gereken devletin yerini doldurmaları, büyük ihtimalle öncelikle Abdülhamid'in fakat aynı şekilde tüm devlet erkânının ve son dönem sultanlarına endişe veren bir hadiseydi. Üstelik devletin meşruiyetini sağlama araçları olan eğitim, sağlık ve kültür alanına da nüfuz ediyorlardı (Kılıçdağı 2006 s. 65).

Bu durumun kontrolü için çeşitli önlemler alınmaya çalışılmaktaydı. 1869 Maarif-i Umumiye Nizamnâmesi'nin 129. maddesi özellikle cemaat okullarının ve yabancı okulların faaliyetlerini düzenlemeye yönelikti: Öğretmen diplomaları ve ders kitapları nezâretçe aranacak, okutulacak derslerin listesi verilecekti. Teoride önemli bir kontrol hamlesi tasarlanmış olsa da nizamnâmenin bu maddesi birebir uygulanamamıştı. Selim Deringil'in anlattığı gibi (2007a); en çok korkulan, Müslümanların da çocuklarını buralara göndermeleriydi (Kılıçdağı 2006 s. 67).

Hem Abdülhamid hem de misyonerler, en kolay kazanılabilecek grupların ana babalarını kaybetmiş çocuklar olduğunu biliyorlardı. Dolayısıyla Abdülhamid misyonerlerle hem eğitim hem de yetimhane konusunda rekabet ediyordu (Kılıçdağı 2006, s. 68). Çocukların selametiyle ilgili uygulanan hayırseverlik, Osmanlı devleti ile misyonerler arasında büyüklüğü tasavvur edilebilir bir rekabet alanı doğuruyordu.

4.2. 17. Yüzyıl'da Fransa, Din ve Sağlık

Bu tez, hasta bakımı rolünü üstlenen kadınlara ilişkilidir; dolayısıyla formel hemşireliğin öncesinde-ya da ona alternatif olarak- hasta bakımı işini icra eden toplumsal gruplardan birini anlatmaktadır. Antik dönemde hemşirelik hizmetlerinin verildiği yerler haneler, bilinen ilk eğitimli hemşireler ise Hipokratik dönemde hizmet vermiş olan erkeklerdi. Bu kişiler hekimlere asiste ediyor, kadınlar ise evlerde hasta bakıyordu. Antik Hindistan'da da kadınlar bu iş için yeterince "saf" kabul edilmemesinden dolayı hastane hemşireleri erkekti ve ilaç yapımı ve uygulamasını da bilen kişilerdi. Antik Roma'da ise hasta bakımı askerlerin elindeydi (Yıldırım 2014 s. 18).

Bilindiği kadarıyla 4. Yüzyıl sonlarında kadınlar Bizans hastanelerinde hemşirelik yapmaktaydı. Genellikle manastırların ve hayırseverlik kuruluşlarının yanına kurulan Bizans hastaneleri imparatorların ve ileri gelenlerin fonlamasıyla ayakta kalıyordu. 1043 senesinde Aziz Benediktus'un fermanıyla Kudüs civarındaki Aziz Lazarus Hastanesi'nde sağlık hizmeti vermek üzere bir tarikat kurulmuş ve burada

Hospitalier Şövalyeleri, St Jean Şövalyeleri, Töton Şövalyeleri ve Aziz Lazarus Şövalyeleri hemşirelik yapmıştı (Yıldırım 2014 s. 19-20).

Kadınların hemşirelik hizmeti vermesi ise *Filles de la Charité* ile kurumsallaşmıştı.⁶ Bu cemaate⁷ bağlı rahibelerin temel cerrahi bilgileri vardı, aralarından bazıları bistüri gibi aletler kullanmaktaydı. Rahibeler özellikle hastanelerin kadın koğuşlarının hekimi durumundaydılar. Bunun sebebi bu koğuşlara bekâr cerrah çıraklarının girememesiydi. Rahibeler ayrıca pansuman ya da lapa uygulamaları da gerçekleştirmekteydi. 1792’de uygulamalarına son verilmiş, bir kısmı giyotinle idam edilmişti. Daha sonra idari işlerden ve tıbbi müdahaleden uzak durmaları kaydıyla sadece hasta bakımıyla ilgilenmelerine izin verilmişti (Yıldırım 2014 s. 21-22). Cemaat hemşirelik tarihinde, 1250’de Paris Hôtel Dieu’sünde çalışmak üzere kurulan Saint Augustin ya da 1550’de Lyon’da kurulan Hospitalières gibi hasta bakımı cemaatlerinin ardından, ilk hemşirelik okulunu oluşturan grup olarak kabul edilmektedir. Kendilerine sağlık alanında ilk öğretilen kurallardan birisi ise hekime itaat etmektir (Jeanguiot 2006 s. 81).

Hekimlik 13. Yüzyıl’dan sonra üniversite eğitimi gerektiren bir meslek olarak ortaya çıkınca, Avrupa’da mesleğin kapıları kadınlara kapanmıştı. İstisnai durumlar dışında üniversiteler kadınlara tamamen kapalıydı. Eğitim giderlerini kendileri karşılayabilecek olan üst sınıflara mensup kadınların bile önlerine sadece eğitimi erkeklerin icra-yı sanat edebileceklerine ilişkin yasalar konuyor; bu da eğitim almayı başarsalar dahi hekimlik yapamayacakları anlamına geliyordu.⁸ 15. Yüzyıl’a

⁶ Bundan sonra, aksi belirtilmediği sürece “rahibeler” ifadesi “*filles de la charité*”yi kastetmek amacıyla kullanılacaktır.

⁷ Dini bir cemaat (*congrégation*), üyeleri ortak bir kural tarafından birbirine bağlanmış ve yalnızca basit bir sözü alan bir dini topluluktur. “Kızkardeş” (*soeur, sister*) terimi, Tanrı halkı arasında havarisel çalışma yapan cemaatlere mensup dindar kadınlar için kanonik bir terimdir. “Manastır rahibesi” (*nun*) terimi ise, manevi cemaat üyelerinin niçin rahibe olarak adlandırmayacağını açıklayan, gizli ya da düşünceli bir düzene ait olan kadınlara kanonik olarak atıfta bulunur (Malchau 2007 s. 290, dipnot 2). Bu noktada Hristiyan cemaatleriyle ilgili yapılan bir araştırmada terminolojinin zorlayıcılığından bahsetmek gerekir: *hôpital général* (umumi hastane) olarak adlandırılan kurumlar şifa merkezlerinden ziyade her iki cinsiyetten dilenci ve avarenin barındırıldığı yerler anlamına gelebilmekteydi. Keza, esasen ruhban sınıfına ait olmayan kadın şifacılar da *soeur* (rahibe) ifadesiyle çağırılabilmekteydi (Diebolt, 2013, s. 7). Fransızca orijinal metinlerde *congrégation* (kongregasyon) olarak geçen kavram, çalışmada *cemaat* olarak olarak kullanılacaktır. Katolik mezhebinde tarikat dendiğinde bir grup din adamı olan üyelerinden belli bir düzene devamlı bağlı kalmak üzere törenle söz verişte bulunmalarını isteyen bir kuruluş anlaşılmaktadır. Bazı cemiyetler ise üyelerinin daimi ya da geçici olarak basit sözler vermesini bekler; bu türden cemiyetlere *kongregasyon* denmektedir. Kongregasyonlar tarikatlardan daha geç, 17. Yüzyıl’dan itibaren ortaya çıkmışlardır. Bir tarikata bağlı olan papazlar düzenli (*régulier*), bağlı olmayanlar ise bağımsız, laik (*séculier*) olarak nitelenmektedir (Aksoy 2015 s. 34 dipnot 2).

⁸ Örneğin 1322’de Paris Üniversitesi Tıp Fakültesi Jacoba Fellice’yi illegal olarak sağlık hizmeti vermekten ötürü mahkemeye vermişti. Tanık ifadelerine bakılırsa, tıpla ilgili bir eğitimi olmamasına rağmen, hastaları Jacoba’dan memnundu. Her ne kadar tanıklıklar kadının yetkinliğine odaklanmakta idiysen de, suçlamalar bir kadın olarak hasta

gelindiğinde kadın şifacılar sağlık alanından bertaraf edilmişti. 17-18. Yüzyıl’da doğum alanında hala faaliyet göstermekte idilerdiyse de, bu iş üzerinde de giderek doktorlar ve sağlık pratisyenleri hâkimiyet kurmaktaydı. Doktorluk mesleğine ABD ve Avrupa’da ancak 19. Yüzyıl’ın sonlarından itibaren erişebileceklerdi (Ehrenreich ve English 1992 s. 34-37).

17. Yüzyıl’ın ikinci yarısı, Fransa’da hayırseverlik faaliyetlerinin zirveye ulaştığı bir dönemdi. Öyle ki, 29 hastane cemaatinin 20 tanesi 14. Louis döneminde açılmıştı. 18. Yüzyıl’da *Filles de la Sagesse*, *Filles de la Charité*, *Soeurs de Nevers*, *Soeurs de Chartres* gibi cemaatlerin başını çektiği bir yayılma dönemine girilmişti (Diebolt 2013 s. 7). Özellikle 12-13. Yüzyıl’da ortaya çıkıp Ortaçağ’da eriyen, sonra yeniden canlanan hastane hemşireliğinde Saint Vincent de Paul’ün emeği büyüktü. *Filles de la Charité* 1633’te kurulduğunda 17. Yüzyıl’da Fransa’ya yayılan ve aktif olarak hayata katılan kadın cemaatlerinin prototipi haline gelmişti. *Filles de Charité* bir hayli merkezi ve etkin bir yapıdaydı. Faaliyetleri hızla *Soeurs de Saint-Charles de Nancy*, *Soeurs de Saint-Thomas de Villerreuve*, *Filles de la Sagesse* gibi diğer cemaatlere örnek teşkil ediyordu (Jones 1989 s. 66).

16 ve 17. Yüzyıllar’da Avrupa’da her sınıftan kadın, evlerde şifacı olarak çalışmaktaydı. Bu dönemde ev işlerine ilişkin kitapların sayısında artış olmuştu. Bu kitaplar üst sınıflara mensup kadınlara hitaben kaleme alınmıştı ve büyük hanelerin idaresine ilişkin sırlara vakıf olmaları hedeflenmişti. Bu kitaplarda hastalıkların tedavisini ve ilaç tariflerini içeren uzun bölümler bulunmaktaydı. 18. Yüzyıl’da kitapların niteliği değişmiş ve tıbbı ayrılan kısımlar küçülmeye başlamıştı. Bu durum, üst sınıflara mensup kadınların sağlık alanındaki rollerindeki değişikliğin de göstergesiydi. Aynı zamanda üniversitelerde eğitim görmüş doktorlar tarafından kaleme alınan evde bakımla ilgili kitapların sayısı artmaktaydı. Bu dönemde artık daha az sayıda üst sınıftan kadın tıp ve şifacılıkla ilgilenmekteydi (Bourdillon 1988 s. 16-18).

Bunun sebeplerinin başında Vesalius’un çalışmalarının başını çektiği, beden ve anatomiye ilişkin yeni görüşlerin ortaya çıkışı, Hipokrat tıbbına yönelik eleştiriler

tedavi etmesine odaklanmıştı. Üstelik bu hastaların hepsi ona gitmeden önce çevrelerince iyi bilinen, eğitilmiş hekimlere gitmişti. Benzer bir gerekçeyle İngiliz doktorlar meclise bir dilekçe vermişler ve “bazı gereksiz muzır kadınların fizikçilik mesleğini icra ettiğini” söylemişlerdi. Bu nedenle kadınların hapis ve para cezası almalarını istiyorlardı. Bu türden deneyimlerin sonucunda “hurafe” ile özdeşleştirilen kadın sağlık icracıları, “erkeksi” tıbbın karşısında duramamıştı (Ehrenreich ve English 1992 s. 31-33).

sonucunda bedenin yakın gözlemi ve teşrihin ortaya çıkışıyla beraber kadınların üniversitelere kabul edilmemelerinden dolayı bu yeni tıbbi yaklaşımın dışında kalmaları vardı. Ayrıca Avrupa, Hindistan, Çin ve Yeni Dünya ile ticari ilişkilerin gelişmesi eczacılıkta kullanılan malzemeleri değiştirmiş ve ilaç yapımı tüccar, iş adamı, cerrah, eczacı gibi meslek gruplarının tekeline geçmişti. Bir diğer sebep, formel eğitime sahip hekimlerin sayısının giderek artmasıydı. Bunlara ek olarak, giderek daha fazla hastalık üniversite eğitilmiş hekimlerin formasyonu çerçevesinde tanımlanıyor ve üst sınıflar arasında üniversite eğitilmiş bir hekime başvurmak statü sembolü haline geliyordu. Bu eğilim üst sınıflardan zamanla tüccar sınıfına da yayılmaktaydı (Bourdillon 1988 s. 16-18).

1830-40'lı yıllarda sağlık alanının diplomalılışmasından sonra,⁹ kadınlara bırakılan tek alanın hasta bakımı olduğu görülmektedir. 19. Yüzyıl başlarında “bakıcı kadın” dendiğinde tesadüfi bir şekilde bir hasta çocuğa ya da yaşlıya bakan kadın anlaşılıyordu. Hastabakıcı denen bu kadınlar aslında hastaya refakat eden kişilerdi. Hastabakıcılığı dendiğinde iffetli kadınların anlaşılması için 19. Yüzyıl’da özel bir çaba harcanmaktaydı. Mesleğe tümüyle yeni bir çehre getirmek önemliydi, örneğin Florence Nightingale’in ünü de kendi hemşire ekibini disipline etmesinden geliyordu (Ehrenreich ve English 1992 s. 58-59).

19. Yüzyıl boyunca orta sınıf kadını için yazmak ve ev idare etmek dışında istihdam edilebilecek bir iş yoktu. Bu nedenle hayırseverlik, kadınların kendilerini ifade edebilecekleri bir araç olarak görülüyordu. Zaten bu yüzyılın hayırseverliği orta sınıf kadınların ev idaresi ve eğitim konusundaki deneyimlerine dayanıyordu. “Hayırseverlik evde başlar” (*charity begins at home*, kişinin öncelikle ailesi ve yakın çevresine, daha sonra uzaktaki kişilere hayrının dokunması) bu anlayışın düsturuydu (Prochaska 1980 s. 5-7).

Hristiyan inancında şifa vermek hep toplumsal huzurla ilişkili olarak düşünülmüştü. Hristiyanlar, en başından beri birbirlerine sıkı sıkıya bağlı toplulukların İsa’nın iyileştirici gücünün tecellisi olduğunu düşünüyorlardı. İsa’nın ve azizlerin yeniden dirilen bedenleri Hristiyan şifa geleneğinde belirgin bir şekilde ortaya çıkmıştı. Sanat ve edebiyattaki pek çok tasvirde de bedensel bütünlük görüntüleri ile ruhsal

⁹ Sağlık mesleklerinin eğitim, yasal düzenlemeler ve diploma aracılığıyla formelleşmesi için bkz: (İlkan Rasimoğlu 2012).

arınmayı temsil etmişlerdi. İsa'nın bedeni, Hristiyan cemaatinin bedeni ve bireysel olarak Hristiyanların bedenleri arasındaki ilişki, Hristiyan şifa anlayışının pek çok farklı ifadesinde rol oynamıştı (Porterfield 2005 s. 6-7).

Dolayısıyla hayırseverlik Hristiyan toplulukları için önemli bir dini vecibeyi yerine getirmenin aracı anlamına geliyordu. Hayırseverlik temelinde bir kadın cemaatinin kurulması aynı zamanda, Batı Avrupa'da rakip Hristiyan inanışların varlığına karşı gelişen Katolik canlanmanın bir parçasıydı. 16-17. Yüzyıl'da pek çok cemaat kendi içinde yeni düzenlemeler yapmış ve daha dinamik dini gruplara dönüşmüştü. Avrupa'da çok sayıda kadın, yeni cemaatlere dâhil olmuştu (Dinan 2006 s. 26).

Filles de la Charité tam da siyasi, iktisadi ve toplumsal felaketlerle örülü bir yüzyılda ortaya çıkmıştı. 16-17. Yüzyıllar boyunca Fransa çoğunlukla savaş halindeydi, kıtlık yaygındı ve her iki sebepten dolayı ortaya çıkan yetersiz hasatlar ve enflasyon özellikle köylü halkın belini büküyordu. Savaş ve kıtlık, ardı ardına çıkan salgın hastalıklara zemin hazırlıyordu. Tüm bu şartlar, 17. Yüzyıl'da yardıma muhtaç kitleler yaratmıştı. Yoksul sayısı arttıkça, geleneksel yoksul yardımı anlayışı çöküyordu. Savaş, kıtlık ve salgın köylüleri yerlerinden ediyor, kentlere doğru akın etmelerine yol açıyordu (Dinan 2006 s. 31; Lindemann 2013.)

Büyüyen göçmen nüfusları idare etmekte kent yönetimleri yetersiz kalıyor, bu kitleler kentlerin eski sakinleri tarafından da istenmiyordu. Kent sakinlerinin gözünde tehlikeli parazitlere dönüşmüşlerdi. Hayır işleri de bundan sonra ahlaki bir zemine oturtulmaya başlanmıştı. Hak eden yoksul ile hak etmeyen yoksul kategorileri etrafında şekillenen hayırseverlik anlayışında hak eden yoksullar çocuklar, yaşlılar, gebeler, çocuklu kadınlar ve engellilerdi; dolayısıyla hayatlarını kendilerinin kazanmaları toplum tarafından beklenmeyen kişilerdi. Çeşitli kurumlar hak eden yoksullara gıda, giysi ve para yardımı yapıyordu ve genel hastanelere kabul edilebiliyorlardı (Dinan 2006 s. 32).¹⁰

Hak etmeyen yoksullar ise çalışmaya bedensel olarak bir engeli olmayan, tembel, dolayısıyla da ahlaktan yoksun olarak görülen –özellikle erkek- yetişkinlerdi.

¹⁰ Rönesans Bolonyası'nda hayırseverliği inceleyen Nicholas Terpstra “yaşam döngüsü yoksulluğu” adı verdiği yoksulluk biçiminin kadınları daha fazla etkilediğinin farkında olunmasından dolayı, toplumsal cinsiyetin erken modern dönem yoksul yardımı politikalarında merkezi bir hale geldiğini söylemektedir (Terpstra 2013).

Yardım alamıyor, dışlanıyor, hatta hapsediliyorlardı. Saint Vincent de Paul yoksulların kurtulabilmesi için hapsedilmeleri gerektiği anlayışına karşı çıkmıştı (Dinan 2006 s. 33-35). Yine de *pauvre honteux* olarak adlandırdıkları hak eden yoksullara yardım etmek, genel politikaları olacaktı.¹¹

13. Yüzyıl sonrasında toplumsal ilişkilere önemli bir belirleyici değişken olarak paranın girmesiyle beraber, “hak eden yoksul” kavramı sadece ahlaki konotasyonların dışına çıkarak paraya ve onun getirdiği maddi olanaklara sahip olanlar ile olmayanlar arasındaki ayrım bağlamında maddi bir form halini almış ve gerçek anlamına kavuşmuştu (Ricci 1983). Özellikle 16. Yüzyıl’dan itibaren yoksulluğa atfedilen anlam değişmişti. Ortaçağ Avrupası’nda yoksullar, varlıklılarının sadaka vererek ruhlarının kurtulmasına aracılık ettikleri için bir toplumsal işleve sahiptiler. Erken modern çağda ise yoksullar işgücü haline gelmişti. Dilencilik hoş karşılanmadığı gibi, yeni kentlerde suç, pislik ve hastalık tehlikesi de arz ediyorlardı. Yine de yoksullukla mücadelenin temel saikleri var olan düzeni korumak ya da meşruiyetini sağlamaktı. Kentleri serseriler ve yoksullardan korumak için darülaceze gibi kurumlar oluşturulmaya, yoksulların çalıştırıldığı atölyeler ortaya çıkmaya başlamıştı. Bu kurumlar öncelikli olarak üretmeyi değil, disipline ve terbiye etmeyi, dolayısıyla ahlaki çürümüşlüğü tedavi etmeyi amaçlıyordu (Buğra 2018 s. 25-26).¹²

19. Yüzyıl’a gelindiğinde, kimin yardımı hak ettiğini bulmak ise hayırseverliğin yeni “bilimsel” veçhesini oluşturacaktı. 1870’li yılların Amerika’sında dezentegrasyon korkusu ve örgütsüz hayırseverlik faaliyetlerinden kaynaklanan şikâyetler, sadece hak eden yoksula yönelik hayırseverlik faaliyetlerinin gelişmesine yol açmıştı. Gerçekten hak edene yardım edebilmek için hayırseverlik faaliyetleri “bilimselleştirilmiş”, evrim teorisi ve istatistiklere dayalı bilgilerden beslenmişti (Ruswick 2013). Dolayısıyla küresel mali krizin baş gösterdiği 1870’li yıllarda yerel hayırseverlik derneklerinin çalışmaları kısıtlanmaya ve idari merkezlerin istediği bölgelere kanalize edilmeye başlanmıştı (Humphreys 2001).

¹¹ Cemaatin “yoksul” kavramından kastı sadece “hak eden yoksul” olduğundan, bundan sonra çalışmada yoksullara yardımdan bahsedildiğinde, “hak eden yoksul” kastedilecektir (Ricci 1983).

¹² Osmanlı İmparatorluğu’nda serserilik sorunları da bu çerçevede çözümlenmeye çalışılmış, konu suç ile beraber düşünülmüştür (Yılmaz 2014) Özellikle 2. Meşrutiyet döneminin hemen başında dilencilik “işsiz güçsüz gezen suçla yatkın şüpheli şahıslar” bağlamında değerlendirilmiştir (Özbek 2017 s. 53).

4.2.1. Saint Vincent de Paul ve Lazaristler

1580'de Fransa, Gascony'deki Pouy'de bir köylü ailesinin çocuğu olarak doğmuş olan Saint Vincent de Paul, 27 Eylül, 1660'da Paris'te hayatını kaybetmişti (Dégert 1912). İlk eğitimini yerel Fransiskanlar'dan almıştı. 16 yaşında Toulouse Üniversitesi'nde ilahiyat eğitimi almış, 1600'de rahip unvanını almıştı. Toulouse civarında hem eğitim vermiş hem kendi çalışmalarını sürdürmüştü (Dinan 2006 s. 5).

1613 yılında varlıklı bir aile olan Gondi ailesinin oğullarına eğitim vermeye başlamıştı. Madame de Gondi, nam-ı diğer Françoise-Marguerite de Silly, hayır işleriyle ilgileniyordu ve Saint Vincent de Paul onunla beraber yoksullara ziyaretlerde bulunmaya başlamıştı. 1618'de Monsieur de Gondi'nin topraklarında ilk misyonlarını oluşturan de Paul, 1622'de başka soyluların topraklarında da hayır misyonları kurmaya başlamıştı. Bu faaliyetleri, hayır işleri için soylulardan para toplamanın yolunu açıyordu. İlk finansal desteği; 45.000 Frank ile Mme de Gondi sağlamıştı. Bir grup rahibi, yoksullara vaaz vermek için etrafında toplayınca sonradan *Congrégation de la Mission* ismi verilecek olan cemaatin ilk kuşağı ortaya çıkmış olmuştur. Cemaatin merkezi Saint Lazare'da bulunduğundan rahipler Lazaristler olarak anılmaya başlanmıştı (Dinan 2006 s. 6-7).

Şekil 4-1: Saint Lazare Hapishanesi

<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b69180330?rk=236052%3B4>, Erişim 31.05.2019.

Taşradaki halkın genellikle ya rahiplerden uzakta bulunduklarını ya da rahiplerle irtibat imkânlarının kısıtlı olduğunu, dolayısıyla ruhlarının kurtarılmaktan uzak olduğunu gözlemleyen Saint Vincent 1625'te kurduğu Lazarist cemaati ile ömür boyu sürecektir bir misyona kendini adanmıştı. Faaliyetleri tüm Fransa'ya yayılmış; hem Korsika, Madagaskar gibi uzak coğrafyalara hem de mahkûmlar, dilenciler, kürek esirleri, askerler gibi toplumun dışında kalanlara erişmeye başlamıştı (Jones 1989 s. 91). 18. Yüzyıl'ın ortasından itibaren İtalya, Polonya, İspanya, Portekiz, Avusturya ve Prusya'da hayırsever kurumlar oluşturulmuş ve böylelikle cemaate Fransızların dışındaki milletlere mensup rahipler de dâhil olmaya başlamıştı. Yine de, cemaat her zaman bir Fransız cemaati olma niteliğini korumuştur (Gül 2015 s. 87-89).

Lazaristler'in Avrupa dışındaki ilk çalışmaları 1697 yılında Çin'de gerçekleşmişti. Bu ilk girişim ciddi sonuçlar doğurmamış, esas yayılma 1773'te Cizvitler'in papa tarafından bastırılmasından sonra yerlerini Lazaristler'in almasıyla gerçekleşmişti. 1780'de Lazaristler'in başrahibi Antoine Jacquier Papalık'ın ve Fransız hükümetinin teminatlarını garanti ederek Yakın Doğu'da bir misyon oluşturulmasını kabul etmişti. 23 Aralık 1780'de çıkarılan bir kararname ile Osmanlı İmparatorluğu'nda Cizvitler'in ellerinde tuttukları tüm kurumlar Lazaristler'in idaresine geçirilmiş, papalık bu kararı 22 Kasım 1782'de onamıştı. Galata, İzmir, Selanik ve Santorini'de bulunan kurumlar İstanbul Apostolik Delegasyonu'na; Antura, Şam, Trablus ve Halep ise Suriye Apostolik Delegasyonu'na bağlanmıştı (Gül 2015 s. 87-89).

4.2.2. Louise de Marillac ve *Filles de la Charité*

Her ne kadar de Saint Vincent Paul, rahibelerin cemaatinin kuruluşunda itici güç olsa da, esas kurucu Poissy'deki bir Dominiken manastırı olan Saint Denis Manastırı'nda yetişmiş olan Louise de Marillac'tı. 13 yaşındayken babası ölünce amacı onu evliliğe hazırlamak olan mütevazı bir pansiyona yerleştirilmiş ve burada basit ev işlerini öğrenmişti. 1613'te Kraliçe naibi Marie de Medici'nin sekreteri olan Antoine le Gras ile evlenmiş, 1625'te eşini kaybetmiş, bundan sonra kendini dine adanmıştı (Dinan 2006 s. 7-8).

Ortaçağ'da pek çok hastanede hizmet veren hemşire cemaatleri Ortaçağ'ın sonunda gözden düşmüşlerdi ve 1600'lere gelindiğinde neredeyse yok olmuşlardı. Onların yeniden canlanması büyük ölçüde Saint Vincent de Paul'ün eseri idi. Saint Vincent de Paul, Clicy papazlığı döneminde saray eşrafı ile yakın ilişkiler kurarak

1617’de *Dames de la Charité* (Hayırseverlik Hanımları) isminde bir topluluk oluşturmuş, onların ayni ve nakdi yardım toplamalarını sağlamış ve Louise de Marillac ile bu buluşmalar sayesinde tanışmıştı. 1633’te, üç ay evvel eşini kaybetmiş olan Louise de Marillac bir şifa ekibi kurmak için Saint Vincent de Paul’e bağlanmış ve *Filles de la Charité* ortaya çıkmıştı (Diebolt 2013 s. 8).

Saint Vincent daha 1617’de kadınların içinde bulunduğu hayırsever cemaatlerini örgütlüyordu. 1625’te onun Lazarist takipçileri misyonlarını yürüttükleri her köyde bir hayırseverlik kurumu oluşturma talimatını almıştı. 1630’dan itibaren Paris’te genelde aristokrasiden kadınların desteğiyle pek çok hayırsever derneği kurulmuştu. Bir süre sonra yerel hayırsever derneklerinde çiftçilerin eşleri ve kızları yoksullarının evlerinde ziyaret etmek, temizlik, yemek pişirmek ve hastalarına bakmaktan çekinmemesine karşılık orta ve üst sınıf kadınların bunları yapmak istemediği fark edilmişti. Paris’i 1622 ve 1631 arasında her yıl yeniden vuran veba da yoksul mahallelerde dolaşmak için tehlike arz ediyordu. Hanımefendiler kendi yerlerinde hizmetkârlarını göndermeyi tercih etmekteydiler (Jones 1989 s. 92).

Filles de la Charité mensuplarının faaliyet gösterdiği koşullar zorluydu. 17. Yüzyıl ölüm oranlarının yüksek olduğu bir dönemdi: veba, kıtlık, bulaşıcı hastalıklar, savaşlar kol geziyordu. En iyi zamanlarda bile yoksulların mahalleri pislik ve hastalık içindeydi. Ayrıca hiçbir rahibe kendi memleketinde çalışamazdı: Saint Vincent tamamıyla Tanrı’ya ait olmanın yolunun bu olduğuna inanıyordu. Bu durumda beden ve manen güçlü olmak, cemaatin üyesi olmanın olmazsa olmazıydı. Fakat en azından düzenli maaş, ücretsiz barınma, giyinme, güvenlik hastalık ya da yaşlılıkta refah, kendine yaraşır bir cenaze ve toplumsal mevki sahibi olma imkânından faydalanıyorlardı. Cemaat kaytaran ya da boşboğaz kişiler değil, çalışan kişiler istiyordu. Lazaristler sayesinde dini uğraşının nasıl olduğuna dair bilgi sahibi olan kişilere sahiplerdi (Jones 1989 s. 101).

Kadınların dışarıda bu şekilde ağır işlerde çalışabilmesi sorununu çözen de Louise de Marillac olmuştu. 1630’dan itibaren genç taşralı kadınları evinde toplayıp ihtiyaç halinde onları dışarıda çalışmaya göndermeye başlamıştı. 1633’te Saint Vincent’ın Saint Louise’e bu kadınlara manevi ve hayırseverlik işine dair pratik eğitim verme ehliyetini vermesi, *Filles de la Charité*’nin başlangıcı olmuştu.

Şekil 4-2: Saint Louise de Marillac

<http://stvincentimages.cdm.depaul.edu/?lib=St.%20Louise%20De%20Marillac&path=St+Louise+De+Marillac%2fLouise+alone%2fSeries+001-100> Erişim 04.07.2018.

Dames de la Charité'nin başlangıçtaki amacı Paris'teki en önemli hastane olan Hôtel-Dieu'yü yöneten Augustin rahibelerine yardımcı olmaktı. Elllerinde kaşıkla her öğleden sonra geliyor, buranın sakinlerine akşamüzeri atıştırması olarak pelte, reçel, meyve, beyaz ekmek, bisküvi ikram ediyor ve yavaş yavaş onlara ilmiyal öğretmeye, onları “doğru yol”a çekmeye çalışıyorlardı. Hastanenin sakinleri ile hanımefendiler arasındaki toplumsal uçurum ürkütücüydü: cemaatinde bir kraliçe aday, bir prenses, üç

düşes, iki barones, iki kontes, dört markiz ve önde gelen ailelerin mensupları vardı. *Filles de la Charité* bu boşluğu doldurmaya gelmişti. Başlangıçta yoksullar bile *Filles de Charité* mensuplarına mesafeli yaklaşmış olsalar da Saint Vincent de Paul'ün ifadesiyle kısa sürede kartopu gibi büyümüşlerdi. Genç rahibeler, hayırsever asilzade kadınların gitmeye korktukları yerlere gitmiş ya da onlara bazı ziyaretlerinde eşlik etmişlerdi. 1630'ların sonlarında hayırseverlik kadınların Paris'in taşrasındaki derebeyliklerine bağlanmışlardı (Jones 1989 s. 93).

Eski Rejim Fransası'nda üç tip hastane bulunmaktaydı: yerel hastaneler, Hôtel-Dieu hastaneleri ve Hôpital Général'(Genel Hastane)ler. Bu hastanelerin hepsinin işlevi farklıydı ve rahibeler hepsinde çalışmaktaydı. Yerel hastaneler genellikle bölge halkının refah ihtiyaçlarını karşılayan ve sakat, yetim, yaşlı ve hasta bakımı yapan kilise temelli kurumlardı. Hôtel-Dieu kurumları genellikle bazı tıbbi durumları istisna olarak kabul etmekle beraber her kökenden hastaya bakıyordu. Rahibeler öncelikle bu iki kurumda hamile ve zührevi hastalığa sahip olanlar haricindeki hastalara bakım sağlıyordu. 17-18. Yüzyıllar'da gelişen ve yoksulların kapatıldığı¹³ kurumlar olan Hôpital Général'lerde ise az sayıda rahibe çalışmaktaydı çünkü cemaatin politikası hak eden yoksula bakmak yönündeydi, oysa bu kurumlarda hayırseverliği hak etmeyen (diğer bir ifadeyle çalışmayacak kadar tembel ve aylak) yoksulların bulunduğu inanılıyordu (Dinan 1996 s. 39-40).

1634'ten itibaren *Filles de la Charité*'nin sessizlik, itaat, gündelik fedakârlıklarda bulunma gibi ilk kuralları oluşmaya başlamıştı. Bu tarihte Paris Hôtel-Dieu'de çalışmaya başlamışlardı. Louise de Marillac merkez evin başrahibesiydi, diğer evlerin her birine de birer başrahibe tayin edilmişti. Marillac ve rahibeler Saint Vincent'a devamlı olarak kendi statülerini daha da belirginleştirmesi için baskı yapıyordu (Hickey 1997 s. 140).

Cemaat, rahibelerini kontrat olmaksızın kurumlara göndermiyordu. 1650-1750 yılları arasında Fransa'da kadın cemaatleri mensuplarıyla okul ve hastaneler arasında yüzlerce kontrat imzalanmıştı (Hickey 1997 s. 135). Zamanla bir kontrat teamülü ortaya çıkarmayı başarmıştı. Yapılan ilk kontratlar 1640'ta Hôtel Dieu d'Angers ve 1643'te

¹³ Genel hastaneler 1625 kararnamesi ile Paris'te "Her cins, köken ve yaştan, hangi nitelik ve soydan ve hangi durumda olurlarsa olsunlar, sağlam veya sakat, hasta veya nekahet halinde, tedavisi mümkün veya mümkün olmayan" yoksullara çeşitli binaların tahsis edilmesiyle ortaya çıkmıştı (Foucault 2000 s. 90-91).

Charité de Richelieu'nün idarecileriyle imzalanmıştı. Rahibeler ruhani olarak kendi başrahibelerine¹⁴ bağlıydı ve gerekli hallerde piskopos ile görüşmelerine aracılık ediliyordu. Dünyevi olarak ise çalıştıkları kurumun kurucusu ya da idarecisine bağlıydılar ve finansmanları da bu kişiler tarafından sağlanmaktaydı. Maaşları ise kayda değer olarak değerlendiriliyordu (Diebolt 2013 s. 174).

Bir süre sonra Saint Louise'in onları her ihtiyaç duyulan yere gönderme isteği, Lazaristler ve *Dames de la Charité*'den uzaklaşmalarına sebep olmuştu. 1640'ta Angers'deki büyük Hôtel-Dieu'nün hizmetine girmeleri onlar için bir dönüm noktası olmuş, doğrudan hastane yönetimi ve kent görevlileri ile anlaşmışlardı. 1645'te Paris başpiskoposuna bir dilekçe yazarak kurumlarının ve kurallarının tanınmasını talep etmişlerdi. Aynı tarihte Saint Denis Hastanesi'ni idare etmeye başlamışlar, bir yıl sonra da Nantes Hastanesi idarecileri tarafından göreve çağırılmışlardı (*Annales* (123) 2015 s. 327-343). 1655'te, Saint Louise'in ölümünden sonra *Filles de la Charité*'nin liderliğine *Dames de la Charité*'den birinin değil, yine *Filles de la Charité* arasından seçilecek birinin getirilmesi gerektiğine karar verilmiş, böylelikle özerklik sağlanabilmişti (Jones 1989 s. 94).¹⁵

1650'lerde özerkliklerini belirten belge bir şekilde yok olmuş ve 1655'te Retz Kardinali *Filles de la Charité*'ye Lazarist himayesinin iznini vermişti. Aralık 1658'de Paris Parlamentosu'ndan Kraliyet Beratı verilmişti. Eski rejim boyunca cemaat yayılmaya devam etmişti. Bu dönemde 160'ı hastane olmak üzere yaklaşık 400 hayır kurumu ile ilişkiliydiler. Cemaatin ortaya çıkardığı dünyevi hizmet modeli, diğer kadın cemaatleri tarafından da benimsenmişti (Hickey 1997 s. 141). Bundan sonrasında *Soeurs de Saint Joseph*, (1630-43), *Notre Dame Soeurs de la Charité* (1682), *Soeurs de la Charité de la Présentation* (1696) gibi pek çok dini kadın cemaati bu örneği takip etmeye başlamıştı. *Nancy Soeurs de Saint-Charles* (1652), *Soeurs de Saint-Thomas de Villeneuve* (1661), *Soeurs de Saint-Maur* (1666), *Sours de Nevers* (1698), *Filles de Sagesse* (1703) gibi doğrudan etkisi net olmayan diğer cemaatlerde bile bir etkilenme

¹⁴ Eril olarak "*supérieur*", dişi olarak ise "*supérieure*" olarak kullanılan bu ifade, cemaatin hem dini hem de idari liderleri için kullanılmaktaydı. Hem Paris'teki ana merkezin lideri, hem yerel bölge lideri (İstanbul'daki Galata Saint Benoit'da olduğu gibi) hem de yerel merkezlerdeki tekil kurumların lideri (La Paix Hastanesi'nde olduğu gibi) için aynı kavram kullanılmaktadır. Osmanlı Arşivleri'nde bu unvanın karşılığı "müdire" olarak geçmektedir. Fransızca-Osmanlı sözlüklerde ise kavram "manastır reisi ve reisesi" olarak açıklanmaktadır. Fransızca-Osmanlıca sözlük <https://www.fransizcaosmanlica.com/> Erişim 24.01.2019. Bu tezde "başrahip" ve "başrahibe" ifadeleri kullanılmıştır.

¹⁵ 1645'te 5 evleri vardı, 1858'e gelindiğinde ise 60-70 evde 800 üye bulunuyordu (Hickey 1997 s. 140-141).

söz konusuydu (Jones 1989 s. 99-100). *Filles de la Charité* ve onun modelini benimseyen *Soeurs de Saint Joseph*, *Soeurs du Saint-Sacrement*, *Soeurs de Saint Thomas* gibi diğer cemaatler dul ve yaşı geçkince kadınlar tarafından tercih ediliyordu. Bu tercihte dini ve insani duyguların yanı sıra, dul kadınların geleneksel aile yapısında kendilerine uygun yer bulamamaları ve bahsedildiği gibi cemaatlerin bu kadınlara güvenli birer sığınak olması da etkiliydi. Bir cemaate girerek kadınlar hem korunuyor hem de statü elde ediyorlardı (Hickey 1997 s. 151).

Filles de la Charité rahibeleri, genellikle üst ve orta sınıfa mensup olan eski hastane hemşirelerine kıyasla yoksul toplumsal gruplardan geliyordu. Kuruluş döneminde alt sınıftan kadınların, daha üst sınıftan ve eğitilmiş kadınların idaresi altında çalışacağı bir düzen kurulmaya çalışılmıştı (Jameson 1855 s. 35). Saint Vincent de Paul'un ve Louise de Marillac'ın ortaya çıkardığı bu hasta bakıcılığı tipi hem ruhban sınıfına hem de laik çevrelere hitap edebiliyordu. Cemaat kısa süre içerisinde tüm ülkede faaliyet göstermeye başlamış ve ona benzeyen pek çok cemaate ilham kaynağı olmuştu. Bu cemaatler hemşirelikten eğitime, ev bakımına kadar pek çok işe kendilerini adanmışlardı (Jones 1989 s. 38).

Fransa'da 1700 senesinde bir cemaat rahibesi mütevazı kökeni ile uyumlu biçimde sabırlı, azizlere yakışır, çalışkan, ketum, kendini işine adanmış ve çetin olmalıydı. Hastanelerde olduğu kadar, yoksulların evlerinde ve dersliklerde de çalışmakta olduğundan manastırın içindeki dindar kadınlardan farklı olarak dünyevi hayatın içindeydi. Saint Vincent de Paul ve Louise de Marillac ömrünü manastırda geçiren rahibelerden oluşan bir cemaat kurmak yerine, "bir öğretmen, bir hemşire ve bir sosyal hizmet çalışanı ordusu" yaratmıştı. Savaşın dolaylı yara almış Fransa'nın yoksullarına yardım edecek ve onlara Katolik reformunun mesajını ileteceklerdi (Dinan 2006 s. 5).

17. Yüzyıl'ın başlarında Ortaçağ'ın büyük hemşirelik cemaatleri sayısal olarak azalıyor ve ahlaki olarak bozguna uğruyordu. Kalanlar da günlerini hayır işleri yerine yerine doğrudan dini pratikle geçirmekteydi. Hayır işleri, aktif hayatın yeni rahibelerine kalacaktı. Kadın ücretlerinin son derece düşük olduğu, mesleklerde erkeklerin egemen olduğu bir dönemde bu türden yeni bir faaliyete dâhil olmak ev işçiliğinden gelen kadınlara maddi ve manevi kazanç sağlıyordu (Jones 1989 s. 89).

Şekil 4-3: Hasta Bakan Rahibe

<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8406185c?rk=21459;2>. Erişim 30.01.2019.

Lazaristler'in tarifine göre ihtiyaç duyulan "cemaate girmeye istekli, hatasız bir hayat süren, kibrini kırmaya ve Tanrı sevgisi adına yoksullara hizmet etmeye kararlı, sağlıklı ve gülbüz kızlar"dı. Genellikle taşradan kızlar cemaate kabul ediliyordu çünkü Saint Vincent şehirde yaşayan kızların çok da saf bir ömür sürmediklerine inanıyordu. Potansiyel üyeler birkaç aylık bir deneme sürecini kendi evlerinin yakınında bir cemaat evinde geçiriyorlardı. Buradan başarıyla çıkanlar, Paris'teki ana merkeze gönderiliyor ve orada eğitim alıyorlardı. Adayların seçimi ve eğitimi merkezden sıkı bir şekilde kontrol ediliyordu. Rahibelerden bu merkezden Saint Laurent'da yoksulları evlerinde ziyaret edebiliyorlardı. Cemaatin okulunda yoksul ailelerin kızlarına eğitim

verebiliyorlardı. Yaşlı ve sağlık sorunları olan rahibelere bakmak için bir revir vardı (Jones 1989 s. 90).

Aynı zamanda böyle bir cemaate dâhil olmak onlara pek çok kadının sahip olamadığı sorumluluk ve etkiyi veriyordu. 1789'da neredeyse tüm hayırsever kurumlarda bu tür kadınlar çalışmaktaydı. *Filles de la Charité* üyeleri cemaatin ilk zamanlarında “yoksul hastaların hizmetkârları” olarak da anılıyordu. 1660'ta 60-70 kurumda, 1700'de 200 küsur kurumda hizmet vermekteydiler. Aynı zamanda *Filles de la Charité* kendi gibi cemaatler arasında en etkili olandı (Jones 1989 s. 90).

Diğer hemşirelik cemaatlerinden *Filles de la Charité*'yi ayıran birkaç özellik, onların diğerlerine kıyasla özellikle sağlık alanında daha yaygın olmalarına sebebiyet vermişti. En temelinde kendilerini kapalı bir tarikat değil de bir cemaat olarak tanımlamaları sayesinde kendilerine din alanında aktif bir görev arayan bekâr kadınları kendilerine çekmeyi başarmışlardı. Birincisi, Fransa'nın zorlu bir döneminde kendilerini ispat edebilmiş ve çalışmalarını verimli gösterebilmişlerdi. İkincisi, hem *Filles de la Charité* hem *Dames de la Charité* bir arada örgütlenerek üst sınıflardan finansman, alt sınıflardan da emek sağlayabilmişlerdi. Üçüncüsü, cemaat saray eşrafı ve soylu ailelerden destek görmüştü. Dördüncüsü, cemaate hep yetkin kadınları dâhil etmiş ve yerel piskoposa değil de Lazarist tarikatına mensup başrahibe bağlanarak kendilerini diğer rahibelerden ve kapalı ruhban sınıfından ayırmış, böylelikle niteliklerini üstün tutabilmişlerdi (Dinan 1996 s. 90-91).

Rahibeler 1652 ve 1658 seferlerinde muharebe alanlarına gitmişler ve yaralılara bakmışlardı. Kuşatma altındaki kentlere davet edilmişler, buralarda askeri hastanelerde görev almışlardı. Özellikle Dunkirk Kuşatması'ndaki ve Fontainebleu'de Avusturyalı Anne tarafından yaptırılan askeri hastanelerdeki çalışmalarıyla dikkat çekmişlerdi. Bu dönemde Fransa'nın en iyi hastabakıcıları olarak biliniyorlardı. Hemşirelik hizmeti bakım, kaynakların yönetimi, başkalarına hasta bakımı öğretmek ve hastayı iyileştirmesi için uygun yöntemi araştırmaktan oluşuyordu (*Annales* (123) 2015 s. 327-343). 1672'de Polonya'da veba salgını patlak verdiğinde Varşova'daki hastanelerin idaresi ve yetimlerin bakımı işlerini üstlenmiş ve böylece Doğu Avrupa'ya adım atmışlardı. Aslında 19. Yüzyıl'da İngilizler'in daha sistematik şekilde ele alacağı hapisane hemşireliği işini de 17. Yüzyıl'da rahibeler yapıyordu. İlk olarak Piedmont'taki hapisanelerdeki hastalara bakmaya başlamışlardı: Nekahet dönemlerinde hastalara kitap okuyor, onlara okuma yazma, örgü örmeyi, şarkı söylemeyi öğretiyorlardı

(Jameson 1855 s. 35-36). Hasta bakımı, sağığı korumak ya da yeniden kazanmaya yönelik uygulamaların yanı sıra, temizlik, düzen, dini öğeler taşıyan bir ihtimam da gerektiriyordu. Zaten cemaatin yönetmeliğinin 7. bölümünde yoksul hastalara olabildiğince şefkatle bakılması gerektiğı yazıyordu. Çünkü yoksula bakım, sadece o kişiye değıl aynı zamanda İsa'ya hizmet etmek anlamına geliyordu. Hastalara yemek ve ilaçları bizzat götürecekler; onlara şefkat, yumuşaklık, yakınlık, saygı ve bağılılıkla yaklaşacaklardı (Jusseume 2016 s. 425-428).

Cemaate mensup olmak isteyenlerin en az 5 yıl çıraklık yapması gerekiyordu. Kendilerinden itaat, maddi tevazu ve iffeti içeren üçlü bağılılık yemini etmeleri bekleniyordu. Yeminin geçerliliğı her yıl 25 Mart'ta son buluyordu ve tekrarlanıp tekrarlanmayacağı kişinin kararına kalmıştı (Taylor 1857 s. 175).

Bu kadınlar tüm iyi hastanelerin talep ettiğı saymanlık, personel idareciliğı, gündelik ev işleriyle uğraşma ve temel hasta bakımı türü işleri sorunsuzca yerine getirebiliyorlardı (Jones 1989 s. 38). Beş altı yıl hasta başında eğitim aldıktan sonra kan alma ya da ilaç yapma işleri ile ilgilenebiliyorlardı (Diebolt 2013 s. 9).¹⁶ Eczane işi, cemaatin nazarında da liyakat gerektiren bir işti ve herhangi bir rahibeye emanet edilmiyordu. Yine de aslında rahibelerin eczacılık iddiasında olmadığını vurgulamak gerekir. Bitki çayı, kınakına şarabı gibi basit ilaçlar yapıyor ve hastaları rahatlatmaya çalışıyorlardı (Jusseume 2016 s. 438-444). Merkez hanedeki eczanede yetenekli bazı rahibeler ilaç yapımı ve kan akıtma işlemini öğrenebiliyordu (Jones 1989 s. 102).

Filles de la Charité ile hem hastanelerde hem de ev ziyaretleri ile hasta bakımı hizmeti verilmeye başlandı. Hasta bakımının dışında rahibelerin tıbbi görevleri de bulunmaktaydı. Çalıştıkları kurumlarda hastane eczanesini işletiyorlardı. Dolayısıyla *Filles de la Charité*'nin gelişi ile beraber, 16. Yüzyıl'a kadar varlığı sürdürebilmiş olan hastane idarecileriyle eczacı loncaları arasındaki ittifak artık son bulmuştu. Rahibeler bazı temel cerrahi bilgilere de sahiptiler, içinde bistüri ve benzeri cerrahi aletler olan bir kutu taşımaktaydılar. Aslında hekimlere tabi olsalar da en azından ilk yıllarda hekim ve cerrahlara ait işleri yapabiliyorlardı. Kendilerini çırak statüsünde olan cerrahlardan daha üst konumda görmekteydiler. Özellikle bekâr olan cerrah çıraklarını kadın koğuşlarından uzak tutuyor, pansuman yapmak ya da lapa koymak gibi temel cerrahi

¹⁶ İstanbul'daki rahibeler her yıl Ağustos ayında bir hafta izin kullanıyordu (Taylor 1857 s. 174).

işlemleri kendileri yapıyordu. Yemeğin pişirilmesi ve dağıtımı yetkisi de rahibelerdeydi (Jones 1989 s. 15).

Hemşirelik cemaatlerinin küçük yerel hastanelerdeki temel görevleri düzeni sağlamak, yeni ve katı hijyen kurallarını uygulamaya koymak, hastalara ve yoksullara bakmaktı. 18. Yüzyıl'da en önemli icraatları, yatakbaşı hasta bakımını başlatmak olmuştu. Hastaneye yeni tıbbi beceriler getirmemişler, onun yerine hastane sakinlerinin şahıslarına özel tedaviyi önceleyen bir anlayışı yerleştirmişlerdi. Hasta ve yoksulları İsa'nın temsilleri olarak görmeyi ve onlara bunun gerektirdiği özenle bakmayı öğrenmişlerdi. Bu nedenle her hastaya ayrı yatak tahsisi, koğuş hijyeni, ilaçların ve özel diyetlerin kaydedilmesi, her yatağın başına bir tablo konması anlayışını benimsemişlerdi. Rahibeler gelişmiş tıbbi bilgiye sahip değillerdi fakat manastırlardaki botanik bahçeleri geleneğini devam ettirerek ampirik tıbbın şifalı bitkiler öğelerini hastanelerine taşıyorlardı (Hickey 1997 s. 172).

Florence Nightingale hemşireliğin bir meslek haline getirilmesine vesile olacak *Notes on Nursing*'i yazmadan önce *The Institute for Protestant Deaconness in Kaiserswerth* ve *Paris Filles de la Charité*'yi incelemişti. Bu kadınların çalıştıkları kurumları ziyaret etmiş ve en iyi olarak gördüğü uygulamaları kendi tezine adapte etmişti. Kırım Savaşı çıktığında 38 hemşiresiyle beraber İstanbul'a gitmek için yola koyulduğunda aktarma noktası olan Marsilya'ya gitmeden evvel Paris'teki merkez haneye uğramış ve burada Lazaristler'in umum başrahibi Jean Baptiste Etienne'i ziyaret ederek rahibelerin hizmet verdiği kurumları ziyaret izni istemiş ancak olumlu yanıt alamamıştı. M. Etienne onun yerine Nightingale'i rahibelerin merkez hanesine götürmüştü, hastane hizmeti kurallarını okumasına ve kurumun içini gezmesine imkân sağlamıştı. Nightingale Paris'te cemaatin rahibeleri nezaretinde bir yetimhane, Necker Hastanesi ve Reuilly Bakımevi'ni de ziyaret etmiş, ayrılmadan M. Etienne'e uzun bir teşekkür ziyaretinde bulunmuş ve Umum Başrahibe Marie Lesueur ile temaslarda bulunmuştu (*Annales* (123) 2015 s. 327-343).

Filles de la Charité'nin hanelerinde Mme Foucquet'in *Receuil des Remèdes Charitables* isimli geleneksel ilaç kitabı bulunuyordu. Aydınlanma Dönemi'ne gelindiğinde hasta başında bulunmak konusunda rahibeler ile yeni modern hekim ve cerrahların asistanları arasında bir rekabet doğmuştu. Aynı zamanda rahibeler yeni tıbbın hekim ve cerrahlarının aşırı müdahale olarak gördükleri uygulamaları karşısında hastalarını savunmaya başlamışlardı (Hickey 1997 s. 173).

Hastanelerde rahibeler ile doktorlar arasındaki rekabetin üzerinde tezahür ettiği ilk zemin, fiziksel koşullardı. Kurumların kısıtlı alanlarını rahibeler şapel yapımı gibi işler için istiyor, hekimler ise mekânları başka amaçlar için kullanmak istiyordu. Kısıtlı maddi imkânlara cevaben rahibeler atölyeler oluşturuyor ve buralarda üretilen ürünlerin satışından elde edilen gelirden kendi hizmetleri için istifade ediyorlardı. Oysa hekimler atölye yapılan odaları da tıbbi amaçlar için kullanmak istiyordu. Hastane eczaneleri başlı başına tartışma konusuydu çünkü teoride rahibelerin bu eczaneleri lisanslı bir eczacı Nezâretinde işletmeleri gerekiyordu fakat uygulamada özellikle taşrada böyle eczacılar mevcut değildi. (Léonard 1980 s. 32).

Hekimler rahibeleri obskürantizm, yetersizlik, ihmal ve ihtiyatsızlık, para düşkünlüğü ve tıbbi olandan uzaklaşmakla suçluyordu. Bu rekabete rağmen rahibeler hiçbir zaman “bilimsel” tıbbın tamamen karşısında konuşlanmıyor, tıbbi ekipman kullanıyor, kinin uyguluyor, hacamat ve lavman yapıyorlardı. Rahibeler için kaleme alınmış *Manuel de Médecine et Chirurgie à l’Usage des Soeurs Hospitalières* (Hastabakıcı Rahibeler için Tıp ve Cerrahi El Kitabı) (Nantes, 1836) gibi rehber kitaplar kullanıyorlardı. Hekimlerin vizitleri sırasında dört gözle onları izlemeleri ve olabildiğince fazla şey öğrenmeleri bekleniyordu (Léonard 1980 s. 39-40).¹⁷

Hekimler, hasta kişilerin tıbbın dışında da ihtiyaçları olabileceğini kabul ediyordu. Hatta rahibeler hekimlerin soğuk ve teknik dilini endişeli ailelere aktarmada aracı rolü oynuyorlardı. Mikrop teorisi ortaya atıldıktan sonra ise el yıkamak, evi temiz tutmak, süt ve suyu kaynatmak, salgın hastalıklarda ölen kişinin giysilerini yakmak gibi uygulamalar konusunda insanları ikna etmek yeni görevleri arasına girmişti (Léonard 1980 s. 39-42).

Burada altı çizilmesi gereken nokta, Fransa dışında rahibeler ve hekimler arasında ilişkilerin çok daha farklı şekilde kuruluyor olmasıdır. Kolonyal tıp ve sağlık misyonerliği söz konusu olduğunda iki grup *nobles sauvages* (soylu vahşiler) karşısında medeni ve Hristiyan Avrupa dünyasının bir parçası olarak dayanışma içine giriyor ve Fransa’da görülen rekabet ortaya çıkmıyordu (Léonard 1980 s. 44-45).

¹⁷ Yıllıklarda hekimlerle ilgili hiç bilgi verilmemesinden dolayı, Osmanlı özelinde de böyle bir durum olduğu tahmin edilebilir. Arada bir gerilim olsa idi İstanbul’da başrahip, başrahibe ya da Paris merkeze yapılan şikâyetlerin bir şekilde yıllıklarda görünür olması gerektiği varsayımında bulunulabilir.
<http://broughttolife.sciencemuseum.org.uk/broughttolife/objects/display?id=11076> Erişim Tarihi: 04.07.2018

Şekil 4-4: Laennec ve Hasta Başında Bir Rahibe

<http://stvincentimages.cdm.depaul.edu/?lib=St.%20Louise%20De%20Marillac&path=St+Louise+De+Marillac%2fDaughters+of+Charity%2fPaintings>. Erişim 04.07.2018

4.2.3. Fransız Devrimi'nin Etkisi

Fransız tarihçiliği geleneksel olarak 19. Yüzyıl'da din ve modernleşme arasında bir zıtlık görmeye meyillidir. Fransız Katolikliğini çalışan yeni tarihçiler için ise din ve modernleşme bir dikotomiden ziyade diyalektiğe işaret etmektedir. Jacques Derrida'nın da işaret ettiği üzere bilim, inanç ve bilgi birbiriyle ilişki içindedir. Katolikliğin Fransız siyaseti ile ilişkisi de aslında buradan doğrudur: Uygarlaştırıcı misyon (*mission civilisatrice*) olarak adlandırılan görev, dindarların zihinlerinin giderek daha fazla seküler ve cumhuriyetçi bir siyasi anlayışa evrilmesine de işaret etmektedir (Peterson 2017 s. 478-479).

Modern anlamda medeniyet kavramı bir 18. Yüzyıl Fransız icadıydı.¹⁸ Özellikle 3. Cumhuriyet döneminde ideal medeniyet olma iddiası Fransa'nın uluslararası politikasını şekillendirmişti. 19. Yüzyıl'da tüm Avrupa devletlerinin hepsi kendi sömürgelerine (veya) dünyanın geri kalanına medeniyet götürdüklerini iddia etmişler, Fransa bu konuyu “uygarlaştırıcı misyon” kavramı ile resmi emperyal politikası haline getirmişti. Elbette bu anlayış, Fransa'nın üstün olduğuna ilişkin zımni bir varsayım üzerine kuruluydu: koloniler kendilerini yönetemeyecek kadar ilkel ama geliştirebilecek kadar da yetenekliydi (Conklin 1997 s. 1).

Bu fikre göre Doğu ölmekte olan bir kültürü taşıyordu ve yeniden uygarlaşabilmesi için Batı'nın müdahalesine ihtiyaç duymaktaydı. Bu fikir İngiltere'nin şairi Kipling'in şiiri “Beyaz Adamın Görevi”nde Avrupa'nın ideal bir dünya uygarlığı olduğu ve görevinin de dünyayı uygarlaştırmak olduğu şeklinde açıklanmıştı. Avrupa uygarlığının manevi üstünlüğünü içeren bu düşünce aynı zamanda kolonileşmenin de ideolojik olarak meşrulaştırılmasına yarıyordu. Bu bağlamda Hristiyanlığın kurtarıcılık iddiasının altı giderek daha fazla çizilir hale geliyordu (Delanty 2014 s. 206-208).

Her ne kadar Fransa kendi içinde giderek sekülerleşmekteydiyse de dünyanın pek çok yerinde Katolik niteliğini sürdürüyordu çünkü Fransa'nın propaganda faaliyetlerinin birincil yürütücüsü kiliseydi. Fransız misyonlarını tüm dünyada yürüten ise erkeklerden ziyade kadınlardı. Bu kadınlar hem hayırseverlik hem sağlık, hem de eğitim işlerine kendilerine adanmışlardı. 19. Yüzyıl'ın son on yıllarıyla 1940'lı yıllar

¹⁸ Fernand Braudel, 18. Yüzyıl Fransız toplumunun uygarlık kelimesinde kendisini gördüğünü ifade etmektedir. Bu anlamda uygarlık, barbarlığın karşıtı olarak düşünülmekteydi (Braudel 2001 s. 32).

arasında Fransa, dünya misyoner faaliyetlerinin takriben %30'unu yürütüyordu (Horne 2017 s. 100).¹⁹

“Dışarıdaki Fransa” olarak gördükleri her yerde, Fransız dili de aktarılıyordu. Çocuklar Cezayir, Tunus, Sudan, Mısır, Lübnan, Anadolu, Yunanistan, İran gibi her yerde Fransızca öğreniyordu. *Alliance Française*, Fransız dilini yayma amaçlı kolonyal misyonun temel yürütücüsüydu: dili yaymak, imparatorluğun sınırlarını genişletmek anlamına geliyordu (Horne 2017 s. 116).

Rahibeler Fransa için hem uygarlaştırıcı misyonun hem de Pasteur devriminin²⁰ yaygınlaştırılmasının aracı olmuştu. Böylelikle hijyen ile hastanelerin rasyonelleştirilmesi ve modernleştirilmesi, kültür ve dil etkileşiminin zemini olmuştu. Eğitim kurumlarındaki Fransızca eğitim diğer dilleri (örneğin Üsküdar'da Rumca ve Ermenice, Bebek'te Türkçe, İngilizce ve Almanca) dışlamıyordu. Bu kurumlarda Fransız eğitim modeli izleniyordu (Dasque 2016 s. 242). Dolayısıyla rahibeler bilim ile halk arasında köprü vazifesi görüyordu. Modern tıbbın bedenlere yönelik yeni yönetimsellikler üretmesi sadece hekimler değil pek çok aktör aracılığıyla oluyordu (Jusseume 2016 s. 424).

Katolik Reformasyonun hedefi, ruhları kurtarabilmek için dünyevi alanda (diğer bir deyişle manastırlarda değil okul ve hastanelerde) çalışmaktı. Bu yeni kadın cemaatleri 16-17. Yüzyıllarda Fransa hastanelerini aktif olarak idare eden erkek cemaatlerinin izinden gidiyordu. 17. Yüzyılda hasta ve yaşlılara bakmak için giderek daha fazla insana ihtiyaç duyan Kilise, kadın cemaatlerini özellikle hastane ve düşkünler evlerinde bulunmaları için teşvik etmeye başlamıştı. Ruhban sınıfına mensup kadınların kamusal alanda hizmet vermeye başlaması Saint Vincent de Paul ile olmuş, özellikle toplumun marjinal kesimlerini hedefleyen cemaat, kendinden sonrakilere model teşkil etmişti (Hickey 1997 s. 135-138).

Eski Rejim'de Katolik Kilisesi mutlak monarşi ile birlikte düşünölmekteydi ve hem iktidarı hem de teolojisi artık Aydınlanmacı düşünörlere tarafından eleştirilmekteydi. Keşişler ve manastır rahibeleri topluma bir fayda sağlamadıklarından

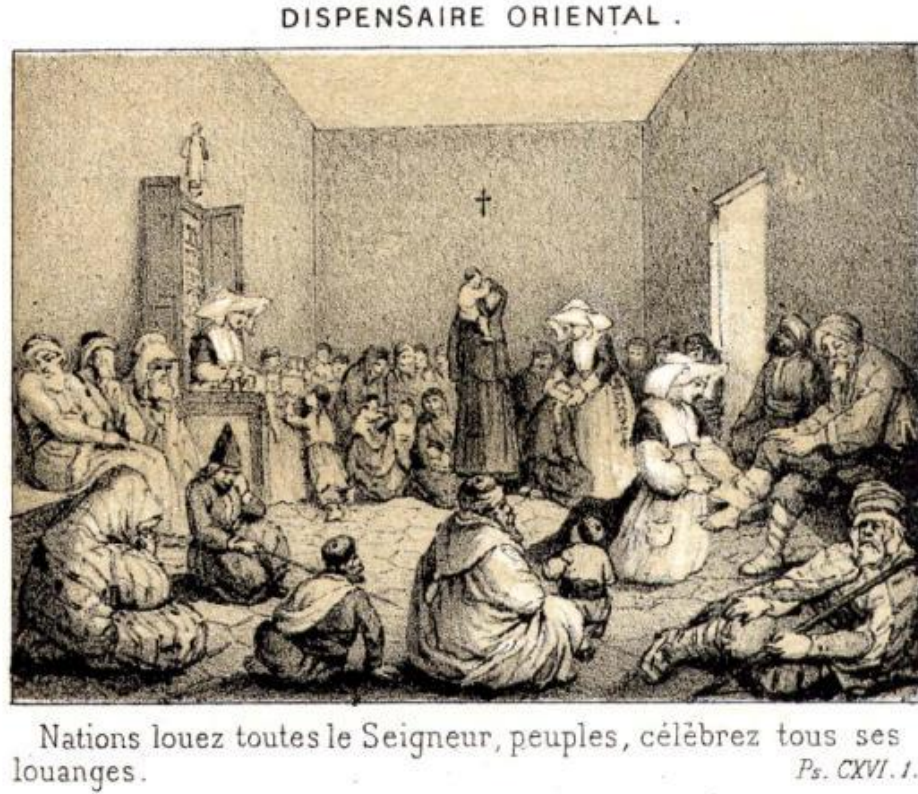
¹⁹ Katolik misyonerlik hareketinin Fransız ulusal niteliğiyle özdeşleşmesi için bkz: (Daughton ve Daughton 2008 s. 33-38).

²⁰ Mikrop teorisini ilk geliştiren kişi Louis Pasteur değildi, hastalıkların mikroorganizmalardan kaynaklandığına dair fikirler kendisinden önce de geliştirilmişti fakat deneyler yoluyla belirli mikropların belirli hastalıklara sebebiyet verdiğini akılcı ve sistematik biçimde ilk defa ortaya kişi Pasteur olduğu için, mikrop teorisinin yarattığı etiyolojik devrim, onun adıyla anılmaya başlanmıştı (Porter 2016 s. 94).

parazitik bireyler olarak görülüyordu. Aynı zamanda kilise kendi içinde de çatışmalar halindeydi. Devrim başladığında Katolik Kilisesi'nin tüm imtiyazları ve resmi niteliği yok edilmiş ve İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi ile inanç özgürlüğü teminat altına alınmıştı. 1790'da Ulusal Meclis hem kilise topraklarına el koymuş hem de dini otoritelerin sınırlarını yeniden çizerek rahipleri memur haline getirmişti. Keşiş ve rahibelere duyulan öfke, tüm kadın ve erkek manastırlarının 1792'de kapatılmasıyla sonuçlanmıştı (Curtis 2017 s. 245).

Dini hayat ancak 1790'ların sonunda, Napoléon ile yeniden canlanmıştı. Napoléon, misyonerlerin Doğu Akdeniz diplomasisinin bir kolu olmasını öngörmüştü (Frazee 1984 s. 10).²¹ Cemaatler sıkı devlet kontrolü altında tutulmak kaydıyla yeniden hayat bulmuş fakat yaklaşık 55.000 rahibenin 30.000'i Devrim sırasında dini hayattan uzaklaştırılmıştı; bu rahibelerin ancak 6.700'ü geri dönebilmişti. Yeni cemaatlerin mensupları da genç üyelerdi. Erkek cemaatleri de yeniden canlandıysa da, Devrim sonrasında esas faaliyet kadın cemaatleri tarafından gerçekleştirilmişti. 1800-1880 arasında 400'den fazla yeni cemaat kurulmuştu. 1880'de Fransa'da 30.000 rahip, 130.000 rahibe vardı. 1878'de dünyadaki Katolik kadın ve erkek misyonerlerin dörtte üçü Fransız'dı. Bu durumun sonucu olarak 1880'lere kadar pek çok Katolik rahibe grubu kız okulları, hemşirelik hizmetleri ve hayırseverlik faaliyetleri konusunda Fransa'da her yerde çalışmaktayken bu tarihten sonra Fransa giderek daha fazla sekülerleşme politikası yürütmüştü. Başta Cizvitlerinki olmak üzere çoğu erkek cemaati 1880'de yasaklanmış, bu tarihten itibaren Fransa sağlık ve sosyal yardım hizmetlerini laikleştirmişti (Curtis 2017 s. 246). Daha 1857 yılında tüm dünyada 11.000 cemaat rahibesi bulunmaktaydı. Bu rahibeler arasında üst sınıflara mensup olanlar olsa da esas zümre, Saint Vincent'in en baştan hedeflediği gibi, daha alt sınıflardı. Örneğin 19. Yüzyıl'da İngiltere'de hemşireler ve öğretmenler cemaate dâhil olmuşlardı (Taylor 1857 s. 176).

²¹ 1800'de *Filles de la Charité*'yi, 1804'te Lazaristler'i yeniden örgütleyen Napoléon, Büyükelçi Prure vasıtasıyla İstanbul'daki Lazaristler'e yıllık ödeme yapıyordu (Frazee 1984 s. 11). Napoléon rahiplerin cemaatini tekrar örgütleyip merkezileştirerek, bir yandan diplomatik bir hamle gerçekleştirmeye hazırlanırken bir yandan da rahibelerin idaresi konusunda rahibeler, Lazarist cemaati ve Paris'teki başpiskoposluk arasında ortaya çıkan rekabeti çözmeyi hedefliyordu (Udovic 1996 s. 100-101).

  kil 4-5: Doğu'da Bir Dispanser

<http://stvincentimages.cdm.depaul.edu/?lib=St.%20Louise%20De%20Marillac&path=St+Louise+De+Marillac%2fDaughters+of+Charity%2fEngravings> Erişim 04.07.2018.

1886'da     nc   Cumhuriyet cemaat mensuplarının cinsiyetlerine bakmaksızın devlet okullarında ders vermesini yasaklamıştı. 1905'te Kilise ve Devlet ayrışmış, bu süreçte 14.000 cemaat okulu kapatılmış, tahminen 30.000 dini personel Fransa'dan ayrılmıştı. Fakat tüm bu yasalar 1. Dünya Savaşı ile askıya alınmış ve erkek dini personele Fransa'ya, ülkeleri için savaşmaya dönme izni verilmişti, bu iznin sonucunda 10.000'i geri dönmüştü. Bu arada 12.000 rahibe de artık birer savaş hastanesine çevrilmiş olan eski manastırlarına hemşirelik yapmaya dönmüşlerdi (Curtis 2017 s. 247).

Burada g  r  ld     kadarıyla Fransa Devrim sonrasında kendi içinde giderek laikle mi  e de, kendi dini unsurlarını tamamen la vetmemi  ve dini kurumlarla ilişkili bireyleri ülke dışında aktif kılmıştı: Pratikte bu, misyoner faaliyetleriydi. Osmanlı   zeline bakıldığında, Deringil'in tespit ettiği gibi, "Fransızlar kendi ülkelerinde

laikleşme politikası yürüttükleri halde Osmanlı İmparatorluğu'nda Katolikliği bir baskı aracı olarak kullanıyorlardı.” (Deringil 2017 s. 145). Rahibelerin misyonunu uygulamak, özellikle savaş, kıtlık ve salgın dönemlerinde verdikleri hizmet Fransa devleti için vazgeçilemez hale geldiğinden kolaylaşmıştı. En temelinde rahibelerin itaatsizliğini tolere etmenin bedeli, onları toptan işlevsiz kılmanın bedelinden daha az olduğundan varlıklarını sürdürebilmişlerdi (Dinan 2006 s. 3).

Hayırseverlik faaliyetleri, yeni burjuva değerlerinin oluşumunda ayrı bir önem taşımaktaydı. Fransız Devrimi'nin ardından burjuvazi zümresi için kendini diğer toplumsal gruplardan ayırt etmek yüksek bir önem arz etmeye başlamıştı. Bu da, kültürel kodlarla şekillenen bir burjuva etiğini doğurmuştu. Burjuva değerleri, özel hayat ve toplumsal ilişkileri şekillendiren bir etiket haline gelmişti (McMillan 2000 s. 47). Toplumun geri kalanı için burjuva kadınının ahlaki üstünlüğünü somut olarak uygulamaya koymak, hayır işleri ile gerçekleşmişti. Temmuz Monarşisi sonunda kadınlar toplamda 33 hayırsever dernekte çalışıyordu. Bu dernekler çocuk, hasta, yaşlı, sakat, mahkûm gibi yardıma muhtaç gruplara destek veriyordu (McMillan 2000 s. 53).

Fransa'da hayır işlerinin önemli bir kısmı Katolik Kilisesi ile işbirliğiyle gerçekleşiyordu. Özellikle yüzyılın ilk yarısında giderek büyüyen *Dames de la Charité*, *Dames de Sainte Anne* gibi kadın toplulukları çoğu kent merkezinin üst sınıflarına mensup kadını cezbediyordu. Kadınların işinin önemli bir kısmı aşevleriyle ilgilenmek ve yoksullara yardım etmektir. Bazıları bir ebeye başvuramayacak kadar düşkün olan gebe kadınlara destek oluyor, kimisi kadınların istihdam edilebilmesi için onlara dikiş nakış gibi beceriler edindiriyor ve geri kalanı da düşkün ya da yaşlı kadınlara bakıyordu (McMillan 2000 s. 54).

Nitekim “kadınların yoksullara, özellikle yoksul kadın ve çocuklara yönelik *caritas*, yani hayırseverlik işleri güçlü bir kişiliğe sahip olmayı gerektiriyordu; kadınların zayıf ve ürkek olduğu görüşüyle taban tabana zıt olan *caritas*, Avrupa'nın her yerinde kadın hareketinin çıkış noktası oldu” (Bock 2004 s 130). “Dualar, yumuşaklık, ağıtlar, okşamalar”ın 19. Yüzyıl başında Fransa'da kadınların ikna silahları olduğu düşünülüyor, bu fikre göre kadınlar kamusal hayata bu yollarla etki edebiliyorlardı (Giorgio 2005 s. 158). Rahibelerin gücü ise hem kadınlar hem de Katolik dünyasının bir parçası olmalarındaydı. Hasta olduğunda hem hangi doktora başvurulacağını hem de duaların hangi azize adanacağını biliyorlardı (Léonard 1980 s. 30).

19. yüzyılın ikinci yarısında hastanelerde idari görevler almaya başlayan eğitilmiş orta sınıf kadınlar için kadınlık söylemleri açısından farklı bir önemi haiz olan hemşirelik işi, kadın alanının ne kadar genişleyebileceği sorusuna verilebilecek olası cevaplar için iyi bir alandı. Bu tür deneyimler, özel ve kamusal alanların yeniden tanımlanmasını mümkün kılıyordu (Bashford 1993 s. 320).

Şekil 4-6: Fransa, Rahibeler ve İşleri

<http://stvincentimages.cdm.depaul.edu/?lib=St.%20Louise%20De%20Marillac&path=St+Louise+De+Marillac%2fDaughters+of+Charity%2fDrawings> Erişim 04.07.2018

Unutulmamalıdır ki 17. Yüzyıl rahibelerinin büyük çoğunluğu Ortaçağ'daki emsalleri gibi manastırlarda değil, okul ve hastanelerde çalışmaktaydı. Özellikle orta sınıftan kadınlara istihdam olanağının olmadığı bir dönemde eğitim ve sağlık alanlarında mesleki hayata sahip olabilmekteydiler. Rahibeler kuruluşlarından itibaren kendilerine özgü kıyafetleri, ayrı evleri ve başta hastaneler olmak üzere çeşitli kurumlardaki aktif konumlarıyla son derece görünürdüler (Dinan 2006 s. 2). Aile hayatından feragat etmek ve yeminlerinin getirdiği kısıtlamaları kabul etmek

karşılığında son derece aktif hayatlar yaşayabiliyorlardı. Dolayısıyla, rahibe kadınlar Devrim sonrasında itaatkârlık ve ev hanımlığıyla ilişkilendirilebilecek davranışların kendilerinden beklenmesinin dışına çıkabiliyorlardı (McMillan 2000 s. 55).

Claude Langlois, Fransa’da ruhban sınıfının kadınsallaşmasının yeni olduğunu vurguluyordu. Yeni cemaatler piskopos ya da kurucunun ama her şeyden önce kadın kurucunun ve başrahibenin otoritesi altındaydı. Bu kadınsallaşma ulusal bir olguydu ve diğer Avrupa devletlerini farklı hız ve yoğunluklarda etkilemişti. Katolik kadınlar resmi siyasetten dışlanmışlardı, o nedenle eylem alanları hayır işleri olmuştu (Giorgio 2005 s. 164-167).

Meslekten hemşirelerin istihdam edilemediği hastanelerde en ekonomik ve güvenli çözüm, rahibeleri istihdam etmektir. Bu rahibelere 1802 yılında yayımlanan bir talimatname ile bakımevleri ve evde bakım hizmeti veren kurumlarda çay, yağlı terkipler, basit terkipler, yakı, sıcak kompres ve majistral ilaç gibi uygulamalara izin verilmişti. Tüm bu uygulamalar çok derin bir farmakoloji bilgisi gerektirmiyordu. 1805’te salgın hastalıklarda tedavi hizmetine katkıda bulunmalarına izin veren bir talimatname de yayımlanınca, rahibeler hastanelerin dışında da yasalar çerçevesinde faaliyet gösterme imkânı bulabilmişlerdi (Léonard 1980 s. 26).

4.3. Osmanlı İmparatorluğu ve Değişim

4.3.1. Kapitülasyonlar ve Himaye

Rahibelerin Osmanlı topraklarındaki varlıklarının teminatı Avrupa ülkeleri ile Osmanlı Devleti arasında yapılan anlaşmalar ve yine bu anlaşmalarla bağlantılı olarak Osmanlı Devleti’nin iç idari düzenlemeleriydi. Avrupa devletleri ile yapılan anlaşmaların çerçevesini ise kapitülasyonlar belirliyordu. Osmanlı İmparatorluğu’nda ikamet eden Gayrimüslimler “aman”dan yararlanıyor ve elçiler ile konsoloslar tarafından temsil ediliyorlardı. Elçilerin ve konsolosların hakları da kapitülasyonlarda belirtilmişti (Zürcher 1995 s. 26).

Kapitülasyonlar en genel anlamıyla bir ülkedeki yabancılara verilen imtiyazlardır; Osmanlı özelinde ise “bir ülkedeki yabancılar” ifadesi “Osmanlı tebaası olmayan Avrupalılar” anlamında kullanılmaktaydı (Tulasoğlu 2015 s. 252). Osmanlı İmparatorluğu’nun Hristiyan Batı dünyası ile buluşmasının vesilesi Akdeniz’de (Abulafia 2011). Yabancı tüccarlar en karlı bölge olduğundan Akdeniz çevresine

yerleşmek için çaba gösteriyorlardı. Osmanlılar da yeni fethettikleri bölgelerdeki yabancı tüccar kolonilerinin imtiyazları iptal etmemiş, tersine kendi siyasi ve mali çıkarlarını da gözeterek bu imtiyazların geliştirilmesini sağlamışlardı (Tulasoğlu 2015 s. 252).²²

Osmanlılar arasında “ahdname” olarak adlandırılan kapitülasyonlar yabancı ülkelere ve dolayısıyla gayri Müslimlere verilen ticaret izni anlamına gelmekteydi. Bununla beraber bu ahdnameler yabancı devletlerin elçi ve konsoloslarının da hak ve yetkilerini düzenlemekte, bu anlamda bir nevi “amanname” niteliği taşımaktaydılar. Ahdnamesi olmayan ülkeler ise Dâr-ül harb olarak adlandırılmaktaydı. İlk kapitülasyonun 1536’da Kanuni Sultan Süleyman tarafından Fransa’ya verilmiş olduğu yönünde görüşler varsa da hem daha önceki Osmanlı hükümdarlarını hem de Bizans Devleti’nin benzeri ticari izinleri öncelikle Cenevizliler’e verdiği bilinmektedir. Esasen Osmanlı İmparatorluğu da 1351-1353 Venedik-Ceneviz Savaşı sırasında 1352’de daha yakın ilişkide olduğu Cenevizliler’e ilk kapitülasyonu vermişti. Bundan sonra da kapitülasyonlar benzeri şekilde birer ittifak aracı olarak kullanılmıştı (Arı 2000 s. 242-243).

Kral 1. François Osmanlı İmparatorluğu’na 1535’te elçi gönderen ilk Hristiyan’dı. 1. François İstanbul’daki elçisi vasıtasıyla İbrahim Paşa ile bir kapitülasyon metni hazırlatmıştı fakat Osmanlı Arşivleri’nde bu metnin imzalandığına dair belge bulunmamakta, Fransız arşivlerinde ise sadece taslak metin bulunmaktadır. Bülent Arı, bu metnin gelenek olduğu üzere çift taraflı değil, tek taraflı olarak kaleme alınmasından ötürü imza edilmediğini ifade etmektedir. Fransızlar’a 1569 yılında, Kıbrıs seferinin hemen öncesinde kapitülasyon verilmiş, bunu 1580’de İngiliz, 1612’de Hollanda ile yapılan anlaşmalar izlemişti (Arı 2000 s. 243). Nihayetinde 1536’da Fransızlar’a tanınan kapitülasyonlar ile diğer devletler için de örnek teşkil edecek bir ikili ilişki tesis edilmişti (Yorulmaz 2000 s. 698). Fransızların gözünde de kapitülasyonlar birer barış anlaşması ve imtiyaz belgesi olarak görülmekteydi (Belin 1870 s. 16). Bundan sonra sefaretin koruması altında Fransız dindarları için bir hane kurulacak ve hem Fransız tebaası için hem de imparatorluktaki Hristiyanlar için dini

²² Osmanlı Devleti Hanefi mezhebinin gereğince imtiyazlar vermekte, bunun için şeyhülislamdan fetva almaktaydı ve ahidnameler bir berat (nişan) şeklinde düzenlenmekteydi (İnalçık 2000 s. 246).

işlevlerin yerine getirilmesine izin verilecekti. Bu misyon için ilk gelenler Cizvitler ve Capucinler olmuştu (Piolet 1902-1903 s. 49).

1604, 1673 ve 1740 tarihli kapitülasyonlarda “himaye” konusu giderek genişletilmişti. Örneğin 20 Mayıs 1604’te kabul edilen kapitülasyonun 4 ve 5. maddelerinin hükümleri Fransa’ya Katolikleri himaye hakkını açıkça vermekteydi. Bunun ardından tüccarlara yardım edecek konsolosluklar açılmış ve himaye hakkı bu konsolosluklar vasıtasıyla kullanılmaya başlanmıştı (Haydaroğlu 1990 s. 14-15). Diğer bir deyişle, Avrupa elçilikleri, kendilerine verilen imtiyazları, kendileri için çalışan Osmanlı Hristiyan tebaası için de geçerli kılmaktaydı. 1675’te İngiltere’ye, 1718’de Avusturya’ya tanınan imtiyazların devamı, 1768-1774 Savaşı’nın ardından bu sefer Rusya için gelmişti. 3. Selim döneminde aynı haklar elçiliklerin vilayetlerdeki konsolosluklarına da verilmişti (Berkes 2002 s. 152).

18. Yüzyıl’da Osmanlı Devleti’nin karşısına çıkan sorunlar sonucunda Fransa, özellikle 1740 Kapitülasyonu ile Osmanlı İmparatorluğu içindeki en imtiyazlı devlet haline gelmişti (Yorulmaz 2000 s. 699). Bu kapitülasyonlar, daha evvelden Katolikler ile ilgili konulara müdahil olan Venedik ve Cenevizliler’i geri plana atarak Fransız elçilerini hâkim duruma getirmişti. Kilise mensuplarının dertleri merkeze Fransız papazlar vasıtasıyla iletmeye başlanmış, bu durum da giderek Fransız tüccarlarının Balkanlar’a ve Yakın Doğu’ya yerleşme eğilimini arttırarak Latin Kilisesi’nin nüfuzunu daha evvelden görülmedik coğrafyalara ulaştırmıştı (Frazee 2009 s. 80). Osmanlı Latin Katolikleri diğer milletlerden daha farklı muamele görüyorlardı. Batı Avrupa’nın Katolik güçlerinin askeri becerileri ve onlarla iş yapma gereği gibi pragmatik nedenler, Osmanlı devletinin Latin Katoliklerine karşı daha ılımlı davranması sonucunu doğuruyordu (Frazee 1984 s. 6.)

Osmanlıların verdiği kapitülasyon hakkından faydalanarak Osmanlı topraklarına adım atan ilk Katolik misyonerler İstanbul’a gelen Cizvit rahipleriydi. Beyoğlu ve Galata Katolikleri Papa’dan İstanbul’a birkaç misyoneri göndermesini istemişti, bunun üzerine de beş rahip 8 Kasım 1583’te gelmişti (Bozkurt 2011 s. 135). 18 Kasım 1583’te Galata Saint-Benoît Manastır ve Kilisesi’ne yerleşmişler ve burada bir okul açarak faaliyetlerine başlamışlardı. 1586’da bir salgın hastalıktan ötürü bu okul kapanmış ve ancak 1609’da Saint Benoit ismiyle yeniden faaliyete geçebilmişti. Osman Nuri Ergin’in, Saint Michel Lisesi öğretmenlerinden Imbert Stanislas’ın notlarından aktardığına göre bu okula anne babalar da çocuklarıyla birlikte derslerden istifade

etmekteydi (Ergin 1977 s. 769-770). Daha sonra diğer Katolik misyonerleri de Osmanlı topraklarına gelmeye başlamıştı.²³ Tanzimat'ın ilk yıllarında İstanbul'da Hristiyan-Latin Katolik okullarının sayısı yaklaşık olarak 40'tı.²⁴ 20. Yüzyıl başlarında Osmanlı topraklarında 2.040 adet Fransız kurumu bulunuyordu (Bozkurt 2011 s. 136 dipnot 29).

Fransa ve diğer Avrupa devletleri, Osmanlı İmparatorluğu içindeki topluluklar ve özellikle Hristiyanlar üzerindeki himaye / *protectorate* hakkını kullanmaktaydılar. Fransızlar Doğu'daki Latin Katolikleri, vakıflarını, okullarını, dispanserlerini, hastanelerini ve benzeri kurumları himaye yetkisini kapitülasyonlardan aldıklarını ifade etmekteydi fakat Halife Harun Reşid'in, Kutsal Topraklar'ın süzerenliğini Franklar'ın imparatoruna bahsettiğini ve Şarlman'ın, imparatorluğu dâhilinde Kutsal Topraklar için özel bir vergi alınmasını emrettiğini de ekliyorlardı. Fransızlar'a göre Kudüs'te ilk Latin manastırını kuran da oydu, inanışa göre bu manastır Saint Anne'da, Meryem Ana'nın doğduğu evde kurulmuştu (Yorulmaz 2000 s. 702).

Katolik misyoner rahipler, Fransiskanlar ve Cizvitler olmak üzere iki gruptan oluşmaktaydı ve genel olarak İstanbul, İzmir, Adalar, Halep, Kudüs, Mısır, Irak, Suriye ve Filistin'de faaliyet göstermekteydiler. Osmanlı İmparatorluğu, Cizvitler'e mesken olarak Galata'yı göstermişti (Yorulmaz 2000 s. 707). İtalya, Avusturya ve İspanya'ya nazaran, Katolikliği bir siyasi manevra aracı olarak en iyi kullanan devlet Fransa olmuştu.²⁵ 19. Yüzyıl başlarında İstanbul, Mısır, İskenderiye, Kahire, Yafa, Kudüs, Hayfa, Beyrut, Lübnan, Şam, Edirne ve İzmir'de 116 Fransız okulu bulunmaktaydı. 1904 senesi itibariyle Osmanlı İmparatorluğu'nda Fransa desteğiyle eğitim alan kişi

²³Bunlardan bazıları *Convantionel Dominicain* rahipleri, *Capucin*'ler, *Observant*'lar, *Riformati*'ler, *Lazarist*'ler, *Filles de la Charité* rahibeleri, *Ecoles Chrétiennes* rahipleri, *Notre Dame de Sion* rahibeleri, Gürcü Katolik rahip ve rahibeleri, İtalyan *Ivrea* rahibeleri, *Fransiscaine* rahibeleri, *Dominicaine* rahibeleri, *Assomption* rahip ve rahibeleri, *Calais'li Fransiscaine* rahibeleri, *Mariste* rahipleri *Petits Soeurs des Pauvres*, *Soeurs de l'Immaculée Conception de Lourdes* ve *Saliesien* lerdi (Bozkurt 2011 s. 136 dipnot 28).

²⁴ Bu dönemde açılan erkek kolejleri Saint Benoit Cizvit Mektebi, *Paroisse de Saint Antoine*, Büyükdere *Paroisse de Saint Marie*, Saint Louis Péra, Saint Pulchérie, Kumkapı Koleji, Fenerbahçe Koleji, Saint Joseph, Saint Jean Babtiste, Saint Esprit, Saint Michel, La Paix Yetimhanesi, Galata Yetimhanesi, Saint Georges Yetimhanesi, Üsküdar Yetimhanesi, Artigiana Yetimhanesi ile Dominiken, Fransiskan, Büyükdere ve Pera okulları'ydı. Kız okulları da Galata Yetimhanesi, Taksim Yetimhanesi, Bebek Atölyesi, La Paix Yetimhanesi, Çukurbostan Mektebi, Artigiana Mektebi, Saint Georges Mektebi ve Yetimhanesi, Pangaltı Meccani Mektebi, Kadıköy Notre Dame de Sion Koleji, Bakırköy, Yedikule, Kumkapı ve Fenerbahçe mektepleri, Beyoğlu Saint Marie Mektebi, Adalar Mektebi ve Beyoğlu Rahibeler Mektebi idi. Bu okulların tamamında 6,000 civarında kız ve erkek öğrenci bulunuyordu (Sakaoğlu 2003 s. 87).

²⁵ Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Katolik okullarının büyük çoğunluğu Fransızlar'ındı. Onun ardından İtalya ve Avusturya geliyordu (Aksoy 2015 s. 33). Genele bakıldığında ise örneğin 1894 yılında 5.547 azınlık ve 413 yabancı okulu vardı. 115 okulla Fransa başı çekiyordu. Onun ardından 83 okulla Amerika, 52 okulla İngiltere geliyordu. Rusya, Yunanistan, Sırbistan ve Bulgaristan okullarının sayısı 50, Avusturya ve Almanya'nınki 32, İtalya'nınki ise 25'ti (Göçek 1993 s. 525).

sayısı 62.336 idi ve bunların 6.668'i İstanbul'daydı. Fransız okulları kısmen ücretsizdi fakat aileler belirli miktarlarda ödemeleri de göze alıyordu. Tek elden yönetilmedikleri ve her biri farklı bir tarikata bağlı olduğu için tek tip bir program mevcut değildi. Yine de bu okulların ortak paydası, Fransızca'nın iyi öğretilmesiydi (Mutlu 2015 s. 193).

1740 Kapitülasyonunun 50. maddesine göre Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Frenk piskopos ve rahipleri Fransa Kralı'nın himayesinde sayılacak ve daha önce Fransa'ya verilmiş ayrıcalıklar onlara da verilecekti. 51. maddede ise Kudüs'teki Kutsal Yerler'in Fransa Krallığı'nın idaresi altında olduğunu ve burada yapılacak onarıma Osmanlı İmparatorluğu'nun müdahale etmeyeceği söyleniyordu (Yorulmaz 2000 s. 707). Kapitülasyonlar, Fransızlar'ı Osmanlı hükümetinin kurallarından azade kılıyor, özgürce barınma, seyahat etme ve ticari faaliyette bulunma hakkı veriyordu. Fransızlar ve diğer yabancılar arasındaki hukuki anlaşmazlıklarda da Osmanlı hükümeti müdahil olamıyor, bu anlaşmazlıklara kendi mahkemeleri bakıyordu. Fransız konsoloslukları, barış adaletinin yetkilerini, mahkemenin başkanını ve aynı zamanda cumhuriyet savcısını temsil ediyorlardı (Thobie 1977 s. 22-23).

Rahip ve rahibelerin Osmanlı'daki yaşamını kolaylaştıran uluslararası politikanın en önemli unsuru kapitülasyonlar olsa da gümrük vergilerinden muafiyet imkânından faydalanmaları da vardı. Bir arazinin satın alınması, bina inşası ya da tadili ya da hayır kurumu yapılabilmesi için bağışlanan bir evin devri gibi konularda diplomatların ve konsoloslukların desteklerinden de faydalanıyorlardı.²⁶ *Filles de la Charité* İstanbul'daki Fransız misyonlarının tahsisatının % 70-80'ini alıyor, geri kalanını diğer cemaatlere paylaşıyordu (Dasque 2016 s. 239).²⁷

1740 Kapitülasyonlarına atıfta bulunan Fransa hem Osmanlı Latin Katolikleri hem de Vatikan tarafından atanan Latin delege ve papalık vekilleri üzerinde himaye hakkı olduğunu iddia ediyordu. Himaye hakkı sayesinde Osmanlı yetkililerinin engelleme çabalarına rağmen 19. Yüzyıl'ın ikinci yarısı boyunca bir yandan Avusturya ve İtalya'nın girişimleriyle mücadele ediyor, bir yandan da etkinliğini giderek

²⁶ 1877-1880 arasında Henri Fournier, 1891-98 arasında Paul Cambon, 1898-1909 arasında Ernest Constans konsolosluk yapmıştı. Konsolosluklarla misyonerler, diğer ifadeyle laikler ile dini cemaatler arasında da zaman zaman ihtilaflar yaşanıyordu (Voillery 1980 s. 33).

²⁷ Aslında Constans, diplomasi politikasını Fransa'nın geleneksel Katolikleri himayeciliğinden ziyade, iktisadi çıkarlarını savunmaya yönelik bir şekilde kurmuştu. Ernest Constans'ın politikaları hakkında detaylı bilgi için bkz: (Fulton 2000).

arttırıyordu. Bu dönemde, Fransa'nın dini himaye hakkı hem diplomat hem de misyonerler arasında sıklıkla dile getirilen bir dayanağı (Vrignon 2007 s. 56-57).

Fransız diplomasisi büyük ölçüde himaye hakkına dayandığından Fransız konsolosları, misyonerlerle olabildiğince yakın ilişkiler kurmaktaydı. Dini ve ulusal bayramların kuralları son derece katı şekilde belirlenmiş ve hem cemaatler hem de diplomatları dâhil eden törenler bu durumun göz önüne serildiği önemli anları ortaya çıkarıyordu. Bu haliyle, Fransız konsolosları ve Avrupalı misyonerlerin ilişkilerini belirleyen düzenlemeler, Eski Rejim'in gallikanizminden kalma pratiklerdi (Vrignon 2007 s. 69-70).²⁸

Elbette Fransa, uzun yıllar boyunca Osmanlı İmparatorluğu'nun olabildiğince idari sistemlerini benimseme çabasında olduğu ülke olmasıyla da diğer misyoner gruplara göre daha avantajlıydı. 3. Selim 1789'da tahta çıktığında örnek aldığı kişi olan 14. Louis'nin siyasi uygulamalarını tekrar etme çabasına girişmiş, kendisi gibi Avrupa'ya ilgi duyan dost ve çalışanlarını önemli mevkilere getirmişti. Nizâm-ı Cedîd reformları çerçevesinde oluşturulan yeni ordunun eğitim ihtiyaçları Fransız subay ve danışmanlar tarafından karşılanmaya başlanmış ve bu anlayış yüzyılın son çeyreğine kadar Osmanlı idari uygulamalarında Fransızlar'ın etkili olması durumunu yaratmıştı (Zürcher 1995 s. 39-41).

Burada kapitülasyonlar, Tanzimat Fermanı ve Islahat Fermanı'nın dışında 1867 yılında yabancılara verilen mülk edinme kanununu da anmak gerekmektedir. Islahat Fermanı'nın 27. Maddesi'nde “*devlet-i aliyyeye ve nizamât-ı zabıta-i belediyeye*” aykırı davranmamak şartıyla yabancılara mülk edinme hakkı tanınmıştı. Konunun bir düzene kavuşturulması, 18 Haziran 1867'de çıkarılan kanun ile Osmanlı tebaasıyla aynı koşullar tanınarak gerçekleşti. Her ne kadar kapitülasyonlar din özgürlüğü tanımaktaydıysa da Osmanlı devletinden izin alınmadan yeni kiliseler inşa edilemez, kiliselerin tamiri yapılamaz ve yenilemezdi (Konan 2006 s. 60). 1867 tarihli *Ecânibin Hakk-ı İstimlâk Nizamnâmesi* ile yabancılara Osmanlı topraklarında taşınmaz mal edinme hakkı verilmişti. Buna göre taşınmaz mallar ile ilgili her türlü hukuki işlemde Osmanlı devleti karar mercii olacaktı (Konan 2006 s. 104).

²⁸ Bu anlayışa göre Fransız halkı ve Gallikan kilisesi tek bir bedendi ve tüm Fransız vatandaşları, Fransa'da Gallikan kilisesi olarak varlığını koruduğuna inanılan Katolik Kilisesi'nin birer üyesiydi (Tawil 2015 s. 132).

Yabancılar Hicaz hariç Osmanlı topraklarının her yerinde, Osmanlı tebaası ile aynı statüde ve başka şart aranmaksızın mülk edinebilecekti. Dolayısıyla Osmanlı belediye, vergi, mahkeme ve kolluk kuvvetlerinin düzenlemelerine tabi olacaktı. Avrupa ülkeleri sefirleri vasıtasıyla kapitülasyonların getirdiği imtiyazlardan geri adım atılacağından duydukları endişeyi dile getirince 9 Haziran 1868'de imzalanan bir protokol ile kapitülasyonların sağladığı imtiyazların ve dokunulmazlıkların korunacağına dair bir değişiklik yapılmıştı. 19. Yüzyıl'da çoğu kurum Tanzimat'tan ve 1867 tarihli bu yasadan sonra ortaya çıkmıştı (Marmara 2006 s. 104-106). Aynı zamanda 1878 Berlin Anlaşması'nın 62. maddesi de Osmanlı'daki Katolikler'i himaye hakkının dayanak noktalarından birini oluşturuyordu (Vrignon 2007 s. 71).²⁹

Her ne kadar Katolik dünyasının temsilcileri olsalar da, Vatikan ve Fransız hükümeti, iki ayrı devletin politikasını temsil ediyor ve Osmanlı toprakları üzerinde rekabet alanı yaratıyorlardı. Örneğin İstanbul'da yeni papalık temsilcisi (Giovanni Tacci) için 1904-1908 yılları arasında geçerli olacak talimatlara göre Fransa ile Vatikan arasındaki ilişkilerin bitmesi, Fransız Katolik himayeciliğini bitirmemiş ya da küçültmemişti (Marmara 2012b s. 8-9).

1908 Devrimi'nden sonra Kayseri Başepiskoposu ve Papalık Vekili Vincenzo, Vatikan'a Kardinal Merry de Val'e devrimin ardından 9 Ağustos 1908'de Jön Türkler'in kendisini ziyaret ettiğini yazıyor, ziyaretçilerinin isimlerini ise şöyle sıralıyordu: Harbiye Nezâreti Yaveri ve Kışla Ahırları Müfettişi Kıbrıslızaade Tevfik Bey, Dr. Rıza Tefvik ve Selim Bey. Bu isimler, Katoliklerin yaşamlarını rahatsız edilmeden sürdüreceklerine dair teminat vermişti. Vincenzo, mektubunda meydana gelen olayların Latin Katolikler açısından bir olumsuzluk teşkil etmediğini, diğer dini cemaatler için ise durumun farklı olduğunu ifade ediyordu. Devrim'i takip eden birkaç ay içerisinde Kayseri Başepiskoposu ve Papalık Vekili Vincenzo, II. Abdülhamid ile üç kere yüz yüze görüşerek Payitaht ile Vatikan arasındaki ilişkilerin sağlamlaşmasını sağlamıştı (Marmara 2012b s. 13-18).

²⁹ Bu madde, din özgürlüğü ilkesini koruma ve en geniş kapsamıyla uygulamaya yönelik bir vaadi içeriyordu. Din farklılığının Osmanlı İmparatorluğu'nun hiçbir yerinde çeşitli mesleklerin icrası ya da insanların kamuda istihdamını ve aynı zamanda medeni ve siyasi haklarının kullanımını etkilememesi gerektiği vurgulanıyor; yargılamaların hukuk çerçevesinde, kanıtlara dayanılarak gerçekleştirilmesi ve Osmanlı topraklarında seyahat eden tüm ruhban sınıfı mensuplarının da aynı hak ve ayrıcalıklardan yararlanmaları esas kabul ediliyordu. Konsolosluklarının himaye hakkı vurgulanıyor ve Fransa tarafından sahip olunan hakların açıkça ayrılmış olduğu belirtiliyordu. Berlin Antlaşması, 13 Temmuz 1878, madde 62. https://archive.org/stream/jstor-2212670/2212670_djvu.txt, Erişim 06.03.2019.

Ne var ki 1909 Karşı Devrimi'nin ardından Fransa ile ilişkileri kuvvetlendirmek isteyen Osmanlı hükümeti, Vatikan ile ilişkileri bir süreliğine askıya almak mecburiyetinde kalmıştı. Vincenzo'nun 8 Ağustos 1909 tarihli mektubu, artık padişah ile doğrudan görüşme imkânının olamadığını anlatıyordu. Bu mektuba Vatikan'dan 16 Ağustos'ta verilen cevap ise Fransa ile Vatikan arasında bir rekabetin yaratılmasının Katoliklik davasına uygun düşmeyeceği yönündeydi. Hem Fransız büyükelçisi hem de Osmanlı hükümeti ile diplomatik ilişkilerin sürdürülmesi talimatı veriliyordu. Nihayetinde 20 Eylül'de Fransa büyükelçisi M. Bompard ile görüşmenin gerçekleştiği yazılıyordu (Marmara 2012b s. 25-37).

4.3.2. Değişim ve Tanzimat

Osmanlı Devleti'nin iç düzenlemelerinin başında Tanzimat ve Islahat Fermanları ile bu fermanların somutlaştırdığı eşitlikçi anlayışla paralel olarak kaleme alınan kanunlar ve diğer yasal metinler geliyordu. Carter Findley, Osmanlı modernleştirici reformlarının Tanzimat'ın çok öncesine gittiğini söylemektedir. Küçük Kaynarca Anlaşması ve onun ardından gelen Doğu Sorunu, Osmanlı İmparatorluğu'nun geçireceği buhranlar silsilesinin başlangıcını oluşturacaktı. Bu buhranlar, adem-i merkeziyetçiliğin çözülmesinin ve padişahın otoritesinin güçlendirilmesinin gerekliliğini göstermişti. 3. Selim ve 2. Mahmut'un yaptıkları aslında bu ihtiyaçların karşılanmasına yönelik ıslahat programlarıydı (Findley 2011 s. 37).

2. Mahmut'un iktidarının son yıllarında Avrupa büyük güçleri belirgin bir şekilde Osmanlı topraklarıyla daha fazla ilgilenir olmuşlardı. Yunan ve Mısır krizleri Osmanlı İmparatorluğu'nun dışarıdan zayıf olarak nitelendirilmesine sebep olmuş, Rusya'nın nüfuz alanına girmesi diğer devletler tarafından büyük bir risk olarak algılanmaya başlanmıştı. Ruslar'ın İngilizler'in Akdeniz'deki konumunu tehdit etmesi ihtimali İngiltere'yi harekete geçirmiş, İngiltere ile Fransa arasındaki yayılımcı rekabet ise giderek hararetlenmişti. Bu arada Balkanlar'da milliyetçilik hareketleri güçlenmiş, Osmanlı'yı olduğu kadar Büyük Güçler'in dengesini de tehdit etmeye başlamıştı. Nihayetinde Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'daki güç dengesini sarsmadan ve genel bir savaşın çıkmasını engellemek kaydıyla bölünmesi, 19. Yüzyıl boyunca "Doğu Sorunu" olarak tanımlanmıştı (Zürcher 1995 s. 62).

Osmanlı devlet adamları eski adalet sistemine yerine daha akılcı bir sistem getirilmesi gerektiği fikrini benimsemeye başlamıştı. Dolayısıyla Yeni Düzen (Nizâm-ı

Cedîd)'in “planlama ve düzenleme” gerektirmekte, yani Weberci terminolojide gelenekselden akılcılığa geçişi temsil etmekteydi (Findley 2011 s. 38). Tanzimat, “reformların süreklileşmesi ve yoğunlaşması” anlamına geliyordu. Findley yaşanan dönüşümü şu şekilde tarif etmekteydi: “Tanzimat, bir yandan yaklaşan çöküş tehlikesini haber veren bir buhranlar dönemi, bir yandan da yenilenişe delalet eden bir reformlarda hızlanma dönemi.” (Findley 2011 s. 40).

Tanzimat'ın yaptığı, “topluluklar ve milletler arasındaki yasal ayrımları kaldırarak tek bir yurttaşlık yaratmak ve modern bir görünüme sahip olmak”tı (Keyder, 2015, s. 21). Değişimin temel niteliği, evrensel hukuk sistemini getirmesiydi. Düzenlemelerin ana hatları 1839 Gülhane Hatt-ı Hümayunu, 1856 Islahat Fermanı ve 1876 Kânûn-ı Esâsî'ydî. Yeni kanunların temelinde Ceza Kanunu (1840, 1851 ve 1858), Ticaret Kanunu (1850, 1863), Mecelle (1870-77), Arazi Kanunu (1858) gibi kanunlar vardı ve ortaya çıkışları nizami mahkemeler ağının ortaya çıkışıyla eş zamanlıydı. 1838 Serbest Ticaret Anlaşması ile beraber düşünüldüğünde Tanzimat aynı zamanda hem kamuda hem özel sektörde modern iktisadi ve finansal kurumların da ortaya çıkışı anlamına geliyordu: Böylelikle İstanbul, İzmir, Selanik gibi liman kentleri giderek zenginleşiyordu (Toprak 1992 s. 62).

1770-90'da görevli kâtip sayısı yaklaşık 2,000 iken 2. Abdülhamid Dönemi'nde devlet memuru sayısının 35.000-70.000'e çıkması, sivil bürokrasinin de kayda değer bir genişleme içinde olduğunu göstermektedir. Bu da, yeni bir seçkin zümresinin ortaya çıkmakta olduğu anlamına geliyordu (Findley 2011 s. 37-69). Esasen Tanzimat'ın eğitim siyaseti de seçkin gruplar yaratabilmek, büyüyen bürokrasiye memur yetiştirebilmek yönündeydi. Mekteb-i Tıbbiye ve Mekteb-i Harbiye'nin açılması, Paris'te 1857-1864 yılları arasında faaliyet veren bir Mekteb-i Osmani denemesi, 1821'de Bab-ı Ali Tercüme Odası'nın kurulması, 1839'da rüştiyelerin ve 1868'de sultanilerin açılışı, 1869 Maarif-i Umumiye Nizamnâmesi'nin sunulması, eğitim alanında 1847'de uygulanmaya başlanıp 1870'lerden itibaren yaygınlaşan usul-i cedîd gibi öğelerin hepsi bu anlamda değerlendirilmesi gereken yeniliklerdi (Findley 2011 s. 49).

Devletin genişlemesi, halk üzerindeki etkisinin artması anlamına gelmekteydi. Vergilendirme usulünde devamlı değişiklik yapılıyor, askerlik ve vergi potansiyellerini öngörebilmek için nüfus sayımlarına başvuruluyordu (Findley 2011 s. 51). Her ne kadar uygulamaları kısıtlı kalsa da Osmanlı İmparatorluğu'nun Müslüman ve Hristiyan tüm

unsurlarının eşitliği fikri; Batı hukuku, karma mahkeme ve laik eğitim ile beraber kendini gösteriyordu (Davison 1997 s. 53).

Osmanlı İmparatorluğu'nun 19. Yüzyıl'da yaşadığı dönüşümde iki temel etken rol oynamıştı. Bunlardan birincisi Rusya'nın, Napolyon Savaşları nedeniyle gücünün artması ve ona bağlı olarak gücünü Osmanlı aleyhine hissettirmeye başlamasıydı. İkinci unsur ise bir yanda Rusya'nın Osmanlı'nın Hristiyan halkları üzerinde etkisi, diğer yanda Fransız Devrimi'ni etkisi arasında Hristiyan reayada ortaya çıkan uluslaşma ideolojisiydi. 2. Mahmut döneminden öncesine bakıldığında, Katoliklik'e karşı bir siyaset yürütüldüğü, Rum Ortodoks Kilisesi'ne (ve Papalık'ın evrenselliğine) karşı İstanbul Ortodoks Patrikliği'ne ekümenik bir yapı kazandırıldığı görülmektedir. Ortodoks Hristiyan halkın yerel cemaat örgütlenmesi de korunmuştu. Batı etkisi, bu Hristiyan halkların yaşamına temas etmeye başlamıştı, bunda en önemli etkenler de Venedik, İtalya, Batılı diplomatlar ve Akdeniz ticaretinin gelişmesiydi (Berkes 2002 s. 147- 150).

19. Yüzyıl başında Fransa Bab-ı Ali ile ilişkilerini yeniden güçlendirmenin peşindeydi. Napoléon'un Mısır seferi ve 1798 Savaşı Osmanlı bünyesinde Fransa'ya karşı olumsuz bir tavır oluşturmuş, maslahatgüzar Ruffin Yedikule zindanlarına atılmıştı. 1802 Paris Antlaşması ilişkileri bir nebze iyileştirmişti. 1806'da yeni sefir Sebastiani'nin gelişi her iki taraf için kuvvetli adımların atılmasına vesile olmuştu. Tanzimat'la başlayan süreçle Fransa'nın desteği ilişkileri daha da kuvvetlendirmişti (Roche 1986 s. 233).

Fransa, Tanzimat Fermanı'nın ilanını, Rusya'nın Ortadoğu'da zayıflatılacağı düşüncesiyle ve Müslümanlar ile Gayrimüslimleri eşit kılan hükümleri nedeniyle sevinçle karşılamıştı. Örneğin *l'Univers* gazetesinin 26 Kasım 1839 tarihli nüshasında, vaat edilen hakların verilmesi halinde Türkiye'de onu çağdaş medeniyete taşınabilecek kurumların ortaya çıkabileceği ifade ediliyor ve Reşit Paşa övülüyordu. *La Presse* gazetesinde de Gülhane Hatt-ı Hümayunu gerçek bir anayasa olarak tarif edilmekteydi.³⁰ *Le Siècle* gazetesi 9 Kasım 1839'da Ferman'ın ilan törenine yer veriyor

³⁰ Aslında Ferman bir anayasa metni değildi, padişahın hareketlerini kısıtlayan bir hüküm ya da yaptırım içermiyordu. Yine de Davison'ın ifade biçimiyle, Amerikan ve Fransız Devrimleri'nin "yaşam, özgürlük ve mülkiyet" kavramlarını yansıtarak 1876 Anayasası'nın zeminini hazırlıyordu (Davison 1997 s. 49).

ve onu tıpkı *Le National* ve *Le Temps* gazeteleri gibi bir devrim olarak tanımlıyordu (Noviçev 2006 s. 357-359).

19. Yüzyılda, Osmanlı İmparatorluğu'nun geleneksel dini yapısı altüst olmuştu. 1830'da Ermeni Katolikleri ayrı bir "millet" olarak tanınmıştı. 1831'de Ermeni Patriği Ermeni Protestanları aforoz etmiş ama 1846'da Ermeni Protestanları da ayrı bir millet olarak tanınmıştı. 1833'te Yunan Krallığı bağımsız bir devlet olarak tanınmış ve Milli Yunan Kilisesi kurulmuştu. 1844'te Abdülmecid İslam'dan dönenlerin idamını yasaklama sözü vermiş, dolayısıyla (en azından misyonerlerin gözünde) Hristiyanlığın kapıları açılmıştı. 1849'da Macarlar ve Polonyalılar Osmanlı topraklarına sığınarak en azından görünürde Müslümanlığı kabul etmişti. 1870'te Bulgar Eksarhlığı (Bulgar Ortodoks Kilisesi) kurulmuş ve Bulgar Ortodoksları İstanbul Ekümenik Ortodoks Patrikliği'nden ayrılmıştı (Deringil 2017 s. 20-30).

Fransa Hükümeti'nin rahibeleri göndermesinin tam da Tanzimat Dönemi'ne denk gelmesi, bir ölçüde (her ne kadar rahibeler hem heyecan hem de kendilerini İstanbul'a taşıyan gemide karşılaşacaklarının bilinmezliğinden ötürü kaygı duyuyorduysalar da (Glutz-Ruedin 2014)) "Müslümanların ülkesi"nin artık daha güvenli ve Batılı fikirlere daha açık olduğu düşüncesinin bir sonucuydu.

Paris'teki umum başrahip M.Etienne'e İstanbul'dan 25 Mart 1854 tarihinde yazmış olduğu mektupta Doğu bölgesi rahibi M. Boré³¹ de Tanzimat'ın yarattığı ve Osmanlı'yı oluşturan milletler arasında yaratılacak güvene dayalı ortamdan bahsediyordu. 2. Mahmut'un Yeniçeri Ocağı'nı ilga etmesini, sultanın artık cami dışında Müslümanlar'ı değil sadece tebaasını gördüğü anlamına geldiğini ve bu bakış açısının önemli bir değişim olduğunu yazıyordu. Abdülmecid'in Tanzimat reformlarının da her ne kadar o zamana kadar kısmen özerkliğini koruyabilmiş bölgelerde ilk anda tepkiyle karşılanmış olsa da ulusal birliğe doğru ilerleyen bir yol açtığını düşünüyordu. Bu konuda henüz rüşünü ispat etmediğini düşündüğü Osmanlı İmparatorluğu'nun bir eğitmene ihtiyacı olduğunu, burada Providence'a³² görev düştüğünü ifade ediyordu.

³¹ Eugene Boré Doğu'ya ilk seyahatini gerçekleştirdiğinde, sene henüz 1837'ydi ve romantik Katolik oryantalistlerin yolundan gidiyordu. Bu anlayışa göre Doğulu Müslümanlar'a Hristiyan kültürünün "tarihsel faydaları ve evrensel gerçekleri" bu kişiler *noble sauvage* olarak görüldüğünden kolaylıkla anlatılabilecekti. Osmanlı ve İran'dan 1842'de döndüğünde tecrübelerini anlatmak konusunda hevesli davranmıştı. Hatta 1840'lı yıllarda *l'Univers*'e zaman zaman yazılarıyla katkıda bulunmuştu (Peterson 2017 s. 489).

³² *Filles de la Charité* rahibelerinin Saint Benoît'da kurmuş oldukları hane. Providence ifadesi rahipler ve rahibelerin merkez evi anlamına gelmekteydi. İstanbul'un merkezi ise Saint Benoît olduğu için buradaki ev Providence ifadesi

Şekil 4-7: Kiepert Haritası, 1899-190

(Koçak ve ark., 2013).

4.3.3. Din Değişirme

Selim Deringil, ihtida ve irtidad yoluyla dinin milliyetçiliğin hâkimiyetine girdiğini söylemektedir. 19. Yüzyıla gelindiğinde dini kimlik ile milli kimlik arasında kuvvetli bir bağ vardı. Öyle ki, Müslümanlığı kabul etmek ya da 1844'ten sonra

ile anılıyordu. Yıllıklarda *Providence*, Galata, Saint Benoit, Merkez Hane gibi isimlerle anılmaktadır. Bundan sonra tezde Galata ifadesi kullanılacaktır.

Müslümanlıktan Hristiyanlığa geçme olasılığı, bir kimlik kaybı, diğer deyişle, ulussuzlaştırma olarak görülüyordu (Deringil 2017 s. 25).

İslamiyeti terk etmenin cezasının ölüm olduğuna dair inanış kuvvetliydi. 19. Yüzyıla kadar irtidad hem medeni hukukta hem de ceza hukukunda suç olarak görülüyordu. 1844'te ölüm cezası yürürlükten kalkmış olsa da resmen lağvedilmemişti. Fakat ölüm cezası son çare olarak ve nadiren uygulanıyordu. Bir mürtedin idamına dair bilinen son vaka İstanbul'da Ekim 1843'teydi. Hamlin'in aktardığına göre bu uygulama yaşlı Müslümanlar tarafından takdir edilmişse de genç ve reformcular tarafından ise telin edilmişti. Yine de irtidad olaylarına yüzyıl boyunca sıkça rastlanıyordu. İnsanlar din değiştiriyor ya da gizli Hristiyanların durumunda olduğu gibi "iki dini inancın insanları" olabiliyorlardı (Deringil 2017 s. 47-49).

İslam'dan dönenlerin idam edilmemesi 1840'lı yıllardan itibaren artık resmi bir politikaydı çünkü hem yabancı devletler bu konuda "gayrı medeni" olduğu iddiasıyla baskı yapıyor, hem de Osmanlı, toplumsal mutabakatı zedeleyecek hamlelerden kaçınıyordu. Bu konu aynı zamanda bir diplomasi sorunuuydu: Artık Gayrimüslim tebaanın bedenine ulaşabilen, Osmanlı içinde bir nüfuz alanına da ulaşacaktı. Avusturya Balkanlar'da yaşayanları, Britanya Yunan ve Ermeni tebaası ile yeni Protestan cemaatini, Rusya Kafkaslar'ı ve Fransa tüm Katolikler'i koruduğunu söylüyordu (Deringil 2017 s. 70, 107). Bu siyasal iklimde rahibeler Fransa'nın İstanbul sokaklarındaki görünürlüğünün teminatlarından biri olmuştı (Dasque 2016 s. 231).

Boré, 1842'de Paris'teki merkez konseye Doğu'daki Müslüman, Yahudi ve Ortodoks Hristiyanların Katolikliğe geçmeye hazır olduklarını bildiriyordu. Din değiştirdikleri takdirde cezai müeyyideden kurtulabilmeleri için sığınabilecekleri bir yer gerekiyordu ve bu yerin Cezayir olması planlanmıştı. Elbette din değiştirenlerin Avrupa'ya gönderilmesi de planlanmıyordu çünkü daha önceden de belirtildiği gibi, din politikaları milliyetçi politikalardan bağımsız değildi (Peterson 2017 s. 491).

Oysa Deringil'in çalışmalarından biliyoruz ki, bu yıllar içerisinde Müslümanlar istenildiği kadar yoğun şekilde din değiştirmeyecek ve Hristiyanlar da geriye dönük olarak "aslında bizim niyetimiz en baştan beri sapkın Hristiyanları dine döndürmektir" diyeceklerdi (Deringil 2017). Rahibeler, M. Etienne'in Osmanlı tebaasını tarafına

çekme projesinde büyük bir yer tutuyordu çünkü hayırseverlik faaliyeti Katolik olmayan halklar tarafından çok önemseniyordu.³³

Yine de rahibelerin bakım ve tedavi konusundaki şöhretleri çocukları vaftiz edebilmek için uygun zemini sağlıyordu. Bir rapora göre “*Her gün Türk ve Yahudi kadınları ölmekte olan çocuklarını [kliniğe] getiriyordu ve onları ellerinde tutuyorlardı, o esnada biz de zavallı bu küçük yaratıkların başına su döküyorduk, onlar bu suyun bedenlerindeki yaralara iyi geldiklerine inanıyorlardı. Oysa ruhlarındaki hastalıkları iyileştiriyordu. Bu yolla pek çok küçük meleğe Cennet’in yolları açıldı!*” Beyrut’ta Rahibe Thomas da şöyle diyordu: “*Ebeveynler ellerine verdiğimiz ilaca büyük bir inanç duyuyordu*” (Curtis 2012 s. 102).

Zaten cemaatin bizatihi amaçları Fransa’nın amaçları ile birebir örtüşmüyordu. Cemaatin mensuplarının gönüllerinden geçen İstanbul’u yeniden Constantin’in Hristiyan kenti haline getirebilmek ve böylelikle “ruhları kurtarmak”tı. Rahibeler cemaati teftişten sorumlu Başrahip M. Lobry’nin siyasi kaygılarla yaptığı tüm ikazlarına rağmen savaş ya da salgınlar sırasında İstanbul’un camilerine doldurulan insanlar arasında ölmekte olanları bulup vaftiz etmeye çalışıyorlardı (Dasque 2016 s. 243-244).

³³ Misyonerler genellikle Hristiyan milletlerin arasında yaşamaktaydı (Davison 2016 s. 139). Ayrıca İslam’dan din değiştirmeye yönelik tutum, her iki yöndeki din değiştirmelere eşitlikle davranmaya meyyal bir tutum değildi. Bunun bir örneği 1876’da Selanik’te gerçekleşmiş, bir Bulgar kızı Selanik’e gelip yetkililere Ortodoksluktan İslam’a geçtiğini ifade etmişti. Şehirdeki bazı Yunanlılar din değiştirmesini önlemek için onu kaçırdığında öfkeli bir Müslüman kalabalık onu aramaya çıkmış ve Türk valiyle birlikte bir camiye sığınan Fransa ve Alman konsoloslarını öldürmüştü (Davison 2016 s. 187). Keza, İzmir rahibelerinin son Cezayir Beyi Hüseyin Bey’in torunu olan kızının ihtida edip rahibelerin arasına karıştığı ifade ediliyordu (De Fortmagne 1977 s. 143). Bir Müslümana gönlünü kaptıran Ermeni bir kız, tüm itirazlara rağmen onunla evlenmiş ve bir oğlan çocuğu doğurmuştu. Doğumdan sekiz gün sonra çocuğunu da alarak akşamın sekizinde dışarı çıkmayı başaran kadın La Paix Hastanesi’ne sığınmıştı. Müslümanlar yerini söyletmek için kadını anne ve babasını hapse atmışlardı. Rahibe Liviers kadını hemen Ermeni Patriği’ne götürmüştü. Dava açılınca Hristiyan olduğunu üç kere yeminle beyan etmek zorunda kalmıştı. Müslümanlarla beraber yaşamak istemiyordu. Çocuk babaya verilmiş ve birkaç gün sonra hastalanarak ölmüştü. Kadın çocuğu gizlice vaftiz ettirmişti (*Annales* (50) 1885 s. 383).

Şekil 4-8: François-Xavier Lobry

http://famvin.fr/Congreg_Mission/ARCH_Invent_PDF%2026_08_09/LOBRY_Catalogue_2011.pdf, Erişim 20.03.2019

4.4. Osmanlı İmparatorluğu ve Katolik Misyonerler

4.4.1. Lazaristler'in Osmanlı Topraklarına Gelişi 1783

İmparatorluğun ilk yabancı okulları Latin çocuklarına dini eğitim vermek için açılan Katolik okullarıydı. 1583 ve 1609'da Cizvitler'in gelişiyle bu okullar Fransa ve Papalık'ın da desteğiyle örgütlenmeye başladı. Bu okullar ya doğrudan ya da muvazaa yolu ile hakiki şahıslar tarafından fermanlara dayanarak açılmaktaydı ve bu şahıslar üzerine tescil olunan mülklerde faaliyet göstermekteydi. Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nin 129. Maddesi de yabancı okulları "efrat ve eşhastan biri" adına tesis olunan paralı ya da bedava okullar olarak tanımlamaktaydı. Bu tür okulların açılmasının diğer şartları, öğretmenlerinin elinde şahadetname bulunması ve ders cetvellerinin ibraz edilerek ruhsat alınması idi (Ökçün 1959 s. 141).

Lazarist cemaati Fransa'daki merkeze, *superieur général* olarak adlandırılan umum başrahiplere bağlıydı.³⁴ İstanbul'daki başahipler ise M. Etienne, M. Boré, M. Heurtreux ve M. Lobry'ydi. M. Lobry 1891-1931 yılları arasında bu görevi yürütmüştü (Dasque 2016 s. 231 dipnot 14).³⁵ 18 Temmuz 1783'te, Saint Vincent Günü'nden bir gün önce Cezayir başrahibi Pierre-François Viguiet, Saint-Siège ve Louis 16 vesilesiyle 19 Temmuz 1781'de İstanbul'a gelmiş ve Galata'daki Saint Benoit Kompleksi'ni devralmıştı (*Annales* (45) 1880 s. 514; Dilan 2003 s. 74).

M. Viguiet, Lazaristler'in ilk başrahibi olmuştu. 1786'da Bay Dejean ona katılmış, ikisi de Türkçe öğrenmiş ve bu dilde vaaz verip günah çıkartmaya başlamıştı (Roche 1989 s. 14). Saint-Benoit 1803'te açıldığında 60 kadar yatılı öğrencisi vardı.³⁶ Fakat 1812 veba salgınında okul kapanmak zorunda kalmış ve ancak 1831 yılında yeniden açılabilmişti. 1832'de bina Yeşilköy'e taşınmış ve Saint Benoit'nın kapısı gündüzlü öğrencilere de açılmıştı.³⁷ Yeşilköy şehir merkezine uzak kaldığından bu bina 1856'da satılıp yerine Bebek'te, yatılıların da kalabileceği bir bina satın alınmıştı.³⁸ Ayrıca gündüzlüler için Pera'da, Başnaib Mr. Hillereau'nun evinde dersler veriliyordu (Piolet 1902-1903 s. 69). Yatılı ve yatısız kısımlar 1866'da tekrar Saint Benoit'da toplanmıştı. Dört yıllık ilk ve iki yıllık orta kısımları ise 1897'de Beyoğlu'nda Sainte-Pulchérie binasına geçmişti (Aksoy 2015 s. 31).

1834'te İstanbul'a gelen Florent Leleu (*Annales* (64) 1889 s. 207), Kasım 1838'de Lazaristler'in papalık vekili seçilmiş ve Saint Benoit'ya gelmişti; Bebek'teki kolejini idaresini bırakmıştı.³⁹ M. Leleu 1834-1846 yılları arasında İstanbul'da cemaati yönetmişti. 1836'da, kentten çok uzakta olan Yeşilköy'deki binayı 26.000 Frank'a

³⁴ Bu başrahipler 20 Ağustos 1835 - Ağustos 1842 arasında J. B. Nozo, 4 Ağustos 1843 - 12 Mart 1874 arasında J. B. Etienne, 11 Eylül 1874 - 3 Mayıs 1878 arasında Eugène Boré ve 4 Eylül 1878 sonrasında Antoine Fiat idi (Milon 1914 s. 3-4). Başrahibeler ise yıllıklarda idaresi altında bulundukları başrahiplere göre sıralanmıştı. Buna göre Başrahip Nozo'nun idaresi altında Marie Carrère; Başrahip Etienne'inde Marie Mazin, Elizabeth Montcellet, Eulalie Devos, Félicité Leuette ve Louise Lequette; Başrahip Boré'ninde Marie Jubel; Başrahip Fiat'inde ise Marie Derieux, Léonide Havard, Marie Lamartinie ve Marie-Julie Kieffer çalışmıştı (Milon 1900 s. 7).

³⁵ Cemaatin yıllıklarına göre İstanbul'a gelen Lazarist rahiplerin isimleri şöyledi: Jean Claude Vicherat (4 Mart 1805), Louis Leleu (11 Kasım 1846), Antoine Soulié (2 Mayıs 1852), Paul Gamba (12 Mart 1860), Pierre Paul Rogowski (22 Ocak 1874), Alexandre Richoux (31 Aralık 1891), Auguste Bonetti (19 Ağustos 1904) ve Jean Régner (25 Mart 1907) (Milon 1914).

³⁶ Osman Nuri Ergin, bu dönemdeki öğrencilerin zengin yabancı tüccarların çocukları olduğunu ifade etmektedir (Ergin 1977 s. 771).

³⁷ Bu tarih, Fransız Ticaret Odası'nın bültenlerinde 1834 olarak gözükmektedir (Giraud 2002 s. 51).

³⁸ Osman Nuri Ergin'in verdiği tarihler şöyledir: 1840'ta M. Leleu tarafından Bebek'e taşınmış, 1842'de Galata'da yoksul öğrenciler için sınıf açılmış, 1867'de Bebek'ten yeniden Galata'ya dönmüştür (Ergin 1977 s. 771-772).

³⁹ M. Leleu sadece *Filles de la Charité*'yi değil, aynı zamanda *les Frères des Ecoles Chrétiennes*'i de İstanbul'a getirmiş, Saint Benoit'da bir matbaa ve bir farmasötik laboratuvarı kurmuştu (Lobry 1908 s.15).

satmış ve onun yerine Bebek'te bir Ermeniden 75.000 Frank'a yeni binayı almıştı ve 1837'de, Bebek'teki okul açılmıştı (Dilan 2003 s. 95).

Lazaristler'in Galata'da küçük bir basımevi vardı. Burası Protestanlar'ın faaliyetlerine karşı da eserler pek çok dilde (Yunanca ve Ermenice de dâhil olmak üzere) basıyordu fakat basımevinde Türkçe, Arapça ve Farsça yayın yapabilecek kişiler mevcut değildi. 11 Kasım 1846'da M. Leleu yakalandığı çiçek hastalığından ötürü yaşamını yitirmişti. M. Fouregay geçici olarak idareyi üzerine almıştı (*Annales* (11) 1846 s. 671-679). Ardından ise yerini Bay Joseph Doumerq almıştı. 1847'de Saint Benoit misyonunda 4 Lazarist rahip vardı. Bebek'teki kolejde ise 100 civarında öğrenci bulunmaktaydı. Personel arasında da 7 Lazarist vardı (Roche 1989 s. 107). Bu arada 1851 yılında Bay Gamba Saint Benoit misyonunun idarecisi olmuştu (Roche 1989 s. 109). Bu noktada, İstanbul halkının Latin Katolik rahiplere “okumuş” diye seslendiklerini belirtmek gerekir (*Annales* (20) 1855 s. 397).

Daha önceden de bahsedildiği gibi, 16. Louis Doğu'daki ve Çin'deki misyonlarda Cizvitler'in yerini Lazaristler'in almasına karar vermişti ve 23 Aralık 1780'de buna dair bir ferman yayımlanmıştı. Organizasyona dair konular da 5 Ocak 1783'te bir talimatname ile açıklığa kavuşturulmuştu (Piolet 1902-1903 s. 66). Cizvitler'in bastırılması, Katolik Karşı-devrimi için dönüm noktasıydı: Onların düşüşü, devletin kiliseye karşı üstünlüğü anlamına geliyordu. Böylelikle Cizvitler'in eğitimci ve dini rolleri başka bünyelerce devralınmıştı (Black 2003 s. 268).

Jean Baptiste Piolet'nin Kapusin rahip ve rahibelerin Pera'daki çalışmalarıyla ilgili anlattıkları, Fransa'nın politikasını gözler önüne sermektedir:

Fransa'da Kapusin misyonerlere bakış açısı 1792'den itibaren değişmeye başladı. Bu değişime bağlı olarak da kısa bir süre içinde kapusinler ortadan kaldırıldı ve onu temsil eden Saint Louis Kilisesi Fransa'ya hizmet edecek şekilde yeniden biçimlendirildi. Buna rağmen kilisenin taşıdığı misyon 1880'lere kadar devam etti. Bu gelişmelerin ardından Fransız misyonerliği yayılmacılığa önem vermeye başladı. İstanbul'da yapılan planlama çerçevesinde birçok yüksek papaz doğudaki misyonerleri ve faaliyetlerini kontrol etmeye ve amaca hizmet eden yapıların oluşturulması için tavsiyeler vermeye gönderildi. Bu çalışmaların temeline de doğuda kültür yayılmacılığına hizmet edecek okulların açılması ve yerli halkın desteğinin ve sevgisinin kazanılmasıydı. 1882 yılına gelindiğinde yapılan bunca çalışmanın İstanbul'da çok önemli bir yer tuttuğu ortaya çıktı. Herkes tarafından sevilen bir papazın ve inanç insanının ölmesi üzerine Pera'da yapılan törene çok büyük kalabalıklar katıldı. Bu durum Kapusin misyonerlerin önemli bir başırası olarak kabul gördü.

Kapusin rahipler halen etkili olmak istiyorlardı. Bu kapsamda çalışmaların en önemli aşaması Türklerin topraklarında en uzak köşede kurulacak okulların merkezi sistem ile yönetilmesinin sağlanmasıydı. Fakat bu en zor olanıydı. Çünkü buna Sultanın destek vermesi ve yardımcı olması söz konusu bile değildi. Sonuçta bu düşüncenin zamana bırakılmasına karar verilerek İstanbul'da her kesime ulaşma yolları arandı. Bunun için en uygun yol hastaların ziyaret edilmesi ve onlara sağlık içerikli yardımların yapılmasıydı. Bunun için Fransız rahibeler getirildi ve Pera'da zengin fakir demeden hasta olanların ihtiyaçlarının karşılanmasına çalışıldı ve önemli başarılar elde edildi. Bu dönemde kapusinler kendilerini yeni bir gayretli çalışmanın içinde daha buldular. İstanbul'un Anadolu yakasında Kadıköy'de küçük ve harap bir şekilde çalışan Hristiyan okulunun yöneticileri Kapusinlerden yardım istedi ve burasını misyonerlerin doğu görevlerine çıkmadan son hazırlık okulu haline gelmesi talebinde bulundular. Bu önemli talebe Kapusin rahipler coşku ile karşılık verdiler ve 1892 yılında burasını önemli bir doğu çıkış merkezi haline getirdiler. (Birsell 2014).

Lazarist rahipler ilkokul çağındaki her din ve milletten çocuğun eğitimi ile ilgilenirken, rahibelere düşen görev rahiplere düşen eğitim hizmetini kız öğrencilere sunmanın dışında genç hanımlara dikiş nakış gibi el işleri öğretmek, pansuman yapmak ve hasta ziyaretleri gerçekleştirmektir (Annales (19) 1854 s. 133-178). M. Leleu de Avrupalılar'ın Doğu'da eskiye göre daha rahat hareket etme fırsatından İstanbul'da kız ve erkek çocukların hem ahlaki hem dünyevi eğitimi için okullar açmak için kullanmıştı (Verollot 1857 s. 78).

Osmanlı'nın giderek yoğunlaşan modernleşme çabaları içerisinde, misyonerler yerel idari pratiklerle çatışmak yerine onlarla uzlaşmanın yollarını aramışlardı. 1810'da kurulmuş olan Protestan cemaati *American Board of Commissioners for Foreign Missions* da eğitim misyonunu tam Tanzimat Dönemi'nde, 1839'da başlatmıştı. Misyonerler önce Hristiyan propagandasına odaklanmışlar fakat Osmanlı Müslümanlarını ve Ortodokslarını Protestanlığa ikna etmek konusunda başarılı olamayınca bu sefer Amerikan tarzı eğitim kurumlarını Osmanlı devletinin de onayıyla ortaya çıkarmışlardı (Kahlenberg 2016 s. 153-154).⁴⁰

Fransızlar'ın bakış açısından Osmanlı topraklarında Lazaristler'in Cizvitler'in yerini alması son derece önemli bir gelişmeydi. Cizvitler'in karışık yapısına nazaran Lazaristler güçlü bir Fransız niteliği taşıyordu. Cemaatin Osmanlı topraklarındaki tüm idarecileri ve çoğu misyoneri Fransız'dı. Bu nedenle de hem geleneksel Fransız

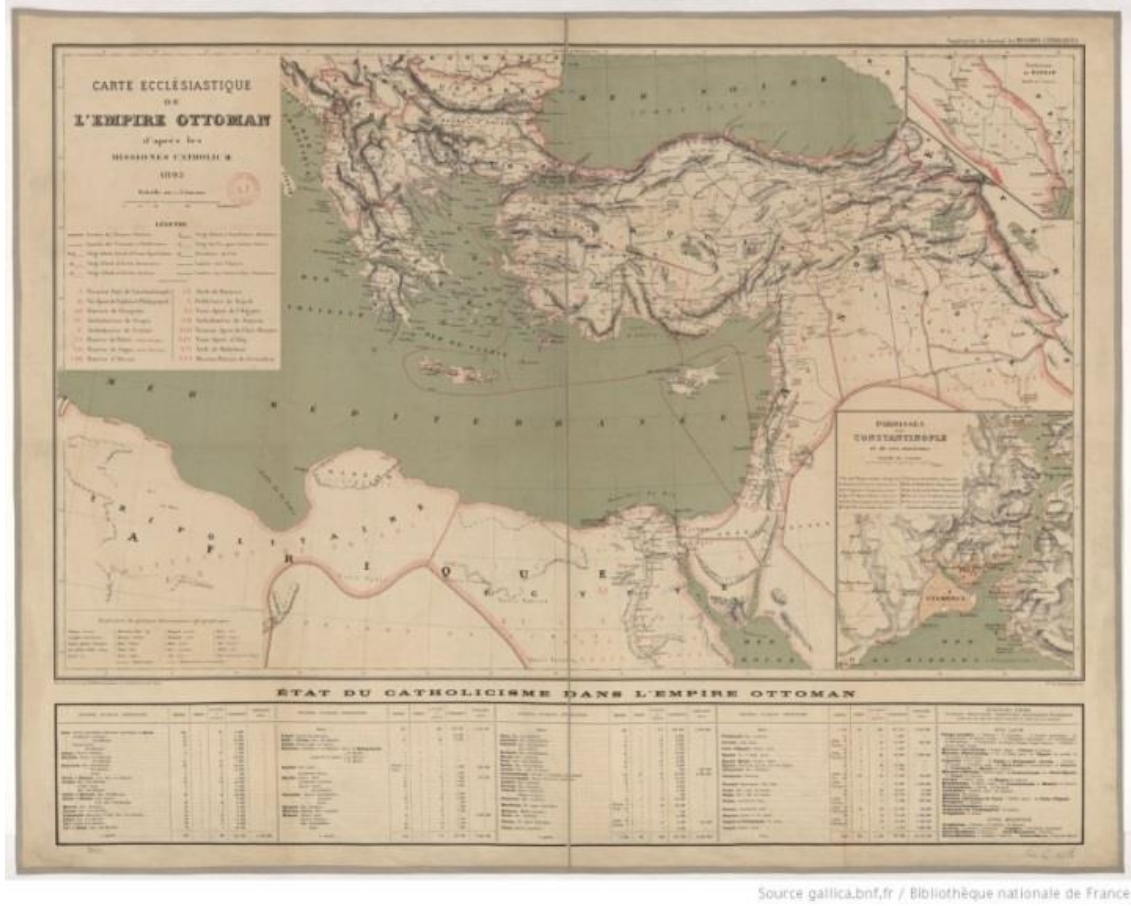
⁴⁰ Aslında Robert Kolej'in kurucu müdürü Cyrus Hamlin, Hristiyanlar için çalışırken bu çalışmalardan kimi Müslümanlar'ın da etkilenebileceği ümidini taşıyordu (Salt 1985 s. 55).

himayesinden hem de Fransız hükümetinin siyasi ve finansal desteğinden faydalanabiliyorlardı. Bundan sonra Fransız misyoner himayeciliği çok daha kuvvetli ve çok daha Fransız nitelikli olacaktı. M. Etienne'e göre Lazaristler'in gelişi sadece Cizvitler'in yerini doldurmuyor, aynı zamanda uygarlığı taşıyorlardı. Bu nedenle Fransız hükümeti kendilerinden her yere okullar kurmalarını ve Fransızca'yı olabildiğince yaymalarını bekliyordu (Gül, 2015, s. 89-90). Beyrut konsolosu Petireville de Fransız Katolik cemaatleri kıyaslandığında Fransız karakteri en baskın olanın Lazaristler ve *Filles de la Charité* olduğunu söylüyordu. Diplomatlarla göre misyoner kurumları sadece dini kurumlar değil aynı zamanda Fransız kurumlarıydı (Gül 2015 s. 123-125).

Şekil 4-9: Orta Doğu'da Rahibeler

<http://stvincentimages.cdm.depaul.edu/?lib=St.%20Louise%20De%20Marillac&path=St+Louise+De+Marillac%2fDaughters+of+Charity%2fDrawings> Erişim 04.07.2018

Source gallica.bnf.fr / Bibliothèque nationale de France

Şekil 4-10: Katolik Misyonerlerin Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Faaliyet Bölgelerini Gösteren Harita, R. Hausermann

<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b530635091>, Erişim 10.07. 2018

4.4.2. *Filles de la Charité* Rahibelerinin Osmanlı Topraklarına Gelişi 1839

Ekim 1789'da Fransız hükümeti kilisenin tüm malvarlığına el koyduktan sonra, 1790 Anayasası tüm misyoner cemaatleri dağıtmış ve kilisenin imtiyazlarını elinden almıştı. Yine de Fransız Ulusal Meclisi ve onu takip eden hükümetler misyonerlik faaliyetlerini, dini cemaatlerin Doğu'da Fransa'yı temsil etmesinden ötürü bütünüyle ortadan kaldırmaktan imtina etmişlerdi. Paris'ten konsolosluklara gönderilen talimat, misyonerlerin mümkünse yerlerinde kalmaları yönündeydi (Frazee 2009 s. 204).

Devrim sonrasında Fransa'da Lazarist cemaati yeniden sağlık, eğitim ve yardım hizmeti verme hakkı kazanmıştı. Özellikle bir rahibe adayı 1830'da Bakire Meryem'i gördüğünü iddia edince tarikatın takipçisi daha da artmış; 19. Yüzyıl boyunca kadınların mensubu olduğu en büyük tarikat haline gelmiş; 1823-24'te 2.000 kişiye

sahipken 1861’de 7.000 kişilik bir ekip olmuştur.⁴¹ Cemaat liderleri kadın ve erkek mensuplarını kıtalar ötesi misyonlarda faaliyet göstermeye teşvik etmişti (Curtis 2012 s. 90).

19. Yüzyıl başına kadar dünya üzerinde çok az sayıda kadın misyoner bulunmaktaydı. *Filles de la Charité* rahibeleri Devrim’e kadar İtalya ve Polonya’dan daha uzağa gitmemişti. Devrim sonrasında ise kadın cemaatlerin sayısı birden artmıştı: Bu cemaatler Devrim’in ortadan kaldırdığı manastır tarikatlarının yarattığı boşluğu dolduruyordu. 1800-1880 arasında 400’e yakın aktif cemaat ortaya çıkmıştı ve 1861 sayımlarına göre Fransa’da 90.000 cemaat üyesi kadın vardı (Langlois 1984 s. 38). Aslında rahibeler Fransa taşrasında geliştirdikleri hayır örgütlenmesi biçimini gittikleri yerlere taşımışlardı: Bu da açları doyurmak, eğitimsizleri eğitmek, yoksullara yardım etmek ve hastaları iyileştirmek şeklinde özetlenebilirdi (Curtis ve Dorothée 2010 s. 5-8).

Lazarist başrahiplere bağlı olarak çalışan rahibeler de kendi aralarında hiyerarşik bir yapılanma içerisindeydi.⁴² *Filles de la Charité*’yi Osmanlı topraklarına gönderme fikri Lazaristler’in genel sekreteri, iki cemaatin 1843 ve 1874’te başrahibi olan Jean-Baptiste Etienne’e aitti.⁴³ Etienne, Fransa kendisini Ortadoğu’ya gönderdiğinde Osmanlı ile ilgilenmeye başlamıştı.⁴⁴ Bu ziyaret sırasında Etienne Katolikliğin yayılması için önemli bir potansiyelin var olduğunu fark etmişti (Curtis 2012 s. 90). M. Leleu de 1839’da *Filles de la Charité*’den her kesimden kız çocuğunun takip edebileceği okullar açmalarını istemiş ve başka rahibelerin bu misyona destek için İstanbul’a gelmelerini sağlamaya karar vermişti. M. Etienne eğitim misyonlarını devralmak için İstanbul’a gelmişti (Dilan 2003 s. 96-97).⁴⁵

⁴¹ Bu sayı, Taylor tarafından 1851’de 11.000 olarak verilmektedir (Taylor 1857 s. 176).

⁴² Marie Carrère J.B. Nozo’ya; Marie Mazin, Elisabeth Montcellet, Eulalie Devos, Félicité Lequette ve Louise Lequette J. B. Etienne’e; Marie Juhel Eugène Boré’ye; Marie Derieux, Léonide Havard, Marie Lamartinie, Marie-Julie Kieffer, Antoinette Mauche ve Marie-Joséphine Maurice Antoine Fiat’a bağlı olarak faaliyet göstermiştir (Milon 1914 s. 18).

⁴³ Jean Baptiste Etienne, cemaatin kendi tarihinde, Saint Vincent de Paul’dan sonra ikinci kurucusu olarak adlandırılıyordu (Rudovic 2016 s. 53).

⁴⁴ Görünürde mevcut Lazarist misyonlarını araştıracaktı fakat esas amacı İngiliz ve Ruslar arasındaki gerilimleri rapor etmekti (Curtis 2012 s. 90).

⁴⁵ Onun gelişinden sonra öğrenci sayısı yavaş yavaş artmıştı. 1841’de İstanbul’da 7 Lazarist rahip bulunmaktaydı. 1843 sonunda Bebek Koleji’nde Bay Sarrans idaresinde 4 Lazarist vardı (Roche 1989 s. 105). Bundan sonraki 25 yılda okul yılda 120 ila 130 öğrenci kabul etmişti (Giraud 2002 s. 52). 1879’a gelindiğinde Bebek’te eğitim kadrosu 15 misyoner, 6 laik öğretmen ve 1840’ta ilköğretimi teslim ettikleri 9 *Frères de Marie*’den oluşmaktaydı. Dekan 1842-1890 yılları arasında M. Règnier idi, kırk sekiz yılda üç kuşağa fizik öğretmiş, seksen iki yaşında inzivaya çekilmişti. Okulun; 1802’de kurulduğunda 60, Yeşilköy’e taşındığında 80, M. Boré döneminde 140, 1893’te 150, 1896’da 250 öğrencisi bulunmaktaydı (Piolet 1902-1903 s. 72).

Misyonerler Hristiyanları ancak yeterince gençken tanıdıklarında ve onlara pratik fayda sağladıklarında bunun mümkün olabileceğini düşünüyordu. Okullar ve hastaneler bahsedilen stratejiye son derece uygun düşünüyordu ve Katolik rahibelere de alan açıyordu. Fransa'nın devletle organik bağı olan misyonierleri olan Lazaristler'e bağılı olarak hareket eden *Filles de la Charité*'nin Osmanlı topraklarına ilk gelen rahibeler olması bu bakımdan anlamlıydı (Burrows 1986 s. 115).

Hayırseverlik, Saint Vincent de Paul'ün mirasıydı fakat bunu en iyi yerine getirenler, rahiplerden ziyade *Filles de la Charité* rahibeleriydi. Rahibelerin hayırseverlik konusundaki faaliyetleri eğitim sadaka dağıtımı, sağlık hizmetleri, hasta ve yoksullara yapılan ev ziyaretleri, yetim ve terk edilmiş çocukların bakımından oluşuyordu. Bu faaliyetler, Lazarist rahipler de dâhil olmak üzere erkekler tarafından yerine getirilemiyordu çünkü kadınların girebildiği alanlara erkeklerin girmesi mümkün değildi (Curtis 2012 s. 92).⁴⁶ 1842 tarihli yıllıklarda Doğu misyonları anlatılırken Osmanlı topraklarında Katolikliğin yayılması adına ne anlatılırsa anlatılsın işe yaramadığı, bu nedenle kalplere dokunacak ve Hristiyanlıkta yer alan farklı şeylerin denenmekte olduğu anlatılıyordu. Saint Vincent'a bağılı genç kadınlardan beklenen bu görevi üstlenmekti (*Annales* (8) 1842 s. 1-2).

Aslında rahibeleri Doğu'ya gönderirken akıllardan geçen sadece eğitimle ilgili işler yürütmekti ve bölgenin akıl insanları elli kadar genç kızın toplanabileceğini söylemişlerdi. Hatta kimileri bu girişimi pervasızca bulmuştu (*Annales* (10) 1845 s. 8). Yine de Isabelle Dasque'ın da ifade ettiğı gibi hem Fransız misyonier faaliyetleri hem de Fransız cemaat hareketlerinin uluslararası bir boyut kazanmasının itici gücü, Müslümanlar'ın topraklarında hareket kabiliyeti kazanmalarına sebebiyet veren Tanzimat koşullarıydı (Dasque 2016 s. 229).

Daha 19. Yüzyıl başlamadan, kapitülasyonlar yabancıların Osmanlı topraklarında güvenle dolaşmalarının ötesinde bir anlam taşımaya başlamış, bundan yararlananları hukuken özellikli bir statüye kavuşturmuş, hatta bu nedenle Osmanlı tebaası olan Gayrimüslimler arasında pek çok kişi yabancı konsolosluklara başvurarak onların korumaları altına girmeye başlamıştı (Tulasoğlu 2015 s. 257). Kapitülasyonların uygulamasındaki bu değişim, devletlerarası güç dengesinin değişiminin bir işaretiydi.

⁴⁶ Rahiplerin misyonlardaki deneyimleri için bkz: (Michel 2004).

Akdeniz ticaretinin rekabetçi doğası kapitülasyonlar rekabetini de en başından beri beraberinde getirmiş ve Osmanlı özelinde İngiltere ile Fransa'nın konsolosluk ve tüccarlarının statülerini devamlı genişletmeye çalışmalarıyla sonuçlanmıştı (Eldem 2006a). Fransa'nın 19. Yüzyıl boyunca Doğu'da ticarete düşüş yaşarken Fransızca'nın hala en çok konuşulan ve yazılan yabancı dil olması ve nihayetinde Tercüme Odası'nda Fransızca bilginin elzem olması, bu güç dengesinin bir işaretiydi (Burrows 1986 s. 110).

Kapitülasyonlar Avrupa ile temasın zeminini hazırlarken, yeni teknik ve teknolojiler de lojistik zemini hazırlamıştı. Ulaştırma sistemlerinin gelişmesi, İstanbul'u Akdeniz dünyası ve Avrupa ile çok daha bir şekilde bağlamıştı. 1835'te, Fransa'da Maliye Bakanlığı bir proje vasıtasıyla başta İstanbul ve İskenderiye olmak üzere Doğu ve Fransa'yı deniz yolu ile birbirine bağlamaya çalışıyordu. Bunun için biri Marsilya-İstanbul arasında (bu hat İzmir'den de geçiyordu), diğeri ise Pire'yi İskenderiye'ye bağlayan hat oluşturulmuştu (Berneron Couvenhes 2007 s. 43-44).

Özellikle 1830'lu yıllarda demiryollarının çalışması, gemiciliği tehlikeye atmış ve Fransa'da *Messageries Royales*'in faaliyetlerini yeniden düzenlemelerine sebep olmuştu. 1838'e kadar, demiryollarının tehdidi çok da ciddiye alınmamıştı ama hükümetin demiryollarını teşvik politikaları, deniz taşımacılığı firmalarının 1840'lı yıllarda tehlike altında olduklarının farkına varmalarıyla sonuçlanacaktı (Berneron Couvenhes 2007 s. 66-67). 19. Yüzyıl'ın ikinci yarısında İstanbul dünyanın çeşitli yerlerine yaklaşık yirmi deniz hattıyla bağlı durumdaydı (Karpas 2006 s. 493). *Messageries Maritimes*, 20. Yüzyılın başlarında Marsilya'dan İstanbul'a haftada dört sefer yapar hale gelecekti (Giraud 2002 s. 62).

Marsilya-İstanbul hattının oluşmasından sonra rahibeler 1839'da bir *Messageries Royales* gemisiyle İstanbul ve İzmir'e gelmişti. İlk ikisi, İsviçre kökenli olan Mademosille Tournier ve Hamburg kökenli Madame Oppermann henüz Katolikliği seçmiş olan Protestanlar'dı. Genç olmadıkları için çıraklığa kabul edilemiyorlardı. Bu soruna bir çözüm bulabilmek için rahibelerin İstanbul'da Lazaristler'e bağlı olarak bir kız okulu açmaları önerilmiş ve kendilerine, daha sonra yanlarına gelecek olan rahibelerle beraber tarikat kıyafetlerini giyerek tarikata dâhil edilebilmeleri taahhüt edilmişti. Paris'te birkaç ay eğitim aldıktan sonra 1 Temmuz'da yola çıkmış ve 4 Temmuz 1839'da İstanbul'a ulaşmışlardı. 21 Kasım 1839'da da 7 rahibe de Marsilya'dan İzmir'e doğru yola çıkmıştı; 4 Aralık'ta bu grup İzmir'deki yoksul

çocukları eğitmek üzere gelmişti. Rahibe Siviragol'un yanına Saint-Méen'de de yardımcısı olan Rahibe Vincent, Rahibe Grouhel'in yanına ise Rahibe Baltimore, Rahibe Gignoux, Rahibe Barry ve Rahibe Mirza (son ikisi İzmirliydi) verilmişti (*Annales* (8) 1842 s. 4-6).⁴⁷

Rahibeler İstanbul ve İzmir'den sonra İskenderiye (1844), Beyrut (1847), Şam (1854), Trablus (1863) ve Kudüs (1886)'e yerleşmişlerdi (Dasque 2016 s. 229 dipnot 5). Rahibeler Mısır'da da 1844'ten itibaren İskenderiye Avrupa Hastanesi'nde, 1847'den itibaren Beyrut'ta, 1856'dan sonra İran'da, 1886'dan sonra Filistin'de de çalışmışlardı (Yorulmaz 2000 s. 714). Başlangıç aşamasında İstanbul misyonu beş bölümden (İstanbul, İzmir, Selanik, Nakşa ve Santorini), Suriye misyonu ise dört bölümden (Şam, Halep, Antura ve Trablus) oluşuyordu, ilkinin papalık vekili Fransa'dan 1834'te ayrılmış olan M. Leleu, ikincisinin 1826'da ayrılmış olan M. Poussou idi (*Annales* (5) 1839 s. x-xi). İdari olarak 1864'ten itibaren rahibelerin Doğu misyonları İstanbul, Suriye ve İran olarak üç ana gruba ayrılmıştı. İstanbul misyonu İstanbul, *Turquie d'Europe* (Avrupa Türkiye'si) olarak adlandırılan Selanik, Manastır, Kavala ve Zeytinlik, *Asie Mineur* (Küçük Asya) olarak adlandırılan İzmir ve Yunanistan ile Romanya'dan oluşuyordu (Dasque 2016 s. 231).⁴⁸

Rahibe Siviragol ve Rahibe Vincent 8 Aralık 1839'da İstanbul'a geçerek Tournier ve Oppermann'a katılmış ve böylelikle son ikisi cemaatin kıyafetlerini elde ederek cemaate resmen kabul edilmiş olmuşlar (Frazee 1984 s. 14), yetimhaneyi 10 çocukla faaliyete geçirmişlerdi.⁴⁹ 1 Mayıs 1840'ta Paris'ten yola çıkan 6 rahibe Marsilya'ya ulaşmış; bunların üçü⁵⁰ İstanbul'a, diğer üçü ise İzmir'e gitmişti.⁵¹

⁴⁷ İstanbul'daki rahibelerin sayısı 1839'da 2, 1847'de 16, 1850'lere gelindiğinde 44, 1888'de 140-150 arası idi. 1909 yılında 364 rahibe bu topraklarda faaliyet gösteriyordu. Savaş gibi özel durumlarda ise Kırım Savaşı'daki 255 kişilik kadroda olduğu gibi sayıları artıyordu (Roche 1986 s. 236; Dasque 2016 s. 231-232).

⁴⁸ İzmir'de birkaç gün içinde bir eczane, derslikler ve dikiş odası yapılmıştı. 21 Ocak'ta derslikler ve dikiş odası 100'den fazla kız için çalışmaya başlamıştı. Gelmelerinin ertesi günü İzmir sokaklarında sanki Fransa'dalarmışçasına serbestçe dolaştıklarını, her din ve mezhepten insanın evine girip çıkabildiklerini ve bu evlerde Katolik evlerinde olduğu gibi hayret ve saygı ile karşılandıklarını yazıyorlardı (*Annales* (8) 1842 s. 10). Rahip Banvoy, aynı dönemde Cezayir için benzer ifadeler kullanmaktaydı. Rahibeler misyonlar için vazgeçilmezdi çünkü Müslümanların yabancılara karşı mesafeli tutumunu ancak aşıp evlere ulaşabilecekleri düşünülüyordu. Rahibeler olmadan yerel halk ile hiçbir çalışma gerçekleştiremeyeceklerine inanıyorlardı (Curtis 2010 s. 126).

⁴⁹ Bu sayı önce 24, sonra 60 ve 1842 itibarıyla 100'e çıkmıştı. Gündüzlü öğrenci sayısı ise 150'yi bulmaktaydı (*Annales* (8) 1842 s. 10).

⁵⁰ Rahibe Lavéran, Rahibe de Roys ve Rahibe Coste.

⁵¹ Rahibe Aveilhé, Rahibe Reysset ve Rahibe Leroux. Onların gelişiyile beraber İstanbul'daki gündüzlü sayısı 230'a, İzmir'deki 200'e çıkmıştı (*Annales* (8) 1842 s. 12).

1 Mayıs 1841’de daha evvelden Paris’te görev yapmış olan Rahibe Briquet ve Rahibe de Merlys İstanbul’a varmak üzere yola çıkmışlardı. Aynı gemide İzmir’e gidecek olan Rahibe Vilatte, Rahibe Gélas ve Rahibe Gosselet de bulunmaktaydı. 21 Ağustos’ta altı rahibe daha yola çıkmıştı. İstanbul’a gelenin ismi Rahibe Labat, İzmir’e gelenlerinkiler ise Humbert, Ruello, Lequette, Lavirotte, Gillot ve Jaume idi. Son dördü Rahibe Gosselet’nin yanına geldikten sonra Yunanistan’a, Santorini’ye yeni bir kurum açmaya gitmişlerdi. İstanbul misyonunu tamamlamak için Villeneuve ve Saché isminde iki rahibe daha gönderilmiş, Santorini’ye gidecek olan ve isimleri Bourgade ve d’Aussac olan iki rahibeyle beraber 11 Nisan 1842’de İstanbul’a gelmişlerdi (*Annales* (8) 1842 s. 13-15).

Rahibe Siviragol 1840 senesinde hayatını kaybedince onun yerine Belçika’daki Dinant Hanesi’nden Rahibe Lesueur gönderilmişti. İstanbul’a geldikten çok kısa bir süre hayatını kaybetmiş olan Rahibe Siviragol’dan sonra Rahibe Jean-Gabriel Perboyre da hayatını kaybetmişti. Açığı kapatmak için Ekim 1842’de Rahibe Rigaud ve Rahibe Andral, Ekim 1843’te Rahibe Jacquet ve Rahibe Berne İstanbul’a gönderilmişti (*Annales* (9) 1843 s. 195).

Rahibelerin bölgeye gelişleri uzun süredir arzu edilmekteydi. Lazaristler’in nazarında Osmanlı topraklarında gençlerin eğitimi gereksiz görülüyor, genç bir kadının hiçbir şey bilmemesi genel bir kural olarak düşünülüyor, yoksullar her tür sefilliğe maruz kalıyordu. Lazaristler Osmanlı topraklarında yoksullar için hastane, hospiz, yetimhane gibi kurumların var olmadığını düşünüyor ve hem bu eksikliği giderecek hem de dini hizmetler verebilecek rahibelerin bu memlekete faydalı olacaklarına inanıyordu. Bugüne kadar şartlar elverişsiz iken Osmanlı son birkaç yıldır değişim içindeydi ve hayırseverlik faaliyetlerine kapılarını aralamıştı (*Annales* (5) 1839 s. xi-xiii).

Nihayetinde 1842 itibariyle İstanbul’daki hane 13 rahibe barındırıyor, 100 yetimi yatılı olarak yetiştiriyor, üç gündüzlü sınıfında 400 çocuğa eğitim veriyor, çocuklara atölyelerinde⁵² iş öğretiyor, hastalara ücretsiz olarak ilaç sağlanan bir eczane işletiliyordu.⁵³ Bir Fransız hekim haftada bir ücretsiz yoksul hasta bakıyor ve eczaneden

⁵² Cemaat okullarının çoğunda öğrencilere marangozluk, oymacılık gibi işler öğretilen atölyeler bulunmaktaydı (Mutlu 2015 s. 194).

⁵³ Yetim çocuklar Galata’daki atölyede iğne işi yapıyor, ülkede giyilen geleneksel kostümleri model alarak oyuncak bebek giysisi üretiyorlardı. Bu işler alt kattaki dükkânda satılıyordu (Taylor 1857 s. 173).

sorumlu iki rahibe her din ve milletten hastayı evinde ziyaret ediyordu. Bina kilisenin bitişiğindeydi ve rahibeler öğrencilere ayinlerde eşlik ediyordu. Misyonerler ise çocuklara ilmi hal öğretiyor, günah çıkartıyor ve ilk komünyonlarını yapıyorlardı (*Annales* (8) 1842 s. 15-16).

Bundan sonra rahibeler pek çok farklı etkinlikle hizmet edecekti. Paul Imbert İstanbul'daki Fransız kurumlarını sayarken *Filles de la Charité*'nin yönettiği ve 1500 öğrenciye sahip 12 adet kurum olduğunu söylemekteydi. Bunlar okullar, eytamhaneler, yetimler için işleyen atölyeler, kreşler, hastaneler, dispanserler, huzurevleri ve hasta bakımevleriydi.⁵⁴ Bu yıllarda tarikatın Latin Amerika'dan Çin'e kadar faaliyetleri vardı fakat odak noktası yine de Osmanlı'ydı (Curtis 2012 s. 89).

Yeni bir kente geldiklerinde yaptıkları ilk iş bir okul ve bir hastane ya da dispanser (Osmanlı belgelerinde dispanserler "*fukaraya mahsus muayenehane*" olarak da geçiyordu) açmaktı. Bu ikisi *Filles de la Charité*'nin temel misyonlarını oluşturmuyordu (Curtis 2012 s. 93). Genellikle bir hemşirelik okulu ve bir atölye oluşturmuyorlardı. Bu atölyelerde yaşı büyük olan kızlar para karşılığında da yapabilecekleri çamaşırcılık, iğne işi, yapma çiçek imalatı gibi işleri öğreniyorlardı. Atölyeler genellikle çamaşır yıkama, dikiş, nakış ağırlıklıydı. Bir de çıraklık eğitimi vardı, burada da demir ocakları ve marangoz atölyeleri vardı. *Oeuvre de la Bonne Garde* adını verdikleri hizmet, eğitimci ve işsiz kadınlara yönelikti. Hizmetlerin kurgulanışı, bir süreklilik arz etmesi üzerineydi. Örneğin atölyeler, rahibelerin bir iş öğrettiği ve artık ergenliğe geçiş yapmış yetimleri kabul ediyordu (Dasque 2016 s. 234.-235).

Bir dispanseri ya da eczanesi olan bütün kurumlarda rahibeler hasta, yaşlı, sakat, yaralı, muhacirlere ücretsiz olarak sağlık hizmeti veriyordu. İstanbul devamlı yangın, deprem ve siyasi olaylarla çalkalanan bir kent olduğundan ücretsiz sağlık hizmeti bu anlarda daha da önem kazanıyordu. Galata'da 1909 yılında ortalama 2.500 kişi dispanser hizmeti almıştı. Hem hemşirelik hem hastabakıcılık yapabiliyorlardı. Kendi kurumlarının haricinde, salgın ve savaş zamanlarında kurulan hastanelerde çalışıyorlardı. Ayrıca cemaatlerinin bir gereği olarak hapisane ziyareti yapıyorlardı. İlk

⁵⁴ Kuruluşundan beş yıl sonra, 40 rahibe 400'den fazla kızı eğitmişti (100 yatılı, 300 gündüzlü), 4.500 hasta ziyareti yapmıştı, yılda 15.000 yoksulu desteklemişti. 6 yıl sonra, misyon 80 rahibeye sahipti, 70.000 hastası vardı ve 50.000 yoksulu destekliyordu (Yorulmaz 2000 s. 712).

hizmeti 1840'lar, ikincisini 1860'lardan itibaren gerçekleştirmeye başlamışlardı (Dasque 2016 s. 235).

Fransa'da olduğu gibi ev ziyaretleri de önemliydi. Sadece hasta bakımı ve aynı yardım dağıtımı değil aynı zamanda evlilikleri düzenlemek, ihtiyacı olanlara iş bulmak ve çocukların okula gitmelerini garanti altına almak için de sıklıkla uygulanıyordu. Örneğin İzmir'de rahibeler Türk, Yahudi ve Ermeni evlerini haftada bir kere ziyaret ediyordu. Etienne'e göre İstanbul'da da rahibeler sokakta rahatça gezebiliyordu (Curtis 2012 s. 94).⁵⁵ Dr. Verrollot İstanbul'daki rahibeler için de aynı bilgiyi vermektedir: yoksulların yaşadığı mahallelerde rahatlıkla dolaşmakta, Müslüman, Yahudi ve Protestan ve Katolik Hristiyanların evlerine girip çıkmaktaydı (Verrollot 1857 s. 79). Hem hayır işleriyle ilgilenmeleri hem de statüleri, Osmanlı yetkilileriyle temaslarını kolaylaştırıyordu. Zira rahibeler kendi ifadeleriyle "kadın" olarak görülüyorlardı. Hapishanelerde, belediye hastanesinde, savaş sırasında açılan geçici hastanelerde, askeri hastanelerde, İstanbul camilerinde çalışıyor, ev ziyaretlerini rahatça yapabiliyorlardı (Dasque 2016 s. 245).

Fransız büyükelçisinin yeğeni Durand de Fortmagne da aynı bilgiyi vermektedir:

Galata'da sanırım dünyanın en büyük balık pazarı var. İstanbul'un bütün serserileri buraya doluyor. Bu adamlar sarhoş oldukları zaman çok kaba ve tehlikeli oluyorlar. Manastırları Galata'da olan Saint Vincent de Paul rahibeleri ise korkmadan istedikleri zaman sokağa çıkabiliyorlar. Herkes onların başlarında taşıdıkları örtüye büyük saygı duyuyor. Bir seferinde oda hizmetçim ve bir uşakla rahibeleri ziyarete gitmiştim. Dönüşte, tehlikeli olabilecek yerlerden geçirmek için bizimle beraber gelmek istediler. –Ama siz sonra nasıl döneceksiniz? diye sordum. – Merak etmeyin, biz korkmayız, dediler, üzerimizdeki elbiseyle her yerde rahatça dolaşabiliriz (De Fortmagne 1977 s. 111).

Kırım Savaşı'nda önce Hristiyanların camilere, özellikle Ayasofya'ya adım atması akla getirilemezken, savaş nedeniyle camilerin yarahlara açılmasıyla beraber Ayasofya'ya ilk adım atan Hristiyanlar, *Filles de la Charité* olmuştu (Dasque 2016 s. 246). M. Lobry, Kırım Savaşı'ndan önce Hristiyanlar, Müslümanlar'ın kutsal topraklarına rahatlıkla giremediklerini, Ayasofya'nın onlara kati suretle yasak olduğunu söylüyordu (Marmara 2006 s. 62).

⁵⁵ Yüzyılın son çeyreğinde, her yıl İstanbul sokaklarında rahibeler ayin alaylarını yapabiliyorlardı, hatta Osmanlı askerleri kendilerine koruma sağlıyordu (*Annales* (49) 1884 s. 161-169).

Cemaatin başarısının sebeplerinden biri, İstanbul'un kozmopolit yapısı düşünüldüğünde, Fransızca dışındaki dilleri de konuşabilen kadınların varlığıydı. Örneğin 1855'te Rus mahkûmlara yardım edebilmek için Polonya kökenli rahibelerin varlığı önem kazanmıştı. Saint Georges'a çocuklarını yazdırmak isteyen Germanofonlar'la iletişime geçmek, Alman ve Avusturyalı rahibelerle gerçekleştirebilmişti (Tablo 4-1) (Dasque 2016 s. 246).

Tablo 4-1: İstanbul'da *Filles de la Charité*'nin Tabiiyetleri, 1879-1906

Doğum yeri	1879	1906
Fransa	%57	%63
Avrupa (Almanya, İtalya, Rusya, İspanya, Yunanistan, İrlanda)	%24	%17
Osmanlı İmparatorluğu	%14	%18
Latin Amerika (Meksika)	%5	%2

(Dasque 2016 s. 232).

Şekil 4-11: Cemaatin Logosu

(BOA, HR. TO. 429 / 76)

4.4.3. Pera, Galata ve İstanbul

Rahibelerin İstanbul'da yerleşim pratiklerini haritalandırmak ve bu haritalandırmayı anlamlandırmak için öncelikle 19. Yüzyıl İstanbul'unun nasıl kavramsallaştırıldığı üzerinde durmak gerekir. Bilhassa bu çalışmada ele alınan aktörlerin üzerinde hareket ettiği coğrafyanın *Missions du Levant* (Doğu misyonları) olarak adlandırıldığı düşünülürse (bu misyon içinde, yıllıklara bakıldığında Çin, İran gibi coğrafyalarla Osmanlı toprakları birlikte ele alınmaktaydı), özellikle 19. Yüzyıl yayılcılığının kendi diline hapsolmemek maksadıyla konuyu kent kavramı ekseninde yeniden düşünmek ihtiyacı doğmaktadır.

Doğu Akdeniz kentlerinin tarihselleştirildiği derleme çalışmasının sunuş yazısında Biray Kırılı ve Meltem Toksöz tam da bu konuya değinmektedir. Çalışmada “ticaret kenti” ifadesini tercih ettiklerini belirten yazarlar, bu kavramın “kenti oluşturan ve yeniden oluşturan temel etkinliği ve toplumsal ilişkileri” anlattıklarını

söylemektedirler. “Liman kenti” ifadesinin ise “Britanya hegemonyasına ve yürüttüğü liberal dünya düzenine” ait bir söylem tarafından kuşatıldığını, “tüccar kent” in ise sadece bu ekonomik işle iştigal eden grupları kapsayıp örneğin işçileri ya da konsolosluk görevlilerini görünür olmaktan uzaklaştırdığını söylemektedirler. Bu çalışmada İstanbul diğerlerinden başkent olmasıyla ayrılan ama ticaret kenti özelliklerini de bünyesinde barındıran bir kent olarak değerlendirilip, bahsedilen tüm aktörlere ek olarak rahip ve rahibelerin, Levantenlerin, konsolosların, İstanbul Gayrimüslimlerinin, yoksul kız ve erkek çocuklarının ancak bu şekilde görünür kılındığını düşüncesiyle hareket edilmektedir (Kolluoğlu ve Toksöz 2015 s. 8).

Edhem Eldem de liman kentleri kavramının Osmanlı İstanbul’unu tanımlamakta yetersiz kaldığını ifade etmektedir. Zira kentin karmaşık yapısı, bu kavramın anlattıklarından çok daha fazlasını içermektedir. Eldem, bunun yerine “temas” kavramını önermektedir. Kavramı *“kültürlerin ve etnik grupların karşılaşmaları, siyasi hedefler ya da iktisadi çıkarlar arasındaki çatışmalar, inançlar ve zihniyetler arasındaki kaynaşmalar, karşıt eğilimler arasındaki denge, hepsinden öte, gerçek ya da olası rakip güçler (Doğu ile Batı, merkez ile çevre, İslamiyet ile Hristiyanlık, devlet ile toplum, modernleşme ile gelecek, seçkinler ile kitleler, imparatorluk ile cumhuriyet) arasında devamlı bir aracılık ve arabuluculuk süreci”* olarak tanımlamaktadır (Eldem 2017 s. 167-168).

19. Yüzyıl ticaret kentlerinde ticaretle ilgili alanlar (gümrük, antrepo, deniz nakliyat acenteleri, oteller, hanlar, bankalar, çarşılar...vs) ön plandaydı. Sosyal kulüplerde ağlar geliştirilir, Akdeniz’in her yerinden gelen gazete ve dergiler okunur, demiryolları ve tramvay hatları bağlantı alanı sağlar, telgrafhaneler ve postaneler haber iletir, matbaalar boş zamanı dolduracak ürünler sunar, tiyatrolar, dans salonları, gezinti alanları gibi alanlar farklı aidiyetleri yansıtır, saat kuleleri yeni hayatı düzene sokar, sağlık kuruluşları yeni sağlık sorunlarını gidermeye çalışır, konsoloslar en lüks semtlerde yaşardı. Tüm bu anlatılanlarda esas anahtar sözcük, kozmopolit idi. Bu anlamda tüm İstanbul için geçerli olmasa da Beyoğlu ve Galata bölgeleri sayılan özelliklerin hepsini bünyelerinde barındırmaktaydı (Kolluoğlu ve Toksöz 2015 s. 8-9).⁵⁶

⁵⁶ Kırım Harbi’ni izleyen yıllarda Beyoğlu’nda en az duyulan dil Türkçe’ydi (De Fortmagne 1977 s. 109).

Osmanlılar'ın kentlerini modernleşme konusundaki ısrarının temel nedeni “Batı üstünlüğüne karşı, onun kazanımlarını kullanarak mücadele etmek” ve merkezi otoriteyi yeniden kurmaktı (Yerasimos 1999 s. 2-3). Kent mekânı yüzyıl boyunca farklılaşmıştı. Galata ve Pera, deniz kıyısında Tophane'den Ortaköy'e, Taksim'den Şişli'ye, Dolmabahçe'den Teşvikiye ve Nişantaşı'na doğru yayılmıştı. Kent mekânı hem etnisite hem toplumsal katmanlar açısından farklılaşıyordu. Prestijli alanlar tarihi yarımadadan Galata yakasına kaymıştı, bunu hızlandıran etmenlerden biri, Abdülmecid'in Dolmabahçe Sarayı'nı yaptırıp taşınması olmuştu (Tekeli 1996 s. 29).

Çevre liman kentleri, dünya kapitalist ekonomisiyle bağlantıda olan ayrıcalıklı yerlerdi. Liman kentleri burjuvaziye besler, burjuvazi politize olur, devleti ve yönetsel olanaklarını değiştirirdi. Böylelikle siyasal-ideolojik bağlam değişiyordu. Bu durum özellikle milliyetçiliğin etkili olduğu bir dönemde, çok unsurlu bir imparatorluk için geçerliydi. Liman kentlerindeki nüfus artışı, sağlık önlemlerinin gelişmesi ve mülteci göçü ile de bağlantılıydı. Sundukları ekonomik fırsatlar Avrupa'dan, Akdeniz havzasından ve imparatorluğun iç kesiminden göçmenleri kendilerine çekiyordu (Keyder ve ark. 1994 s. 121-138).

Liman kentleri, Avrupa egemenliği tarafından getirilen yeni ekonomik düzenden yararlanan pek çok etnik gruptan yerleşimciler çekmişti. Bölgelerinde sosyal, kültürel, politik ve ekonomik evrim sürecinde birincil aktörler olmuşlardı. Liman kentleri, bölge halkının birbirleriyle ve Batı ile olan insanlarla tanıştığı ve etkileştiği yerlerdi. Limanlarda yeni ekonomik süreçler ve nüfus hareketleri liman kentlerinin nüfusunu iç bölgelerin nüfusundan farklı kılmıştı (Öztürk 2006 s. 4).

Çağlar Keyder “liman kentleri olmasaydı 19. Yüzyıl liberalizmiyle bağlantılı bir uygarlık projesi olmazdı” demektedir. Bununla kastettiği, liman kentlerinin İngiltere'nin küresel sistem üzerindeki egemenliğinin ve onun dayanaklarını oluşturan serbest ticaret ve altın standardının vesilesiyle, Batı yayılmasının önemli unsurlarından biri olarak ortaya çıkmasıydı. Bu kentlerdeki nüfus, genel olarak modernleşme olarak tanımladığımız hadise içindeki değişimin aktörleri haline gelmişlerdi. Bu sistemde devletler, ağırlar üzerindeki ekonomik faaliyetlerini asgari kısıtlama gösterecek şekilde (İngiliz usulü) liberalleştiriyordu. Bu liberalleşme, örneğin Osmanlı özelinde göçmenleri liman kentlerine kabul etmek; onlara özel bir hukuku ve konsolosluk koruması gibi ayrıcalıkları da kabul etmek gibi siyasal alanlara da yansiyordu. Böylelikle liman kentleri yepyeni bir maddi kültür de yaratıyordu, birlikte yaşamak

zorunda olan farklı ırk, etnisite ve kültürden insan ve gruplar için bir ortak zemin yaratmış oluyordu. Bu noktada da belki kullanabileceğimiz anahtar sözcük, “*le doux commerce*” olabilir. “İlimli ticaret” anlamına gelen bu sözcük aslında ticaretin zorunlu kıldığı bir ılımlılığa işaret ediyor ve bu ılımlılık etnik şüpheciliği de yumuşatıyordu. Yine de İstanbul’un Osmanlı özelinde farklı olduğunu vurgulamak gerekir zira nüfusunun önemli bir kısmı ticaretten değil, imparatorluk gelirleriyle besleniyor ya da bu gelirden pay alanların ihtiyaçlarını karşılıyordu (Keyder 2015 s. 18-19).

Liman kentlerini tanımlayan unsurlar yoğun küresellik ve çokkültürlülük, iktidar merkezinden uzaklık ve özyönetim girişimleridir. 19. Yüzyıl liman şehirlerine bakıldığında imparatorlukların giderek zayıflayarak modernleşme ve merkezileşme girişimlerinde bulunduğu bir dönemde özerklik kazandıkları görülür. En önemli özellikleri de piyasa ilişkilerinin başlıca merkezleri olmalarıdır; pazarların oluşması için ise sadece arz ve talep değil, güvenlik de önemli bir faktördür. Yani liman şehirleri “sakinleri kendilerini politik, hukuki ve mali açıdan güvende hissedebildikleri zaman piyasa merkezi durumuna geliyorlardı. İmparatorluk sınırları içinde sağlanabildiği ölçüde öngörülebilirlik, kritik bir faktördü.” (Keyder 2003 s. 48-51).

19. Yüzyıl’da İstanbul dünya ticaretinde bir ara liman haline gelmiş ve ticaret sermayesi birikiminin yoğunlaşmasına ev sahipliği yapmıştı. Galata, bir finans merkezi haline gelmişti; kentsel yenilenme ve finansal hareketlilik iç içe ilerlemişti (Ergüder 2011 s. 193). 19. Yüzyıl’da İstanbul’un bu dönüşümünde dünya kapitalizmine entegrasyon etkili olmuştu. Entegrasyonda önemli olaylardan biri Baltalimanı Ticaret Anlaşması’ydı: Bu anlaşma ile ticaret vergileri düşürülmüş, ihracat 3 kat, ithalat 5 kat artış göstermişti. Dış ticaretin hacmindeki bu büyük artış finansman sorununa yol açmış ve bu sorun da müstakil bankerler tarafından kurulan bankalar ile İngiliz-Fransız sermayesiyle kurulan Osmanlı Bankası’nın ortaya çıkışıyla sonuçlanmıştı (Ergüder 2011 s. 194).

Yabancı güçlerin giderek ağırlığını arttıran mevcudiyeti İstanbul’un dönüşümüne katkıda bulunmuştu çünkü Osmanlı yönetici elitlerinin bilinçli Batılılaşmacı hedefleri, Batı mevcudiyetinin ve nüfuzunun kendilerinin yerel yapılara dayatmasına imkân sağlıyordu. İstanbul, kendi periferisini yaratması gereken, Batı’nın Osmanlı pazarına nüfuz etmesine aracılık eden bir merkez haline gelmişti. Dolayısıyla da, modernlik ile gelenek arasındaki uçurumu yansıtmaya, kentin topografyası değişmeye ve tarihsel merkezinden dışarı taşmaya başlamıştı (Eldem 2017 s. 242).

1814-15 Bostancıbaşı defteri kayıtlarına göre Galata sahil boyunun Karaköy kısmında Türkler, orta kısmında ise Ermeni ve Museviler yoğunlukliydu. Tophane'ye yaklaşıldıkça Rumların sayısı çoğalmaktaydı. Bu kayıtlarda Rumların sayısı çok değildi. Ama 19. Yüzyılın ikinci yarısında bu düzen bütünüyle değişmiş; Rum ve Yunanlılar sahil kısmını doldurmuş; Türkler azalmış ve Museviler sahilden ziyade Galata'nın tepelerine çekilmişti. 100 yıl sonra, 1913'te *Annuaire Oriental*'de çok daha farklı bir tablo bulunmaktaydı: 153 işyeri sahibinin ismine bakıldığında çoğu Rum ve Yunanlı, bir kısmı ise Levanten'di (Türker 2000 s. 18-19).

Padişah, kentin geleneksel merkezini terk ederek alafranga sarayını Frenk semtleri diye bilinen Galata ve Pera'ya, Avrupa elçiliklerinin yakınına taşımıştı. Bu semtlerin gelişmesi, kentin kuzeye doğru yayılmasıyla sonuçlanmıştı. Yüzyılın son çeyreğinde Avrupalılar ve Gayrimüslimler artık Taksim'in kuzeyine iyice yerleşmiş, hatta Asya tarafına, Kadıköy ile Moda'ya doğru yayılmışlardı (Eldem 2017 s. 243).

19. Yüzyıl başlarına dek Galata Suriçi'nde bir yerleşim sergilemiş, onun uzantısı olan Pera ise 19. Yüzyıl'da gelişmişti. 1831'de Ebniye-i Hassa müdürlüğü kurulmuş, yapım ve onarım işleriyle görevli mimarbaşılık ile mali işlerden sorumlu şehreminliği birleştirilmişti. Tanzimat ile beraber pek çok yasa, yönetmelik ve kurala tabi tutulan İstanbul, yangınlardan da etkilenererek ahşap yapısının verdiği hassaslığı da göz önünde bulundurularak 1848 ve 1849 tarihli Ebniye Nizamnâmeleri ile daha sistemli bir düzene kavuşturulmaya çalışılmıştı. Tanzimat öncesinde Müslüman ve Gayrimüslimlerin yapılarına, birbirinden ayrılabilimleri için kat sayısı, malzeme ve renk gibi konularda sınırlamalar getirilmişti ama nizamnâmeler bu ayrımları kaldırıp Tanzimat'ın vaat ettiği eşitliği mimari ve kent yapısına da aktarmayı hedeflemişti (Akın 2002 s. 18-19).

6. Daire-i Belediye'nin kuruluşuyla beraber, Ebniye Nizamnâmeleri'nin getirdiği kurallar çerçevesinde kentsel alanın düzenlenmesine en çok çalışılan yer Galata ve Pera bölgeleri olmuştu Islahat Fermanı ile beraber, devletten hemen her gün yeni bir kilise ve dinsel yapı için izin istendiği görülmüştür. Galata, Pera ve Pangaltı arasındaki parselasyon planı 1860'ta tamamlanmış ve bu plana göre konutlar, elçilikler, önemli okullar, gezinti, eğlence ve dinlenme yerleri Pera ve Taksim yönünde, ticaret ve çalışma alanları ise Galata'da yoğunlaşmıştı (Akın 2002 s. 20-23).

1831 Pera Yangını'nın ardından Galata ve Pera'daki pek çok konut kullanılamaz hale gelmişti ve bu tarihten sonra, evvelden kırılık bir alan olan Harbiye'ye doğru yerleşim alanları genişlemeye başlamıştı. Bu alana Hristiyan aileler yerleştikçe, İstanbul

Katolikleri hem yeni oluşan mahallelerin ihtiyacını karşılamak, hem de buraya talebi arttırmak için kamu binaları oluşturmaya başlamışlardı. Ermeni Katolik Surp Agop Hastanesi, Artigiana Düşkünler Evi, Saint Esprit Kilisesi ve Notre Dame de Sion Fransız Okulu bu yapıların başında geliyordu.⁵⁷

“Ülkede doğmuş ama Avrupa kökenli Katolik’ yani kendini Avrupalı saymasına rağmen Avrupa’dan yeni gelmişler tarafından (diplomatlar, uzmanlar, işadamları gibi) tarafından yarı Şarklı olarak algılanan kişiler” olarak da tanımlanan Levantenler, Osmanlı Gayrimüslimleri ile beraber cemaatin iletişimde olduğu iki gruptan birini oluşturuyordu. Fransız, İtalyan ve Avusturya konsoloslukları “Levantenlerin toplumsal varoluşlarının hukuki çimentosu” niteliğindeydi (Somel 2010 s. 128-129).

Bu noktada Levant ile Orient kelimesi arasındaki farklılığa dikkat çekmek gerekir. Orient genel anlamda doğuyu tarif etmek için kullanılırken Levant Ortadoğu / Yakındoğu ve Akdeniz’in doğu kısmını anlatmaktadır. Bu anlamda Levant, Osmanlı toprakları anlamına gelmiştir. 19. Yüzyıl sözlüklerine bakıldığında ise Levanten’in karşılığı “Memâlik-i Osmâniyye’de doğmuş Frenk”tir. Kelime Türkçe sözlüklere ise ancak 1920’lerde girmiştir. Türk Ansiklopedisi’nin 1976 baskısında Levanten sözcüğüne en kapsamlı tanım gelmiştir ve kısaca şöyle denmektedir: “Avrupa asıllı olup Yakın Doğu ülkelerine yerleşmiş kimse.” Elbette bu tanımın detayında deniz ticaretine ve kapitülasyonlara gönderme bulunmaktadır (Eldem 2006b s. 14-17). Doğu’ya göçen Avrupalılar hem Frenk hem de Latin olarak adlandırılmışlardı ve Avrupa idari terminolojisinde de Kilise’nin gözünde de bu iki kavramla var olmuşlardı (Schmitt 2007 s. 55-56).

19. ve 20. Yüzyıllar’da İstanbul Levantenleri arasındaki yaygın dil Fransızca’ydı. 1900’de İngiliz gazetesi *The Times*’ın İstanbul’daki abone sayısı 95, Fransızca *Le Temps*’ınki ise 4.000’di. Fransa Levantenler’in dini hayatını da düzenliyordu. Roma’dan gelen papalık vekili Latin milletinin başındaydı ve bunlar genellikle Fransızlar’dı. Şehir üç bölgeye ayrılmıştı: St Esprit de denen Pera, Kadıköy ve Üsküdar olmak üzere Dominikenler, Fransiskanlar ve Lazarist tarikatına mensup

⁵⁷ Önce Galata, sonra Pera’da yabancıların yoğun olarak varlığı okul-çevre iletişimini mümkün kılıyordu. Sosyal bir yaşam alanı olarak okullar, eğitim işlevlerinin dışında, sosyal alanlar olarak da değerlendirilmişti. Elçilik ve kulüplerle de ortaklıklar kurulmuştu (Yazıcı Onur 2011 s. 318-319).

rahipler İstanbul'daki Katolik din adamlarını oluşturuyorlardı (Ortaylı 2006 s. 27-28). Fransız Devleti, Osmanlı İmparatorluğu'nda doğrudan okul açmak yerine tarikatlar, dini topluluklar ve misyonerlerin bu okulları açmasını teşvik etmiş ve bu gruplara maddi ve siyasi destek vermişti (Aksoy 2015 s. 33).

Bu okullarda çoğunluğu Osmanlı tebaası olan geri kalanı Avrupa kökenli ailelerin çocuklarını eğitiyorlardı. 1909 yılında çocukların %54' Ermeni ve Rum'du. Bebek ve Üsküdar'a kıyasla Pera'daki kurumlarda Ermeni ve Rumların oranı daha fazlaydı. 1909'da rahibelerin eğitimlerini üstlendikleri çocukların %91'i Hristiyan'dı. Bu oran, yaklaşık olarak tüm Osmanlı Fransız kurumlarında benzerdi. *Filles de la Charité* İstanbul'da, diğer okullara kıyasla daha fazla Ortodoks ve daha az Müslüman çocuk eğitiyordu (%55 Katolik, %36 Ortodoks, %1 Protestan, %5 Müslüman). Rahibelerin kurumları, Galata'da Rum, Yahudi, Alman ve İtalyan okullarıyla rekabet etme olanağı sunuyor, aynı zamanda Bebek'te Amerikan ve İngiliz okullarına karşı da Katoliklik bariyeri oluşturuyordu. Bir yandan da Protestanlıkla mücadele etmek, İngiliz veya Alman emperyal projeleriyle de mücadele etmek anlamına geliyordu (Dasque 2016 s. 237- 241).

Yine de cemaatin Müslümanlar'la esas temas etme alanı eğitim değil, sağlıktı. Hastane sistemi Pera'da Kilise ve Avrupa devletleri arasında yakın bir iş birliğine imkân sağlıyordu. 19. Yüzyıl sonunda Galata ve Pera'da Fransa, Avusturya, İtalya, Rusya ve İngiltere'nin hastaneleri vardı (Schmitt 2007 s. 123). Özellikle Belediye Hastanesi ve dispanserler ile geçici hastaneler Müslümanlar'a bakıyordu. Galata'daki hanede 1910'da bakılan hastaların yaklaşık yarısı Müslüman'dı (21.471 muayenenin 10.510'u Müslümanlar'a yapılmıştı) (Dasque 2016 s. 238).

1894'te toplam nüfusu yaklaşık 28-30.000 olan Pera'da yaşayan Fransızlar'ın sayısı yaklaşık 1.000'di (Karpas 2006 s. 497). İstanbul'da 1895 yılında 967 erkek, 260 kadın ve 445 çocuk olmak üzere 1.672; 1913 yılında 1.564 erkek, 921 kadın ve 1.043 çocuk olmak üzere 3.528 Fransız yaşamaktaydı (Thobie 1977 s. 29).⁵⁸ 19. Yüzyıl'ın ikinci yarısında Pera Galata'nın bir parçası haline gelmişti. Galata tüccarları her ne kadar Frenkler'i bulundukları güçlü konumdan atmışlardıysa da, Fransız kültürünün

⁵⁸ Pera gibi kısıtlı bir alanın bu kadar büyük bir nüfusu kaldırması giderek zorlaşmaya başlamış, burada tek bir odanın kirası Paris'te en iyi otellerde iki ya da üç odalı bir süit'in fiyatını aşmıştı. Arazi fiyatı da dâhil olmak üzere vasat bir evin ederi 80.000 kuruştı. 1 pic (80 cm²) toprak burada 1.000-1.200 kuruşken aynı büyüklükte toprak Pera dışında 15-20 kuruş edebiliyordu. Yemek fiyatları da eski şehrin beş katı daha yüksekti (Karpas 2006 s. 498).

güçlü destekleyicileri olmuş, 1850'den sonra Pera'daki pahalı evleri satın almış ve diplomatik misyonların ziyaretçileri haline gelmişlerdi (Karpas 2006 s. 500).

19. Yüzyıl boyunca sermaye haritalanmasında Galata'nın transit mallar için bir geçiş noktası olması, Galata'nın kozmopolit bir yer olmasıyla sonuçlanmıştı. Galata-Tünel-Taksim Gayrimüslim nüfusun yoğunlaştığı bölge, Tophane-Azapkapı ise Müslüman nüfusun yoğunlaştığı bölgeydi (Ergüder 2011 s. 195). Kozmopolitlik kavramı, dünya vatandaşlığı değil, bir "kent yurttaşlığı"dır ve özerklik ile karşılıklı bir arada ihtiva eder. Dolayısıyla "yerel ile küresel" arasında aracılık yapan bir "uzamsal olgu"dur. Kozmopolit bölgeler, "içlerinde yer aldıkları büyük dünyanın insan, mal ve sermaye akışlarını birbirine bağlayan yerler"dir. Doğu Akdeniz kentlerini kozmopolit kılan da bu konumlarıdır: "farklı dünyalar arasında aracılık yapan görece özerk alanlar" (Kolluoğlu ve Toksöz 2015 s. 9-10).

Galata'nın Frenkleşme süreci meskenlerin yerini alan iş konutları ve bu konutların dönemin önemli banka ve şirketlerine ev sahipliği yapmasıyla başlamıştı. Liman şehirleri, Çağlar Keyder'in ifadesiyle "yabancı ülkelerle çevrilmiş bir gümrük alanıdır ve ticaretin egemenliğinde tüketici ve malın birbirine bağlı hale gelmesiyle sınırların birleştiği bir alandır." Osmanlı'da liman kentleri her şeyiyle diğer kentlerden farklılaşmış alanlardı (Ergüder 2011 s. 206).

1885 yılı nüfus sayımına göre Galata-Beyoğlu-Tophane bölgesinde Müslümanlar tüm nüfusun %21,8'ini, Gayrimüslimler %32'sini, yabancılar %47'sini oluşturuyordu. Osmanlı Bankası'nın müşteri bilgi ve dosyalarını inceleyen Edhem Eldem veraset dosyalarındaki İstanbullu müşterilerin millet ve şubelere göre dağılımını hesaplamıştır. Buna göre İstanbullu Ermeni müşterilerin %40'ına yakını Galata'da çalışırken ancak %3,6'sı burada ikamet etmekteydi. Aynı oranlar Beyoğlu için %8,5 ile %40,9; yani tam tersiydi. Ayrıca Galata'da işyeri veya iş sahiplerinin çoğu Rumlar ve yabancıları. Ermeni ve Türkler ise Eski İstanbul'da çalışmaya meyilliydi. *Annuaire Oriental* Ticaret Rehberi'ne bakılırsa, Rum işyerleri Galata'nın her yerine yayılmıştı fakat bu yoğunluğun büyük bir kısmını işyerlerinden çok, Bereketzade'de bulunan kilise, okul, hastaneler ve Saint Benoit Külliyesi oluşturmaktaydı (Eldem 1992 s. 61-63).

4.4.4. Hayırsever Kadınlar

Sanayi Devrimi ve onun kendine pazar yaratmak için Osmanlı İmparatorluğu üzerinde politik baskı kurması Batı ile Osmanlı ilişkilerini dönüştürmüştü. Tanzimat'ın getirdiği yeni hukuk düzeninde gedikler işyerlerini kapatmış, bunları ilk zamanlar yüksek kiralarla Batı mallarını satan azınlıklara kiraya verebildikleri için küçük rantiyeciler sınıfını oluşturmuşlardı. Bu olanağa sahip olamayanların bir kısmı ise okuryazarlıkları ve hesap bilgileri sayesinde devlet kadrolarına girmişti. Batı'ya açılma ve Batı'yla sıkı ticaret ilişkileri nedeniyle Gayrimüslimler bir ticaret ve finans burjuvazisi oluşturmuş ve artan kaynakları ile desteklediği kilise, okul, yardımlaşma dernekleri ile kısa zamanda güçlenerek karar alma mekanizmalarına etki edebilir hale gelmişti (Kazgan 2005 s. 15). Rum, Ermeni ve Museviler'in haricinde kentin batılılaşmasında en büyük etken yine Levantenler'di (Akın 2002 s. 7).

Galata ve Pera'nın Levantenleri özgür yaşam biçimleriyle ve onu şekillendiren alışkanlıklarıyla 19. Yüzyıl'ın ikinci yarısında İstanbul içinde farklı bir dünya yaratmışlardı. Özellikle kış aylarında Pera'da yaşayan sermayedar, 19. Yüzyıl'ın ikinci yarısında gittikçe artan bir şekilde balo ve davetlere rağbet etmeye başlamıştı. Elçiliklerce düzenlenen danslı toplantılar arasında Fransızlarınki oldukça sık ve görkemli gözükmekteydi. Balolar genellikle hayır amaçlı olarak düzenlenmekteydi. Katılımın çok fazla olması oldukça büyük bir gelirin toplanması anlamına geliyordu. Osmanlı üst tabakaları da bu yaşam tarzına olabildiğince uyum sağlamaya çalışıyordu (Akın 2002 s. 40-49).

Galata ve Pera bölgesinin kendine has çok kültürlü yapısı tüm yabancılar gibi rahibeleri de kendine de çekmişti. 1846 yılına gelindiğinde rahibelerin ve Fransız hükümetinin İstanbul'un burjuvazisiyle ilişkilerini sağlamlaştırdığı görülmektedir. İstanbul'daki Katolik cemaat rahibelerle ittifaka girişmiş, iki çekiliş organizasyonu yapılmış ve hem diploması hem de üst sınıf mensuplarının dikkatleri çekilmiş ve aynı organizasyonun bir sonraki sene de tekrarlanmasına karar verilmişti (*Annales* (10) 1845 s. 7-13). Her yıl hayır için çekiliş yapılmakta ve bu çekilişe Fransa sefiyesinden padişahın damadına kadar pek çok kişi katılmaktaydı (*Annales* (11) 1846 s. 342-343).

1846 çekilişi için Sadrazam Mustafa Reşid Paşa katılamama gerekçesini sunan Fransızca bir mektup göndermişti Üstelik o yıl, toplam 450 hediyenin arasında Fransa Kraliçesi'nden gelen bile vardı (*Annales* (11) 1846 s. 342-343). 1856 Fransız Elçiliği'nin ilk kış balosu da oldukça görkemliydi. Abdülmecid ve Babıali ileri gelenleri

ilk kez önce İngiliz, sonra Fransız balolarıyla bir elçilik balosunun davetine icabet etmişti (Akın 2002 s. 52). İstanbul'daki konsolosluk resepsiyonları misyon işlerinin fonlanması için önemli vesilelerdi. 1875'teki konsolosluk resepsiyonu başrahibeyi Sadrazam Ali Rıza Paşa'ya bizzat tanıştırmak isteyen konsolos tarafından verilmişti (*Annales* 40 (1875) s. 575-577).

1843 yılında Saint Benoit'da M. Leleu ve Rahibe Lesueur'ün girişimiyle *Petit Bureau de Charité* ismiyle ilk hayırseverlik derneği kurulmuştu. Bu derneğin ilk toplantısı 11 Şubat 1873'te gerçekleşmiş ve bir önceki ayın gelirinin 2.018 kuruş olduğu tespit edilmişti. İlk toplantıda, ayda bir toplanılması kararı alınmıştı ve 11 Mart'ta ikinci kez toplanılmıştı. Derneğin amacı yoksul çocuklara eğitim, kıyafet gibi konularda yardım etmekti ve 1877 itibarıyla 50 hayırsever kadın bu derneğe bağlı durumdaydı (*Annales* 43 (1878) s. 230-232).

Bir başka dernek de Fransız Hastanesi rahibelerini genç öğrencileri tarafından yoksul ve kimsesiz hastalara bir sağlık kurumunda sağlık hizmeti verebilmek ve tedavileri esnasında onlara destek olabilmek için kurulmuştu ve ilk toplantısını 12 Aralık 1852 yılında Saint Benoit'nın başrahibi M. Gamba ve Fransız Hastanesi başrahibesi başkanlığında gerçekleştirmişti. 1852-1877 yılları arasında bu dernek yaklaşık 800 yoksul hastanın bakımını sağlamıştı ve 1878'de bu derneğe bağlı 90 kadın vardı (*Annales* 43 (1878) s. 230-232).

Özellikle savaş yıllarında rahibeler tek başlarına hareket etmemekteydi. Lazaristler'in merkezinden gelen yardımlara ek olarak Osmanlı topraklarında da Fransa'daki örneklerle eş düşecek şekilde gönüllülük esasına göre örgütlenmiş olan ve varlıklı Katolik ailelerden gelen kadınlar bulunmaktaydı.

Association des Dames de la Charité de Péra (Pera Hayırsever Hanımlar Cemiyeti) 18 Şubat 1847'de kurulmuştu ve 184 aileye düzenli olarak yardım sağlıyordu. 137 kadından oluşmaktaydı ve başkanlığını Fransız Sefire Kontes de Montebello yapıyordu. *Association des Dames de la Charité de Galata* (Galata Hayırsever Hanımlar Cemiyeti) de 18 Şubat 1847'de kurulmuştu. 77 kadından oluşuyor, 80 aileye yardım sağlıyordu. *Association des Dames de la Charité de Taxim* (Taksim Hayırsever Hanımlar Cemiyeti) 1853'te kurulmuştu. 152 kadın bu semiyete bağlı olarak çalışıyordu. Her yıl 120 hastaya yardım yapılıyordu. *Association des Demoiselles*

Patronesses de la Crèche (Yetimhanenin Hamisi Genç Hanımlar Cemiyeti) Aralık 1872'de kurulmuştu⁵⁹ ve 101 genç kadının ortalama 125 kimsesiz çocuğa destek olmasını sağlıyordu (Marmara 2006 s. 165). Bu dernekler toplamda 467 kadın hasta ziyaret etmiş ve bölge halkına yardım etmişlerdi (Dasque 2016 s. 237).

1877'de Pera, Taksim ve Galata'daki üç ayrı dernek 120 kadını bünyesinde barındırmaktaydı. Galata (Galata bölgesinde) ve Pera (Pera ve Pangaltı bölgesinde) derneklerinin amacı yoksulları evlerinde ziyaret ederek yardım yapmaktı. Taksim derneği ise yoksul ve kimsesiz hastaların civar hastanelere yerleştirilmeleri ve günlük bakımlarının finansmanı işlerini üstleniyordu (*Annales* (43) 1878 s. 232-235). 1868 yılında bu üç derneğin yıllık geliri 60.000 kuruş civarındayken 1876'da 324.726 kuruşa çıkmıştı. İki derneğin yardım ettiği aileleri sayısı 1868'de 225 iken 1876'da 1.213'e ulaşmıştı. Hastanede bakılanlara ödenen toplam günlük ücret bedeli ayn yıllar arasında 1439'dan 5.520'ye çıkmıştı. Yoksul ve hastalara yapılan ziyaret sayıları ise 1.009'dan 8.280'e çıkmıştı.⁶⁰

Yıllıklarda *Association de Jeunes Patronesses des Enfants Abandonnés* (Terk Edilmiş Çocukların Genç Kadın Koruyucuları Cemiyeti) adını taşıyan cemiyet büyük ihtimalle yukarıda adı anılan ve kimsesiz çocuklar için kurulmuş olan cemiyetti. Bu cemiyet yılda 60 ila 80 çocuğa bakmayı hedefliyordu. 1876'da 10.406 Frank bu iş için harcanmıştı. Bir hayırseverin Feriköy sırtlarında bağışladığı araziye bir ev yapılması planlanmıştı. Bir başka hayırsever de inşaat için 10.000 Frank bağışlamıştı. Fakat inşaat için en az 50.000 Frank gerektiğinden henüz bina yapılamamıştı. Nihayetinde toplam 350 üyesi olan üç *Association des Dames de la Charité* ile toplam 40 ila 50 üyesi bulunan bir *Association de Jeunes Patronesses des Enfants Abandonnés* mevcuttu *Annales* 43 (1878) s. 236-239).

Bu cemiyetlerin haricinde rahibeler 1853'te kurulmuş olan Kimsesiz Hastalar Misyonu *Oeuvre des Malades Delaissés* (Kimsesiz Hastalar Misyonu) ve 1872'de kurulmuş olan Genç Vekilharçlar *Oeuvre des Jeunes Economes* (Genç Vekilharçlar Misyonu)'ın desteğiyle hizmet vermekteydi. İlkinin 120 üyesi vardı ve 1907'de

⁵⁹ Isabelle Dasque, bu cemiyetin kuruluş tarihini 1887 olarak vermektedir (Dasque 2016 s. 237).

⁶⁰ İstanbul'daki Latin Katolik cemaatinin 20.000 kişiden oluştuğu düşünüldüğünde bu sayıların daha iyi değerlendirilebileceği ifade ediliyordu. Ayrıca ticaret ve bankacılık Ermeni ve Rumlar'ın elinde olduğundan Latin Katolik aileler arasında çok varlıklı olanların sayısı azdı (*Annales* 43 (1878) s. 235-236).

muhtelif hastanelerde 234 hastaya baktırmıştı. İkincisi okula giden 53 yoksul kız çocuğuna öğle yemeği ve kıyafet sağlıyordu (Giraud 2002 s. 77).

4.5. İstanbul'da *Filles De La Charité* Rahibelerinin Yönetmiş Olduğu Kurumlar

İstanbul'un en kozmopolit bölgesi olan Galata ve Pera ve yazlık alanlar olan Boğaz kıyıları, tüm misyonerlerin konuşlanmayı tercih ettiği bölgelerdi. Lazarist cemaati mensupları ve Fransa'nın temsilcileri de bu bölgelere, Galata ve Bebek'e yerleşmişti. Esasında *Filles de la Charité* cemaatine bağlı olarak çalışan kısıtlı sayıda Alman ve Avusturya kökenli grup da özellikle Osmanlı İmparatorluğu'nun Almanlar ile ilişkilerinin iyileştiği yüzyılın ikinci yarısını kapsayan dönemde İstanbul'da kurum açmıştı fakat bu tezin kapsamı Fransa ile ilişkiler bağlamında şekillendirildiği için bu kurumlara detaylı olarak odaklanılmamıştır. Alman uyruklu *Filles de la Charité* rahibeleri Avusturya Saint Georges ve Alman Katolik Hastanesi/Alman İsviçre Hastanesi, St Georges Etfal Hastanesi ve Dersaadet İtalyan Hastanesi'nde de çalışmışlardı.

Rahibeler İstanbul'a ilk geldiklerinde öncelikle yukarıda anlatılmış olan sebeplerden ötürü Galata'ya ve onu ardından da Bebek'e yerleşmişler, 1839'da Galata'da, 1847'de Bebek'te çalışmaya başlamışlardı. Bebek'in tercih edilmiş olmasının sebebi ise burada Amerikan Protestan misyonerlerle rekabet etmektir. Pera ve Galata'nın haricinde Avrupalılar'ın İstanbul'da en çok tercih ettiği bölge Boğaz kıyılarıydı. Bu bölge 17. Yüzyıl'dan beri yazlık olarak kullanıldığından sosyokültürel çeşitlilik açısından zengindi. Büyükdere ve Tarabya konsoloslukların yazlık rezidanslarının konuşlandığı yerlerdi. Özellikle 18. Yüzyıl'da Fransız büyükelçisi Charles Gravier'nin Avrupalılar için yerleşim izni almasından sonra Büyükdere'ye ilgi artmıştı. Yukarı Büyükdere'de konsolosluklar, Aşağı Büyükdere'de Rum, Ermeni ve bazı varlıklı Müslümanların yazlık konutları bulunmaktaydı. Yabancıların bu bölgeyi tercih etmelerinin bir başka sebebi kenti özellikle yaz aylarında sık sık saran veba salgınlarından görece olarak korunaklı olmasıydı (Darnault 2004 s. 30-31).

Osmanlı İmparatorluğu'nda sağlık kurumlarının izini sürmek, kimi zaman ekonomik, kimi zaman lojistik, kimi zaman doğal afetler ve kimi zaman ise siyasi sebeplerden dolayı birbiri ardına gerçekleşen yer değişikliklerinin de izini sürmeye çalışmak anlamına gelmektedir. Osmanlı Devleti'nin kurmuş ve yönetmiş olduğu sağlık ve eğitim kurumları gibi, Fransızlar'ın Osmanlı topraklarında kurmuş ve yönetmiş

olduğu kurumlar da neredeyse hiç bir zaman ilk kurulmuş oldukları mahal ya da binada faaliyetlerini sonlandırmamıştır. Tüm kurumların çeşitli nedenlerle bir açılıp bir kapandığını anlatan, dolayısıyla kurumların başlarına nelerin geldiğini kestirmenin güçlüğünden dem vuran Ekrem Aksoy, şu ifadeleri kullanmaktadır:

İçinde kimsesiz erkek ve / veya kız çocuk yurdu, küçük erkek ve kız çocuklar için sınıflar, çocuk yuvaları, iş atölyeleri, ilk ve orta dereceli okullar ile yardım ve sağlık kuruluşlarını barındıran Filles de la Charité rahibelerinin Saint-Benoît Providence, Şişli Notre Dame de la Paix, Çukurbostan Saint-Joseph, Üsküdar Saint-Vincent kuruluşlarında eğitim-öğretim etkinliklerinin nerede, hangi bölümde başlayıp nerede, hangi bölümde bittiğine karar vermek güç olduğuna göre, bunların tümü bir okul mu, yoksa her biri ayrı bir okul mu sayılmalı? (Aksoy 2015 s. 40).

4.5.1. Saint Benoit Merkez Hane

Rahibelerin ilk yerleştikleri yer Saint Benoit olmuş ve burası kaynaklarda Galata, Merkez Hane, *Maison-mère*, *Maison Centrale*, *Maison de la Providence*, *Providence* gibi isimlerle anılmaya başlanmıştır. Fransa'dan gelen her rahibe önce buraya geliyor, Doğu misyonlarında üstleneceği göreve buradan ilerliyordu. Konsolosluk, rahipler ve İstanbul halkıyla iletişime geçmek için burası kilit noktaydı. Burası, daha sonra yaratılacak tüm kurumların merkezi, bölgeden sorumlu başrahibe ya da ziyaretçi rahibenin geldiğinde ikametgâhı olacak olan yerdi. Aynı zamanda, rahibelerin Doğu'da yarattığı ilk kurumdu (Marmara 2006 s. 158-160).

Bina 1839'da Saint-Benoît yakınında gündüzlü okulu, yatakhane, eczane ve dispanser barındıracak şekilde kurulmuştu (Marmara 2006 s. 158). Burada 19. Yüzyıl boyunca eğitim ve gençlik hizmetleri, sağlık hizmetleri ve hayır işleri çerçevesinde bakımevleri, ücretsiz ve ücretsiz derslikler, atölyeler, *Enfants de Marie Immaculée*,⁶¹ *Association de perseverance*, dispanser, ev ziyaretleri, eczane, kimsesiz çocukların bakımı, *Oeuvre de la bonne garde*, yetimhane, yoksullara ev ziyaretleri hizmetleri gerçekleştirilmiş ve merkez hane eşrafın hanımları ve genç çocukları tarafından gerçekleştirilen hayır işlerine (*Oeuvre des Dames de la Charité*, *Oeuvre des Jeunes Economes*) evsahipliği yapmıştı.

⁶¹ 1837'de cemaatin rahip ve rahibeleri tarafından kurulmuş olan, civarın ileri gelenlerinin genç çocuklarının dini eğitimlerinin sağlanması için bir araya getirilmesi ile oluşturulan hizmet (Roman Galéazzi 2008).

Şekil 4-12: Saint Benoit

(Dağdelen, 2007, Plan 29; pafta 611).

İstanbul'daki Lazarist başrahip M. Leleu'nün 18 Haziran 1840'ta Paris'teki rahibelerin genel sekreterliğine yazmış olduğu mektupta söylediği, İstanbul'daki rahibelerin Fransadakiler'in (başta dua olmak üzere) yaptıkları işlerin küçük ölçekli

versiyonlarını yapmakta oldukları yönündeydi. İlk yıllarında sadece kendi hanelerinde hizmet veren rahibeler M. Etienne'in de teşvikiyle Pera ve Galata sokaklarına çıkmaya başlamışlar ve hasta ve yoksul bakımıyla Müslüman halktan da kabul, hatta ilgi görmüşlerdi (Piolet 1902-1903 s. 74-75). Örneğin Paskalya'da 80 civarı genç kız siyah kıyafetlerini girmiş, gruplar halinde ayrılmış ve ellerinde Meryem Ana ve Azize Filemon'un heykelleri ile hazır bekliyorlardı. Rahibeler ilk defa kendilerine has kıyafetleriyle halk arasında gözüktüyordu ve giyimlerinin Osmanlı kadınlarından farklılığı ilgi çekmişti. Bu dönemde hastane, derslikler ve atölye henüz yapım aşamasındaydı (*Annales* (9) 1843 s. 198-201).

Daha önceden de bahsedildiği gibi 1 Mayıs 1841'de üç rahibe daha İstanbul'a doğru yola çıkmıştı, bu rahibelerin isimleri başrahibe olarak Rahibe Siviragol'un yerine geçecek olan Rahibe Lesueur,⁶² Rahibe Briquet ve Rahibe de Merlis'ti. 1841 Ağustos ayında Rahibe Lebat, 1842'de Rahibe de Villeneuve ve Rahibe Caché İstanbul'a gelmişti. Sonuç olarak 1842 sonunda İstanbul'daki rahibelerin sayısı 13'e çıkmıştı. Bu tarihte mevcut olan üç sınıfta 300 öğrenci ve yetimhanede 100 çocuk bulunuyordu. Kurumun içinde bir de eczane bulunmaktaydı. 1846'da Galata'da gündüzlü olarak 4 sınıf bulunmaktaydı. Yatılıların sayısı ise 120 kızdı ve 6 kadın tarafından eğitiliyorlardı (Roche 1989 s. 100).

Rahibeler burada gündüzlü bir okul (Saint Benoit Lisesi), bir pansiyon, bir yetimhane ve bir dispensar (Saint Benoit Dispanseri) oluşturmuşlardı (Yıldırım 2010a s. 217). Kreşi 150 kişilikti, gündüzlü okulda 514 öğrenci, yetimhanede toplamda 40 kız ve erkek çocuk vardı (Marmara 2006 s. 158). Bir eczane ücretsiz olarak hastalara ilaç veriyordu ve hanedeki 13 rahibenin iki tanesi hastaları evlerinde ziyaret ediyordu. Bir Fransız hekimi haftada bir bila bedel konsültasyona geliyordu. Bundan sonra iki hekim daha hafta içinde birkaç defa bu iş için gelecekti. Gelen hasta sayısı fazlaydı ve farklı dini gruplardandılar. Günde 150'ye yakın hasta geliyordu (Roche 1989 s. 91).

İstanbullular *Filles de la Charité* rahibelerine "Kız Hekim" ismini takmıştı. Onlar da kendilerini "Hekim Kızlar" olarak tanımlıyorlardı (Yıldırım 2010a s. 214). Zira Osmanlı belgelerinde emlakının kayıtları gibi resmi işlemler gündeme geldiğinde, vergiden muafiyet konusu tartışılırken rahibelerin cemaatinden herkesçe bilinen ve

⁶² *Filles de la Charité*'nin faaliyetlerini hem Müslümanlar'a hem de Hristiyanlar'a yöneltecek olan Rahip Etienne'in Ağustos 1863'te gelişinden bir gün önce Rahibe Lesueur hayatını kaybetmişti (Lobry 1908 s. 21-22).

insanların hayrı için hareket eden bir kadın cemiyeti olduklarından bahsediliyordu (BOA, İ. HR. 124 / 6204).

Şekil 4-13: Rahibeler Saint Benoit'da

(Dilan, 2003)

Rahibe Lesueur'ün 6 Ocak 1843'te Paris'teki başrahibe Rahibe Carrère'e yazmış olduğu mektupta yatılı ve gündüzlü olarak okuyan Katolik, Rum, Ermeni, Musevi ve Müslüman kız çocuklarının sayısının giderek arttığı fakat hayirevinin çok ağır geliştiği anlatılıyordu. Küçük kızlar yoksullara dağıtılacak olan kıyafetleri dikiyor, ailelerinden aldıkları paranın büyük kısmını yoksullar ve tutsaklar için ayırmaya çalışıyorlardı. Bir veznedar ve bir sekreter tayin edildiğinden, düzen sağlanabiliyordu. Bir Fransız hekim haftada üç kere ücretsiz olarak hasta bakmaya hayirevine geliyordu ama bu yoğunluk bile, kendisi şifa bulan kişinin başka hastaları getirmesinden dolayı yoksulların taleplerini karşılamaya yetmiyordu (*Annales* (9) 1843 s. 203-211).⁶³

Rahibelerin ne tür hastalara ev ziyareti yaptığı bilgisi mevcut belgelerden elde edilememekle birlikte kendi anlattıkları bir hikâye 1840'lı yıllarda İstanbul'da göçmen erkeklerin yaşam koşullarına dair fikir vermektedir. 1842'de iki rahibe aldıkları davet

⁶³ İstanbul'daki misyonerlerden M. Fouregay'ın ifadesine göre rahibeler tarafından eğitilen kızların sayısı 1843'te 400 olmuştu ve önemli bir kısmı Rum'du (*Annales* (10) 1845 s. 29).

üzerine bir handa Muş Ermenisi bir mevsimlik işçiyi tedavi etmeye gitmişlerdi. İşçinin göğsü şişmişti, her yerden rüzgâr alan büyük bir odada yerde ince bir hasır üzerinde yatıyordu. Arkadaşları sabah işe gitmeden önce yanına bir testi soğuk su bırakıyor ve ancak akşam dönüyorlardı. Rahibeler durumu görünce hanelerinin hekimini çağırılmışlar ve hastanın iyi bir tedavi almasını, birkaç gün içinde ölümden dönmesini sağlamışlardı (*Annales* (9) 1843 s. 213-219).

1844 yılına gelindiğinde evlerde ziyaretle beraber aşı da yapılıyordu. Artık ücretsiz hasta bakan hekim sayısı ikiye çıkmıştı ve haftada birkaç kere, her biri beş altı saat süren ziyaretler yapıyorlardı. Rahibeler pansuman yapıyor ve aralarında her yaştan ve Türk, Yahudi, Ermeni, Rum, Bulgar, Katolik, Ortodoks gibi çeşitli milletlerden olmak kaydıyla günde en az yüz elli, kimi zaman iki yüz civarında hastaya bakıyorlardı. Hastaların çoğu doktordan ziyade rahibelerin bakımını talep ediyordu. M. Leleu bu durumun Doğu’da tıbbın gizemli ve doğaüstü olarak algılanmasından kaynaklandığını düşünüyordu: Rahibelere en onmaz vakaları getiriyorlardı. M. Leleu rahibelerin nihayetinde birilerini tedavi edemeyeceğini ve bu dalganın hafifleyeceğini düşünüyordu.⁶⁴

Rahibeler önce 1845’te Galata’daki kendi hanelerinde 10-12 yatak kapasiteli küçük bir hastane tesis etmişlerdi. Verilen hizmet, hastanın gelir durumuna göre ücretsiz ya da ücretliydi (Roche 1989 s. 91). Rahibe Lesueur 1845 yılının Haziran ayında hasta bakımı işinin çok verimli olduğunu söylüyordu. Bu durumu bir yandan hasta bakımının her millet karşısında sohbet ve eğitimin kapılarını açmasından dolayı sevindirici buluyor, bir yandan da çok fazla kişinin başvurmasından dolayı (o ay için 6-7.000 kişinin geldiğini iddia ediyordu) ürkütücü olarak görüyordu. Rahibeler sokakta dolaşırken Müslüman kadınlar ateşleri olduğunu işaret ederek onların yollarını kesiyor, erkekler onları hastalarına götürürken en iyi kıyafetlerini giyiyor, çocuklar onları « tabibe » (*les médecines*) diye çağırıyorlardı. Günde 300’den fazla hasta bakmalarına rağmen, başvuru sayısı bakabileceklerinden fazla olduğundan büyük kısmını geri çevirmek zorunda kalıyorlardı. Bu nedenle Paris’ten takviye istiyordu (*Annales* (10) 1845 s. 40-41).⁶⁵

⁶⁴ M. Leleu, biraz da abartılı olarak, insanların neredeyse yeniden canlansınlar diye ölümlerini getireceğini ifade ediyordu.

⁶⁵ Bu noktada yıllıklarla ilgili bir tespitte bulunmak gerekir. Yıllıkların çok az kısmında rahibelerin cinsiyeti söz konusu edilmiştir ve statüleri ile ilgili sadece bir yerde fikir beyanı gözükmektedir. O da, 1855 yılı sonunda Gülhane

Benzeri bir hikâye farklı bir yerde de anlatılmaktadır: Rahibe Thérèse'in ifadesine göre de sakinlerinin Müslüman ve Yahudiler'in oluşturduğu bir köye rahibeler gittiğinde yırtık pırtık kıyafetler içindeki insanlar fakirhanelerinden çıkıp “işte Galata'nın hekimleri !” diye bağıyorlar, meydana toplanıyorlar, kadınlar iyileşmeleri için çocuklarını getiriyorlardı (*Annales* (11) 1846 s. 347). Rahibe Merlis Bebek dispanserine başvuran hastalardan bir tanesinin dişini, diş çekmeyi bilmediğini ve bilen rahibeyi beklemesini söylemesine ve hastaya ağrıkesici vermesine rağmen onun ısrarı üzerine çekmek zorunda kalmıştı. Hasta “hepiniz âlimsiniz, hepiniz hekimsiniz” diyordu (*Annales* (14) 1849 s. 682).

1844'te Paris'ten bir rahibe daha yollanmıştı. Rahibe Renault Toulouse'dan, Rahibe Sirop ise Paris'ten Marsilya'ya hareket etmiş, ilki 21 Eylül'de İstanbul'a, ikincisi de İzmir'e doğru yola çıkmıştı. Bu süre içinde rahibelere başvuran hasta sayısı ev ziyaretleri hariç ve üçte biri Müslümanlar'dan oluşmak üzere günde 600 olarak bildiriliyordu (*Annales* (10) 1845 s. 49-50).

Bahsedildiği gibi yangınlar rahibeler de dâhil olmak üzere tüm İstanbul halkının gündelik hayatının akışını sıklıkla bozmaktaydı. Rahibe Lesueur yangınların ne kadar tahrip edici olduğunu da anlatırken 1845 yılının Eylül ayında kendi etraflarında, Pera civarında 12 kere yangın çıktığından bahsediyordu. Bunlardan bir tanesi Pera'nın Fransız mahallesini tüm gece boyunca kavurmuş, pek çok zengin aileyi varlığından etmişti. Önceden yardımlarını kabul ettikleri aileler, onların yardımına muhtaç olmuştu (*Annales* (10) 1845 s. 53).

Askeri Hastanesi'ni ziyaret eden M. Boré'ye aittir. Başrahip, gözlemlerini M. Etienne'e yazarken, rahibelerin beyaz külâh ve önlükleriyle bahçeden gelip geçişlerinin kadının konumunu da yükselttiğini yazmaktadır (*Annales* (21) 1856 s. 262).

Şekil 4-14: Rahibe Okulu

(Dağdelen 2007 Plan 40 pafta 889).

Şekil 8-15: Rahibe Renault

<https://www.ebay.fr/itm/Sebah-et-Joaillier-Constantinople-Soeur-Renault-Filles-de-la-Charite-Vintage-alb-/372289662704>, Erişim 10.07.2018.

19 Nisan 1846 Pazar günü öğlen saatlerinde rahibelerden biri duman kokusu almış, dörtyol ağzına gitmiş ve sadece bir metre ötedeki bir komşu binadan büyük bir duman çıktığını görmüştü. Rahibeler iki adım ötede, teneffüs için buluşmuşlardı. Buna rağmen, dumanı gören rahibenin uyarısına fırsat kalmadan alevler tüm hızıyla evi kaplamıştı. On kadar çocuk, hizmetliler, rahipler, rahibeler ile birkaç komşu bulabildikleri kıymetli eşyayı kurtarmaya çabalamıştı. Saint Benoit'nın çanlarını çalmasıyla Galata'nın tacirleri, Pera'nın sakinleri, Fransız ve Rus Sefaretleri mensupları, hatta bizzat Galata beyi Mehmet Ali yardıma koşmuş, 600 kişilik bir ekip bir saat içinde hastaneyi kurtarmıştı. Olayın sebebi, havai fişekle kutlama yapmakta olan Rumlardı (*Annales* (12) 1847 s. 193-198).

1865 yılında öncekilerden çok daha büyük bir yangın çıkmıştı. 21 Şubat 1865 gecesi saat birde Galata'daki rahibelerin bulunduğu binanın yan binasında çıkan yangın

yarım saat içerisinde onlarınkine de sıçramış ve dört katlı taş binayı yerle yeksan etmişti. Saint Benoit Kilisesi de yangın tehdidi altındaydı. Her ne kadar yangın söndürülmeye uğraşılsa da, aralarında hem mesken hem de dükkânlar olan elli kadar binaya sıçramıştı. Ertesi gün, beş ile yedi yaş arasında dört çocuğun hayatını kaybettiği anlaşılmıştı. Aralarında bir kız çocuğu yatağında uyurken dumandan zehirlenmişti. Saint Benoit Kilisesi yangını küçük hasarlarla atlatmıştı (Lobry 1908 s. 22-23).

Rahibeler, yetim kızlar ve personel üstlerine geçirebildikleri kıyafetlerle dışarı fırlayıp canlarını zor kurtarmışlardı. M. Regnier'nin tahminine göre en küçük kız burada hayatını kaybetmişti. M. Alléon iki buçukta gelip rahibeleri ve çocukları hastaneye götürmüştü. Galata'nın belediye başkan yardımcısı olabileceği zannedilen bir paşa atına atlamış, yardıma koşmuştu. Tulumbacıların çabaları bir işe yaramamıştı. *Messageries Impériales* kaptanları ve çalışanları, Antoine Augier ve birkaç kişi daha, kilise ve Saint Benoit'yı yanmaktan kurtarabilmişti fakat rahibeler bir çöp dahi kurtaramamıştı. M. Bonnier sabahın 10'unda merkeze durumu bildirmek için mektubunu yazarken, konsoloslar, Cizvitler, Dominikenler ve Fransiskanlar ziyarete gelmişlerdi ama Bebek ve Üsküdar'daki evlerden hiç haber gelmemişti (*Annales* (30) 1865 s. 288-290).

Yetimler geçici olarak La Paix Hastanesi'ne birkaç rahibeyle beraber yerleştirilmişti. Belediye Hastanesi de birkaç rahibeyi misafir etmişti. Diğerleri Galata'daki erkek yetimhanesine gitmişti. Ertesi günü yangının haberi kent halkı arasında büyük bir etki yaratmıştı. Pek çok kişi rahibelere yardıma gelmiş, onları ziyaret etmişti. M. Mandonnet Rahibe Renault'ya hemen 500 Frank vermiş, bir başka Fransız yetimleri giydirebilmek için çok sayıda kumaş göndermişti. M. Pecquet 200 Frank vermiş, Mgr Hassoun tüm yetimhaneyi barındırabilmek için en büyük evlerinden birini tahsis etmişti (*Annales* (30) 1865 s. 290-291). Yangından iki gün sonra, yani 23 Şubat'ta Mgr Brunoni 500 Frank ve çarşaf, mendil gibi eşyaların dikimi için bir paket kumaş göndermişti. Biri konsolosun adına olmak üzere pek çok yardım seferberliği ilan edilmişti. Rahibe Merlis masonların 30.000 kuruş topladığını haber vermişti. Fransız Sarayı'ndan da para toplanmıştı. İngiliz konsolosu da 1.000 Frank göndermişti.

Yangın çıktığında duman o kadar kesifti ki çocuklar ancak elele tutuşarak kaçabilmişlerdi (*Annales* (30) 1865 s. 291). Dört çocuk yangında kaybolmuştu, rahibeler tüm Galata ve Pera'yı taradıysa da çocukları bulamamışlardı. Yangın sırasında kurtarmak amacıyla sakladıklarını düşündükleri Protestanlara dahi çocukları soruyorlardı. Yangından sonraki beşinci gün olan 25 Şubat'ta hala 5 ila 7 yaşları

arasındaki kayıp çocuklar aranıyordu. Artık yangında hayatlarını kaybettiklerine inanılmaya başlanmıştı. Büyük ihtimalle merdivenlerden inerken düşüp alevlerin arasında kalmış oldukları tahmin ediliyordu. Nihayetinde 27 Şubat akşamı saat 11’de dördünün de cesetleri bulunmuştu (*Annales* (30) 1865 s. 291-294).

M. Regnier’nin ifadesine göre 28 Şubat itibariyle, evin çöken duvarının altında kalarak ölen 68 kişinin cesedi bulunmuştu. Daha da fazlası olduğu düşünülüyordu. Padişahın cemaate karşı öfkeli olduğu da söyleniyordu. Fransız Sarayı’nın haricinde kalan yardım paralarının afetzedelere verilmesi planlanıyordu. Dolayısıyla rahibeler çok küçük bir meblağdan yararlanabilecekti. 50-60 evin yandığı düşünülüyordu.⁶⁶

160, belki 180 tulumbacının tam yangına müdahale etmeye çalışırken rahibelerin hanesinin duvarlarının çökmesiyle hayatlarını kaybettikleri düşünülüyordu. Evlerle beraber pek çok dükkân da sekiz saat içerisinde yer ile yeksan olmuştu. Üstelik bu hasar rüzgârsız bir havada gerçekleşmişti. Bu şartlar altında rahibeler hiçbir şey kurtaramamışlardı. Genç rahibelerden biri travmatize olmuştu, kendini sürekli yangının içinde zannediyor, duman yuttuğu hissiyatıyla kusuyordu (*Annales* (30) 1865 s. 296).

M. Régnier dört değil altı çocuğun, ayrıca geride kalan kemiklere bakılırsa bir de yetişkinin öldüğünü yazıyordu. Dört çocuk ve yetişkin kişi defnedilmişti. La Paix Hastanesi’ndeki yetimler etkilenebilecekleri düşüncesiyle törene getirilmemişti. Bulunan diğer iki çocuk cesedi, kayıp listesinde yoktu, büyük ihtimalle rahibeler listeyi hazırlarken bir hata yapmışlardı. Yetişkin kişi ise rahibe ya da kurum çalışanı değildi, kim olduğunu tespit edememişlerdi. Yangının kaynağı da belli değildi. Türkler ilk başta rahibelerin hanesinin yangının kaynağı olduğunu düşünmüşlerdi fakat zaman geçtikçe fikirleri değişmişti. Kimisi de dışarıdan birilerinin rahibelerin hanesini kundakladığını düşünüyordu. Kesin bilgiye ulaşılammıştı (*Annales* (30) 1865 s. 304-306).

Dört katlı devasa yetimhane binasının içinde sadece bir merdiven vardı. Bu merdivenden rahibeler ve yetimlerin kaçabilmesi bile hayret verici olarak tanımlanıyordu. Aslında her kata bir de dışarıdan merdiven açılıyordu ama o merdivenlerin dibi zaten alevler içindeydi. Daha da kötüsü, en üst kattaki haricinde iç merdivenlerin katlara açılan tüm kapıları kapalıydı. En küçükler en altta kaldığından çıkmak için en büyük mesafeyi onlar katetmek zorunda kalmışlardı. Tam kendilerini

⁶⁶ Bu arada Rahibe Renault da tekrar yatağa düşmüştü (*Annales* (30) 1865 s. 295).

bahçeye attıklarında 40-50 saniye kadar süren bir çatırdamayla kuzey, doğu ve güney duvarları çökmüş ve sokakta toplanan kalabalığı ezmişti. Geride kalanları kurtaranlar Fransız liman çalışanları, *Messageries Impériales*'in ve Kurtuluş'un Rum tulumbacıları olmuştu. Türkler'e gelince, 30'ardan tulumbacı ekibiyle beraber pek çok memur ve kavas da duvarın yıkıntıları altında kalmıştı. Toplamda kayıp sayısı 150'ye ulaşıyordu (*Annales* (30) 1865 s. 298-304).

7 Mart'ta, yetimhanenin gündüzlü okulu, 1864'te bulunduğu yere açılmıştı. Dispanser de yarım yanmış olan bir kulübenin kalıntısında faaliyete başlamıştı. Bir demirci ustasına yatakları tamir ettirmişlerdi. Rahibeler kendilerine verilen ya da yardım paralarıyla satın aldıkları kumaşlardan yavaş yavaş nevresim takımı yapmaya başlamışlardı (*Annales* (30) 1865 s. 297). Rahibeler için konsolosluk tarafından yardım kampanyası açılmış, belediye de ayrı bir kampanya düzenlemişti ama bu kampanya yanmış olan 50-60 ev ve ölenlerin yakınları da dâhil olmak üzere tüm afetzedeler içindi (*Annales* (30) 1865 s. 304-306).

Rahibeler yangının ardından yangının yok edemediği demirden yataklar gibi kurtarabildikleri malzemeyi onarıp *Ajaccio* gemisinden gelen çarşafı ekleyip her şeyi yeni baştan yapmaya çalışıyorlardı. Bahçedeki barakalar biraz tamir edilmişti. Üst katlar yatakhane, altlar yemekhane, derslik ve atölye olarak kullanılacaktı. Mutfak hazır. Gündüzlü okulları zaten erkek yatakhanesi tarafında olduğundan eskisi gibi faaliyet gösteriyordu (*Annales* (30) 1865 s. 411-413). Burada yüzyıl sonunda her iki cinsiyetten 500'den fazla çocuk bulunmaktaydı. Kreşte 150 çocuk vardı. Yoksul ve hastalara dağıtılan yarımın miktarı yılda 20.000 Frank'ı buluyordu (Piolet 1902-1903 s. 75). Yüzyıl boyunca burası merkez olarak kullanılmaya devam etmişti.

4.5.1.1. Dispanser Hizmeti

Galata'daki Providence binası büyük bir yapıydı fakat dar ve pis bir sokağa bakıyordu. Binayı bilen birinin Nezâreti olmaksızın binayı farketmek çok zordu. Geniş kapısının üzerinde "*Maison de Notre Dame de la Providence, Ecole des Soeurs de la Charité*" yazıyordu. Bu kuruma her milletten insan çeşitli konuları danışmaya geliyor, Fransız subayları askerlerinin ihtiyaçları için buraya başvuruyordu. Kurumda bulunan erzak, İstanbul'daki hastanelerin bitişğine kurulan ve rahibelerin çalıştığı hastanelere dağıtılıyordu. Osmanlı topraklarında çalışan tüm rahibeler, hasta olduklarında dinlenmek ve bakım almak için buraya geliyordu. Rahibeler ilaç terkibi yapmak

konusunda eğitim alıyorlardı. Osmanlı topraklarında yaptıkları en önemli işlerden biri, ilaç terkiydi (Taylor 1857 s. 171-173).

Rahibe Lesueur'ün ifadesine göre dispanserlere en çok gelenler Müslümanlardı. Pazar ve bayram günlerinde rahibeler zaman zaman Boğaz kıyılarındaki köyleri ziyaret etmekteydiler. Dispanserler aynı zamanda yoksullara yiyecek dağıtımının da merkezindeydiler. Ev ziyaretleriyle dört rahibe ilgileniyordu. Aynı zamanda bu rahibeler Saint Vincent Cemiyeti ile Pera ve Galata *Dames de la Charité* mensuplarının yardımlarını dağıtmakla görevliydi (Annales (23) 1858 s. 244-255). M. Leleu ise dispanserde tedavi gören erkeklerin çoğunluğunu Rumlar, dörtte birini Türk ve Ermeniler, kalanını da Frenk ve Yahudiler; kadınların ise yarısını Türkler, beşte birini Yahudiler, biraz daha azını Ermeniler 500-600 kadarını Frenkler'in oluşturduğunu ifade ediyordu (Annales (11) 1846 s. 118-146, 132-133).

1840'lı yıllarda ev ziyareti ve aşı uygulaması yapılıyor, günde 150-200 hastanın bakılıyordu. 1842-53 yılları arasında dispanserde toplam 669.762 kişi muayene edilmişti. Bu kişilerin 442.910'u erkek; 226.852'si kadındı. 130.916 kişi de evinde bakılmıştı (Verrollot 1857 s. 78-84). 1845'te 300'den fazla hastaya üç rahibe tarafından pansuman yapılıyordu. Onlara bir kadın eczacı ve hekimler eşlik etmekteydi. 180 kıza da giyecek yardımı yapılıyordu. 130 yatılı kızın 50'si yetimdi. İçinde bulunulan yılda gerçekleştirilen ücretsiz muayene ve ev ziyareti sayısı 69.495'ti. 36.510 yoksula pirinç, ekmek, kömür, kıyafet ve kimine de para yardımı yapılmıştı. Dispanserde günde 300 hasta bakılabiliyor ve 3 rahibe tüm gün burayla ilgileniyor, ayrıca kurumda eczacı rahibe ve hekimler de bulunuyordu. Bu arada bir evin yarısı kiralanmış ve her din ve milletten 17 hastayı barındıran küçük bir hastane oluşturulmuştu. Ayrıca 9 sokak çocuğuna bakılıyordu (Annales (11) 1846 s. 186-188).

1847-48'de tüm biçimlerde bakım alan kişi sayısı yılda 70.000'i bulmuştu. 1849'da 60.000 hasta dispanserde tedavi edilmişti. Eczane için ise çoğu Türk olmak üzere rakam günde 500 civarındaydı. 1852'de Rahibe Merlis Fransız Hastanesi'nin başrahibesi olmuştu. Yaklaşık 1852'de 750 hasta bakmıştı (Roche 1989 s. 92-101). 1847'de 300'den fazla kız öğrenciye Fransızca, modern Yunanca, yazı, cebir ve din dersleri veriliyordu; 110 yetim barındırılıyor ve 18-20 yaşına kadar ücretsiz olarak eğitim veriliyordu. Daha sonra da evlerde çalışmak üzere ailelere teslim ediliyorlardı (Verrollot 1857 s. 78-84).

Dispanserde çoğunlukla Türkler'in oluşturduğu 58.426 kişi bakılmış, 12'si Türk olmak üzere 95 iç yaralanma vakasına bakılmıştı. Her milletten 10.372 kişi evinde ziyaret edilmiş; 47.450 kişiye yardım ulaştırılmıştı. 450 öğrenci yatılı ve gündüzlü olarak eğitiliyor, 22 yetime ve 25 kimsesiz çocuğa bakılıyordu. Bu kimsesiz çocukların 7 tanesi para ile satın alınmıştı (*Annales* (15) 1850 s. 333).

1854 yılı içinde dispanser 30.468 erkek ve 13.489 kadına bakmıştı. Bu hizmete tedavi, muayene, ilaç, kıyafet ya da ekmek tedariki dâhildi. Ayrıca 50-60 yoksula günlük olarak yiyecek de tedarik ediliyordu. Ölmeden evvel vaftiz edilen çocukların sayısı 200 olarak rapor edildiğinden, dispanserdeki çocuk ölüm sayısını da yaklaşık olarak öğrenmiş olmaktadır. Yine de dispanserin her dinden insana açık olduğunu ve Müslüman ve Yahudi çocuklarının da burada tedavi görürken ölmüş olabileceğini hesaba katmayı unutmamak gerekmektedir. Rahibe Lesueur, savaş şartlarında sekiz aydan beri köy ziyaretlerinin yapılamadığını da aktarıyordu. Dolayısıyla köylerdeki hasta çocuklara, aileleri onları bir şekilde dispansere ulaştırmazsa tedavi imkânı sağlanamıyordu. Yine de yıl içinde 1.630 ev ziyareti gerçekleştirilebilmiş ve yerel halka yiyecek, para ve kıyafet sağlanabilmişti. Bu yardımların finansmanı hem cemaatten hem de Galata ve Pera'daki *Dames de la Charité*'den gelmekteydi (*Annales* (21) 1856 s. 212-222).

Bu tarihlerde günde 50-60 kişiye birer öğün yemek veriliyor, yetimhanede 100'den fazla çocuğa, kreşte 40 çocuğa bakılıyordu (Yıldırım 2010a s. 217). Halka kıyafet, ekmek ve para yardımı yapılmıştı. Monsieur Antoine Augier kendi cebinden iki fırın inşa ettirmişti ve mülkiyetini yetimlere vermişti. Bu fırınlar kiralanmıştı ve gelen 24.000 kuruşluk kira geliri yetimlere ödeniyordu (Marmara 2006 s. 34).

1865 yangınından sonra *Caritas Internationalis*'in yardımlarıyla tekrar yapılan Hane 1867'de hizmet vermeye başlamıştı. 1871'de 28.806 erkek ve 12.428 kadın muayene olmuş, 810 çocuğa aşı yapılmış, 618 kişi de evinde ziyaret edilmişti (Yıldırım 2010a s. 217). 1870'lerde dispanserde Rahibe Lavéran ve Rahibe Sinan yıllardır Doktor Drozoski ile beraber büyük özveriyle çalışmaktaydı, hem hastaların yoğun olduğu hem de yoksul mahalleleri, hatta civar köyleri ziyaret ediyorlardı (*Annales* (42) 1877 s. 394-396). 1874'te dispanserlerde hala ücretsiz hasta bakılıyor, rahibeler ölümcül durumda olan çocukları kazanabilmek için ev ziyaretleri de yapmaya devam ediyordu (*Annales* (39) 1874 s. 134-135).

1877-78 Savaşı'nda çalışan Saint Benoit Dispanseri'nden 6 hemşire hayatını kaybetmişti (Yıldırım 2010a s. 218). Önceden, rahibelerin İstanbul'un pek çok yerinde bulunan dispanserleri dolup taşıyordu. Fakat 1888'de artık kentte çok doktor vardı ve neredeyse hepsi yoksullara ücretsiz olarak hizmet etmekteydi. Ayrıca tüm hastanelerde belirli saatlerde ücretsiz olarak hasta bakılmaktaydı. Rus hastanelerinde olduğu gibi, pek çoğunda ücretsiz ilaç da dağıtılıyordu. Böyle giderse rahibelere ihtiyaç kalmayacağından ve ihtiyaç olmayınca da halkın yoksullarının Hristiyan düşmanlarının sözlerini daha fazla dinler hale geleceğinden korkuyorlardı (*Annales* (53) 1888 s. 374-375).

1911'de Galata dispanseri her gün Galatalı yoksullara açıktı. Muayene ve göz, diş gibi küçük cerrahi işlemler ücretsiz olarak gerçekleştirilebiliyordu. Burada son sene, 9.000'i Müslüman olmak üzere 30.000 hasta bakılmıştı. Ayrıca mahallenin yoksullarına haftada birkaç kere erzak dağıtılıyordu (Pernot 1913 s. 19-20).

Dispanser 20 Ağustos 2002 tarihinde Özel Sen Benua Polikliniği adıyla Sağlık Bakanlığı onaylı bir sağlık kurumuna dönüşmüştür. Saint Benoit öğrencilerine revir, Galata'nın fakir halkına Caritas Internationalis'in desteğiyle ücretsiz sağlık hizmeti vermektedir (Yıldırım 2010a s. 218).

4.5.2. Bebek Hanesi

Fransa Sefareti 1833 yılında 2. Mahmut'tan Fransız müfredatının uygulanabileceği okullar açma iznini almıştı. Fransa da Bebek'teki okulun mezunlarına 1843'te bakalorya denkliği vermişti. Saint Benoit Koleji'nin direktörü M. Leleu'nün isteği üzerine kolej 1837'de Bebek'teki binaya taşınmıştı. M. Régnier 1843'te bu binaya eğitmen olarak gelmişti.⁶⁷ Bu tarihte M. Sarrant'ın direktörlüğünde en faal dönemine

⁶⁷ 23 Nisan 1818'de Culmont, Haute-Marne'da doğmuş olan Jean Régnier Lazarist Cemaatine 12 Eylül 1841'de dâhil olmuştu. Cemaate bir süre hizmet ettikten sonra, Marsilya'da *Télémaque* isimli gemiye binen Régnier 5 Ekim 1843'te İstanbul'a gelmiş ve Bebek'te eğitim hizmeti vermeye başlamıştı. M. Régnier 1860'tan 1902'ye kadar her hafta tüm *Filles de la Charité* haneleri ziyaret etmişti. 1907 yılında hayatını kaybetmişti (Lobry 1908 s. 3-6; Pernot 1913 s. 19-20). Bebek'te bulunduğu 17 yıl boyunca M. Régnier'nin görevi yatakhane denetimi idi ve yatağı öğrencilerin arasında bulunmaktaydı. Ayrıca öğrencileri Perşembe, Cumartesi ve bayram günlerinde geziye götürmek ile sabah ve öğle teneffüslerinde onlara bakmak da görevleri arasındaydı. Ayrıca fizik, matematik ve Fransızca dersleri veriyordu. İstanbul'un toplumsal yaşamının önemli isimleri M. Régnier'nin her Pazar verdiği konferansları ve gerçekleştirdiği bilimsel deneyleri takip etmeye Bebek'e geliyordu. 11 yıl boyunca meteoroloji gözlemleri yapmıştı (Piolet 1902-1903 s. 74-75).

girmişti. M. Sarrant'ın ardından okulu M. Richou ve Eugène Boré idare etmişti (Lobry 1908 s. 9).⁶⁸

Rahibeler 1847'de Bebek'te (*Maison de Saint Joseph*) yeni bir kurum açmıştı. 6 rahibe 18 Ağustos'ta⁶⁹ bu haneyi devralmış, Eylül'de okullarını açmışlardı (Polvan 1952 s. 172). Rahibe Merlis 6 Ekim 1849'da şöyle yazıyordu:

Türkiye'nin ilk köy hemşireleri sıfatıyla yetiştirilme saadetine eren altı rahibenin Boğaziçi'nde, İstanbul'dan uzakta olmayan Bebek'teki köye gelmeleri, 17 Ağustos 1847 tarihine rastlar. Orada onları, fakirliğin bütün alametlerini taşıyan küçük bir kiralık ev beklemekteydi. Evin üç odası vardı, biri sınıf için ayrıldı. Bakımevi olarak kullanabileceğimiz, kömür yığmaya yarayan küçücük bir oda bulunmaktaydı sadece. Hemşirelerimizden biri, bu küçük odayı temizlemek ve bahçeden aldığımız büyük taşlarla döşemek için bana yardım etti; duvarcı çıraklığımız burada yapmış olduk (Marmara 2012a s. 39).

Dolayısıyla rahibeler Bebek'teki eve ilk geldiklerinde mevcut üç odanın birini derslik haline getirmişlerdi. Revir olarak ise kömürlükten dönüştürülmüş bir yer kullanılmaya başlanmıştı. Bu okula hem bölgenin Katolik çocukları hem de bazı Ermeni çocuklar gidiyordu.⁷⁰ Dersliklerde az sayıda Katolik çocuk vardı çünkü gelen Rum çocuklarının aileleri, patrik tarafından aforoz edileceklerinin duyulması üzerine çocuklarını buraya göndermekten vazgeçmiş, geriye az sayıda Katolik çocuk kalmıştı (*Annales* (14) 1849 s. 681). Bu öğrencilere ek olarak az sayıda yetim kız da kabul edilmişti. Bölgede yaşayan yoksullar, hatta Boğaz'ın karşı yakasında yaşayanlar buradaki dispansere getiriliyorlardı (*Annales* (13) 1848 s. 16-17).

Eylül ayında bir fırtına ve sağanak atlatılmış, Kasım ayında yeni bir eve taşınmak zorunda kalınmıştı. Yeni evden hasta ziyaretleri yapılmaya başlanmış, kolera vesilesiyle köylülerle ve civarda yaşayanlarla tanışılmıştı. Rahibe Merlis durumu şu sözlerle anlatıyordu:

Evlere yardım götürmeye burada başladık. O vakit kapımızı çalan kolera, komşu köylüler ve dağ sakinlerince tanınmamızı sağladı. Dağda oturanlar, her zaman terk edilmişlerdir; hasta olduklarında onları bir ağacın dibinde ya da bir çadır içinde yardımsız, ilaçsız ve hekimsiz, yerde yatmış bulursunuz. Onlara, keza limanda bekleyen gemilerin zavallı tayfalarına bol bol ihtimam göstermek bizi ne kadar mutlu ediyordu. Tayfaların yanına, üzerine turmanmanın, bilhassa bizim için, pek de kolay olmadığı halatlarla

⁶⁸ M. Boré'nin idaresi sırasında *Filles de la Charité* cemaati çok büyümüştü. (Lobry 1908 s. 15). Ne var ki cemaatin başına geçmesi ile vefat etmesi arasındaki süre sadece dört yıldır (Piolet, 1902-1903, s. 71).

⁶⁹ Bir sonraki cümleden de görüleceği üzere Rahibe Merlis bu tarihi 17 Ağustos olarak belirtmektedir.

⁷⁰ Bu kurum altı sınıflı bir ilkokul, bir öksüz yurdu, bir dantela atölyesi kurmuştu (Polvan 1952 s. 172).

ulaşabiliyorduk. O sırada birbiri yanı sıra duran birçok gemi vardı; bir tahta ile bize bir köprü yapıyorlar ve böylece gemiden gemiye geçerek hastalarımızı ziyarete gidebiliyorduk. Bu gemiler, bizim hastane odalarımızdı; doğrusu, Fransa'nın güzel hastane odalarına hiç benzemiyordu.

Hastaları gezmemiz genellikle çok uzun zaman alıyor, çünkü kimi zaman yayan kimi zaman atla, sık sık da Anadolu'ya geçmek için deniz yoluyla komşu köylere gidiyoruz. Her yerde diz boyu sefalet ve bilhassa, terk edilmişlikle karşılaşırız. Hastalık az çok bulaşıcı bir mahiyet arz ettiğinde: "Allah büyük, ölmesi icap ediyorsa ölür, yaşaması icap ediyorsa iyileşir." diyerek hastayı hepten yalnız bırakıyorlar. Son olarak, gözden uzak bir dağda, bir odanın içinde yapayalnız bir zavallı bulduk. Bedeni çiçek döküntüleriyle kaplı, neredeyse ölecek haldeydi ve o kadar sıkı kapanmıştı ki görmeye gittiğimiz her seferinde kapıyı açtırmak için binbir zorluk çektik. Anlaşılan, kimse onunla görüşmesin diye oraya taşımışlardı ama durmadan dağları kat ettiğimiz için kolay kolay bizden saklayamazlardı (Marmara 2012a s. 40).

Rahibe Merlis her dinden hasta tarafından itibar görmelerini bölgedeki hekim yokluğuna bağlıyordu. Gittikleri yerlerde hayır duaları alıyor, tatlı, su, kahve gibi küçük hediyelerle karşılanıyorlardı. En çok minnettarlık gösterenler Türkler'di. Askerler de dispanserlerine rağbet gösteriyor ve hastalarına baksınlar diye rahibeleri kışlarına davet ediyor ve yolda onlara eşlik ediyorlardı (*Annales* (14) 1849 s. 682-688).

Bebek kurumu rahibelerin idaresine geçer geçmez, Pera Fransız Hastanesi'ne ek olarak bir başka okul daha açılmıştı. Burada da ders yılı başladığında 2 tanesi Yahudi olmak üzere çeşitli dinlere mensup 162 çocuk vardı. 1847'de çocuk sayısı 275 idi. 1850'de Galata, Bebek ve Pera'da 715 kız eğitim alıyordu, yatılı sayısı 160'tı. Bu tarihte İstanbul'daki rahibe sayısı 44'tü (Roche 1989 s. 101). Bu bina 1853'te yetimhane, dikiş odası, derslikler ile eski kolej binasıydı ve yüzyıl sonunda 80 genç kız buraya yerleştirilmişti (Piolet 1902-1903 s. 76; *Annales* (49) 1884 s. 168). 1854'te Bebek'te 1.410 kişi muayene ve tedavi olmuştu. Rahibeler 250 ev ziyareti yapmışlardı. Dispanserin ufak bir eczanesi de vardı. Ayrıca Polonyalı iki rahibe, hapishane ziyaretleri yapıyordu (*Annales* (21) 1856 s. 212-222). 1855 yılının Haziran ayına gelindiğinde, altı ayda yedi rahibe, hizmetleri esnasında ölmüştü (*Annales* (21) 1856 s. 223-226).

Bebek yetimhanesindeki öğrenci sayısı 1870'e gelindiğinde 20'si gündüzlü olmak üzere 50'yd. Yatılı olanlar arasında yaşı büyük, 14-16 arasında olanlar da vardı. Her cumartesi ekmek, fasulye ve kömür dağıtılıyor, bazen bunlara giysi ve ayakkabı da ekleniyordu. Yatılı öğrencileri Rum, Yahudi ve Türklerden oluşuyordu. Eğer Rumca

öğretecek bir hoca bulabilirlerse Rum çocukların sayısının artacağı öngörülüyordu (*Annales* (33) 1868 s. 114-120).

31 Temmuz 1879'da Bebek'in eğitim binalarını yerle bir eden bir yangın çıkmıştı (Dilan 2003 s. 128). 1894'te 6 rahibe 200 çocuğa bakıyor ve dispanser hizmeti veriyordu (*Annales* (59) 1894 s. 331-333). Bebek'te okul dışında yetimhane ile dikiş odasından da 7 rahibe sorumluydu. Dindar kişiler burayı ziyaret ederek bölgedeki yoksul ve hastalara yardımda bulunuyorlardı (Giraud 2002 s. 78-79).

Galata'daki rahibelerin pek çoğu bir araya gelerek 1901'de Bebek'te kimsesiz çocukları barındırmak üzere bir ek bina satın almışlardı, Galata'daki 65 kişilik kreşte sütten kesilen bebekler buraya gönderiliyordu ve temiz havadan ve yakınlardaki ahırdan sağlanan sütten faydalanıyorlardı (Giraud 2002 s. 78-79).

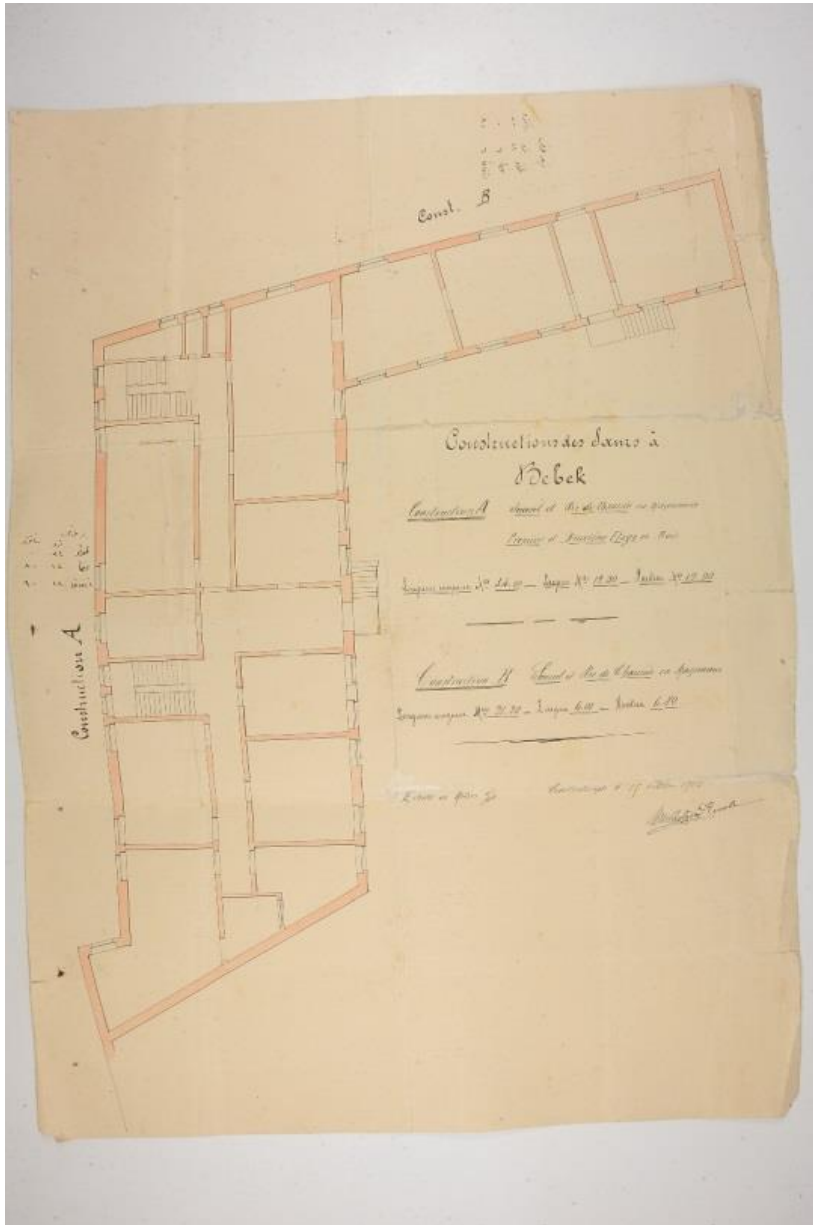
1903 yılının ilk aylarında Bebek'teki bina yanmıştı ama 14 Temmuz'da yeniden içine taşınılması bekleniyordu (*Annales* (68) 1903 s. 404). 1911'de Bebek'te Yoğurthane Sokağı'ndaki hanenin tamiri içi ruhsat verilmiş ve vergiden muaf tutulmasına karar verilmişti (BOA, BEO. 3856 / 289195; BOA, DH. İD. 117 / 2). 4 Mart 1913'te Pari-Mutuel'den Bebek'teki Louise de Marillac kreşi için 3.000 Frank gönderilmişti, bu paranın gönderilmesinde en büyük pay Duyun-ı Umumiye reisi M. Pissard'a aitti (Marmara 2006 s. 83).

1912'de, Bebek'teki okul ve manastır mahallinin rahibeler, Lazarist okulunun da rahipler namına kaydının düzeltilmesine dair 10 Mart 1912 tarihinde bir arıza kaleme alınmış ve bir yıl sonra kayıtlarının tashihi kararı çıkmıştı. Adresler ve kıymetleri Bebek'de Yoğurtçu ve Kızlar Mektebi Sokağı'nda yüz otuz üç bin kuruş kıymetli arsa üzerine mebni "sör dö şarite" nam kızlar mektebi, yüz yirmi bin kuruş kıymetli üç kıta arsa üzerine mebni "sör de şarite" manastır ve eytamhanesi ile bu arsalar dâhilinde birkaç parça kirahane" olarak geçiyordu. Bu kurumlar birbirine birleştirilmiş beş ahşap binadan oluşuyordu (BOA, ŞD. 197 / 12; BOA, BEO. 4166 / 312475; BOA. ŞD. 2382 / 19).

Bu arada kurumlar hala kayıtlarının düzeltilmesi için çalışıyorlardı. Fransa, Bebek'teki "manastır, mabed, eytamhane ve sütteki çocuklara mahsus daire" olarak geçen kurumların yer aldığı iki hane ve tarla ve bağ yerinin Osmanlı-Fransa arasında 1912 yılında kaleme alınan anlaşma uyarınca tashih-i kaydı için başvurmuş, başvuruya itiraz için verilen altı aylık süre de dolmakta olduğundan Hariciye Nazırı müsteşarı

acilen konunun açıklığa kavuşabilmesi için Dâhiliye Nezâreti'ne yazmıştı (BOA, DH. İ. UM. EK. 3 / 110).

Bu kurum Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne devredilmiş, daha sonra içinde bulunduğu arazi ile beraber ihale yoluyla satılmıştır. Günümüzde Nef Bebeköy isminde bir kapalı konut projesinin içinde bulunmaktadır.

Şekil 4-16: Bebek Saint Joseph Yetimhanesi Planı

(BOA. ŞD. 2382 / 19).

Şekil 4-17: Bebek Manastırı

<http://stvincentimages.cdm.depaul.edu/?lib=Vincentian%20Places&path=Vincentian+Places%2fTurkey>, Erişim 04.07.2018.

Şekil 4-18: Bebek Manastırı Kapısı

<http://stvincentimages.cdm.depaul.edu/?lib=Vincentian%20Places&path=Vincentian+Places%2fTurkey>, Erişim 04.07.2018.

Şekil 4-19: Bebek Manastırı

1910'lar, Çobanyan Biraderler.

Şekil 4-20: Bebek Manastırı

<http://www.nef.com.tr/en/nef-bebekoy>, Erişim 12.03.2019.

4.5.3. Saint Vincent Çiftliği

1854'te rahibelerin çocuklarla ilgili hizmetleri Pera ve Galata'daki iki okulda verilmekteydi. Bebek'teki Saint Joseph Hanesi'nde 15 çocuk bulunmaktaydı ve 25

çocuk sütannelere emanet edilmişti (Roche 1989 s. 177; *Annales* (19) 1854 s. 126).⁷¹ Çocukların çoğu Galata ya da Pera kiliselerinin kapılarına bırakılmışlardı ve sütannelere emanet edilmiş diğer 25 çocukla beraber ileride cinsiyetlerine göre Galata'daki yetimhaneye ya da Saint Vincent Çiftliği (*Saint Vincent d'Asie*) olarak adlandırılan ve Polonezköy'ün temeli olan tarım kolonisine verilecekti (*Annales* (19) 1854 s. 161).⁷²

Çiftliğin tasarlanma biçimi örneği çok görülmemiş bir yapıdaydı. 20 kadar yetim, 4 rahibe ve bir rahibin nezaretinde hem temel eğitim hem de köy hayatının tüm ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde eğitim alıyordu (Roche 1986 s. 241). Bebek'in karşısında, Asya kıtasının içlerinde üç saatlik yürüme mesafesinde olarak tarif edilen bu kurum yirmi kadar yetim, dört rahibe ve bir misyoner tarafından var ediliyordu. 14 yaşlarındaki birkaç çocuk saban kullanmayı biliyor ve her kır hayatının çeşitli gereklerini yerine getirebiliyordu. Çocuklar sabah ve akşamları burada ilmiyal, okuma, yazma ve hesap dersleri görüyorlardı (*Annales* (19) 1854 s. 162-163).

Polonezköy Saint Vincent Çiftliği 1840'ta M. Leleu'nün girişimiyle 100.000 kuruşa satın alınmıştı. *Ferme Saint Vincent* (Saint Vincent Çiftliği) ismiyle 25 Temmuz 1840 yılında büyük bir kompleks oluşturulmuştu. Burada bir yetimhane (1851'de Galata yetimhanesinin oğlan çocuklarını kabul etmişti) ile kalifiye memur ve öğretmen yetiştirmek için bir okul oluşturulması ve bu kurumda yaşayanların hayatlarını bir tarım kolonisinin getirileriyle idame ettirmeleri planlanmıştı (Ract 2006 s. 186).

Bahsedildiği gibi burası ileride Polonezköy'e dönüşecek olan bölgeydi. Polonya Milli İhtilal Komitesi Başkanı olan Prens Adam Czatoryski topraklarını işgal eden Rusya'ya karşı bir denge unsuru oluşturmak amacıyla Osmanlı İmparatorluğu ile ittifak yapmak istiyordu. Saint Vincent Çiftliği'ndeki Lazarist rahiplerle irtibata geçmiş ve esir düşen ya da Rus ordusundan kaçan Polonyalı askerlere onlar vasıtasıyla yardım sağlıyordu. Çiftliğin bu askerler için bir sığınak haline getirilmesi fikri doğunca M. Etienne'den de izin alarak 3 Mart 1842 tarihinde M. Leleu ile bir anlaşma yapılarak ilk başta Saint Vincent Sığınağı olarak adlandırılan Polonya kolonisi kurulmuştu. Prens Adam Czatoryski Lazaristler'den süresiz olarak kiraladığı topraklara Polonyalıların

⁷¹ Rahibe Lesueur sütannelere verilmiş çocukların sayısını 23 olarak vermektedir.

⁷² 1850 civarında İstanbul'da 8 Katolik kilisesi bulunmaktaydı (Karpas 2006 s. 495).

yerleşmesini sağlamıştı. Topraklar Lazaristler'den 1883'te satın alınmıştı (Adamska 2004 s. 4-5).

Vaiz Sadoski, Kafkasya'da terk edilmiş, sonra köleleştirilip satılmış olan Polonyalıların vaiziydi ve bu insanları Saint Vincent Çiftliği'ne yerleştirmek istiyordu. Papalık vekili Mgr Hilléreau bu öneriyle ilgilenmişti. 2 Ocak 1849'da Trappe d'Aiguebelle'in Trappistlerinin gelmesini ve bir tarım kolonisi oluşturmalarını sağlamıştı. M. Leleu yetimhanede ders veriyor, Rahibe Cécile Rigaud ve Agathe Saché kurumun idaresini üstleniyorlardı. 1841 yılında yaygın humma ve kolera başgöstermişti. 1849-1951 yılları arasında 12 Trappiste rahibe hayatını kaybetmişti. 10 Kasım 1850'de 21 yetim Rahibe Rigault ve Rahibe Souché tarafından Polonezköy'deki yetimhaneye götürülmüştü fakat sıtmaya yakalandıklarından, Saint Benoit'ya geri getirilmek zorunda kalmışlardı (Dilan 2003 s. 112). Dilan bunun üzerine Lazaristler'in çiftliği satın burayı terk etmeye karar verdiklerini yazmaktadır fakat biliyoruz ki daha ileriki yıllarda da bu çiftlikte yetim çocuklar barındırılıyordu (Ract 2006 s. 187).

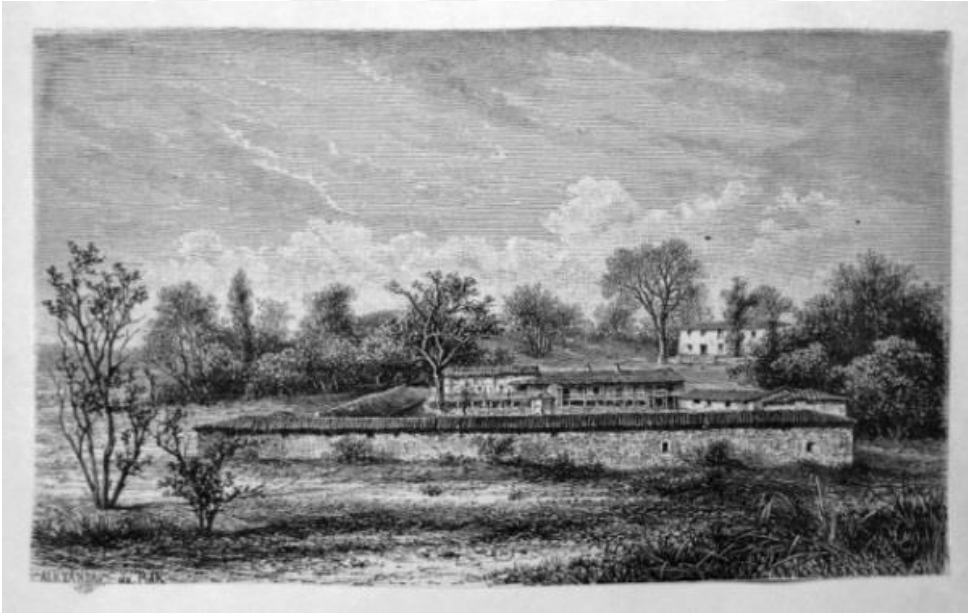
1859'da Fransız Hastanesi'ne bağlı erkek yetimhanesinden 33 çocuğun taşrada bir çiftliğe gönderildiği rapor ediliyordu, burası da büyük ihtimalle Saint Vincent Çiftliği'ydi (*Annales* (25) 1860 s. 53-57). Aynı şekilde, 1860'a gelindiğinde rahibelerin Pera, Galata, Bebek, Üsküdar ile beraber Saint Vincent Çiftliği'nde toplam 900 yetim çocuğa baktığı yazılıyordu (Roche 1986 s. 241).

1878 yılına ait bir haber bize cemaatin burada hala varlık gösterdiğini anlatmaktadır. M. Rogowski, Saint Vincent Çiftliği'nde 21-22 Ocak 1878 gecesi öldürülmüştü. İstanbul'un gazetelerinden birinde olay şöyle anlatılıyordu: Rahip, Bisios'un ötesinde Lazaristler'in çiftliğine kurulmuş küçük bir Polonya kolonisinin ruhani lideriydi. Katil üst katta bir pencereye merdiven dayayıp yukarı tırmanmış, camı kırıp içeri girmişti. Rahibin odasının anahtarı kapıdaydı, bu sayede odaya girebilmişti. Rahip içeride uyuyordu. Katil rahibin sol şakağına, kulağına ve kafasının arkasına taşla vurup kafatasını kırmıştı. Yan odada yatan on iki yaşında bir çocuk çığlık sesi duymuş olsa da korkudan yatağından çıkamamıştı. Beykoz Kaymakamı, Fransa konsolosluğunun dragomanı, M. Salvayre ve Üsküdar'ın pek çok memuru olay yerine koşmuştu (*Annales* (39) 1874 s. 124-126).

Şekil 4-21: Saint Vincent Çiftliği

<http://stvincentimages.cdm.depaul.edu/?lib=Vincentian%20Places&path=Vincentian+Places%2fTurkey>, Erişim 04.07.2018.

Şekil 4-22: Saint Vincent Çiftliği

<http://stvincentimages.cdm.depaul.edu/?lib=Vincentian%20Places&path=Vincentian+Places%2fTurkey>, Erişim 04.07.2018.

Şekil 4-23: Saint Vincent Çiftliği

<http://stvincentimages.cdm.depaul.edu/?lib=Vincentian%20Places&path=Vincentian+Places%2fTurkey>, Erişim 04.07.2018.

4.5.4. Fransız Hastanesi

Cizvit rahipler Taksim’de günümüzde Fransız Kültür Merkezi’nin bulunduğu yerde *Hôpital Saint Louis* (Saint Louis Hastanesi) ismiyle 1610 yılında bir barakadan oluşan bir veba hastanesi açmışlardı. Yanan hastane Marsilya Ticaret Odası tarafından 1696’da onarılmış ve *Hôpital des Français de Péra* (Pera Fransız Hastanesi, 1719) ve *Hôpital des Français de la Peste à Péra* (Pera Fransız Veba Hastanesi, 1724) isimleriyle anılmıştı (Yıldırım 2010a s. 215).

1840’ta Fransız hükümeti Fransız denizciler için tesis edilmiş ve daha evvelden de Polonyalı göçmenleri misafir etmiş olan hastanenin binasını satın almıştı. Kurum Galata’daki Saint Georges Hastanesi’ni de içine alacak şekilde yeniden düzenlenmişti. 1843’te Fransız sefiri vasıtasıyla buranın rahibelere verilmesi talep edilmiş, Ağustos 1845’te Montpellier Dükü rahibelerin kurumlarını ziyaret ederek ancak yarım düzine hastaya bakabildiklerini görünce bu talep yeniden dile getirilmişti. Fransa sefiri M. de Bourqueney burayı yeniden düzenleyerek *Filles de la Charité*’nin bakımına teslim etmiş, dolayısıyla 1846’da hastanenin yönetim hakkı rahibelere geçmişti. Bu hastane

Osmanlı bürokrasisinin dilinde *Fransız Hastanesi* olarak geçiyordu (Yıldırım 2010a s. 215).⁷³

1846'da Montpellier dükünün tavsiyesinin kabulü ile beraber kimsesiz çocukların bakımına yönelik hizmetlere hasta bakımı ile eğitime yönelik hizmetler de eklenmişti. Rahibelerin gelişinden önce çok az sayıda hastaya bakabilen hastanenin hasta sayısı giderek artmıştı: Başlangıçta 12 olan yatak sayısı 70'e kadar çıkmıştı (Gilbrin 1977 s. 142). Bayan Bourqueney'in girişiminden bir ay sonra isimleri Jannou, Deschamps, Seraphian ve Mackiewizs olan dört rahibe Fransa'yı bu hastanede çalışmak için terk etmişti. 15 Haziran 1846'dan itibaren rahibeler bilfiil Taksim Fransız Hastanesi'nde görev almaya başlamıştı.⁷⁴

Şekil 4-24: Fransız Hastanesi

(Dağdelen, 2007, Plan 41, pafta 891)

⁷³ Bu hastane rahibelerin yönetimine verilince Galata'daki revir kapatılmıştı (*Annales* (19) 1854 s. 124).

⁷⁴ Hastanenin mülkiyeti Fransız devletindeydi ve Fransız konsolosu idare heyetinin başındaydı (Pernot 1913 s. 18.) Yine de hastaneye ülkenin ileri gelenlerinin kabul edilmekte olduğunu biliyoruz. Örneğin Mudanya Belediye Tabibi Sıtkı Efendi gibi devlet memurları da buraya getiriliyordu (BOA. DH. MUI. 401 / 55).

Şekil 4-25: Fransız Hastanesi

<http://ataturkkitapligi.ibb.gov.tr/yordambt/yordam.php?aTumu=hospital&bolumsanal=006>. Erişim 12.03.2019.

15 Haziran 1846'da 6 rahibe Pera'ya gelmişti. 1846 yılı sonunda hastanede 75 hasta bakılmış, 22 Haziran'da dersler başlamış ve ilk günlerde 30 olan öğrenci sayısı Temmuz ayı sonunda 162 olmuştu. Bunlar arasında Ortodokslar, Protestanlar ve Yahudiler de vardı (*Annales* (13) 1848 s. 567-568). 1847'de aralarında Norveç ve İsveç'ten gelen Protestanların da bulunduğu dokuz milletten 245 hastaya bakmaktaydı. Hastane modern şekilde tasarlanmış olsa da örneğin Alman kurumlarına kıyasla yetersiz kalıyordu. Bahçesi ya da tecrit alanı yoktu. Kent merkezinde ve binalarla çevrili olduğundan büyütme imkânı da yoktu (Pernot 191, s. 18-19).

9 Eylül 1847'de Trabzon'da ortaya çıkan kolera, her ne kadar Trabzon'dan gelen vapurların Kavak Tahaffuzhanesi'nde bekletilmesine yönelik bir uygulama başlatılmış olsa da İstanbul'da da görülmeye başlanmıştı. İlk vaka Sıhhiye Meclisi'nin Galata'daki binasının kapıcısı Mehmet Ağa idi. İkinci vaka ise 26 Ekim'de Ortaköy'de görülmüştü. 31 Ekim'de Beyoğlu'nda bir lokanta işletmecisi ölmüş; 2 Kasım'da Galata'da üç, 4 Kasım'da beş vaka görülmüştü. Bundan sonra İstanbul'a yayılmıştı (Yıldırım 2010a s. 75). Roche'un verdiği bilgiye göre 1847 yılında 29 kişi ölmüştü,

bunların 5'i koleradandı.⁷⁵ Bu yıl hastanenin dispanser faaliyeti yoğunlaşmış ve rahibeler tarafından 540 hasta ziyareti gerçekleştirilmişti (Roche 1989 s. 92).

Hasta bakımı faaliyetinin amacı Fransız hastaları ve düşkünleri ücretsiz, denizcileri ufak bir ücret karşılığında bakmaktı. Kendilerine ait hastaneleri olmayan yabancılar da buradan istifade edebiliyordu. Ocak-Aralık 1847 arasında 245 kişi kabul edilmişti. Girişte hangi inanca bağlı oldukları soruluyor, inanç meseleleri hiçbir zaman açıkça gündeme getirilmiyor, ölüm halinde de kendi dinleri ve isteklerince defnediliyorlardı (*Annales* (13) 1848 s. 568).

Hastane aynı anda 20-30, kimi zaman 36 hastayı barındırabilmişti. Dispanserde 11.252 hastaya ilaç verilmiş, 540 hasta evinde ziyaret edilmişti. Bu binada 3 derslik vardı ve Pera'nın yaklaşık 300 öğrencisine hizmet veriyordu. Kaynak mevcut olmakla beraber mekân kısıtlı olduğundan aynı muhitte başka okullar açılmasına gerek vardı. Mevcut sınıflar sadece küçük değil aynı zamanda basık ve rutubetliydi (*Annales* (13) 1848 s. 15-16).

Yıllık 800 Frank'a bir ev kiralamışlardı. Dersler için iki rahibe davet etmek gerekmişti ve 1847 yılı boyunca üç rahibe sadece derslerle ilgilenmişti. Rahibelerin baktığı hiç Türk kız çocuğu yoktu. Dispanserden sorumlu olan rahibe de yokluktan şikâyetçiydi. Buraya çok fazla Türk geliyordu: 1847 yılı boyunca her tür işlem için gelenlerin sayısı 11.552 iken ev ziyaretlerinin sayısı ise 540'tı (*Annales* (13) 1848 s. 574-577).

1847 yılında Osmanlı topraklarında görülmeye başlanan ikinci kolera salgını Ocak 1848'de söner gibi olduysa da Şubat ayında yeniden alevlenmişti. Karakolda hasta bakmak için bir hekim ve eczacı görevlendirilmiş, Tersane'deki kolera vakalarının tedavisi için Aynalıkavak'ta geçici bir hastane kurulmuştu. 20 Mayıs'ta yeniden hızlanan salgın Haziran ayında tüm şehre yayılmıştı. Temmuz ayında bir haftada 276 kişiyi öldürmüştü (Yıldırım 2010a s. 75).

1848 kolera salgını sırasında binaları iyi havalandırılmadığından hastanenin boşaltılması gerekmişti (Gilbrin 1977 s. 142). Mayıs 1848'ten itibaren önce Türk hastanelerini, sonra Fransız Hastanesi de dâhil diğerlerini koleralılar doldurmaya başlamıştı. Mayıs'tan önceki aylarda da birkaç vaka görülmüşüyse de bu seferki tam

⁷⁵ Yıllıklarda 12-15 kolera vakasından bahsediliyordu (*Annales* (13) 1848 s. 573).

bir salgındı, hastanede bulduğu herkesi kırıp geçiriyor, yakaladığını birkaç saat içinde öldürüyordu. Hekimler dar ve havasız olduğundan hastaneyi boşaltmışlardı, geriye sadece rahibeler ve evsiz yatalaklar kalmıştı. Rahibelerin tek yapabildiği ise hastaneyi elden geldiğince temiz tutmak olmuştu. Hiçbiri şimdilik hastalığa yakalanmamıştı (*Annales* (13) 1848 s. 578-579).

Karantina süreleri dolunca salgına yakalanmamış olan birkaç hastayı geri kabul etmişler fakat birkaç gün sonra rahibelerden biri de hastalanıp saatler içinde ölmüştü. Ertesi gün iki ya da üçü daha hastalanmıştı. Sonunda üçüncü gün Rahibe Lesueur de hastalanmış, hastalık odalara yayılmış, bunun üzerine hastane tekrar boşaltılmış ve bu sefer çok gerekmedikçe yaklaşılmayan bir yere dönmüştü. Üstelik birkaç gün sonra akşam beş altı civarında mahallede bir yangın çıkmış ve iki saat içinde alevler bir sokak öteye yaklaşmıştı. Tüm hastaneyi boşaltmak nekahet döneminde 3-4 denizci, iki hizmetçi ve yedi sekiz rahibeye düşmüştü. Alevler yaklaşırken her biri sırtlarında yataklarıyla bahçeye kaçmışlar, apar topar mobilyaları, mutfak eşyalarını, ilaçları, yatak yorgan gibi eşyaları toplamışlardı. Nihayet birkaç saat içinde yangın söndürülebilmışti. O tarihten sonra defalarca yangın çıkmış, sadece 20-30 ev yandıysa hafif atlatılmış bir yangından bahsedilmeye başlanmıştı. Bu şartlar altında derslikler de boşaltılmış; çocukların kimi şehir dışına kimi de korunaklı semtlere sığınmıştı (*Annales* (13) 1848 s. 580-587).

Fransa Sefareti 2 Mayıs 1850’de bir dilekçe yazarak eski hastane binasına bir koğuş eklemek istemişti. Ticaret Nezâreti hastane civarında bir inceleme yapmış, bölgenin krokisi çıkartılmıştı. Buna göre hastane 6 arşın 6 parmak yüksekliğinde, 249 arşın genişliğindeydi ve önünde 86 arşın gezinti alanı bulunmaktaydı. Üzerine yapılacak kat 4 arşın yüksekliğinde olduğundan yapımında sakınca olmadığı beyan edilmişti. 9 Eylül 1850 tarihli irade ile yapımına ruhsat verilmişti. Ertesi yıl mevcut odalar yetmediğinden birkaç odanın eklenmesi için bir plan hazırlanıp gönderilmişti. Yapılan inceleme sonucunda hastane bahçesinin cadde tarafındaki muhallebici dükkânıyla yanındaki dükkânın yerine yenilerinin yapılıp ayrıca kat çıkılacağı ve böylece yeni hasta odaları oluşturulacağı anlaşılmıştı. Yeni hasta odalarının eklenmesiyle yatak sayısı 12’den 36’ya çıkmıştı (Yıldırım 2010a s. 215-216).

1852 yılında Fransız Hastanesi’nde 354 Fransız ve 400 diğer milletlerden hastaya bakılmıştı (*Annales* (18) 1853 s. 314). Gelen hastalar arasında Polonyalı bir prensin siyasi sebeplerden ülkesinden ayrılmış ve tüberküloza yakalanmış olan 21

yaşındaki oğlu, genç Yahudi bir kadın ve ev ziyaretleri sırasında bacağında büyük bir yaradan dolayı yatan 15 yaşlarında zenci bir köle de vardı.⁷⁶

Hastalardan biri rahibeler ona ulaşmadan önce günlerce sokaklarda gezmişti. Aslında bir hizmetkârdı fakat işverenleri büyük ihtimalle tüberküloz hastası olduğunu fark edince onu evlerinde istememişlerdi. Hastane her zaman doluydu ve çoğunlukla burada kalanlar memleketlerinden uzakta, Fransa'nın himayesinde olan yoksul Polonyalılar'dı. Kançılara tarafından buraya gönderilmişlerdi. Hastane talebe yetmiyor ve merkezin yardımını istiyordu (*Annales* (25) 1860 s. 37-41).

1859'da Fransız Hastanesi'nde de gündüzlü okulu ve atölyeler vardı. Kadın ve erkeklere hizmet veren dispanserde günde 300 yoksul bakılıyor, ilaç ve tedavi ihtiyaçları karşılanıyordu. Bu dispansere kimi zaman insanlar gerçekten uzun yolları aşip da geliyorlardı. Buraya gelemeyenler ise rahibeler tarafından evlerinde ziyaret ediliyordu. Ev ziyaretlerinde yapılan işler şöyle sıralanıyordu: Hasta bakımı, vaftiz, evliliklerin tescili, işsizlere iş bulunması, çocukların derslerde gördüklerin tetkiki, yoksul ve yoksunluklara deva olmak. Ev ziyaretlerinin haricinde rahibeler hapisane ziyaretlerine devam ediyordu. Mahpuslara zor kullanıldığı fark edildiğinde ya ilgili şansölye haberdar ediliyor ya da doğrudan paşalara başvuruluyordu. Erkek yetimhanesinden 33 çocuk Saint Vincent Çiftliği'ne gönderilmişti (*Annales* (25) 1860 s. 53-57).

Hastanenin arsası Saint Jean des Peyrotes Hastanesi'ne satılıp 1862'de 84.770 Frank karşılığında geri alınmıştı. Yeniden satın alınan arsa üzerine hastaneye gelir sağlaması için caddeye bakan, alt katında depolar ve ambarlar, üst katında yaşam alanları bulunan bir bina yapılmıştı. 1865'te 70 yataklı yeni bir hastane binası inşa edilebilmişti (Yıldırım 2010a s. 216).

Pera, 1870 yılında, "Beyoğlu Harik-i Kebiri" ya da "Büyük Beyoğlu Yangını" olarak adlandırılacak olan bir yangına tanık olmuştu. Yangın, 5 Haziran 1870 günü öğleden sonra saat bir-bir buçuk civarında Feridiye Sokağı'nda Macar Reçini'nin oturduğu evde başlamış ve çok kısa sürede birkaç kola ayrılmıştı. Yangın sonunda Kalyoncu Kulluğu'nun alt kısmında söndürülmüştü. 500'den fazla büyük bina ve

⁷⁶ Bu hastaların hepsi rahibelerin bakımından sonra Katolikliği seçmişti (*Annales* (18) 1853 s. 316-319).

dükkan kurtarılmış, 3.000 kadarı kaybedilmiş; toplam 104 kişi hayatını kaybetmişti (Koçu 1981 s. 479-482).

Şekil 4-26: 1870 Yangını Haritası

https://archives.saltresearch.org/R/-?func=dbin-jump-full&object_id=1050834&silolibrary=GEN01. Erişim 20.02.2019.

Doktor Brunetti, yangından dolayı bölgede yaşayan insanların büyük bir telaş içinde ve amaçtan yoksun bir şekilde koşuşturmalarını, her şeylerini kaybetmelerini ve (şanslı olanların) canlarını zor kurtarmalarını anlatmaktadır. Yangından en kötü etkilenen bölge, Tarlabası'ndaki Kalyoncu Kulluğu'ydu. Yangının; rüzgârın ve bölgede yoğun olan bakkallardaki malların da etkisiyle buradan Doktor Brunetti'nin evinin de bulunduğu, bugün Balıkpazarı'nın çıkışına uzanan Duduodalar'a ulaşması yalnızca beş dakika sürmüştü (Brunetti 1870 s. 1870). Fransız Hastanesi'nin de etkilendiği bu yangından sonra *Messageries Maritimes* denizcileri kendilerine bu hastanede bir oda bulabilmişlerdi.

1870 yılında Galata'da Saint Pierre ve Saint Benoit Fransa'nın, Saint Georges Avusturya'nın himayesi altındaydı. Pères Bosniaques ve Lazaristler'in himaye yetkisi Almanya'daydı. Islahat Fermanı, Gayrimüslimlere ait dini binalar, okul, hastane ve mezarlıkların tamine izin veriyor ve yeniden yapılacakların planları ile nasıl

yapılacağıının bilgisinin Bâb-ı Ali'ye arz edilmesi isteniyordu (Yıldırım 2010a s. 213). 1877'de Adliye ve Mezâhip Nezâreti kurulunca başvuru mercii bu nezâret olmuştu. 1901'de ise böyle mekânların açılması için özel bir komisyonun kurulup inceleme yapması talep edilmeye başlanmıştı (Yıldırım 2010a s. 213).

5 Haziran 1870 yangını *Messageries Maritimes* vasıtasıyla söndürölünce hastanenin bir koğuşu hasta denizciler için ayrılmıştı. Fransız hastalar ücretsiz olarak bakılıyor, din ve millet ayrımı yapılmaksızın erkek hastalar buraya kabul ediliyordu. Kadınlar, çocuklar ve çiçek hastaları ise kabul edilmemekteydi. Kurumda 20 rahibe çalışıyor, yılda 640 hastaya bakılıyordu. Bu dönemde hastanenin ismi Fransız Sivil ve Denizci Hastanesi (*Hôpital Français, Civil et Maritime*) idi. İstiklal Caddesi'ne bakan binasında hastalar bulunuyordu, onun yanında ise bir kilise, bir atölye ve rahibelerin yatakhanelerinin bulunduğu bir bina vardı (Yıldırım 2010a s. 215-216).

Bahsedildiği gibi hastane artık denizcilere mahsus ayrı oda ayırır hale gelmişti. 1870'li yıllara gelindiğinde Fransız Hastanesi Fransız, Belçikalı, Rus ve İtalyan denizcileri kabul ediyordu. Bu hastalara ek olarak yoksul hastalar için de bir oda tahsis edilmişti. Yıllıklardan edinilen bilgiye göre hastaneye kabul edilen hasta sayısı yılda 500'ü bulmaktaydı (*Annales* (39) 1874 s. 134-135). *Messageries Maritimes* çalışanlarına ayrılmış olan koğuşta tedavi gören denizciler için şirket günde 2 Frank 50 santim ödüyordu.

Toplam 61 yataklı ve iki katlı ahşap binanın zemin katında dispanser, laboratuvarı olan bir eczane ve mutfak; birinci katta bir hasta koğuşu, hizmetçi odası ve beş özel oda bulunmaktayken; ikinci kat *Messageries Maritimes* hastalarının koğuşu, bir yedek koğuş ve görüşme odasına ayrılmış durumdaydı. Banyo ve alafranga tuvaletler ise binanın dışında bulunuyordu. Kütüphanede hastaların oynaması için domino, dama, satranç takımları bulunmaktaydı. Dört rahibe koğuşlarda, birer rahibe de görüşme odası, mutfak, çamaşırhane ve eczanede çalışıyordu (Yıldırım 2010a s. 216).

Hastanenin idaresi konusu ise Fransız yetkilileri için ayrı bir sorun teşkil ediyordu. Fransız konsolosluğu tarafından hastanenin idare ve işletmesi 99 yıllığına rahibelere verilmişti fakat 1876'da konsolosluk hizmeti rahibelerde bırakmak kaydıyla idareyi yeniden eline almak istemiş ve rahibeler de hemen kurumun yanındaki kız okulunu ellerinde bulundurmakla beraber hastanenin idaresini konsolosluğa bırakmışlardı (*Annales* 43 (1878) s. 112-114).

1877 itibariyle konsolosluk kurumda tadilat yapabilmek için gerekli ayarlamalarla uğraşmaktaydı. 60 yataklı hastane sadece erkekleri kabul etmekteydi. Yer olmadığı için kadınlara ayrılmış bir bölümü olmadığı söylenen hastaneye Fransız kolonilerinin dışında *Messageries Maritimes* ve devlete ait diğer gemilerde çalışan denizcilerin yanı sıra civar muhitlerin yoksulları da kabul ediliyordu. Bu kişiler için bir hayırsever derneği günlük ücret ödüyordu. Bu hastane yarısı Fransız olmak üzere yılda ortalama 450 hasta kabul ediyordu. Bu dönemde 11'i sağlık, 6'sı eğitim hizmetinde olmak üzere 17 rahibe çalışıyordu (*Annales* 43 (1878) s. 112-114).

1891 senesinde hastanenin idarecisi Rahibe Boste, başhekim Dr. Delacour, yardımcısı Dr. Marinian, cerrah Dr. Lardy idi ve hastane Fransız Sefirinin başkan olduğu bir komisyonca yönetilmekteydi. Hastane binası yetersiz geldiğinden Şişli'de geniş bir alana yeni bir hastane yapılması kararlaştırılmıştı. Buhar enjektörünü icat etmiş olan Mühendis Henry Giffard 1882'de öldüğünde vasiyetinde İstanbul Fransız Hastanesi'nin inşası için 400.000 Frank bırakmıştı, bu bağış Paris'ten telgrafla İstanbul'a bildirilmişti. Yeni arsa almak yerine eskisinin yıkılıp yerine yeni bir hastane kurulması kararlaştırılmış ve izin için başvurulmuştu. 15 Eylül 1891 tarihli irade ile hastanenin inşasına izin verilmişti. Fransa Sefareti yeni hastanenin olanlarını hazırlatmıştı fakat Şehremaneti mühendislerinin tespitine göre planda yeni hastane yan arsalardan birine tecavüz etmekteydi, bu arsanın satın alınması gerektiği belirtilmişti. 14 Temmuz 1894 günü temel atma töreni yapılmış ve törene sefirler, kentin elitleri ve ruhban sınıfı mensupları katılmıştı. 13 Mayıs 1895 tarihli iradenin ardından inşaata başlanmıştı. İnşa esnasında hastalar La Paix Hastanesi'ne yönlendiriliyordu. Hastalar 5 Aralık 1896'da Taksim'e dönmüşlerdi. 12 Aralık 1896'da hastane Henry Giffard Hastanesi adıyla hizmete girmişti (Yıldırım 2010a s. 216).

Fransa'nın ulusal bayramına denk getirecek şekilde 14 Temmuz 1894'te, hastanenin temel atma töreni yapılmıştı. *Levant Herald*'da yayımlanan habere göre Fransa Sefiri M. Cambon törene başkanlık etmiş, sefaretin ve başkonsolosluğun çalışanları, Pétrek genelkurmayının subayları, Fransız postasının ve *Messageris Maritimes*'in önde gelen çalışanları ve çok sayıda din adamı törene katılmışlardı. Dini törenden önce M. Cambon hastanenin eski bir kurum olduğunu, üstün cerrahi hizmetleri ve rahibelerin mükemmel bakımları ile ünlendiğini anlatmıştı (Marmara 2009 s. 113-114).

Hastanenin Şişli'deki döneminde oda fiyatları yabancılar için 8 ila 10, Fransızlar için 6 Frank'tı. Yine de hastane hiç boş kalmamış, hatta yer açılabilmesi için nekahet dönemindekiler bir an önce evlerine gönderilmişlerdi. 1894'te 512, 1895'te 566 kişi kabul edilmişti. Doktor Delacour İstanbul'daki sıhhiye hekimliğine atandığı için hastanenin başhekimliğine geçici olarak Doktor Euthybul getirilmişti. Hastanenin cerrahi hizmetleri Cerrah Lardy'e emanet edilmişti. Rahibe Geneviève Arrivet 1894'teki ölümüne kadar uzun yıllar hastaneye hizmet etmişti. Rahibe Eugénie Bartet ve onun ardından Rahibe Vincent Allingry ve Adélaide Lenhart mutfak işlerini yürütmüşlerdi. 1895'te Géréma Hastanesi'ne atanana kadar Rahibe Augustine, sonrasında Rahibe Marie Viollet eczanede çalışmıştı. Rahibe Antoinette Pierre kadın pavyonlarını idare ediyordu. 1896 Temmuz ayında Doktor Méis hastaneye hekim olarak atanmıştı. Aynı ay Rahibe Joséphine Lamothe ve Louise Ippérat yeni hastanede kurulması istenen servislerde çalışmak üzere İstanbul'a gelmişlerdi (Marmara 2009 s. 114-115).

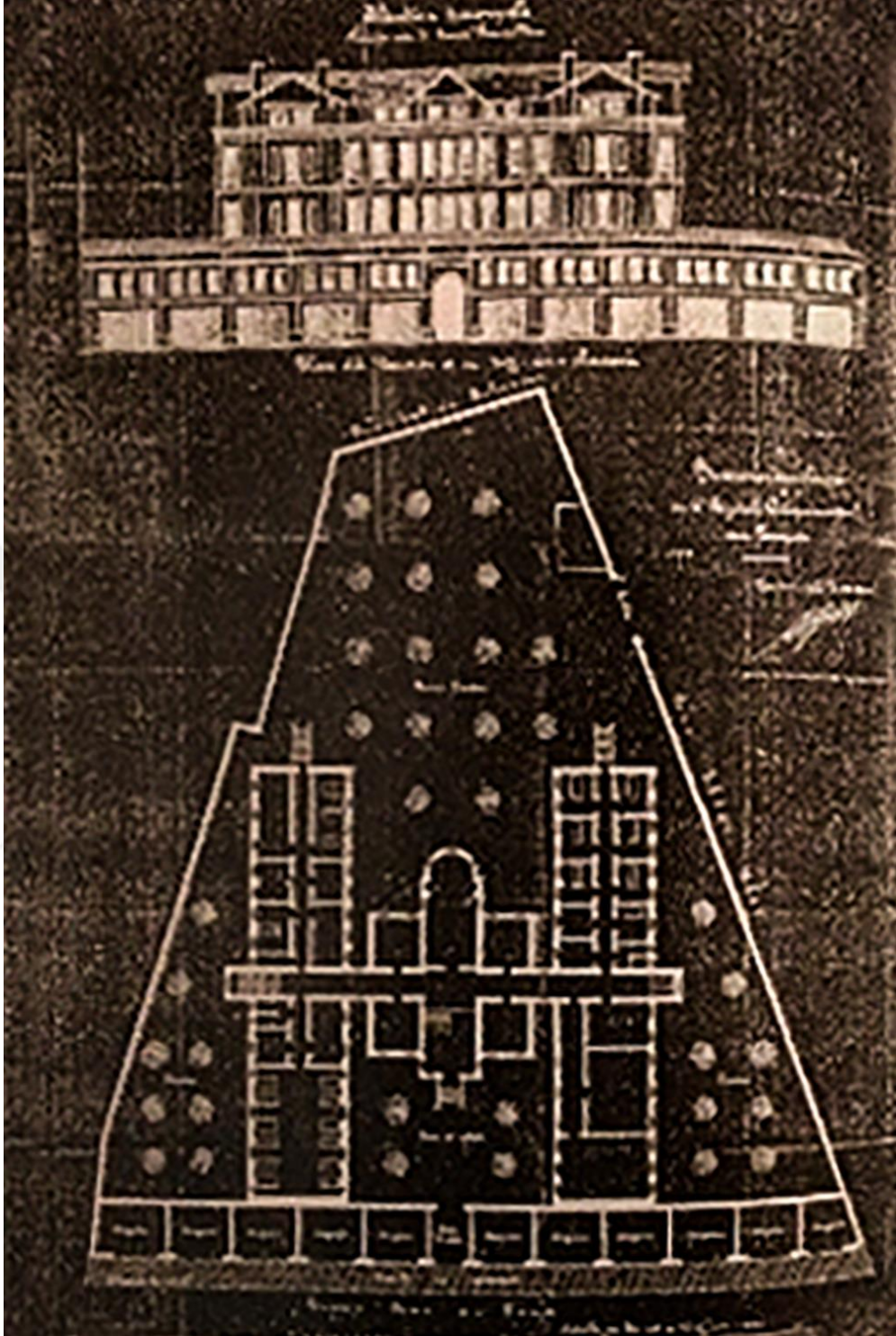
Yapımı süresinde hastalarının La Paix Hastanesi'nde bakıldığı hastane, modern bir hastane görünüm ve donanımıyla 12 Aralık 1896'da açılmıştı (Giraud 2002 s. 70-71). Artık Henry Giffard'ın adını taşıyan yeni hastaneye 5 Aralık 1896'da taşınılmıştı (Marmara 2009 s. 115). Birbirine paralel, tek katta birleşen, bahçelerle çevrili 3 binadan oluşmaktaydı. Her katta sifonlu tuvaletler ve büyük bir tebhir makinesi bulunmaktaydı. Hastanenin biri septik diğeri antiseptik iki cerrahi servisi vardı. Her şey yıkanabilir idi. Bir hidroterapi laboratuvarı ve daha 1905'te bir röntgen odasına sahipti. Bir patolojik anatomi müzesi de mevcuttu. Buradaki hastaların sadece %6'sı Fransız'dı. Loto, hastanenin birincil gelir kaynağıydı, Osmanlılar gönüllü olarak bilet almaktaydı (Gilbrin 1977 s. 144).

1906/1907 yıllarında Henri Giffard Hastanesi'nin sağlık personelinin belkemiğini Cerrah Delacombe, Hekim Euthybule ve Hekim Arié oluşturmaktaydı; ayrıca 14 rahibe, 10 kadın erkek hastabakıcı / hemşire ve diğer çalışanların idaresi Rahibe Jeanne'a emanet edilmişti. Her millet ve dinden hastanın kabul edildiğini hastanede Fransızlar ücretsiz olarak tedavi görüyordu. Diğer hastalar için ise bir fiyat tarifesi uygulanıyordu. Hastanede 85 yatak bulunmaktaydı. Dört adet koğuştta 48 yatak, iki adet ikinci sınıf odada toplam 8 yatak, dört adet ikinci sınıf odada toplam 8 yatak, 13 adet birinci sınıf odada toplam 8 yatak, iki tecrit odasında toplam 4 yatak, çocuklar için de toplam 4 yatak vardı (Giraud 2002 s. 72).

Yeni hastane pavyon sistemiyle inşa edilmişti. Kirli hava tavandaki küçük deliklerden emilip dışarı veriliyor, temiz hava çatıdan bir baca ile çekilip zemin seviyesindeki delikler aracılığıyla odalara sokuluyordu. İstiklal Caddesi'ne paralel üç pavyon arasında ulaşım paralel binaları dikine kesen koridorlarla sağlanıyordu. İstiklal Caddesi'ne bakan ilk sırada kadın ve erkekler için bekleme odaları, konsültasyon için bir oda, göz, KBB hastalıkları için bir poliklinik ve banyo bulunmaktaydı. Merkez binada bodrum, giriş ve birinci kat vardı ve içinde idare bürosu, hidroterapi salonu, laboratuvar, etüv dairesi, mutfak, kalorifer dairesi, çamaşırhane, personel yemekhanesi, içki mahzeni, ameliyathane, sekiz oda, özel servisler ve hemşire odaları vardı. Üçüncü sırada ilk katta beş koğuş, başrahibe ile diğer rahibelerin odaları, yemekhaneler, merkez eczane, çamaşırlık, ilaç deposu ve hasta banyoları bulunmaktaydı. Ağır ve bulaşıcı hastalıklar için ayrı bir bölüm vardı ve burada bir de etüv makinesi mevcuttu. Başcerrah Dr. Lardy tanısıl amaçlı radyografi çekiyor ve antisepsi önlemleri alınıyordu. Ameliyat masası Cenevre'de Dr. Julliord tarafından tasarlanan, içinde sıcak su olan kapaklı bir hazne ile ısıtılıyordu. Kadın hastalar için kollar ve bacakların istenilen seviyede tutulabilmesini sağlayan özel masa kullanılıyor, ameliyathane muslukları dirsekle açılıp kapatılıyor ve musluklardan sterilize edilmiş su akıyordu. Yatak sayısı zamanla 100'e çıkartılmış, otopsi yapılan özel bir bölüm eklenmişti (Yıldırım 2010a s. 216-217).

Bu hastanenin inşası için çalışmaya Olivier Carré isminde bir mimar başlamış fakat 27 Kasım 1893'te hayatını kaybedince çalışmalar Ecole des Beaux-Arts mezunu olan Mimmar Bourmencé tarafından tamamlanmıştı. 10 Eylül 1891'de binanın inşası için irade çıkmış, 14 Temmuz 1894'te temel atma töreni yapılmış ve 12 Aralık 1896'da bina tamamlanmıştı (Darnault 2004 s. 224).

Dr. Delacombe 1904 senesinde Fransız Hastanesi'nin başcerrahı olmuş ve 1921'e kadar burada kalmıştı. Gelişinden itibaren hastanede ücretsiz olarak ve herkesin katılabileceği bir ders vermeye başlamıştı. İlk yıl 4, ikinci yıl 12, üçüncü yıl ise 20 öğrencisi olmuştu. 1908 Devrimi'nde sonra ise amfiteyatrosu tüm öğrencileri alamayacak kadar küçük kalmıştı (Gilbrin 1977 s. 146).

Şekil 4-27: Taksim Fransız Hastanesi, Gerçekleştirilmemiş Plan

(Darnault, 2004, s. 224).

Devrim ve Karşıdevrim sırasında Fransız Hastanesi mensupları kendilerini olayların ortasında bulmuş, 24 Nisan 1909'da hastane iki ateş arasında kalmıştı. Ana girişe bir Makedon grubu barikat kurmuştu. Askerler girişe izin vermeyince Dr.

Delacombe ancak arkadaki bir servis kapısının önüne gelmiş, orada iki ağır yaralı Anglosakson gazeteci ve bir ceset görmüş, ancak binanın camına taş atarak kendini fark ettirebilmişti. Ateş hattının varlığına rağmen hastaneye Dr. Remlinger, Dr. Vassilades, Dr. Antipas da ulaşabilmişti. Dr. Delacombe ve Dr. Remingler, devrim ve karşıdevrimdeki tutumlarından ötürü altın şeref madalyasına nail olmuşlardı (Gilbrin 1977 s. 146).

23, 24 ve 25 Nisan günlerinde bir triduum⁷⁷ planlanırken ittihatçı ordular Galata ve Pera bölgesini işgal edince M. Lobry yanına iki rahibi daha alarak Pangaltı'daki rahibelere desteğe gitmişti çünkü olaylar hemen onların pencerelerinin önünde cereyan ediyordu. Artigiana'ya, Harbiye Mektebi'nden yaralılar taşınmaya başlanmıştı. Rahibeler hemen ellerindeki malzemelerle tedaviye başlamış, M. Lobry komutana rahibelerin desteğe hazır olduklarını söylemişti; böylelikle yaralılar Fransız Hastanesi, Gérémia Hastanesi ve Belediye Hastanesi'ne taşınmaya başlanmıştı. Özellikle Fransız Hastanesi'nde çalışan rahibelerin cesur olmaları gerekmişti çünkü açılan ateşten dolayı duvarları deliniyor, camları kırılıyordu. Triduum bu şartlar altında elbette gerçekleştirilememişti (*Annales* (74) 1909 s. 441-442).

“*Le Stamboul*” gazetesinde 29 Nisan 1909 tarihinde yayınlanan bir yazı, cemaatin yıllıklarında da kendine yer bulmuştu. Bu yazıda, Yarbay Muhittin Bey'in Fransız Konsolosunu ziyaret ederek Taksim Fransız Hastanesi'ndeki hekim ve rahibelerin “ulusal bağımsızlık” için savaşıırken yaralanan askerlere verdikleri hizmetlerden dolayı tüm ordunun duyduğu minneti aktarmıştı. Muhiddin Bey Galata'ya, Saint Benoit'ya da gitmiş ve ordu adına M. Lobry'e de “anayasanın savunucusu” olan ordunun yaralılarına yaptıkları yardım için teşekkür etmişti.⁷⁸

⁷⁷ Katolik inancında Paskalya öncesi üç gün süren dua periyodu. Hz İsa'nın havarileri ile son akşam yemeğini Perşembe akşamından, Paskalya günü gün batımına kadar olan süre. <https://www.merriam-webster.com/dictionary/triduum>. Erişim 18.02.2019., <https://www.catholic.org/lent/story.php?id=36022>. Erişim 18.02.2019.

⁷⁸ İstibdat döneminde birden kesilen raporlar 1909 yılından itibaren aniden yeniden şişkinleşmiş ve haberlere bakılırsa İttihatçı muhaliflere Fransız cemaatleri ya örtülü ya da açık bir şekilde destek vermişlerdi, ya da şimdi mevcut iktidarla ilişkilerin iyi tutulması gerektiğine karar vermişlerdi. 1909 sayısında ise Abdülhamid'in düşüşü sırasında İstanbul'da olanlara uzun uzun yer verilmişti (*Annales* (74) 1909 s. 434).

Şekil 4-28: Fransız Hastanesi Başrahibesi Rahibe Jean ve Amerikan Sefiresi Morthengau (1913-1916)

(Morgenthau, 1918).

Hastanenin dispanseri bir hekim ve bir cerrah ile ücretsiz muayene olanağı sunuyordu ve 1911 yılında 8940 hastaya bakılmıştı (Pernot 1913 s. 18-19). 1. Dünya

Savaşı sırasında tarafsızlığından ötürü Amerikan Kızılhaçı'na verilmiş, iki yıl sonra Amerika da savaşa girince Osmanlı hükümeti hastaneyi Gümüşsuyu Askeri Hastanesi'ne bağlamıştı. Mütareke'nin ardından yeniden Fransızlar'a verilmiş ve Fransız komutan *Franchet d'Espérey Hastanesi* adını almıştı. 1925 yılında yabancı hekimlerin çalışma izinleri iptal edilince Fransız hekimler ayrılmıştı. Başhekimliğe Tıp Fakültesi'nden Prof Dr. Aimé Mouchet getirilmiş ve onun önerisiyle hastanenin adı Pasteur Fransız Hastanesi adını almıştı. 1963'te rahibeler Fransa'ya dönmüştü. Hastanenin faaliyetlerine 1991 yılında son verilmiş, bina Tefken Grubu'na satılmış, Pasteur Residence adıyla kullanılmaya başlanmış, bahçesine de iki ayrı rezidans yapılmıştı (Yıldırım 2010a s. 217).

4.5.5. Yenikapı Hanesi

Yıllıklardan edinilen bilgiye göre bir dönemde rahibeler Yenikapı'da yeni bir kurum oluşturmuşlardı ve bu kurumda 4 rahibenin hizmet ettiği, iki sınıfta eğitim gören 90 kız çocuğu bulunmaktaydı. İki derslikte ders verilmesinin haricinde hasta da bakılıyor ve bir atölye çalıştırılıyordu. Öğrencilerinden sadece bir tanesi Katolik'ti, geri kalanı Ermeni veya Rum'du. Aileleri, patriklerinin muhalefetine rağmen çocuklarını buraya gönderiyorlardı (*Annales* (23) 1858 s. 244-255). 1859 sonunda bu kurum kapanmıştı (Roche 1989 s. 172-173). Rahibe Lesueur'ün verdiği bilgiye göre burada vaiz olmamasından dolayı başka yere nakledilmesi gerekmişti. Rahibe Lesueur diğer semtin adını vermemekle beraber Katolik Kilisesi'ne yakın bir yer kiralandığı, Yenikapı'da eğitim gören 90 kızdan vazgeçildiği fakat yeni mahalde daha fazla öğrenciye eğitim verildiğini aktarıyordu (*Annales* (25) 1860 s. 53-57).

4.5.6. Taksim Saint Vincent Hanesi

Yıllıklarda Bursa Sokağı Hanesi olarak da geçen ev, Beyoğlu'nda Ağa Camii'nin bulunduğu bugünkü Sadri Alışık Sokak'taydı ve günümüzde Sainte Pulchérie'ye dönüşmüştü. Bu kurumun kökeni, Fransız Hastanesi'nde açılmış olan okula dayanmaktaydı. *Sainte Pulchérie* Lisesi idaresi tarafından aktarılan bilgiye göre okul 22 Haziran 1846'da Fransız Hastanesi'nin bulunduğu binada faaliyete geçmişti. Piolet'ye göreyse okul 1857'de kurulmuş, 1860'ta kapatılmak zorunda kalmış, 1875'te yeniden açılmıştı.

Okul 1884'te hastaneye ait başka bir binaya taşınmış, nihayetinde 1893'te Bursa Sokağı'na taşınmıştı fakat bu bina sayısı sürekli artan öğrenciler için yeterli değildi.

1894'te 8 rahibe 4 yatılı ve gündüzlü kurumunda 180 çocuğa eğitim ve küçük hastanesinde 100 hastaya bakım sağlıyordu. Dispanserde 6.000 yoksul tedavi ediliyor, bir hekim ücretsiz olarak tedavi ve ilaç sağlıyordu (*Annales* (59) 1894 s. 331-333). On yıl kadar sonra 12 rahibe 1853'te kurulmuş olan Kimsesiz Hastalar Misyonu (*Oeuvre des Malades Delaissés*) ve 1872'de kurulmuş olan *Jeunes Economes*'in desteğiyle hizmet vermektedir (Giraud 2002 s. 77).

Şekil 4-29: Bursa Sokağı

(Dağdelen, 2005, Plan 95).

Şekil 4-30: Sainte Pulcherie

<http://stvincentimages.cdm.depaul.edu/?lib=Vincentian%20Places&path=Vincentian+Places%2fTurkey>, Erişim 04.07.2018.

Kurum 180 çocuğun eğitilebileceği bir okula, bir hastaneye ve 1898'den sonra 6.000 yoksulun bakıldığı bir dispansere sahipti (Piolet 1902-1903 s. 76). Rahibeler 500 çocuğun eğitim alabilmesi için bu misyonun varlığını Fransız konsolosu M. Cambon'un da desteklemesiyle ancak Taksim'de bir binayı büyük bir borca girerek, 65.000 Frank'a alarak koruyabilmişlerdi. Taksim'de artık 800 hastaya bakan Fransız Hastanesi ve okul ile hayırseverlik ve propaganda işlerini yürüten Saint Vincent Hanesi olmak üzere iki cemaat evi vardı (*Annales* (59) 1894 s. 329-330).

1914 yılında 15 rahibe 554 kız öğrenciye bakmaktayken savaş çıkmış ve rahibeler okulu terk etmek zorunda kalmış, binaya el konmuştu. Rahibeler 1919 yılında geri dönmüşlerdi fakat binanın durumu derslere devam etmeye müsait değildi. Lazaristler aynı bölgede bulunan *Sainte Pulchérie* isimli erkek okullarını rahibelere tahsis etmişlerdi ve 5 rahibe ile 630 öğrenciye eğitim verilmeye başlanmıştı. Okulun varlığı 1927 yılında resmen tanınmıştı. Burayı Türkiye tarafından resmen tanınana kadar idare etmiş olan başrahibelerin isimleri şöyleydi: Thérèse de Merlis (1846-1893),

Henriette Boste (1893-1900), Foreveil (1900-1907), Sapelier (1907-1914), Darbois (1914-1924), Marie Alix Sautie (1924-1936).⁷⁹

Şekil 4-31: Sainte Pulchérie

<http://www.sp.k12.tr/turkce/lisemiz/article/173-yillik-tarih>, Erişim 25.02.2019.

4.5.7. Üsküdar Hanesi

Kurum, bugünkü Bağlarbaşı semtinde bulunmaktaydı.⁸⁰ Selamsız'da, birbirine çok yakın olarak inşa edilmiş olan pek çok yabancı ve Gayrimüslim binası bulunuyordu. Ermeni, Rum ve Yahudiler'in bir kısmı buraya isteyerek yerleşmiş, bir kısmı ise zorunlu iskân ile gönderilmişti. 1857'de yaklaşık 9.000 kişinin yaşadığı Üsküdar'da rahibeler bir eve yerleşip okul ve dispensar açmıştı (Roche 1989 s. 172-173). Rahibeler ilk defa Üsküdar'da yatılı ve gündüzlü kısımları bulunan bir okul açıyorlardı fakat 1860 Suriye olayları⁸¹ nedeniyle Osmanlı ile Fransa arasında ortaya çıkan gerginlik sonrasında Bursa Sokağı'nda olduğu gibi 1860'da kapanmak zorunda kalmıştı. Rahibeler Üsküdar'a 1883 yılında geri dönmüşler, kiraladıkları bir evde okul ve kimsesiz çocuklar için yurt açmışlardı (Armağan ve ark. 2016 s. 16).

⁷⁹ <http://www.sp.k12.tr/turkce/lisemiz/article/173-yillik-tarih>, Erişim 25.02.2019.

⁸⁰ Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki kilise defterinden edinilen bilgiye göre kurumun adresi Yeni Mahalle, Kabristan Caddesi, 24, 26, 28 numaralardı (Polvan 1952 s. 179).

⁸¹ Cebel-i Lübnan'da Dürziler ve Maruniler arasında şiddetli çatışmalar çıkmış ve çok sayıda kişi yaşamını kaybetmiş, İngiltere ve Fransa olaylara müdahale etmişti. Ussama Makdisi, Cebel-i Lübnan olaylarını Oryantalizm ve Doğu Sorunu çerçevesinde değerlendirmektedir (Makdisi 2000 s. 2002).

Burası Mgr Rotelli tarafından, Katolik çocuklara uygun eğitim verilmesi amacıyla kurulmuştu (*Annales* (59) 1894 s. 331-333); ufak bir yetimhane ve bir dikiş odası bulunmaktaydı (Giraud 2002 s. 78-79). Kurum 114 gündüzlü öğrenciye eğitim vermeye ve dispanser hizmeti vermeye başlamıştı (Piolet 1902-1903 s. 76). Sainte Marie Okulları'nın yanında bulunan kurumla bu okulu bahçelerindeki şapel birleştirmektedir ve cemaat, rahibelerin şapelini kilise olarak kullanmaktaydı (Marmara 2006 s. 159). Bildiğimiz kadarıyla burada 5 rahibe 126 çocuğa ders veriyor, 3.000 yoksul tedavi görüyordu. 1894'te rahibeler 40 erkek öğrencinin sorumluluğunu 4 Marist rahibe devretmişti (Erdoğan 2008 s. 10).

Şekil 4-32: Üsküdar Hanesi

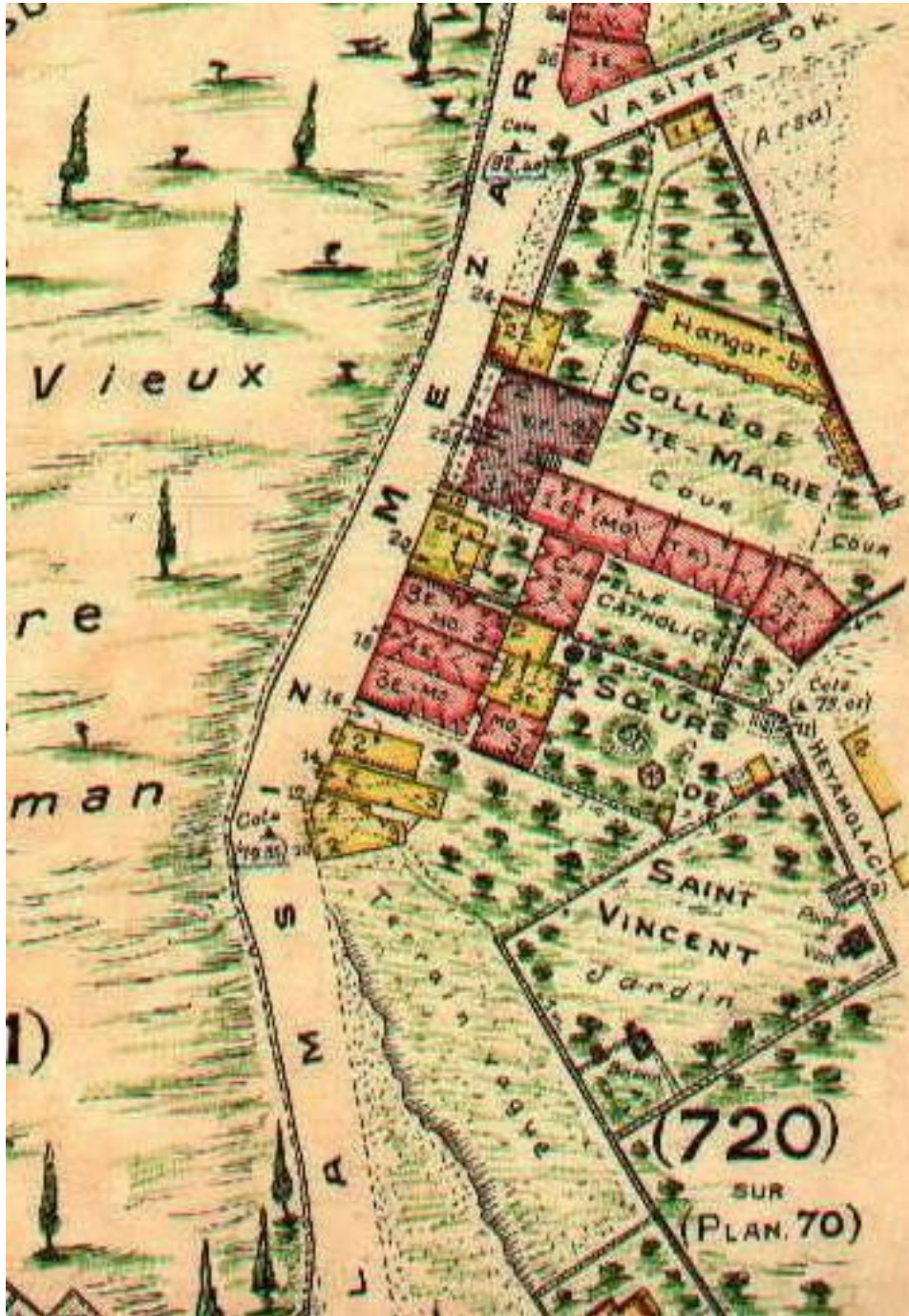
<http://www.hazardernegi.org/fotograf-galerisi/>. Erişim Tarihi: 12.03.2019.

8 Eylül 1906'da Fransa Sefareti, Üsküdar'daki binanın harap halinden dolayı iyileştirme çalışmaları için 1 Eylül 1902 tarihinde ruhsat talebinde bulunulduğunu fakat dört yıldır konuyla ilgilenilmediğini ifade eden bir yazı yazmıştı. Hayır kurumlarına ilişkin talep edilen ruhsatlarla ilgili kararların altı ay içerisinde alınması gerekmekteydi, buna binaen Fransız hükümeti, harap binanın bir kazaya da sebebiyet verebileceğini öne sürerek inşaatı artık başlanacağını söylüyordu (BOA, ŞD. 2758 / 4).⁸²

⁸² Ruhsat talebi 1907'de tekrarlanmıştı (BOA, İ. AZN. 69 / 37; BOA, BEO. 3030 / 227190). Üsküdar Yenimahalle'deki okula tahsis olunan Yenimahalle Kabristan Caddesi'nde Kazasker Feyzullah Efendi ve Rehnam Kethüda evkafından olan 24 ve 26 numaralarla Agop Kalfa vakfından olan 28 numaralı arsaların; 6 Nisan 1907 tarihli

Nihayetinde binanın arka bahçesine iki ahşap, bir kâgir bina eklenmişti. 1. Dünya Savaşı sırasında pek çok kurum gibi burası da kapalı kalmıştı ve 1924'te kapanmıştı. Binada zemin kat, iki normal kat ve çatı katı bulunmaktaydı. Şapelinde ise zemin kat ve normal kat vardı. 1908'deki kâgir yapıdaysa zemin kata ek olarak iki normal kat bulunmaktaydı.

1924 yılında kapatılan binanın bozulma süreci başlamış, 1950'li yıllarda yoğun göç sırasında bu okulun da içinde bulunduğu bölgedeki boş yapılara insanlar yerleştirilmiş ve okul binası bu dönemde zarar görmüştü. 1994 yılında bina çökmeye başlayınca boşaltılmıştı. Bina 2013 yılında Üsküdar Belediyesi tarafından tadil ettirilmişti. Mülkiyeti 2016 itibariyle Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne aittir ve Hazar Eğitim ve Kültür Dayanışma Derneği tarafından kullanılmaktadır (Armağan ve ark., 2016 s. 14-17).

Şekil 4-33: Bağlarbaşı Saint Vincent de Paul ve Sainte Marie Okulları

(Erdoğan 2008 Pervititch Haritası 76 nolu Paftadan Detay Şekil A. 18 s. 80).

4.5.8. La Paix Hastanesi

Bugün hala varlığını sürdüren La Paix Hastanesi'nin kuruluşunun tarihi Kırım Savaşı'na dayanmaktadır. M. Lobry hastaneyi şu şekilde tasvir etmekteydi: “*Hastane Şişli'nin tepelerinde, Saint Benoit'ya yaklaşık beş kilometre mesafede, Galata'dan*

başlayan tramvay hattı Galata'nın yokuşlarını tırmanıp, Pera ve Pangaltı'yı da aşarak buraya kadar uzanıyor.” (Marmara 2009 s. 67).

Rahibeler savaşa katılan ülkelerin yaralılarını ayırım yapmaksızın tedavi ediyor olması, Osmanlı ve Fransız yetkililerinin dikkatini celbetmişti (Gilbrin 1977 s. 143). General Espinasse'ın Rahibe Lesueur'e, İstanbul'u terk etmeden önce bir ihtiyacı olup olmadığını sorması ve bir hastane istendiğini duymasını anlatan Rahibe Renault, şansölyesi ya da milletleri kendilerini barındıracak hastaneye sahip olmayan kişileri barındıracak bir hastane ihtiyacından bahsetmekteydi (*Annales* (25) 1860 s. 397-404).

Hastanenin inşası için padişahın dışında devlet erkânı ve Osmanlı ve Fransız hayırseverlerin desteği alınmıştı. Rahibe Montcellet Harbiye Nazırı ile görüşmeye davet edilmiş ve kendilerine 300 yataklı bir hastane için gerekli olan malzeme tedarik edilmişti. Ayrıca Talimhane'deki geçici hastanenin 20 barakası da yeni hastanenin inşasında odun olarak kullanılması amacıyla verilmişti. 8.000 metrelik bir arazi ile beraber 50.000 Frank tahsis edilmişti. Padişahın verdiği araziye ek olarak gelen 250.000 kuruş; 45.000 Frank ediyordu. Sadrazam 3.000 Frank vermişti. La Paix Hastanesi'nin binası, önceden Fransızlar'a kabristan olarak tahsis edilen yerdeydi. Padişahın ihsanının dışında, Fransız hükümeti de İstanbul'da ölen Fransız askerlerinin mezarlarını kapsayacak şekilde duvar örülmesi için 10.000 Frank bağışlamıştı. Mısır Hidivi İsmail Paşa da hastaneye bağışta bulunmuştu (Yıldırım 2010a s. 218).

Başmabeynci Necip Paşa bağışlarıyla bir kuyu kazmalarını sağlamış, Nafia Nazırı İsmail Paşa Maslak sularının hastaneye ulaşmasını sağlamayı taahhüt etmişti. Osmanlı Devleti, Nişantaşı'nda Fransız askerler için inşa olunduktan sonra rahibelerin cemiyetinin kullanmakta olduğu salaşların Şişli'de hastane yapılmak için tahsis edilen araziye taşınması masraflarını karşılamaya ek olarak da cemiyete 200.000 kuruş vermişti (BOA, A. AMD. 79 / 18; BOA, İ. HR. 142 / 7460; BOA, İ. DH. 1289 / 101429). Ertesi sene, Maslak suyollarından hastaneye bir masura su temin edilmesi istenmişti (BOA, HR. MKT. 258 / 71; BOA, İ. DH. 419 / 27744).

Aslında rahibeler en başta hastanenin kente daha yakın olmasını düşlemişlerdiyse de yaklaşan hastalıktan dolayı kente biraz uzakta olmasından memnundular (*Annales* (23) 1858 s. 244-255). Rahibe Renault iki yıl boyunca her gün Galata'dan yürümüş ve hastanenin inşasını takip etmişti. Ordudan ayrılıp işsiz kalmış Polonyalılar işçi olarak tutulmuş, ayrıca M. Gamba Katolikliğe meyleden birkaç kişi

bulmuştu. Bu kişiler inşaatta, bahçe ve kümes tanziminde, toprakların ıslahında çalışmışlardı (Marmara 2009 s. 85).

M. Angot ile Başrahibe Lesueur arasında 29 Temmuz 1856 tarihinde bir anlaşma imzalanmış (Marmara 2009 s. 66) ve hastane *Notre Dame de la Paix* adıyla 10 Ağustos 1856'da açılmış; 1856 yılının sonunda hastaneye yerleşilebilmişti. Hastane on yataklı küçük bir ev olarak faaliyete geçmişti. Rahibe Lesueur, hastane kurulmadan önce kimsesiz çocukları sütten kesildikten sonra kızların kız yetimhanesine, erkekleri de Saint Vincent Çiftliği'ne gönderilecek kadar büyüyene kadar Galata'da barındırıyordu; artık çocuklar bu dönemi La Paix'de geçirmeye başlamışlardı. Feriköy'ün güzel havası çocuklar için biçilmiş kaftandı. Ayrıca inek ve keçilerin burada kolayca bulunabilmesi, çocukların sütten daha erken kesilip buraya getirebilmelerine imkân tanıyordu. Hatta hastane düzene kavuşunca sütannelere hiç verilmemeleri planlanıyordu (*Annales* (25) 1860 s. 397-404).

1857'de hastane, hospiz, akıl hastanesi, erkek çocuk yetimhanesi, 100 öğrencilik staj okulu, 250 kız öğrenci için ise gündüzlü okulu olarak değerlendirilmekteydi (Piolet, 1902-1903 s. 76). Hastane ilk açıldığından itibaren civardaki hastalara bakan ufak bir dispansere de sahip olmuştu. Savaş İstanbul'a birçok işçi ve muhaciri savurmuştu ve şimdi bu insanlar büyük bir yokluk içindeydi. Hem işsizlik hem de gıda fiyatlarının yüksekliği hayatı zorlaştırıyordu. Rahibe Lesueur Galata'da bu insanlara her gün yemek dağıtıyordu. Şimdi bir kısmını La Paix'ye getirip arazinin hafriyatını onlara yaptırmaya karar vermişti. Sayelerinde hastane güzelleşmiş, bahçenin bir kısmı ekilebilir hale gelmişti. Kendi tüketimlerine yetecek kadar sebze ekebiliyorlardı. Toplam 35 kişi bahçesinin ihyasıyla uğraşıyordu (*Annales* (25) 1860 s. 397-404).

Akıl hastalarına bakmaya ilişkin çalışmalar 1862'de başlamıştı. İlk başta diğer hastalarla akıl hastaları aynı binayı paylaşıyor; kadınlar birinci katta erkekler ise zemin katta kalıyordu. Kadınların sayısı, mevcut yabancı hastaneleri kadın hasta kabul etmediğinden bu hastanede erkeklerden fazlaydı. Comte Voguë ile irtibata geçen Rahibe Favre, sefirden akıl hastalarının barındırılabilmesi için 20.000 Frank almıştı. Rahibelerin elindeki 10.000 Frank da eklenerek 1874'te 30 kadının barındırılabilceği ilk akıl hastanesi inşa edilmiş, 1875'te akıl hastalarına hizmet vermeye başlanmıştı (Marmara 2009 s. 91).

Dr. Luigi Mongeri'nin girişimiyle erkek hastalar da kabul edilmeye başlanmıştı. Akıl hastaları ücret karşılığında bakılmaktaydı.⁸³ Dr. Mongeri'nin ardından Dr. De Castro başhekimlik yapmıştı. Birinci sınıf hastalar için her hastaya bir hemşire, ikinci sınıfta dört hastaya bir hemşire, üçüncü sınıfta sekiz hastaya bir hemşire ve dördüncü sınıfta on hastaya bir hemşire bakılmaktaydı. Hastanenin haricinde 1870'ten beri kızlar için sınıflar ve aynı zamanda atölyeler bulunmaktaydı (Yıldırım 2010a s. 218).

19. Yüzyıl'da İstanbul dışı sayılan hastanenin geniş bahçeleri vardı ve arka tarafı mezarlıktı. İki katlı ana binanın sağı ve solundaki üç katlı bölümlerde idari işler için ayrılan kısımlar vardı. Bahçede geniş bir sebze bahçesi, ahırlar ve hasta taşıma araçları için bir garaj bulunmaktaydı. Bahçedeki bir ahşap barakada marangoz ve kundura atölyesi, eczane ve biri kadın diğeri erkek çiçek hastalarına tahsis edilmiş üçer yataklı iki oda bulunmaktaydı. Barakada bir kütüphane de bulunuyordu fakat hastaların çoğı okuma bilmiyordu. 1874'te yetimhanede 90 erkek ve 50 kız çocuk barındırılmaktaydı (Yıldırım 2010a s. 219).

Ana binada alt katta solda koğışlar, dört özel erkek hasta odası; üst katta solda öksüzler yurdu ve dört özel erkek hasta odası daha, alt katta sağda eğitim odası, kabul odası, dini toplantılar için salon, üstte sağda iki salon ve kadın hastalar için iki özel oda vardı. Zemin katta mutfak vardı. Binada sadece Latin Katolik yabancılara tahsis edilmiş on yataklı ayrı bir bölüm de vardı (Yıldırım 2010a s. 219).

Hastanenin harcamaları senede 40.000 Frank'ı buluyordu ama Fransız hükümetinin destekleri düzensiz, hastaların ödediğı ücretler birbirinden farklıydı. Bunların haricinde hayır kurumlarından da belli miktarlarda yardım geliyordu. Hastane Fransız hükümetinin himayesindeydi ve başrahibe tarafından idare ediliyordu. 14 rahibe burada hizmet veriyor, dördü yetimhanede, biri çamaşırvhanede, biri mutfakta, biri hasta kabul odasında ve yedisi hasta bakımında çalışıyordu. Ameliyat gerektiren vakalar Belediye Hastanesi'ne gönderilmekteydi. Otopsiler ise hastanede yapılabiliyordu (Yıldırım 2010a s. 219).

⁸³ Fatih Artvinli Batı Avrupa'daki akıl hastanelerinin sayısının artışını ticari pazarla ilişkilendirmektedir (Artvinli, 2013 s. 148).

Şekil 4-34: Büyük İhtimalle La Paix Hastanesi'nde Rahibeler Tarafından İdare Edilen Eczane

(Lobry 2011 kapak sayfası)

1876-77 yılları arasında Rahibe Merlis Comte Voguë'nin talebi üzerine hastanenin idaresi ve gelirlerini sefarete tahsis etmişti (Marmara 2009 s. 91-92). 1877-78 Savaşı sırasında kente uzaklığından dolayı az sayıda hasta (yılda ancak 200) kabul ediyordu. Buraya genelde Taksim Hastanesi'ne kabul edilmeyen kadınlar geliyordu. Aynı zamanda burası delileri, yaşlıları ve yetimleri de kabul ediyordu. Her iki cinsiyetten 40-45 yaşlı, 35-40 deli, 80-90 yetimi barındırıyordu. 1875'te diğerlerinden çok da uzakta olmayan bir deliler pavyonu yapılmaya başlanmıştı fakat kaynak eksikliğinden dolayı ancak yarısı tamamlanabilmişti. Burada 14 rahibe çalışıyordu (*Annales* (43) 1878 s. 114-115).

1888 senesinde Fransa Sefareti tarafından Hariciye Nezâreti'ne 1857 yılından beri 140 kadar kadın ve erkek akıl hastası ile 130 kadar yetim ve kimsesiz çocuğun hastaneye yerleştirilmiş olduğu ve bina ile arazinin yetmediği bildirilmekteydi. Yetimler ve anneleri tarafından terkedilmiş çocukların ziraatle daha iyi şekilde meşgul olabilmeleri için hastaneyi ve mezarlığını üç taraftan çeviren arsanın genişletilmesi istenmişti fakat bu arazi tahsis edilmemişti (BOA, HR. TO. 207 / 88; BOA, BEO. 3722 / 279108).

1887 yılında burada 32 rahibe bulunmaktaydı. Hastanede yıllık 70 hasta tedavi ediliyor, akıl hastaları barındırılıyordu. Göz hastalıkları bölümünde 150 hasta bakılmıştı. İstanbul'un tek büyük erkek Katolik yetimhanesi burada bulunmaktaydı ve

110 çocuk bakılıyordu. Dört atölyede demircilik, marangozluk, terzilik, kunduracılık ve bahçıvanlık yapan 14 çırak mevcuttu. 1870'te açılmış olan kız sınıfına 45-50 çocuk kabul ediliyordu (Marmara 2009 s. 97).

1889'da Ahmed Celaleddin Paşa'nın hastane civarındaki arazisi Fransa Sefareti tarafından satın alınıp hastaneye eklenmişti. 1895 senesinde Sefaret hastane binaları ile Büyükdere Caddesi arasındaki yerin bağışlanmasını talep etmişti. Fakat hastane ek binalarla Balmumcu Çiftliği'ne tecavüz etmekteydi, Hazine-i Hassa Nazırı tarafından arazinin kiralanması önerilmişti. 2. Abdülhamid ise hem bu araziyi bağışlamış hem de hastanenin muhafaza duvarlarını Bahriye Nezâreti'ne yaptırmıştı (Yıldırım 2010a s. 219). 1892'de binaya seksen dokuz buçuk arşın uzunluğunda ve on beş buçuk arşın yüksekliğinde bir kat ilave edilmek istenilmiş ve ilave olacak binanın hastanenin cadde tarafındaki binaları yüksekliğinde olacak şekilde planlanmış olmasından dolayı bu ilaveye izin verilmişti (BOA, DH. MKT. 2001 / 17). Aynı yıl buraya göz hastalıkları bölümü eklenmişti (Yıldırım 2010a s. 218).

1894'te 22 rahibe 1 hastane, 119 kişilik kadın ve erkek akıl hastanesi, 85 erkek için yetimhane ve mahallenin 250 kızının takip ettiği bir gündüzlü okula bakıyordu (*Annales* (59) 1894 s. 330-331). 1906/1907'de 28 rahibe ile 400 kadar hastaya bakılmaktaydı. Akıl hastaları 91 erkek ve 68 kadın olmak üzere 159 kişiden oluşmaktaydı ve 40 tanesine bedelsiz bakılmaktaydı. Kurumda 5 sara hastası ve 14 sinir hastası bulunmaktaydı. Ayrı bir pavyonda 200'den fazla çiçek hastası tedavi görmektedir. 25 kimsesiz erkek çocuğu barındıran bir kreş ile 61 yetim ve 63 kimsesiz çocuk barındıran bir yetimhane vardı. Yetimhaneden çıkan 18 genç dört atölyede (demirci, marangoz, biçici ve kunduracı) çıraklık yapıyordu. Ayrıca bölgedeki hastalara bakmak için ayda 60 hastayı kabul eden bir dispanser de bulunmaktaydı (Giraud 2002 s. 73).

1900 yılında hastanede 150 akıl hastası tedavi edilmekte, 200'den fazla öksüz erkek çocuğa bakılmaktaydı. Bu çocuklara eğitim verilmekte; demircilik, terzilik, kunduracılık, dokumacılık, bahçıvanlık gibi işler öğretilmekteydi. Çocuklar 15 yaşına geldiklerinde evlenmelerine ve yaşam kurmalarına destek olunmaktaydı (Giraud 2002 s. 73).

1902 yılında Fransız sefiri M. Constans, eşi ve Fransa başkonsolosu M. Cillières hastaneyi ziyarete gelmiş, ana cephedeki girişin bir duvara ihtiyacı olduğu ve bunun için

izin almanın güç olduğu bilgisini edinmişti. Bunun üzerine sefire hanım padişah'tan hem izni almış hem de inşaatın saray mimarı tarafından tasarlanıp masraflarının padişah tarafından karşılanması sözünü almıştı. Fransız sefaretinden bir temsilci ile saray mimarı Yanko Bey derhal keşifte bulunmuş ve birkaç ay içerisinde gerekli tadilat tamamlanmıştı (Marmara 2009 s. 73-75).

1907 yılında 16 Ermeni, 1 Avusturyalı, 1 Bulgar, 1 Keldani, 48 kimsesiz çocuk, 8 Fransız, 5 Gürcü, 13 Rum, 7 İtalyan, 1 Maltalı, 3 Reaya, 1 Süryani olmak üzere 105 yetim bakılıyordu. Gündüzlü okullarında 1 Alman, 1 İngiliz, 6 Ermeni, 3 Avusturyalı, 9 Rum, 11 İtalyan, 3 Maltalı, 9 Reaya ve 3 İsviçreli olmak üzere 46 çocuğa eğitim veriliyordu (Marmara 2009 s. 90).

1908 yılında La Paix'de 28 rahibe bulunmaktaydı. Akıl hastanesi 40'ı ücretsiz olmak üzere 91 erkek ile 68 kadını barındırıyor, 5 sara ve 14 sinir hastasına bakım veriliyor, çiçek hastaları gerektiğinde ayrı bir bölümde bakılabiliyordu. Hastanenin yatak kapasitesi 200'ün üzerindeydi. Kimsesiz erkek çocuklar için açılmış olan kreşte 25 çocuk bulunmaktaydı ve yetimhanede ayrıca 124 çocuğa bakılıyordu. Yetimhaneden yetişmiş 18 çocuk atölyelerde çalıştırılıyordu. Hastanenin civar muhitleri için ayda ortalama 60 kişiye bakan dispanser hizmeti ve genç kızlar için atölye hizmeti de bulunmaktaydı. 46 genç kıza eğitim verilen bir okul ile 22 kişilik bir atölye hizmeti de kız çocuklarına tahsis edilmişti (Marmara 2009 s. 117).

1910 yılına gelindiğinde ise çocuklara yönelik faaliyetlerin devam ettirilmekte olup dispanserde günlük ortalama 4, yıllık ortalama 1.200 hasta bakıldığı, hastanenin yatak kapasitesinin 300'e çıkartıldığı ve 462 hastaya bakıldığı görülmektedir. Bu tarihte ücretsiz ya da bir faaliyetten elde edilen gelirle masrafları karşılanan hastaların sayısı 62, Katolik hastaların sayısı 152, diğer mezheplerinki 174 ve Müslümanlar'ınki 136'ydı. Akıl hastalarının dağılımı ise erkek 242, kadın 147, Müslüman erkek 95, Müslüman kadın 42 ve ücretsiz 42 şeklindeydi (Marmara 2009 s. 118-119). 1911'de 300 yataklı bir hastane, 459 kişilik bir akıl hastanesi, 165 erkek çocuğun eğitim gördüğü bir erkek yetimhanesi, 47 çocuğu barındıran bir nehari okul, 54 kişilik bir yetimhane, 25 kişilik bir kreş ve 1911'de 1.200 hastaya bakmış olan bir kurum vardı (Pernot 1913 s. 20-21).

1. Dünya Savaşı sırasında *Haseki Mecânin Müşahedehanesi*'ndeki hastalar La Paix'ye nakledilmiş ve başhekimliğe Mazhar Osman getirilmişti. Savaş bitince 1920'de

hastane yeniden rahibelerin idaresine verilmiş ve burada akıl hastalarına yönelik faaliyete son verilerek akıl hastanesi önce Toptaşı Bimarhanesi'ne, sonra Zeynep Kamil Hastanesi'ne taşınmıştı. Kurum günümüzde *Özel Fransız Lape Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Hastanesi* olarak faaliyetlerini sürdürmektedir (Yıldırım 2010a s. 219-220).

4.5.9. Beyoğlu Belediye Hastanesi

1860'lı yıllar, Osmanlı Belediye Hastanesi (*Hôpital Municipal Ottoman*)'nin kuruluşuna tanık olmuştu. Bu kurum Beyoğlu Belediye Hastanesi, Altıncı Daire-i Belediye Hastanesi gibi isimlerle de anılmıştı. Diğer kurumlardan en temel farkı, doğrudan bir Osmanlı kurumu olması ve dolayısıyla Osmanlı yetkilileriyle sefaretin aracılığının dışında da iyi ilişkilerin kurulmasını gerektirmesiydi.

Bu hastanenin kuruluşu İstanbul'da faaliyet gösteren farklı aktörler tarafından birbirinden farklı şekilde anlatılıyor, herkes kendine paye çıkarmaya çalışıyordu. Rahibeler kurumun ortaya çıkışının kendi eserleri olduğunu söylüyor, Osmanlı elitleri şehremanetinin inisiyatifi olduğunu, rahipler ise kendilerinin diplomasi dünyası ile kurdukları işbirliğinin bu hastanenin kuruluşuna zemin teşkil ettiğini iddia ediyordu.

Rahiplerin anlatılarına göre Kırım Savaşı bittikten sonra Gülhane civarındaki Müslüman halk rahibelerin hasta bakmasını ve yoksulları ziyaret etmesini istiyordu, bu nedenle civarda rahibelere yeni bir ev açmak niyetini belirtiyordu. Ayrıca bir genel hastane açma projesi de vardı ve böyle bir hastane için Fransız hükümeti zaten bütçe ayırmıştı (*Annales* (21) 1856 s. 297-303).

Bu arada Fransız Hastanesi'nin hastaları tamamıyla sıkışık bir şekilde barındırılmaya çalışılıyordu. Bir hekim, hastalardan birini daha iyi bakım alması için Heybeliada Deniz Hastanesi'ne önermiş fakat bu öneri hasta tarafından kabul görmemişti. Yıl içinde hastane 800 hastaya bakmıştı. Oysa daha önceki yıllarda bu hastane en fazla 350 hastaya bakıyordu. Çoğu başvuruyu reddederken nereye gideceklerini düşünmeden de edemiyorlardı çünkü askeri hastaneler kamuya açık değildi. Kırım'dan gelen üç dört gemiden çıkan askerin ise neredeyse tamamı tifüse yakalanmıştı ve çok azı hayatta kalabilmişti. Ölmekte olan askerler, hala ayakta durabilecek gücü olanların omuzlarında hastaneye getiriliyordu. Kimi zaman da bu hastaları Türk hamallar taşıyordu (*Annales* (21) 1856 s. 317-333).

Hastanenin kuruluşu ile ilgili edinebildiğimiz en kesin bilgi, 1865 kolera salgını ile ilişkili olduğudur. 1865 yılında İstanbul'da dördüncü kere büyük bir kolera salgını

çıkmişti. Bu salgın, İstanbul'un gördüğü en büyük kolera salgınıydı ve "Büyük Kolera" adı ile anılmıştı. Resmi verilere göre 28 Haziran ile 10 Ekim 1865 tarihleri arasında 11.000 kişi hayatını kaybetmiş, yapılan hesaplamalar ise 20.000 ila 30.000 ölüyü işaret etmişti (Yıldırım 2010b s. 137).

İskenderiye'den hareket etmiş olan bir gemide koleradan ötürü vuku bulan ölümler bildirilmemiş ve gemi karantinaya alınmadan 28 Haziran 1865 günü Kasımpaşa limanına tayfasını indirmişti. Bu tayfadan 12'si ishal şikâyetiyle Bahriye Hastanesi⁸⁴'ne yatırılmış ve aynı akşam vefat etmeleri sonrasında hastaların koleralı oldukları anlaşılmıştı. İki üç gün sonra Kasımpaşa tersane işçilerinden hastalık İstanbul'a yayılmıştı (Yıldırım 2010a s. 77). 1865 yangını Galata'daki evi tahrip edince ve aynı yıl Temmuz ayında bir kolera salgını çıkınca 20 yataklık bir geçici hastane oluşturulmuştu. 25 Temmuz- 20 Aralık arasında 500 kolera hastası tedavi edilmiş, bunların yarısı iyileştirilmişti (Roche 1989 s. 198-199).

Durand de Fortmagne'in anlatımına göre, son kolera salgını sırasında Müslümanlar hastaları evlerde bırakıp gidiyorlar, ölümü Allah'ın buyruğu kabul etmelerinden dolayı yolda düşüp ölenlere bakmıyorlardı. Rumlar ise ölümü Müslümanlar kadar kolay kabullenmiyor ama hastalarının nasıl bir tedaviye ihtiyaç duyduklarını da bilmiyorlardı. Salgının sert günlerinden birinde Rahibe Renault⁸⁵ sokakta, yerde uzanmış bir adama yardım ederken kendisini gören bir Türk, hastalara bakmasını yalnızca onların bildiğini söyleyerek yardım istemişti. Bunun üzerine kendilerine bir ev tahsis edilmiş, 3 rahibe bu evde hasta bakmaya başlamıştı. Türk hastabakıcılar da onlarla birlikte çalışıyordu. İlk zamanlar yalnızca gündüzleri o evde bulunmaktaydılarsa da hastalar geceleri de yardım istediklerinden birkaç rahibenin yardımıyla gece nöbetleri de başlamıştı. Rahibeler, Türklerin öfkesini çekmemek için din konusunda etki etmemeye azami özen gösteriyorlardı (De Fortmagne 1977 s. 143-145).

İstanbul'daki Bulgarlar, İngiliz, İtalyan ve Rumlar gibi Fransızlar'ın da kolera salgınları sırasında tüm hastanelerini herkese açmalarından ve hiçbir geliri olmayan kolera hastalarına bakılabilmesi için yaptıkları yardımlardan Osmanlı yetkilileri

⁸⁴ Bahriye Hastanesi olarak da anılmış olan Tersane-i Âmire Hastanesi'nin temelinde tersanedeki amele ve askerlerin tedavileri için 1793'te yaptırılmış olan cerrah dükkânı yatıyordu. 1827'de donanmaya hizmet amacıyla Kasımpaşa'da hizmete girmişti (Yıldırım 2010a s. 76).

⁸⁵ Aslında burada bahsi geçen kişi Rahibe Madeleine Gain olmalıdır.

etkilenmişlerdi. Fakat hastaların ihtiyaçları sadece para ve ilaç değil, aynı zamanda koleranın doğasının gerektirdiği ilgiydi. Bu da rahibeler tarafından sağlanmaktaydı. Gece gündüz koleraya yakalananlara ilk hizmet edenler rahibeler oluyordu. Üstelik kimsenin bakmak istemeyeceği hastalarla da ilgileniyorlardı.⁸⁶

Aynı hikâye kurumun başhemşiresi Rahibe Madeleine Gain'in bakış açısından biraz daha farklı cereyan etmiştir.⁸⁷ Kırım Savaşı patlak verdiğinde Rahibe Madeleine geçici bir hastane kurma görevini üstlenmişti. Yine de, rahibelerin bir kısmı çocukların eğitimini kendilerine görev bilmişken, Rahibe Madeleine'de olduğu gibi bir başka grup da yoksul ve hastalara hizmet etmeyi yol bellemişti. Savaşta kolera salgını patlak verdiğinde bir başka rahibenin yerine hasta ziyareti yaparak hasta bakımına başlamış ve bir gün sepetiyle hastalara ilaç dağıtırken bir hekim kendisine yaklaşıp koleralılara daha düzenli bir şekilde yardım edilebileceğini, onlara has bir hastane yapılmak üzere olduğunu haber vermişti. Hatta Rahibe Renault kendisine, hastanenin yapılacağı yeri bizzat tetkik etmesini salık vermişti. İki rahibe de ona yardım için koleralı bakımına meyletmişti. Salgın boyunca Galata'da yiyip içip barınmışlardı ve bu bina, kolera hastanesine oldukça uzak mesafedeydi (*Annales* (47) 1882 s. 196-197).

26 Temmuz 1865 tarihinde, Rahibe Madeleine Gain'in elinde sepetiyle kentin en yoksul mahallelerinden biri olarak tanımladığı ve tam olarak adını vermediği bir yerde hastalara ilaç dağıtmak ve onlara bakmak üzere geziyordu ki, Galata Kulesi'nin dibinde, geçici hastaneye dönüştürülmüş bir Türk kahvesinde Plessa isiminde bir Yunan doktor karşısında çıkmıştı. Rahibe bu esnada gördüğü ölümü bekleyen çok sayıda kolera hastasından dolayı çok hüznüydü. Doktor Plessa hastaların arasında tek başına bir oraya, bir buraya gidip gelip duruyordu. Rahibeyi gördüğü gibi, ona hastalara yardım etmesi teklifinde bulunmuştu. Rahibe Madelein Gain, doktorla beraber müfettiş hemşire Rahibe Renault'ya başvurmuştu. Rahibe Renault da Belediye Başkanı Server Paşa'ya

⁸⁶ Aslında hastalar kimsesiz değillerdi ama eskiden beraber yiyip içtikleri dostları, artık yanlarına uğramaz olmuştu (*Annales* (31) 1866 s. 132-136).

⁸⁷ Rahibe Madeleine Gain, Sigean-Aude'da 22 Ocak 1823'te doğmuş, İstanbul'da 15 Kasım 1881'de ölmüştü. Yıllarca Belediye Hastanesi'nin başhemşireliğini yapmış, 1849-1881 yılları arasında tamamen İstanbul'da geçirmişti. Önce 1849'da Miséricorde'a yerleşmiş, 1856'da kısa bir süre Saint Esprit'de kaldıktan sonra tekrar Miséricorde'a dönmüş, 1866'da ise Belediye Hastanesi'ne geçmiş ve ömrünün kalanını burada geçirmişti. İstanbul'da geçirdiği dönem boyunca kimi zaman dispanserden, kimi zaman atölyelerden sorumlu tutulmuştu. Rahibe Madeleine'in yaşamı bize İstanbul'da bir rahibenin görev yaptığı süre boyunca pek çok farklı alanda hizmet verme ihtimalinin bulunduğunu düşündürmektedir. Dolayısıyla bir ömür boyu olarak tayin edilmiş bir işbölümünden ziyade, ihtiyaca binaen, geçici ve esnek, dönemsel işbölümlerinin tesis edilmiş olma ihtimali daha akla yakın gözükmetedir (*Annales* (47) 1882 s. 195-196).

çıkması ve rahibelerin ilgilenmesi şartıyla iyi bir hastane yapılması sözünü almıştı. 27 Temmuz'da Rahibe Gain geçici hastanenin idaresini üstlenmişti (*Annales* (47) 1882 s. 199-200).

Aynı hikâye Basiret gazetesinin 2 Şubat 1285 (14 Şubat 1870) sayılı nüshasında Osmanlı elitlerinin gözünden aktarılmaktadır. Rahibeler Server Paşa'nın Feriköy ve Galata'da açtığı geçici kolera hastanelerinde çalışıyorlardı ve bu hastanelere başvuran 1,200 kişinin yarıdan fazlası iyileşmişti. Server Paşa belediyede bir toplantıda din ve millet ayrımı yapılmaksızın hasta bakılabilecek bir hastanenin kurulmasını önermişti. Saman Sokak No 15 'te iki katlı bir ev kiralayıp 6. Daire-i Belediye Hastanesi ismiyle ve 40 yatakla hizmete girmiş günün her saatinde hasta kabul etmeye ve ücretsiz olarak tedavi edilmeye başlanmıştı. Bahçeli ahşap binanın 150 metrekare üzerine iki katı, bir hekim pavyonu ve bir kapıcı odası bulunmaktaydı. Zemin katta mutfak, çamaşırhane ve malzeme odaları; ilk katta rahibelere ait iki oda, eczane ve çamaşır odası, ikinci katta biri çocuklara ayrılmış üç oda bulunmaktaydı. Hasta sayısı 35-40 arasında değişmekteydi (Yıldırım 2010a s. 201).

Mustafa isminde bir imam dini işleri üstlenmiş ve görevini almasının hemen ardından rahibelere hasta bakımında da yardım etmeye başlamıştı. Bahsi geçen geçici hastane sadece 30 yatak kapasitesine sahipti ve genelde günde 40-50 hasta kabul ediyor, ancak biri hayatını kaybettiğinde boş yatak açılıyordu. Bekleme sürecinde bahçede kurulan çadırlarda hastaların ilk bakımları yapılıyordu. Çadırlar bir vapur firmasının müdürü olan M. Bergasse tarafından bağışlanmıştı. M. Bergasse hastaneyi her gün bizzat ziyaret ediyor, hasta bakımına dahi yardım ediyor, aynı zamanda hastaneye nakdi yardımda da bulunuyordu. Hastalara bizzat kendisi çarşaf taşıması vardı (*Annales* (47) 1882 s. 200).

Şekil 4-35: Altıncı Daire-i Belediye Hastanesi

(Yıldırım 2010b s. 139).

Fransız kaynaklarına göre ise bu salgında rahibelerin etkin faaliyetlerinden dolayı Meclis-i Sıhhiye M. Boré'ye bir teşekkür mektubu göndermişti. Rahibeleri idare etmekle görevli olan M. Régnier kendisi de bizzat sabit ve geçici hastaneleri geziyor, hem dini törenleri idare ediyor, hem de rahibelere cesaret aşıyordu. Bu dönemde geçici hastanelerin bilhassa bir tanesinde Türkler'e rahibeler ve Doktor Plessa tarafından bakılıyordu ve Doktor Plessa ile başrahibenin burayı kalıcı hastaneye dönüştürme çabaları, buranın Altıncı Daire-i Belediye'nin Hastanesi olarak adlandırılıp idaresinin rahibelere verilmesiyle sonuçlanmıştı (Lobry 1908 s. 24).

Hastanenin hekimi gelen tüm kolera hastalarına bakamayacaklarını anlayınca Feriköy'de geçici bir hastane kurulmasına karar vermişti. Bu hastane iyi havalandan bir mevkide olduğundan burası nekahet hastanesi olarak değerlendirilmekte, her gün bir araç bir yandan krizi atlantaları kolera hastanesinden Feriköy nekahet hastanesine taşıırken bir yandan da ölmek üzere olanlar Galata'ya kolera hastanesine gelmeye devam ediyordu. İstanbul'un zengin ailelerinden birine mensup bir kadın yeğenini buraya getirmiş fakat bu kız hastanedeki yoksul hastaların arasında hayatını kaybetmişti. Bir başka gün, kaldığı otelde hastalığı kapmış olan genç bir avukat buraya gelmiş ve sağlığına kavuşmuştu (*Annales* (47) 1882, s. 200-201; *Annales* (32) 1867 s. 589). Zamanla Müslümanlar, Rumlar ve Yahudiler bu hizmetten istifade etmeye

başlamışlardı. Mahallenin imamının karısı koleraya yakalandığında Rahibe Gain hekimle beraber onun yanına koşmuş, fakat diğer hastalara da yardım gerektiğinden kendisinin yerine bir hastabakıcıya talimat vermişti.⁸⁸

İmam Mustafa da hastanenin kuruluşundan itibaren burada görevlendirilmişti. Rahibe Gain bu imamın Kuran’a sıkı sıkıya bağlı fakat fanatizmden uzak olduğunu düşünüyordu: İmam, rahibelerin en iyi yardımcılarında biri olmuştu. İstanbul’un en azılı ve cesur efradından olarak tarif ettiği yirmi Maltalı, doktor tarafından hastabakıcı olarak tayin edilmişti. Yüksek perdeden gelen sesleri ve daima öfkeliymiş gibi olan halleri haricinde, genel olarak takdir görüyorlardı (*Annales* (32) 1867 s. 587-589).

Koleranın hüküm sürdüğü iki ay boyunca pek çok hasta da Hristiyanlığa geçmişti. Örneğin 78 yaşında bir Yahudi ateşe düşmüş ve ciddi derecede yanmıştı. Rahibelere getirildikten sonra iki gün acılar içinde kıvranmış ve sonunda Hristiyanlığı seçtikten sonra hayatını kaybetmişti. Keza, hidropik bir Müslüman da rahibelerin hastanesine getirilmiş fakat tedavisi mümkün olmayanları hastaneye kabulü talimatname gereği mümkün olmadığından büyük Müslüman hastanesine gitmesi kendisine salık verilmiş fakat bu öneriyi kabul etmemişti. Kilisenin kapısında yatan hasta başka yere gitmeyeceğini, orada öleceğini söylemişti. Yağmurun da bastırmasıyla beraber daha fazla dayanamayan rahibe onu içeri almıştı. Ertesi gün bir hasta ölünce yer açılmış ve bu adam o yatağa yatırılmıştı. Dördüncü gün Hristiyanlığa geçmiş ve aynı gün hayatını kaybetmişti (*Annales* 47 (1882) s. 202).

Yedikule Rum Hastanesi’nde genç bir Fransız’ın ölüm döşeginde olduğunu öğrendiklerinde rahibeler dini hizmet alabilmesi için bir araçla hastabakıcıyı oraya gönderip hastayı aldirtmışlardı. Hasta dizanterinin ileri aşamasındaydı. Kesif bir koku yayıyordu ve vücudunda yatak yaraları da oluşmuştu ve hemen o gece ölebileceği ihtimali göz önünde bulunduruluyordu. Paris’te doğmuş, ebeveynlerini kaybetmiş, kardeşlerini geride bırakarak bir gemiyle İstanbul’a gelmişti. Üç yıldır korunma ve barınmadan mahrum, Rum denizcilerin arasında yevmiye karşılığı yaşamaya çalışıyordu. Gıdadan yoksunluk durumunu daha da kronikleştirmiş ve bir yıldan beri mücadele ettiği dizanteriye karşı onu iyice zayıf düşürmüştü. Bu genç Fransız, rahibelerin yanında ancak bir yıl yaşayabilmiş, ölmeden önce o da tövbe etmişti.

⁸⁸ Türkçeyi iyi konuşan hastabakıcı daha sonradan Rahibe Gain’e pek çok imamın Hristiyanlara artık kardeşlik duyguları beslediğini ve onlara “gâvur” demekten vazgeçtiklerini aktarmıştı (*Annales* (47) 1882 s. 201).

Öldüğünde daha 18 yaşında bile değildi ve ölmeden önce canının yok yandığını fakat bu durumu hakettiğini söylemişti (*Annales* 47 (1882) s. 203-204).

Hastaneye Protestan bir tüberküloz hastası gelmişti. Yattığı odadaki diğer yataklarda ölen Müslümanlar'ın durumundan etkilenip, bir Hristiyan olarak rahibelerin dini desteğini almaya karar vermiş ve Katolikliğe dönmüştü. Uzun ve acılı günlerin ardından, vaftiz oluşundan 20 gün sonra hayatını kaybetmişti. Karaciğerinden rahatsız bir Yahudi de öleceğini anladığından bir Hristiyan olarak ölmek istediğini sessizce Rahibe Gain'e söylemişti. Bu adam bir Katolik rahibin yanında iki yılını geçirmiş fakat sonra ailesinin yanına dönmüştü. Katolikliğe olan meyli bu deneyiminden ileri geliyordu (*Annales* 47 (1882) s. 204-205).

Tüm bu hastalar aslında hastaneye gelen hastaların etnik ve dini çeşitliliğini ve aynı zamanda her ne kadar kolera hastanesi olarak açılrsa da kentte aynı dönemde görülen hastalıkların da çeşitliliğini bize göstermektedir. Hastane İstanbul'un her yaş ve dinden, Akdeniz havzasının her yerinden insanı çeken kozmopolit yapısının en alt ve orta sınıflarda en görünür olabildiği yerlerden biri olarak gözükmektedir.

Bahsedilen işleri aynı anda yapmak rahibeler için son derece yorucu günlerin birbirini takip etmesi anlamına geliyordu. Hastanede kalabilecekleri bir yer olmadığından sabahın erken saatlerinde buraya geliyor ve akşamın çok geç saatinde merkezlerine dönebiliyorlar, öğle yemeğini de merkezde yiyorlardı. Kimi zaman işlerin yoğunluğundan ötürü öğle yemeği olarak biraz süt ve bir parça ekmekle beslenmek zorunda kalıyorlardı. Sabahları saat 6 ile 8 arasında hastanede oluyor ve öğlen saat 13'e kadar burada çalışıyorlardı (*Annales* 47 (1882) s. 206).

Hastanede ilk başta iki rahibe vardı: Rahibe Gain ve Rahibe Eynaud. İkincisi 1 Mart 1881'de muhacirlere hizmet ederken yakalandığı tifüsten dolayı hayatını kaybetmişti. Hastaneye gelen üçüncü rahibe Rahibe Isabelle Donbrowska olmuştu. O da merkez hanede 17 Aralık 1875'te ölmüştü. Kısa bir süre sonra koleralı hastalara bakmaları için 4 rahibe daha Fransa'dan gönderilmiş, böylelikle Rahibe Eulalie ve Rahibe Isabelle merkez haneye dönebilmişti. Yeni gelen Rahibe Angèle ve Rahibe Maria Feriköy'deki geçici hastanede görevlendirilmişti. Bu hastane Rahibe Sachet tarafından idare ediliyordu. Rahibe Fleury ve Rahibe Valette ise Rahibe Gain'in hanesinde kalıyordu. 24 Ağustos'ta, tam da kolera salgını sönmüş iken patlak veren çiçek hastalığı ile mücadele etmek için tam zamanında gelmişlerdi (*Annales* 47 (1882) s. 206-207).

Belediye Başkanı Server Paşa 26 Temmuz'dan 20 Eylül'e kadar 500 kolera hastasına bakmış ve yaridan fazlasını iyileştirmeyi başarmış olan geçici hastanede verilen hizmetten son derece memnun kaldığını belirterek 50 yataklı bir yoksul hastanesinin açılmasına karar vermişti. Hastanenin yapımına başlanırken bir yandan da geçici hastanede tadilat yapılıyordu ve rahibeler için lojman inşa ediliyordu. 16 Mayıs 1866'da rahibeler bu hastaneden içeri adım atabilmişlerdi (*Annales* 47 (1882) s. 207). Açılış töreninde M. Devin hastaneyi kutsamıştı. Bu tören çok sade bir şekilde gerçekleştirilmişti. Nihayetinde kurum Müslümanlara aitti fakat hastabakıcılar ve imam da hastanenin mütevazı açılış törenine iştirak etmişti (*Annales* (32) 1867 s. 594).

Hastane aynı zamanda farklı iktidar alanlarının rekabet ettiği bir zemini de teşkil ediyordu. Katolik Ermeni cemaatinin üst düzey temsilcilerinden biri aynı zamanda belediye meclisi üyesiydi ve Fransız hastanesini kendi hastanesine katmak istiyordu. Hastanenin başhekimi ise bu fikrin şiddetle karşısındaydı ve hastanenin bağımsız olması taraftarıydı. Tam da bu dönemde belediye başkanı Musul'a gönderilmiş, hastaneyi koruyan temel güç oradan kalkmıştı. Onun vekili Mehmet Efendi ise rahibelere karşı düşmanca bir tavı sergiliyordu. Kışın ortasıydı, soğukla savaşmak zordu, hasta koğuşları iyi izole edilemiyordu, hatta hastaların yataklarına kar taneleri düşüyordu. Kendilerine başka bir yer aramaları söylenmişti ama uygun bir yer bulmak mümkün görünmüyordu: Bazı evler yangın tehlikesine açıktı, rahibelerin beğendiklerini ise ev sahipleri hastane yapılmak üzere kiraya vermek istemiyordu (*Annales* (47) 1882 s. 208; *Annales* (32) 1867 s. 595).

Bir aydır İstanbul'da hüküm süren kolera salgını İstanbul'da 4 öğrenci, Bebek başrahibesi Cécile ve yine Bebek Hanesi'ndeki Rahibe Barthélemy'yi de yakalamıştı. Sonunda 27 Ocak 1867'de belediye meclisi daha fazla hasta kabul etmeme ve doktorun hasta bakmayı bırakması talimatını vermiş ve 13 Şubat'ta doktor hasta bakmayı bırakmıştı (*Annales* (32) 1867 s. 595). Birkaç gün sonra Server Paşa'nın yerine gelen yeni belediye başkanı rahibelerden hasta listesi ve demirbaş listesi istemişti. Aynı dönemde, Suriye'deki katliamların ardından, M. Etienne de rahibelere İstanbul'u terk etme talimatı vermişti. Bunun üzerine Rahibe Gain, merkeze, Rahibe Renault'ya başvurmuş; Rahibe Renault haberleri gözyaşlarıyla ve dualarla karşılamıştı (*Annales* (32) 1867 s. 595; *Annales* (47) 1882 s. 208).

Tüm bunlar olurken hastaneye hasta getirilmeye devam etmekteydi. Bir seferinde, bir barakada kalan yoksul bir denizci yüksek ateş şikâyetiyle getirildiğinde ve

Rahibe Gain onu göndermek istemeyince hastaneye karşı olumlu bir tutum sergilediğini bildiği, hastane hekimiyle beraber geçici hastanenin kurulmasına önayak olan kişiye, yani belediye mühendisi M. Leval'e yazarak ne yapması gerektiğini sormuş ve tam da tifüse yakalanmış bir Müslüman tulumbacı hastaneye getirildiği sırada "Tanrı size neyi yapmanızı ilham ediyorsa onu yapın" cevabını almıştı. Rahibelere bu hastayı bir yatağa yerleştirmelerini söylemiş ve kendisine talimatlara karşı geldiğini hatırlatan hekime aldığı mektubu göstermiş, hekim gülümseyerek bunun iyi bir alamet olduğunu söylemişti. Hastaların ardı arkası yine kesilmemeye başlamış ve 14 Nisan'da belediyeden yeniden hasta bakımı izni gelmişti (*Annales* (32) 1867 s. 596; *Annales* (47) 1882 s. 209).

Elbette bu dönüşümün ortaya çıkması tesadüfi değildi. Fransa'nın etkisiyle İstanbul Belediyesi tavır değiştirmek zorunda kalmıştı. Sefir Marquis de Moustier baskı yapmıştı. Fakat bu dönemde hastanenin gelirlerinde de ciddi bir düşüş yaşandığı için yatak olarak hastalara sağlanabilen ancak ahşap masa ayakları ve bir ot şilte olmuştu. Yoksunluktan hastanede sağlam mobilya kalmamıştı. Yine de Türkler de rahibelere "hemşirem" (ma soeur) diye hitap ediyor, karılarını ve çocuklarını tedavi için onlara getirmekten çekinmiyorlardı (*Annales* (32) 1867 s. 596; *Annales* (47) 1882 s. 209).

Kolera hastalarına sağlanan bakım hizmetinin verimliliği, rahibelere 6. Daire-i Belediye'den sair zamanda da hasta bakılabilecek bir mekân talep etme gücü vermişti. Önce bu istek kabul edilmişiyse de tam da bu arada belediye başkanı değişmiş ve yeni gelen kişi yabancılardan, özellikle kadınlardan oluşan bir grubun hastane yönetmesi fikrini onur kırıcı bulduğu için hastanenin kapatılması emrini vermişti. Rahibe Madeleine Gain yoksulları kovamamış, belediye başkanının emrini duymazdan gelmişti. 16 yıl boyunca bu hastanenin statüsü konusundaki muğlaklık devam etmiş, zaman zaman benzer emirler gelse de hiçbir zaman uygulamaya konmamıştı. Rahibe Madeleine verilen emirleri hep anlamazlıktan gelmişti. Hastane yoksul hastalara bakmaya devam ediyor fakat bu şartlar altında gelirleri devamlı azalıyordu. Hristiyan hayırseverlerin desteğiyle ayakta kalabiliyordu. Dolayısıyla hastaneyi ayakta tutabilmek için Rahibe Madeleine İstanbul'un hayırsever Katolikleri ile güçlü bağlar kurmuştu.⁸⁹

⁸⁹ Rahibe Madeleine'in ismi kentin en üst sınıfından Katoliklerden geçici hastanelerdeki hastalara, hapisane mahkûmlarından (zaman zaman hapisane ziyareti yapardı), kahvehane ve meyhane müdavimlerine (içkiliyken çıkan kavgadaki yaralanmalara da bakıyordu) pek çok kişi tarafından biliniyordu. Dolayısıyla 15 Kasım 1881'de duasını

Rahibelerin kurumlarının her zaman dışarıdan desteğe ihtiyacı vardı. Salgının sonunda hastaneyi yeniden düzene sokmak için elde avuçta kalan sadece 8 Frank'tı. Hastanenin hekimi ve onun arkadaşı Doktor Barozzi Rahibe Gain'e 100'er Frank vermişler, *Stationnaire* gemisinin kaptanı M. Du Petit Thouars da kendi limanındaki liman işçilerini göndermişti. Bu işçiler günlerce duvar doğramalarını boyamış, eşyaları tabaklamışlardı. Yine de hastane hep yokluk içinde çalışıyordu. Bir gün kış ortasında kömürsüz kaldıklarında hastanenin hekimi Rahibe Gain'e istifa etmesini, böylelikle tüm bu sıkıntılardan kurtulabileceğini dahi söylemişti. Kömürün bittiği gün bile karla kaplanmış bir adam bulmuş ve onu getiren adam rahibeye 20 Frank vermişti.⁹⁰

Hastaların şilteden yoksun bir şekilde sadece hasırlar üzerinde uyumak zorunda kaldıkları bir dönemde bir İtalyan, rahibelere çiçek hastalığı geçiren kardeşini getirmiş, çocuk bu hastalığı atlatmış ve kardeşinin kaldığı günlerin ödemesini yapmak isteyince hastanenin ücretsiz olduğu cevabını alan İtalyan, kardeşinin hastanede kaldığı 30 güne karşılık 30 adet 20 Frank vermişti. Bu iki gencin gelir kaynağı, küçük bir bakkal dükkânıydı. Rahibe Gain bu parayla hemen birkaç demir yatak ve şilte almıştı. Benzeri bağışlarla hastaneye iyi yataklar zamanla alınabilir olmuştu (*Annales* (47) 1882 s. 211).

Belediye Hastanesi'nde rahibelere Müslümanlar giderek daha fazla güvenirmişti. Server Paşa'nın Belediye reisi olması, rahibeler nazarında sevinçle karşılanmıştı. Maiyetiyle beraber bir mahalleyi gezerken yoksul bir Müslüman kadın, kucağında çocuğu, hırpani giyimiyle kendisinden sadaka istediğinde, Server Paşa yanına bir koruma vererek onu Rahibe Madeleine'in evine göndermişti. Bu hadise rahibelerce hayretle karışık bir sevinçle karşılanmıştı (*Annales* (34) 1869 s. 234-236).

Ne var ki hasta sayısı giderek artıyordu. Belediye bir başka ev kiralamaya karar vermişti. Komşular rahibelerin gelişine iyi gözle bakmıyordu, hastaneyi kendi muhitlerinde istemiyorlardı; bu nedenle taşınma işinin hızlı gerçekleşmesi gerekiyordu. Hastaları sabahın erken saatlerinde daha yıldızlar kaybolmamışken sessizce taşımaları gerekmişti. Hastalarının dördünün durumu ağırdı, hatta biri ölmek üzere gibi görünüyordu. Birinin ölmemesi için dua ediyorlardı zira komşuların bunu fırsat

ettikten sonra oturduğu koltuğunda kendisini alan ölümün haberi büyük yankı uyandırmıştı (*Annales* (47) 1882 s.197-199).

⁹⁰ Hayırsevere ismini sorduğunda aldığı cevap "sadece bir Hristiyanım" olmuştu. Oysa onu gören biri sonradan rahibeye büyük bir misafir ağırladığını söylemişti, mevzu-i bahis kişi Aristarchi prensi Lagothète'ti (*Annales* (47) 1882 s. 209-210).

bilmesinden korkuyorlardı. Sonuçta ne bahsedilen hasta ne diğerleri ölmüştü (*Annales* (47) 1882 s. 211).

Mart 1868 itibariyle, taşınmalarının üzerinden bir hafta geçmemişti ki mahalleli ayaklanmış ve hastanenin başka yere taşınmasını talep etmişti. Her ne kadar Server Paşa hastanenin destekçisi idiyse de bu durumda rahibelere hastaneyi eski yerlerine taşınmalarını söylemişti. Server Paşa'nın önerisine şiddetle karşı çıkan doktor ve rahibeler yeni bir ev aramaya girişmişti. Belediye başkanının damadı olan Salahaddin 1865'ten 1868'e kadar, özellikle kolera salgını sonrasında yerel halka hizmet etmiş olan, 20 yatağıyla 500 hasta bakmış olan 6. Daire-i Belediye Hastanesi'nin kapatılmasını insanca bulmuyordu. Bilakis, düzenli gelir sağlanarak hastanenin kalıcı olmasına çaba sarfedilmeliydi. Belediye meclisinin görevi olarak bunu tanımlıyordu (*Annales* (47) 1882 s. 211).

Bunun üzerine belediye başkanı gerekli kaynağın sağlanmasına ve ihtiyaç halinde geçici hastanelerin kurulmasına karar vermişti. Fakat belediye başkanının ani ölümü sonrasında hastane unutulmuştu. Onun ardılı olan belediye başkanı Salih Bey⁹¹ Fransız eğitimi almıştı ve rahibelerin varlığını hoş karşılıyordu. Belediye meclisinin biri Müslüman diğeri Ermeni Katolik iki üyesiyle beraber hastaneyi ziyaret etmiş, gördüklerinden memnun kalmıştı. Bu ziyaretinden sonra Salih Bey de hastaneye kaynak aktarılmasına karar vermişti (*Annales* (47) 1882 s. 213).

Mısır Prensi Fazıl Paşa'nın himayesinde bir balo tertip etmiş ve burada toplanan 4.000 Türk lirasına ilaveten yapılan yardımlara 5.000 lira toplanmıştı. Bu meblağ, hastanenin kurulması için Osmanlı Bankası'na yatırılmıştı. Ufak tefek bağışlarla beraber 7.000 liraya ulaşmıştı. Ne var ki Türk parasının geçirdiği depresiasyon nedeniyle para erimiş ve 1868'de 160.000 Frank⁹² iken, 1879'da 50-52.000 Frank'a düşmüştü (*Annales* (47) 1882 s. 214).

Rahibe Maheo, M. Boré'ye Sadrazam Ali Paşa'dan kendilerine ait bir hane istediklerini haber vermişti. Ama hâlihazırda yeni bir gelişme yoktu. Yine de olumsuz bir cevabın gelmemesini ümit verici buluyordu. Dolayısıyla Osmanlı yetkililerinin daha fazla sayıda çocuğa derslik ve daha fazla sayıda hastaya yatak sağlayabileceklerini

⁹¹ Rahibe Madeleine burada bir başkasını kastediyor olmalıdır. Server Paşa'dan sonra Salahaddin Bey, onun ardından da Ali Rıza Bey belediye başkanlığı işini yürütmüştür.

⁹² Yıllığın bu sayfasındaki dipnotta işaret edildiği kadarıyla 1 Türk Lirası bu dönemde, 23 Frank ediyordu.

umuyordu (*Annales* (34) 1869 s. 584-585). Belediye Hastanesi için belediye ödenek ayırıyordu ama bunun da bir sınırı vardı. Belediye, ancak sağlık hizmetlerini karşılamayı öngörüyordu. Örneğin şapelin tamiri için Paris'e yazmak ve buradan ödenek talep etmek gerekiyordu (*Annales* (35) 1870 s. 121-123).

1870 yangınında yaralanan 20 kişi ve evleri yanan ve 47 kişilik bir nüfusu oluşturan 11 aile bir süre bu hastanede kalmışlardı. 1871 kolera salgınında hastanenin yanına iki baraka yapılmış, buraya başvuran 127 kişiden 67'si iyileşmişti. Salgından sonra bu iki barakadan biri ateşli hastalıklara diğeri bulaşıcı hastalıklara ayrılmıştı. Sultan Abdülaziz 25 Şubat 1870'te Beyoğlu Naum Tiyatrosu'nda hastane yararına satılan balo biletlerinden 1.000 adet alıp 1.000 Lira ödemiş, sadrazam ve ileri gelenler de bu balo vesilesiyle hastaneye katkıda bulunmuştu (Yıldırım 2010a s. 202).

1874 yılında hastane 46 yatağa sahipti ve Dr. Nicolas Plessa tarafından yönetilmekteydi. Hastanede beş rahibe, dört hastabakıcı, bir aşçı, bir çamaşırcı ve bir kapıcı bulunmaktaydı. Hastaneye zührevi hastalıklar ve kronik hastalıklar kabul edilmemekteydi. Cerrahi operasyonlar Dr. Plessa, Dr. Barozzi ve Dr. De Castro tarafından gerçekleştirilmekteydi. Hastanenin cerrahi aleti bulunmamakta ve ihtiyaç halinde dışarıdan temin edilmekteydi. Yetki verilmediğinden otopsi yapılamıyor, hastanede ölen Müslümanlar hastane tarafından defnediliyordu (Yıldırım 2010a s. 202).

Kuledibi'ndeki iki katlı bina ihtiyaca cevap vermeyince Tophane Defterdar Yokuşu'nda bir ahşap konak tutulmuş ve hastane buraya nakledilmişti. Burası, *Altıncı Daire-i Belediye Mecruhin Hastanesi ve Beyoğlu Zükur Hastanesi* olarak anılmaya başlanmıştı (Yıldırım 2014 s. 23). Bu mekâna İtalyan Hastanesi'ne komşu büyük bir arazinin değerlendirilmesi için karar verilmişti. Osmanlı yetkililerinin gözünden İstanbul'da her yabancı grubunun kendi hastanesi olduğu ama Müslümanlara has bir hastane bulunmadığı gerekçesiyle kurulmuş olan hastanenin yıllık yarısından fazlası Müslüman olan 1.200'ü aşkın hasta bakması yetkililerin dikkatini çekmişti. 1869 senesinde tertip edilen baloda 4.333 Lira toplanmış ve Rumeli demiryolu senetlerine karşılık olarak Osmanlı Bankası'na yatırılmış, 1875 senesi itibarıyla bu meblağ 5.200 Lira'ya ulaşmıştı. Defterdar Yokuşu'ndaki bina harap durumdaydı, evin satın alınması ile ileride yerine yeni bir bina yaptırmak kaydıyla şimdilik tamir edilerek hastane haline getirilmesi için gereken para tahminen 4.000 Lira'ya yaklaşıyordu. Bankadaki hasılat

bu miktar tahsis edilerek geriye kalanın faiz ya da ikramiyeli tahvile yatırılması ya da bir akar alınmasına karar verilmişti (BOA, İ. ŞD. 29 / 1370).

1875'te kurumun ismi 6. *Daire-i Belediye Mecrûhin Hastanesi* olarak değiştirilmişti çünkü buraya Galata civarının genelevlerde ve meyhanelerde çıkan kavgalarda yaralananlar getiriliyordu. 1880 yılında belediye bu binayı satın almıştı (Yıldırım 2010a s. 202).

1877-78 Savaşı esnasında Belediye Hastanesi Tophane'ye taşınınca mahalle halkı Müslüman mahallesinde böyle bir hastane istemediklerini söylemişti. Mahallenin imamı ve ileri gelenleri hastanenin kurulmasını engellemeye çalışmış ama başarısız olmuşlardı. Rahibe Madeleine muhacirlerin sayımından sorumluydu. Bir Çerkez mahallesinde hastaneyi engellemeye çalışanların arasında bulunan bir imamla karşılaşmış, nezaketle muhacirlere yardıma geldiğini söylemiş ve nihayet imamın güvenini kazanmıştı. Bu dönemde 40-45 yatak vardı ve yılda yarısı Müslüman yarısı Hristiyanlığın çeşitli mezheplerinden olan 700 ila 800 hastaya beş rahibenin yardımıyla ücretsiz olarak bakılıyordu (*Annales* (43) 1878 s. 115-118).

Taşınmalarının üzerinden daha 1 sene geçmeden yeniden taşınmak gerekmişti. Belediye bir Müslüman mahallesinde hâlihazırda bulunulandan daha büyük bir konak bulmuştu. Bu, üçüncü kere taşınılması anlamına geliyordu. Yine de yeni evin daha büyük olması ve büyük bir bahçeye sahip olması sunulan sağlık hizmeti açısından avantaj sağlıyordu. Bu sefer komşuları da rahibelerin varlığını hoş karşılamıştı. Ne var ki mevcut kaynakların kısıtlılığı bu sevinci gölgede bırakıyordu. Bu nedenle hastane genişletilemiyor ve istenen hizmet yerine getirilemiyordu (*Annales* (34) 1869 s. 234-236). Hastanenin inşası beklenirken üçüncü kez ev değiştiriliyordu. Yine eski bir Türk konağına yerleşilmişti ve yine tekrar taşınılmayacağının garantisi verilmişti (*Annales* (34) 1869 s. 581-583).

1880 yılında hastaneye ilişkin rakamlara göre 1 Ocak itibarıyla tedavi altında olan 36 kişi vardı, gelen hasta sayısı 1.129; ölen hasta sayısı 165, taburcu olan hasta sayısı 909, tedavi görmekte olan hasta sayısı 91'di. Detaylı veriler Tablo 4-2'de verildiği gibiydi (*Annales* (47) 1882 s. 216).

Tablo 4-2: 1880 Senesi Beyoğlu Belediye Hastanesi İstatistik Cetveli

Millet	Giriş	Ölüm
İngiliz	6	1
Alman	1	-
Avusturyalı	5	-
Arnavut	15	3
Ermeni	82	10
Arap	10	-
Bulgar	6	2
Çerkez	18	4
İspanyol	2	-
Fransız	1	-
Rum	79	8
Yunan	11	3
Yahudi	27	3
İtalyan	5	-
Latin	16	-
Müslüman	794	126
Polonyalı	31	3
İranlı	13	2

Suriyeli	4	-
Sırp	2	-
Ulah	1	-
Toplam	1129	165

(*Annales* (47) 1882 s. 216).

1883 yılında artık Belediye Hastanesi onarılamaz durumdaydı. Gelen her mühendis, binaya iyileştirme amaçlı bir müdahalenin tehlikeli olduğunu söylüyordu. Bu durumda rahibeler bahçeye üç pavyon inşa etmeyi düşünmüşlerdi ve bunun için Paris'ten izin istiyorlardı. Üç pavyonun inşası için 50.000 Frank yeterli olacaktı. Bunun 18,000'i tuğladan yapılması planlanan rahibe pavyonu içindi. Hasta pavyonları ise sıva üzerine ahşaptan yapılacaktı. Rahibe pavyonunun yapımına bahar ayında başlanabilirdi, gerekli para mevcuttu. İkinci pavyon için ise doktor bir iane sandığı oluşturacaktı (*Annales* (48) 1883 s. 226). 1 Ocak 1883 tarihi itibarıyla bakılan hasta sayısı 23'tü. Toplam 584 hastanın 62'si ölmüştü. Yılın bilançosu ise Tablo 4-3'te verildiği gibiydi (*Annales* (48) 1883 s. 227).

Tablo 4-3: 1883 Senesi Beyoğlu Belediye Hastanesi İstatistik Cetveli

Millet	Gelen hasta sayısı	Ölen hasta sayısı
Arnavut	5	1
Alman	3	1
İngiliz	5	1
Arap	1	-
Ermeni	38	1
Avusturyalı	5	1

Bulgar	3	-
Çerkez	4	1
Hırvat	1	-
Rum	90	8
Yunan	11	3
Latin	17	3
Yahudi	40	3
İtalyan	6	-
Müslüman	321	35
İranlı	14	2
Polonyalı	17	2
Rumen	1	-
Suriyeli	2	-

(*Annales* (48) 1883 s. 227).

1885 yılında hala artık harap durumda olan binanın kargir olarak yeniden inşa edilebilmesi için gereken masrafın nereden karşılanabileceği konusu tartışılmaktaydı. Bir piyango tertip edilmesi ve Türkçe ve Fransızca olarak her biri bir Frank değerinde 150.000 bilet basılmasına ve bu için düzenlenmesi için belediye tarafından bir komisyon teşkil edilmesine karar verilmişti (BOA, İ. MMS. 81 / 3513).

1887 yılına gelindiğinde rahibeler Belediye Hastanesi'nde zorlukla çalışıyordu. Yıkılma tehlikesi taşıyan bu ahşap binanın boşaltılması söz konusuydu. Merkez Hane 1865'teki kuruluşundan 1887'ye kadar geçen 22 yıllık zamanda hastanenin muhafazasının en temel destekçisi olmuştu ama artık burada barınlamayacağı için rahibeler yoksulların selameti için bütün ümitlerini buraya bağlamışlardı. Bu hizmetin

devamının sağlanması için Rahibe Mansart M. Fiat'tan yardım istiyordu (*Annales* (52) 1887 s. 399).

Yardım isterken Rahibe Mansart buranın rahibeler tarafından işletilip tamamen ücretsiz hasta bakan tek hastane olduğunu hatırlatıyordu. Üstelik hastaneye kabul için hiçbir formalite aranmıyordu. Bu politika, Hristiyanlara karşı oluşabilecek önyargıların kırılmasında önemli bir rol oynuyordu ve hastane kapatıldığında eskiden var olan cemaatlerarası şüpheciliğin yeniden canlanacağı endişesi söz konusuydu. Rahibe Mansart hastanenin kuruluşunda rol oynamadığını ve kapanışında da rol oynamak istemediğini, bu nedenle de kurumun bekası için çalışmaya devam edeceğini ifade ediyordu (*Annales* (52) 1887 s. 400).

Belediye ve çeşitli başka kaynaklardan hastane için destek sözü almış olsa da yazdıklarından bu sözlere çok güvenmediği anlaşıyordu. Üstelik bu yardımların hepsi bir araya gelse dahi hastaneyi kurtaramayacaktı. Burada erkek ve çocuklar için olan ve asla ihtiyacı karşılayamayan kırk yatak vardı ve her yıl 800-900 hastaya bakılıyordu. Bu hastalar akut hastalıklar ya da kazalardan dolayı hastanedelerdi. Gece ve gündüz hasta kabul ediliyor, yaralılar özellikle geceleri geliyorlardı. Bu yaralılar arasında çok sayıda Katolik de bulunmaktaydı (*Annales* (52) 1887 s. 400).

1888 kışında artık Belediye Hastanesi binasındaki yarıklar yüzünden şimal rüzgârı hastaların üzerine doğru esiyordu. Hastalar ise Bach Marabet⁹³ diye seslendikleri başrahibeye üşüdüklerini söylüyorlarsa da binanın durumunun kötü olduğu cevabını alıyorlardı. Yarıklara 30 kilo mukavva yapıştırılmış olunmasına rağmen soğuğa ancak belli bir ölçüde engel olunabiliyordu. Başrahibe yatakları dolaşarak, yorganları hastaların omuzlarına kadar çekiyor ve onlara iyi örtünmelerini söylüyordu. Kış boyunca çok fazla odun yakıldığı halde binayı iyice ısıtmak mümkün olmamıştı. Üstelik her geçen gün ayrı tarafı çöken binanın altında kalma riski de hepsini korkutuyordu (*Annales* (53) 1888 s. 370-371).

Bilindiği gibi hastanenin kabul ettiği hastalar toplumun en çok dışladıklarıydı. Hırsızlar, katiller, mastik müptelaları gibi kişiler geliyordu. Büyük ihtimalle kendilerini kabul eden kurum sayısı çok az olduğu için hastane içinde uyumlu davranıyorlardı. Elbette rahibeler bu durumu kendilerine yoruyor ve verilen hizmete duyulan hayranlığa

⁹³ Mayrabet, Ermenice kökenli rahibe anlamına gelen kelimedir (Marmara, 2012a, s. 40, dipnot 97). Hastalar büyük ihtimalle başrahibe demektedirler.

ve dini duyguların yoğunluğuna bağlıyorlardı. Toplumun kabul etmekte en zorlandığı hastalar, eşlerine dostlarına da rahibeleri anlattığı gibi, hasta olduklarında onları alıp buraya getiriyorlardı. Bu nedenle rahibeler kahvehane müdavimleri, hamallar, çöpçüler, vasıfsız işçiler, liman işçileri, bıçkıcılar gibi çok çeşitli işçi mesleklerinde ve sakinleri arasında İstanbul'a çok sayıda göç veren Kürt bölgelerinde tanınır olmuşlardı (*Annales* (53) 1888 s. 373).

Kimi zaman okul idarecileri, öğrenciler aslında yeterince eğitilmiş olmayıp kendilerini âlim görenler rahibelere yukarıdan bakan bir edayla hastaneye geliyorlardı. Rahibeler kimlerle iş birliği sağlayabilecekleri konusunda tecrübe kazanmış oldukları için, uygun görmedikleri kişileri bertaraf etmenin de yollarını öğrenmişlerdi. Örneğin Rahibe Mansart bu tür kişilere şöyle söylüyordu: *“Bu zavallı küçük hastanede ne yapacaksınız? Zannederseniz hatanız var, Büyük Türk Hastanesi'ne gitmeniz icabeder, buraya nazaran kışın çok daha az üşür, yazın çok daha az sıcaktır. Burada her şey zavallı, sefil halde. Yine de kalmak isterseniz sizi iyileştirmek için elimizden geleni yaparız ama buranın kurallarına herkes gibi uymak kaydıyla”* (*Annales* (53) 1888 s. 371-372).

Kimi zaman da hamallık yapmak için İstanbul'a gelenler başvuruyordu. Onların tutumu çok daha farklıydı. Rahibelere şüpheli bakışlarıyla yaklaşıyor, akıllarından Hristiyanların ellerinde ne olacaklarını sorusunu geçirdikleri dışarıdan anlaşıyordu. Rahibeler bu kişilere şefkatle yaklaşmaya çalışıyor ve güven telkin etmenin yollarını arıyorlardı. Zehirleneceklerinden korktuklarından ilk günlerde rahibelerin elinden hiçbir şey almayanlar oluyordu. Bunu bildikleri için rahibeler Türkleri sevdiklerini ve onların iyiliği için çalışmak amacıyla ülkelerini terk ettiklerini söylüyorlardı. Kimi zaman yirmi yıl boyunca her hasta olduğunda buraya gelen ve yatak olmadığında yerde yatmayı kabul eden hastaları oluyordu (*Annales* (53) 1888 s. 372-373).

1887 yılında bakılan hastaların milletlere göre dağılımı şöyleydi: 414 Müslüman, 142 Ermeni, 88 Yunan, 22 Yahudi, 16 İranlı, 12 Avusturyalı, 12 Rum, 9 Polonyalı, 7 Arap, 3 Alman, 3 Çerkez, 1 Habeş, 1 Slav, 2 Bulgar, 17 Latin. Bu kişiler arasındaki Katoliklerin sayısı 86'ydı (*Annales* (53) 1888 s. 375). 1890 yılında Hüseyin Hulki Bey tabib muavinliğine atanmıştı (BOA, DH. MKT. 1748 / 56).

Ne var ki ülke yokluk içindeydi ve hastanenin nasıl ayakta tutulacağını bilmiyorlardı. Hastanenin kargir olarak yeniden inşası için tertip olunan ve 150.000 adet basılmış olan piyango biletleri çok ilgi çekmemişti. Bu nedenle Osmanlı Bankası sabık

müdürü M. Foster'in de devreye girmesiyle Osmanlı-Rus Savaşı sırasında Hilal-i Ahmer Cemiyeti tarafından Osmanlı Bankası'na yatırılmış olan 7.000 Lira'nın savaş durumunda yaralı askerlerin de kabul edilmesi şartıyla hastanenin inşasına tahsis edilmesine karar verilmişti (BOA, DH. MKT. 1608 / 23; BOA, DH. MKT. 1617 / 24). Şehremaneti de emanet encümen azasından oluşturulacak üç kişilik bir komisyonun teşkili kaydıyla bu kararı uygun bulmuştu (BOA, DH. MKT. 1622 / 62; BOA, DH. MKT. 1624 / 49). Fakat Cenevre'deki Salib-i Ahmer merkez komitesi tarafından Hilal-i Ahmer Reisi Arif Bey'e bu karara itiraz edildiği bildirilmişti (BOA, DH. MKT. 1369 / 59). Mobilya hariç tutulduğunda dahi hasta bakımı günde 1 ila 50 Frank'a malolabiliyordu. Belediyenin rahibelere ayda 1.000 ila 1.150 Frank vermesi gerekiyordu ama bu para düzenli olarak ödenemiyor, ayda ancak 600-700 Frank geliyordu. Masrafların geri kalanı 38.882 Franklık bir borç ortaya çıkarmıştı (*Annales* (53) 1888 s. 374). Yine de hastanenin halkın sağlığı için önemi devlet yetkililerince de görülüyor ve tayinatının arttırılmasına çalışılıyordu (BOA, Y. MTV. 49 / 119).

30 Aralık 1893 tarihinde mutfağından başlayan bir yangından dolayı hastane tamamen yanmış, Beyoğlu Humbaracı Yokuşu'nda Rusya Sefareti civarında kiralanan bir eve taşınmıştı (Yıldırım 2010a s. 202). 29 Aralık 1893 Cuma akşamı grip nedeniyle üç rahibe yatmakta iken, kalan dört rahibe (Vincent, Brousse, Dracopoly ve Başrahibe Mansart) henüz ayaktaydı. Akşamın altısında, tam yemekhaneye gelmiş akşam yemeklerini yerken birden şiddetli bir uğultu duymuşlar ve yangını farketmişlerdi. Eczaneye açılan küçük kapıya koşmuş ve yangının kaynağının mutfak bacası olduğunu görmüşlerdi. Muhtemelen buradan ahşap duvara bir kıvılcım sıçramış ve rüzgârın etkisiyle alevler yayılmıştı (*Annales* (59) 1894 s. 156).

Durumu farkettilerinde tulumbacılar ve evde yardım edebilecek kişilere haber vermişlerdi. Bu arada hasta rahibeler de uyandırılmış ve üzerlerine ilk bulduklarını geçirerek kaçmaya başlamışlardı. Rahibe Brousse yataktan kalkamayacak kadar hasta olduğundan diğer rahibeler onu ellerinden geldiğince taşımaya çalışmışlar, dumandan nefesleri kesilmiş ve sonunda bir adam rahibeyi omuzlarına alıp öyle dışarı çıkarmak zorunda kalmıştı. Rahibe Brousse Çukurbostan Yetimhanesi'ne, Rahibe Renauld'nun yanına yerleştirilmişti fakat ertesi gün hayatını kaybetmişti (*Annales* (59) 1894 s. 157).

Tüm bunlar olurken Rahibe Vincent hastaları uyandırmaya gitmişti. Sokağa çıkıp Müslüman bir komşuya tulumbacıları çağırmasını söylemesinden beş dakika sonra

hastaneye tulumbacılar ulaşmıştı ama bu süre içinde bina zaten yanmıştı. Hastalar yürüyerek, omuzlarda ya da battaniyelerde dışarı çıkmış ya da çıkarılmış, komşuları olan İtalyan Hastanesi'ne yerleştirilmişti. Sonuçta hastane yerle bir olmuş, hastalar ve rahibeler sadece üst başlarıyla canlarını kurtarabilmişlerdi. Geriye kalan her şey yanmış, tek parça dahi kurtarılamamıştı (*Annales* (59) 1894 s. 157).

Osmanlı yetkilileri binanın ahşap oluşundan dolayı yangının yayılma tehlikesi teşkil ettiğini ifade ederek en azından Tophane-i Amire'ye yayılmadan söndürülmüş ve hastaların zarar görmeden tahliye edilmiş olmasını olumlu bir gelişme olarak görüyordu. Hastanede tedavi gören hasta sayısı hastanedeki çalışanlar tarafından bilinmemekle birlikte Osmanlı yetkililerine de otuz yedi olarak bildirilmiş ve otuz üçünün İtalyan Hastanesi'ne nakledildiği beyan edilmişti. Dört hastanın iyileşmiş olmalarından dolayı evlerine gitmiş olabilecekleri tahmin edilmekteydi (BOA, Y. PRK. MYD. 14 / 30).

Hastanenin 28 yılda biriktirdiği her şey yok olmuştu. Cemaatin diğer evlerinden gelen yardımlarla ilk ihtiyaçlar karşılanmış ve biraz nakit tedarik edilmişti. Ziyaretçi rahibe⁹⁴ ayakkabı ve önlük sağlamış ve biraz da çarşaf vermişti. Belediye Başkanı Rıdvan Paşa daha yangının olduğu akşam rahibeleri ziyaret etmiş ve hastaneyi yeniden inşa edeceklerini söylemişti. Yeni bir ev bulunmuştu fakat bu ev de ihtiyacı karşılayacak gibi gözüküyordu. Belediye yetkilileri bir yıllığına bu yeni binada barınacaklarını, bu arada hastanenin eski yerine tekrar inşa edileceğini söylüyordu. Hastane böylelikle geçici yerine, Kumbaracı Sokağı 78 numaraya taşınmıştı (*Annales* (59) 1894 s. 158).

Rahibeler İtalyan Hastanesi'nden kendi hastanelerinin yanısını seyretmişlerdi. Rıdvan Paşa Rahibe Mansart'a, hastaneye komşu olduğundan yangında ilk gelenlerden biri olan yaveri Hafız Efendi ile beraber hemen ertesi günü bir ev bulmasını, bu binayı bir yıllığına kiralayacaklarını söylemişti. Hemen ardından Hafız Efendi'ye 50 yatak ve çarşaf, yorgan gibi malzemeler almasını emretmişti. Komiser de telgrafla endişe etmemelerini, padişahın kendilerine ve hastalara iyi muamelede bulunulmasını emrini verdiği haberini iletmışti. Rahibe Mansart'ın edindiği izlenim, gece boyunca telgraf

⁹⁴ *Soeur visitatrice/ Ziyaretçi rahibe*: Misyonlarda bulunup da yaşlılık, hastalık gibi nedenlerle istirahate ihtiyaç duyan rahibeler ziyaretçi ünvanını alarak merkeze, Osmanlı İmparatorluğu özelinde İstanbul'daki merkez eve gelip burada dinlenirlerdi (*Annales* (58) 1894 s.165).

hattının tün işinin sarayın talimatlarını iletmek ve saraya afetten haber vermek olduğu yönündeydi (*Annales* (59) 1894 s. 159).

Her zamanki gibi yeni bir ev bulmak kolay olmamıştı çünkü evlerin hastane olarak kullanılması mahalleliler tarafından hoş karşılanmıyordu. Yine de 9 Ocak'tan beri yeni evlerinde hastalara hizmet edebiliyorlardı. Yeni hastanede 22 yatak vardı ama kendilerine eski hastanenin yeniden inşasının baharda başlayacağı sözü verildiğinden sıkışıklık ve az yatak sayısı ile idare etmeye çalışıyorlardı. Rahibe Mansart hastalar ve ev için öncelikli olan ihtiyaçların karşılanması amacıyla belediye kaynaklarına başvurmayı deniyordu fakat rahibeler ve şapel için talepte bulunmak istemiyordu. Hastane 1865'teki kuruluşundan bu yana 6 kere yer değiştirmiş bulunuyordu. Rahibe Mansart'ın hastane için tuttuğu kayıtlar dahi yanmıştı (*Annales* (59) 1894 s. 160). 14 Temmuz 1894 tarihinde Fransız Hastanesi'nin yeniden inşası için ilk adım atılmış ve İstanbul'un tüm rahibeleri orada bulunmuşlardı (*Annales* (59) 1895 s. 530-531).

1894'te 7 rahibe vardı, bu hastanede polisin getirdiği, en kötü, en istenmeyen hastalara bakılıyordu. Yine de zaman zaman zengin ailelerin çocuklarının da geldiği oluyordu. 1893 yılında 1.200 hasta gelmişti. Fransız Hastanesi'nde 20 rahibe çalışıyordu ve hastane ile merhamet işleri kategorik olarak birbirinden ayrılıyordu. Hayır işleri derslikler, atölyeler ve himayeden oluşuyordu. Hastaneye ek olarak yürütülen hizmetlere bu yıllarda artık çok tolerans gösterilmemeye başlanmıştı. Hijyen sebebiyle hastanenin yanında olamayacağı iddia ediliyordu (*Annales* (59) 1894 s. 328). Elbette sağlığa yönelik ihtiyaçları reddedemeyen Osmanlı'nın, iş eğitime gelince daha sert bir tutum sergilediğini düşünmek yanlış olmayacaktır.

1895'te Rahibe Augustine ve Dr. Sarelle tarafından idare edilen hastanenin Beyoğlu Timoni Sokak'ta bir dispenseri bulunmaktaydı. Çiçek aşıları Dr. Violi tarafından yapılmaktaydı. Misafir hekim olarak hastaneye gelen doktorların isimleri Kiladitis, Manuk Agassian, Joannidès, Ahmet Recep, Ayvazian, Anastasion Dimitriades idi (Yıldırım 2010a s. 202).

Hem binanın yetersizliğinden hem de Rusya Sefareti'nin yanındaki hastaneden rahatsız olmasından dolayı yeni bir bina arayışı başlamıştı. Önce Kabataş'ta bir yalı bulunmuştu fakat oradan da şikâyet gelince yeni bir hastanenin inşasına karar verilmişti. Tophane-Defterdar Yokuşu'nda yanan binanın bitişiğindeki evler ve arsalar istimlak edilmiş, Mimar Ernst Sauvageot'nun çizimleriyle bir bina tasarlanmıştı. Bu çizimlere göre her biri 24 yataklı üç, cerrahi için iki ve memurlar dairesi olmak kaydıyla dört

büyük pavyon, sekiz yataklı bir salon, hamam, eczane, depo, kiler, mutfak, çamaşırhane ve ücretle kabul edilmek üzere kadın ve erkekler için on odalı, iki katlı bir bina inşa edilecekti. Yeni binanın yapımından Mimar Sauvageot sorumlu kılınmış ve masrafları 1 milyon 160 bin kuruş olarak belirlenmişti. Ama hastanenin yapım masrafı, kış mevsiminde olunması ve bütçe darlığı gerekçe gösterilerek bir sonraki senenin bütçesine devredilmişti. İnşaata 1895 yılında başlanacaktı fakat bu sefer de Tophane ahalisi şikâyetçi olmaya başlamış ve binanın inşasından vazgeçilmişti (Yıldırım 2010a s. 202-203).

1900 senesinde tüccardan Olivio'nun Ağahamamı'ndaki evi kiralanmıştı. Sahibi binanın diğer katlarına hasta sokulmasına izin vermediği için 17 yataklı hasta bakılabiliyordu. Tophane'deki arsa günümüzde İtalyan Hastanesi'nin bulunduğu yerd, burası satılmış, satıştan elde edilen paraya ek olarak Lazarist başrahipten faizle 2.200 lira ile Olivio hanesi istimlak edilmişti. Bahçesine 35 yatak kapasiteli iki katlı bir pavyon ve bir ameliyathane yapılmış ve hastalar buraya nakledilmişti. Bu esnada hastanenin sorumluları Dr. İsidor Greiwer ve Rahibe Augustine'di. Açılışından 1906 senesine kadar geçen sürede 35.785 kişi tedavi görmüştü. Bu kişilerin 20.808'i Müslüman, 5.034'ü Rum, 3.390'ı Ermeni, 1.013'ü Musevi, 588'i Polonyalı, 519'u Latin, 369'u Arnavut ve kalanı yabancıydı (Yıldırım 2010a s. 203).

1904'te yeni bir hastane ve ameliyathane inşa edilmişti. Belediye rahibelere her ay 4.800 kuruş ödüyordu (Yıldırım 2014 s. 23). 1906 yılında, hastanede bir yıl içerisinde tedavi gören hastalara ilişkin istatistik verilmişti. Bu istatistikler Tablo 4-4, Tablo 4-5 ve Tablo 4-6'da verilmiştir (BOA, Y. PRK. SH. 13 / 52)

Tablo 4-4: 1906 Senesi Beyoğlu Belediye Hastanesi'nde Osmanlı Tebaasını Gösteren Hasta Cetveli

Tabiiyet	Hasta sayısı
Osmanlı tebaası	
Müslüman	20.808
Rum	5.034
Ermeni	3.390

Musevi	1.013
Lehli (Polonez)	588
Latin	519
Arnavut	369
Boşnak	16
Süryani	181
Arap	126
Ulah	13
Çerkes	67
Toplam	32.124
Yabancılar	
Gürcü	2
Çin	3
Amerikan	2
Brezilyalı	3
Danimarkalı	2
Hollandalı	3
Hintli	6
?	4
Romanyalı	8
Toplam	321.57

Tablo 4-5: 1906 Senesi Beyoğlu Belediye Hastanesi'nde Yabancı Hastaları Gösteren Hasta Cetveli

Tabiiyet	Hasta sayısı
N. Toplam	32.157
Slav	8
İsviçreli	1
Belçikalı	11
Portekizli	12
?	16
İspanyol	29
Rus	60
Alman	70
Fransız	98
Hırvat	221
İngiliz-Maltalı	254
Bulgar	263
İtalyan	268
Avusturyalı	294
Karadağlı	490
İranlı	685
Yunan	823
Tabiiyeti meçhul	15
Toplam	35.785

Tablo 4-6: 1906 Senesi Beyoğlu Belediye Hastanesi'nde Ölen Hastaları Gösteren Hasta Cetveli

Milliyeti	Hastaneye gelen	Ölen
Müslüman	349	29
Rum	286	7
Ermeni	48	1
Musevi	25	1
Arnavut	19	1
Latin	18	1
İtalyan	9	1
İranlı	8	1
Yunan	5	
Avusturyalı	4	
Bulgar	3	
Polonez	3	
Rus	3	
Alman	2	
İspanyol	2	
Fransız	2	
Gürcü	2	
İngiliz-Maltalı	1	
Arap	1	
Norveç	1	
Süryani	1	
Toplam	1.292	42

(BOA, Y. PRK. SH. 13 / 52)

1907’de 6 rahibe, 1.375 hastaya bakmıştı (Giraud 2002 s. 76). Beyoğlu Olivio Sokak’ta “Ottoman de Péra” ismindeki dispanser de din / millet ayrımı yapmaksızın hasta kabul ediyordu. 2. Meşrutiyet’in ardından hastane *Müessesat-ı Hayriye-i Sıhhiye İdaresi*’ne bağlanmış, 1909’da ismi *Beyoğlu Zükûr Hastanesi* olarak değiştirilmiş ve bir süre sonra rahibeler hastaneden ayrılmışlardı (Yıldırım 2010a s. 203, 215). Hastane 1909’da Müessesat-ı Hayriye-i Sıhhiye İdaresi’ne devredilmişti (Yıldırım 2014 s. 23). Rahibeler 1922’ye kadar burada hizmet vermişlerdi (Gilbrin 1977 s. 144). Bu kurum bugünkü *Prof. Dr. Nihat Reşat Belger Beyoğlu Göz Eğitim ve Araştırma Hastanesi*’nin temeliydi.

4.5.10. Çukurbostan Saint Joseph Yetimhanesi

Saint Joseph Yetimhanesi isminde bir kurum 1841’de Galata’da Başrahibe Lesueur tarafından kurulmuştu. Mekân ve gelir yokluğundan dolayı ilk yıllarda asgari ölçüde hizmet verirken, 1853’te kentin tüccarlarından gelen yardımla Rahibe Lesueur 100.000 Frank toplamış ve bir arazi satın alarak 160 yetimi barındırabilecek bir yetimhane kurmuştu. Bu çocukların bakımı için gerekli finansman çekiliş ve bağışlarla sağlanıyordu.⁹⁵

1860’lı yıllarda Saint Benoit kurumunun okulları 200 kişilik kız yetimhanesi ve 236 öğrencilik gündüzlü derslikler olarak değerlendirilmekteydi (Piolet, 1902-1903, s. 159). 1865’te Galata’da çıkan yangında Saint Benoit’nın etkilenmesi üzerine, Galata yetimhanesi yerine yeni bir yetimhanenin kurulması gündeme gelmişti. 1865 kolera salgınından sonra padişahın rahibelere hizmetlerinden ötürü verdiği hediyeleri kabul etmeyen rahibeler, bizzat koleradan dolayı sayıları artan yetimlerini yerleştirecek bir bina istemişlerdi. 35 yetim, yer yokluğundan yoksul ailelerin yanına verilmişti (Lobry 1908 s. 25). Çukurbostan’da, bugünkü Boğazkesen Yokuşu’nun Tophane’ye bakan bölümünde padişah tarafından verilen bir arazide yeni bir kurum oluşturulmuştu. Burasının yapımına 1866’te başlanmış, kuruma 1869’da yerleşilmişti (Roche 1989 s. 178).⁹⁶

⁹⁵ Rahibelere göre bu çocuklar çalışmayı bilmiyor, hatta ailelerinden gördükleri alışkanlıkların bir sonucu olarak çalışmayı sevmiyorlardı. Onlara çalışma şevkini aşılamak bir sabır işi olmuştu (*Annales* (47) 1882 s. 402-403).

⁹⁶ Roche, inşaatın başlama yılını 1865 olarak vermektedir.

Şubat 1865'te bina yanmış, yetimler ailelerine dağıtılmış ve çoğunu kimsesi olmayanların oluşturduğu çocuklar geçici olarak La Paix Hastanesi'ne yerleştirilmişti. Bu arada eski binanın bahçesinde yeni barakalar inşa edilmişti. Yangını izleyen 4 yıl hem yetimler hem de rahibeler için zordu çünkü her şeylerini kaybetmişlerdi. Aynı yıl, 1865'te patlak veren kolera salgını da İstanbul'da genel bir feccat havası estirmişti. Türkler her yerde hastane kurmak istiyordu. Kırım Savaşı tecrübesine binaen ilk defa doğrudan rahibelerin yardımını istemişlerdi. Yangının ardından 35 çocuk da rahibeler tarafından kiralari ödenerek barındırdıkları yoksul ailelerin yanlarına dağıtılmıştı (*Annales* (47) 1882 s. 403).

Server Paşa⁹⁷ satın alınmak üzere bir ev seçmelerini istediğinde Rahibe Renault bu durumdan Fransa sefiri Marquis de Moustier'yi haberdar etmişti. Rahibe Renault Galata ve Taksim arasında, yoğun şekilde iskân edilmiş bir bölge istiyordu. Tophane böyle bir mekândı fakat burada da bahçesi olmayan küçük binalar vardı. M. Moustier de ileride barındırılan yetim sayısının artabilmesi için büyük bir yer bulunması gerektiğini söylüyordu. Sonunda bir mühendisi konuyla ilgili çalışması için görevlendirmişti ve birkaç gün sonra Fransız 1. Dragomanı M. Outrey hâlihazırda yerleşmiş oldukları araziye önermişti. Burası Fransız ve Avusturya konsolosluklarının arasında, 500 metrelik bahçeye sahip bir araziydi. Binanın inşası için Fransız hükümeti 40.000 Frank vermiş, Mısır Prensi de M. Moustier'nin ricası üzerine 12.000 Frank bağışlamıştı. Bu gelirlerle yola çıkılması planlanıyordu (*Annales* (47) 1882 s. 404).

Rahibe Renault 100 kişilik bir yetimhane planlıyordu. M. Moustier bizzat eline kâğıt kalemi alarak mevcut binanın planının taslağını çizmişti. Rahibe Renault böyle bir binanın inşası için büyükelçilikten bütçe çıkarılması gerektiğini büyükelçiye söylemişti. Aldığı cevap, eldeki para ile yola çıkılması, büyükelçinin de Fransa'ya gittiğinde bütçeye katkı imkânı araması yönündeydi. Büyükelçi, elçiliğin mimarını bu işle görevlendirecek ve gelişmeleri bizzat takip edecekti (*Annales* (47) 1882 s. 405).

4 Ekim 1866'da yetimhanenin inşasına başlanmıştı ve 1869 Ekim'inin ilk Çarşamba günü çocuklar buraya adımlarını atmışlardı. Ne var ki M. Moustier'nin işlerinin yoğunluğu ve giderek kötüleşen sağlık durumu nedeniyle verilen sözler yerine getirilememişti. Binanın inşasına bir kere başlanmış olduğundan bu safhadan sonra

⁹⁷ Metinde hatalı olarak Sava Paşa yazmaktadır.

inşa planlarını değiştirmek mümkün değildi, dolayısıyla ilk tasarıma sadık kalınarak inşaat devam etmişti (*Annales* (47) 1882 s. 405).

Yetimhane inşa halindeyken burada bir de gündüzlü okulunun kurulmasının faydalı olacağı görüşü oluşmuştu. Yetimhanenin bitişiğinde bir eski Türk evinde 40 kadar 4-10 yaş arası yetim kız barındırılıyordu. Mevcut durumda yetimhane dört duvardan ibaretti, ne kapı ne pencere vardı (*Annales* (33) 1868 s. 114-120).

Yeni sefir M. Bourrée'nin talepleri üzerine Osmanlı Bankası direktörleri M. Ploueuç, M. Gilbertson ve M. Deveaux defalarca vadesiz ve faizsiz olarak yüksek miktarlarda borç vermişti. Osmanlı İtibar-ı Umumi Müessesesi (*Crédit Général Ottoman*) faizsiz olarak 40.000 Frank vermişti ve bu para yedi yıl boyunca rahibelerde kalmıştı. Marsilya'da iyi bilinen bir hayırsever olan M. Bergasse bir seferinde faizsiz ve vadesiz olarak 25.000 Frank vermişti. Saint Joseph günü olan 17 Nisan'da M. Bourrée bir iane sandığı açmış ve 30.000 Frank toplamıştı. Avusturya Kraliçesi İstanbul ziyareti esnasında 2.000 Frank, Avusturya İmparatoru 2.500 Frank, Romanya Prensi Charles 9.000 Frank ve M. Outrey'in talebiyle padişah 13.000 Frank vermişti (*Annales* (47) 1882 s. 405).

Pek çok hayır ve ticaret cemiyeti de bağışta bulunmuş ve nihayetinde 153.000 Frank toplanmıştı. Yetimhanenin inşası için 253.600 Frank harcanmıştı. Dolayısıyla binaya adım atıldığında 100.600 Frank borç bulunmaktaydı. Artık 196 çocuğun barındırıldığı 1881 yılı itibarıyla kalan borç 4.000 Frank'tı (*Annales* (47) 1882 s. 406).

Yetimhanede barından çocukların milletleri şu şekilde dağılmaktaydı: 27 Fransız, 39 İtalyan, 53 Rum, 3 Maltalı, 6 Yunan, 21 Ermeni, 15 Alman, 4 Yahudi, 18 Polonyalı, 2 Macar, 8 Rus. Sadece İstanbul değil, Rusçuk, Varna, Köstence'den dahi başvuru alıyorlardı. Kurumu kentin ileri gelenleri de ziyaret ediyordu. En son olarak İngiltere sefiresi Lady Dufferin ve İsveç sefiresi Mme Heindenstam ziyaret etmek için geleceklerini bildirmişlerdi. 1871'de Fransız sefiri Comte Vogüé Fransız hükümetinden 100.000 Franklık bir bütçeyi sokak üzerinde 8 dükkânın inşası için almıştı. Bu dükkânların kira gelirleri yetimhaneye verilecekti. Ne var ki ticari kriz istenen gelirlerin elde edilmesine mani olmuştu (*Annales* (47) 1882 s. 406-407).

Şekil 4-36: Saint Joseph Yetimhanesi

<http://ataturkkitapligi.ibt.gov.tr/yordambt/yordam.php?aTumu=saint%20joseph&bolumsanal=006>. Erişim 26.02.2019

Rahibe Renault Comte Vogüé'den binanın duvarlarının yükseltilmesini talep etmişti. Böylelikle gündüzlü sınıfları dükkânların üzerinde kalacaktı. Sınıflar iyi havalanmakta idilerse de küçüktüler. Gündüzlü sınıflarına devam eden 184 çocuğun etnik dağılımları Tablo 4-7'de gösterildiği gibiydi (*Annales* (47) 1882 s. 408).

Tablo 4-7: 1882 Senesi Çukurbostan Saint Joseph Yetimhanesi Öğrencileri Cetveli

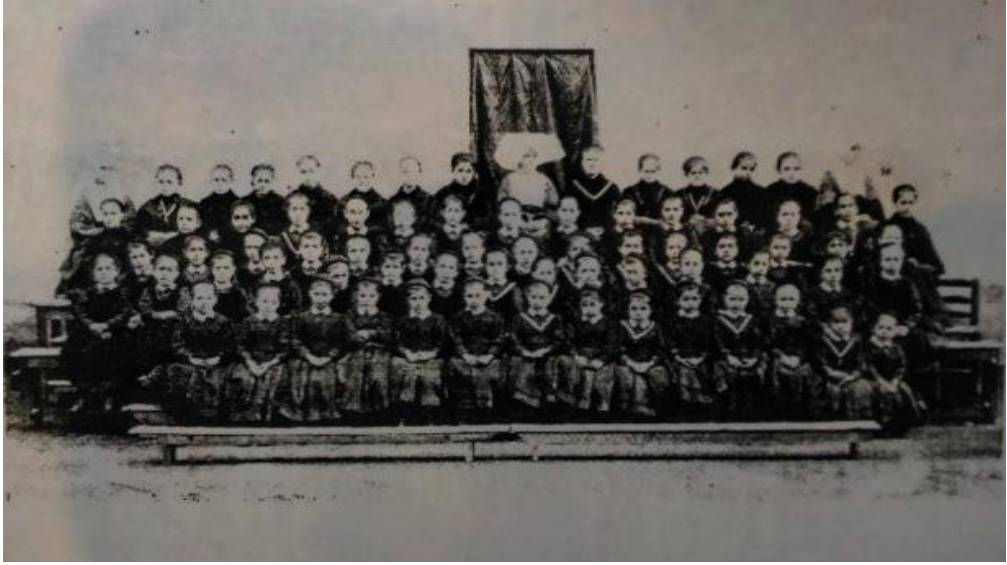
Etnisite	Sayı
Rum	87
Yunan	24
Ermeni	4
İtalyan	16

Alman	8
Fransız	21
Rus	9
Gürcü	8
Maltalı	7

(*Annales* (47) 1882 s. 408).

Yetimhanenin bulunduğu yer gürültüden uzak, ama Pera'ya yakındı. Böylelikle çocuklar güvenli bir şekilde derslere devam edebiliyor, kadınlar ve dükkânlar yetimhaneye kolaylıkla erişebiliyor, *Dames de la Charité* aylık toplantılarını düzenli olarak burada yapabiliyordu. Kurumun hayırsever kadınlar için önemi, üç mahalleye bağlı yoksullara buradan hizmet verebilmelerine imkân sağlamasıydı (*Annales* (47) 1882 s. 408).

1894'te 26 rahibe, 370 yetimhane çocuğuna ve 145 gündüzlü öğrenciye bakıyordu. Atölyeler, dispanserler ve ev ziyaretleri, hizmetleri arasındaydı. Burası, rahibelerin İstanbul'da açtığı tek kız yetimhanesinin bulunduğu yeri. Gelirlerinin kaynakları Fransız konsoloslugu ile atölyelerdi. Kız yetimler 18 yaşına kadar burada kalıyordu, sonrasında ya bir yere yerleştiriliyor ya da ailelerine gönderiliyor ve rahibeler tarafından ziyaret edilmeye devam ediliyorlardı (*Annales* (59) 1894 s. 166).

Şekil 4-37: Saint Joseph Yetimhanesi

(Dilan 2003).

Yüzyıl başında 180 yetim ile 25 rahibe ilgilenmekteydi. 35 genç kız gündüzlü bir dikiş atölyesinden faydalanıyordu. Pera, Pangaltı ve Feriköy'e yardım sağlamayı amaçlayan Pera Hayırsever Hanımlar Cemiyeti'nin merkezi burasıydı. 1907'de 128 üyesi ile cemiyet 150 aileye yardım sağlıyordu, 14 yetim çocuğun bakımın üstlenmişti ve okulun en yoksulları arasından seçilmiş olan 40 kız çocuğuna öğle yemeği veriyordu (Giraud 2002 s. 78).

1911'de Çukurbostan Yetimhanesi'nde ilköğretim seviyesinde Fransızca eğitim veriliyor ve sayısı 180 olan çocuklar atölyelerde çalıştırılıyordu. Atölye eski öğrencilere açıktı ve bu tarihte 39 eski öğrenci buraya geliyordu. *Oeuvre de la bonne garde*'da yersiz kalmış eski öğrenciler barındırılıyordu (Pernot 1913 s. 20).

Boğazkesen Caddesi'nin Tophane'ye inen kısmında yer alan yetimhane binası günümüzde Zanaat Atölye tarafından işletilen bir restoran olarak değerlendirilmektedir.

Şekil 4-38: Fransız Yetimhanesi

<http://www.eskiistanbul.net/258/tophaneden-halic-yonu-ondaki-bina-fransiz-yetimhanesi-1915#lg=0&slide=0>. Erişim 13.03.2019

4.5.11. Artigiana Hanesi

Rahibelerin devraldıkları Artigiana Hanesi'nin bulunduğu Pangaltı da ziyadesiyle kozmopolit bir yerdi.⁹⁸ Bu kurum 1 Ocak 1838'de Giacomo Anderlich tarafından kurulmuştu. Bugünkü Cumhuriyet Caddesi (eski Pangaltı Caddesi), 231 numarada, Harbiye'nin karşısında bulunmaktaydı. Burası Saint Anne cemaati tarafından kurulmuştu ve Katolik devletlerin konsoloslukları tarafından destekleniyordu. 1841'den

⁹⁸ Roger Deal, Mustafa'nın saldırısı olarak andığı bir davanın (Pangaltı'da bir adam, elinde bıçakla insanlara saldırmış, bir kişiyi öldürmüş, bir düzinesini de yaralamıştı. Safranbolulu Mustafa adında bir çavuş ve marangoz tutuklanıp suçlu bulunmuştu. Olay sırasında sarhoş olduğunu ve bir şey hatırlamadığını söylemişti) nasıl cereyan ettiğini anlatırken, 31 Ocak 1895'te gerçekleşen bu saldırının o saatte sokaktan kimin geçtiğinin fotoğrafını da çektiğini söylüyordu: Bir Müslüman Osmanlı devlet görevlisi, hali vakti yerinde olan kentli Ermeniler, Doğu Anadolu'dan gelmiş bir Ermeni dilenci, bir Rum terzi ve erkek kardeşi ile beraber birkaç Rum daha, bir Arnavut marul satıcısı ve aralarında bir Amerikalı ile bir Yunanlının da bulunduğu bir grup yabancı. Bu sahne, nüfus yapısının ne kadar çeşitli olduğu hakkında bir fikir vermektedir (Deal 2017 s. 47, 70-71).

beri Avrupa kökenli yoksul işçiler ve ölen işçilerin ailelerine hizmet ediyordu. Rahibeler burada her iki cinsiyetten yaşlılara bakıyorlardı. 1852’de 42 evde barındırılan 175 yoksul bulunmaktaydı. Bu kişiler arasında 19 dul, 58 erkek çocuk, 52 kız çocuk vardı (Marmara 2006 s.161).

Piolet’ye göre 1871’den beri, yıllıklara göre ise 1873’ten beri *Filles de la Charité* burada hizmet vermekteydi, burada bir dispanser ve 150 çocuk için barınak vardı (Piolet 1902-1903 s. 76; *Annales* (43) 1878 s. 116). 1872 yılından itibaren burası en az 60 yaşında olan yaşlıları almaya başlamıştı (Marmara 2006 s. 161). 1874 yılında burada Başrahibe Martha’nın tedarik ettiği 1.000 Franklık bağışla büyük bir eczane açılmıştı. 1877-78 Savaşı sırası sırasında kurumda Bulgar muhacirler için bir aşevi açılmıştı. Bahçenin Dolapdere’ye bakan kısmına 20 yataklı bir hastane yapılmıştı. Bu kurum ihtiyacı karşılamayınca Mimar Semiati tarafından 1893’te kadın ve erkekler için büyük koğuşları olan bir hastane inşa edilmişti (Ülman 2001 s. 212). Savaş esnasında buraya her iki cinsiyetten 60 ila 80 yaşlı kabul ediliyordu. Bitişğinde bir dispanserin de bulunduğu bu kurumda 6 rahibe çalışıyordu (*Annales* (43) 1878 s. 116).

1894’te 7 rahibe, 10 hastabakıcı ve hizmetçiyle idare ediliyordu. İki cinsten 130 yaşlı, 80 gündüzlü öğrenci vardı (*Annales* (59) 1894 s. 331-333). 1906 / 1907’de 32 erkek ve 38 kadına 8 rahibe hizmet ediyordu. Yatak sayısı 75’ti ve yurttaki 55 çocuğa bakılıyordu (Giraud 2002 s. 75).

1910 yılında İstanbul’daki Fransız kurumları için konsolosluğun talep ettiği 88.100 Frank’ın 27.400’ü *Filles de la Charité*’ye tahsis edilmişti. Bu meblağın 18.000 Frank’ı Fransız Hastanesi için ayrılmıştı. Konsolosluğun doğrudan destek vermediği tek kurum Artigiana’ydı çünkü Fransa’nın çıkarlarıyla daha az bağlantılı olduğu düşünülüyordu. Bu kurum, uluslararası nitelikteydi ve her yıl, dönüşümlü olarak dört büyük Katolik devletten biri tarafından destekleniyordu (Dasque 2016 s. 240).

Kurum bugün “Artigiana Düşkünler Evi İhtiyarlara Mahsus Cemiyeti Hayriye Derneği” adıyla yaşamaktadır.

Şekil 4-39: Artigiana Düşkünler Evi

https://www.artigiana.org/wp-content/uploads/2016/06/rsz_1img_2-1024x768.jpg, Erişim 21.02.2019.

4.5.12. Saint-Georges Hanesi

23 Ocak 1873'te İstanbul'a gelen *Filles de la Charité*'ye bağlı Grazlı rahibe, Sieber ve Einfalt, Galata'daki koleralı hastalara bakmaktaydı. Amaçları, Macar ve Avusturyalı yetim çocuklara yardım edebilmektir ve bunun için Saint Benoit'nın mekânlarından istifade ediyorlardı. 1873'te Avusturya Macaristan mensuplarından varlıklı kişilerin desteğiyle bir yer kiralamışlar, 1877-78 Savaşı sırasında yaralılara bakmak üzere iki rahibe daha İstanbul'a gelmişti. 25 Kasım 1882 tarihinde Avusturya-Macaristan Hastanesi'nin 1881'de terk ettiği Saint Georges Kilisesi, manastırı ve binalarını satın alınmış, hastanenin yerine Sankt Georg Avusturya Lisesi yapılmıştı. 2 Temmuz 1895'ten itibaren bu binada hastalar kabul edilmeye başlanmıştır (Yıldırım 2010a s. 223).

Kuruluşundan beri *Filles de la Charité* burada her iki cinsiyetten 150 yetimi barındırıyordu (Piolet 1902-1903 s. 76). Saint Georges Yetimhanesi'nde 14 rahibe ve 9 sürveyan vardı ve kız ve erkekler için yetimhane, gündüzlü okulları, İstanbul'da yaşayan Almanlar'a ev ziyaretleri gibi hizmetler sunuyordu. Bu kurumun etkinliğinden ötürü Alman Protestanlar, kurumu ciddi bir tehdit olarak görüyordu. Bu nedenle Saint Georges'un binasının yakınlarına yerleşmeye başlamışlardı (*Annales* (59) 1894 s. 164).

1894'te satın alınan biri taş diğeri ahşap iki bina ve iki bahçe, Saint Georges öğrencilerini barındırmaktaydı. Okul ve yetimhane, daha önce olmadığı kadar fazla sayıda çocuğu barındırır olmuştu. Ahşap bina daha büyüktü ve buraya bir göz kliniği açılmıştı. Bilinen bir göz mütehassısı ücretsiz olarak yoksul hastalara bakıyordu. Bazı odalar, ufak meblağları ödeyebilecek olan hastaların tedavisine ayrılmıştı. İlaçları, aynı binadaki, diplomalı bir eczacı olan bir rahibeden tedarik ediyorlardı. Bu eczanenin aynı zamanda dispanser olarak hizmet görmesi planlanıyordu. Kurumda bir de aşevi açılmıştı (*Annales* (61) 1896 s. 39-40).

Taş binada ise ufak bir çocuk hastanesi kurulması planlanıyordu. Öncelikle kurumda eğitim alan çocuklara fakat ikinci planda da mahallenin çocuklarına hizmet edilmesi bekleniyordu. Birkaç hafta içinde açılacak olan hastanede kentin bilinen hekimlerinden birinin görev alması tasarlanıyordu. Bu kurumda toplam 12 rahip ve 17 rahibe çalışıyordu (*Annales* (61) 1896 s. 39-40).

1895 yılının sonunda öğrenci sayısı 300'ün üzerine çıkmıştı ve yer olsaydı daha da fazlası alınabilirdi. Eylül ayında tek sınıflık bir kolej açılmıştı. Göz kliniğinde birçok ciddi ameliyat yapılabiliyordu. Çocuk hastanesi açılmış büyük harcamalar ancak sırayla yapılabildiğinden henüz rayına oturmamıştı. Buna rağmen artık okulda hastalanan çocukları civar hastanelere götürmek yerine burada tedavi edebilmeleri büyük avantaj sağlıyordu. Üstelik zaman zaman okul dışından hasta da kabul edebiliyorlardı. Doktor her gün hasta bakıyordu. Ocak ayında hastaneyi 50 yatağa kavuşturmayı hedefliyorlardı. Eczane, dispanser ve aşevi hizmetleri de düzene oturmuştu. Özellikle Avusturya konsolosunun eşinin yardımlarıyla bu hizmetler yürütülebiliyordu. Ayrıca yoksullar için kıyafet, çarşaf ve benzeri ihtiyaç malzemelerini tedarik edilebilecek bir depo da oluşturulmuştu (*Annales* (61) 1896 s. 193-194).

Şekil 4-40: Saint Georges
(Dağdelen 2007 Plan 27 pafta 607).

Hastanenin başhekimisi İtalyan Dr. Giovanni Battista Violi 20 yataklı bir çocuk kliniğini, Dr. Edwin Millingen de 30 yataklı bir göz hastalıkları kliniğini yönetmekteydi. Bu ana bölümlere ek olarak bir poliklinik ve bir aşevi bulunmaktaydı. Hastane önceden St Georges Hastanesi, St Georges Dispanser ve Kliniği, Sankt Georgs Spital, Hôpital St George isimlerini kullanırken 1897 senesinden sonra St Georges Uluslararası Çocuk Hastanesi ismiyle anılmaya başlanmıştır. Dr. Violi Şişli’de yeni bir hastane binası yaptırarak 17 Eylül 1905’te hastanedeki çocukları buraya taşımış, böylelikle hastanenin Avusturyalılar ile ilişkisi sona ermişti (Yıldırım, 2010a, s. 223). Kurum günümüzde Özel Sen Jorj Avusturya Hastanesi olarak faaliyetlerine devam etmektedir.

4.5.13. G  r  mia Hastanesi

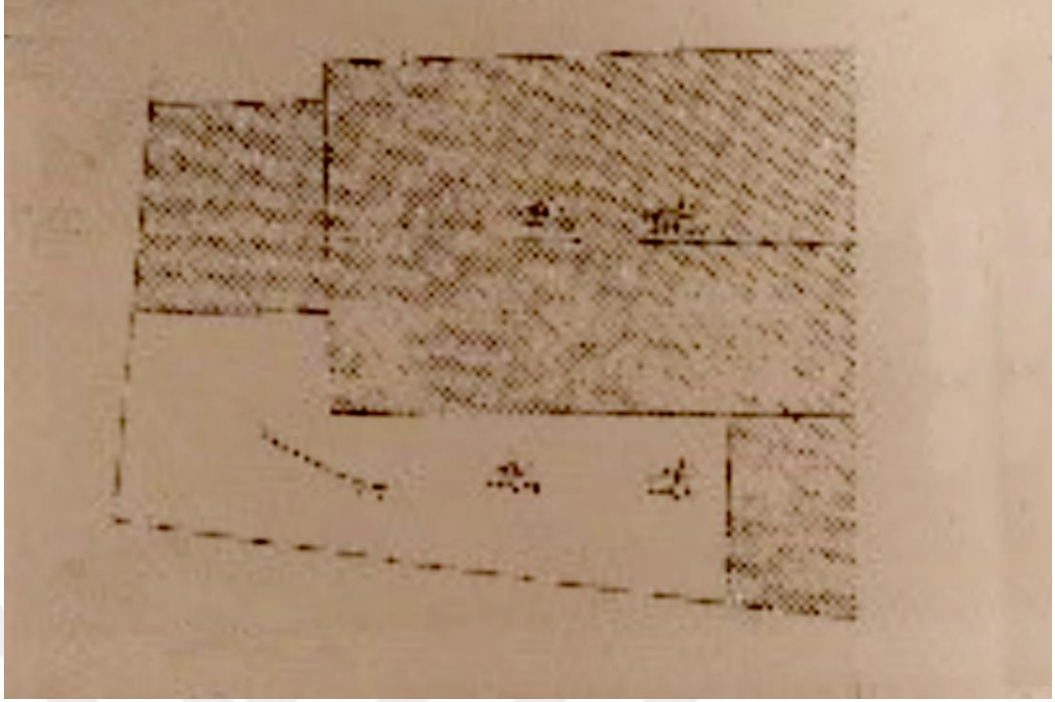
G  r  mia Hastanesi Pera sakinlerinden eczacı M. J  r  mie’nin ölümünden evvel Şubat 1874’te Aynalı    me’de İncekaş Sokağı’nda, bugünkü Tepebaşı’nda yıllık 2-3 bin Franklık kira geliriyle beraber Saint Benoit başrahibine, kira gelirleri yeterli miktara ulaşınca burada yoksul Latin Katolikler için bir hastane yapılması şartıyla vermesiyle ortaya çıkmıştı (*Annales* (43) 1878 s. 117). Kurum 1881’de Alman-İsviçre Hastanesi’nin binasında açılmıştı. 40 yataklı hastane yatılı hastaların dışında yılda 2,000’i göz hastalıkları için olmak üzere 20.000 konsültasyon yapılıyordu (Piolet 1902-1903 s. 76; Gilbrin 1977 s. 144). Bu hastane *H  pital et Dispensaire G  r  mia Lazariste* adıyla rahibeler tarafından işletilmeye başlanmıştır (Yıldırım 2010a s. 220).

1883’te Rusya Sefareti’nin d  zenlediğı bir eğlencenin 11.000 Frank geliri buraya tahsis edilmiştir. 13 Aralık 1885’te de Hollanda Sefareti tarafından bir balo düzenlenmiş, Osmanlı şehzadeleri de davet edilmiş ve elde edilen 10.000 Frank hastaneye verilmiştir. İngiliz Sefiresi Lady Dufferin’in başkanı olduğı İngiliz Protestan Cemiyeti’nin hastane ile işbirliğı yapmasını sağlamıştı. 40 yataklı hastanede tamamı Rum olan 6 hekim ve yardımcıları çalışmaktaydı. Altı rahibeye ek olarak rahipler de çalışmaktaydı. Burada göz muayenesi de yapılmaktaydı. Rahibe Frederick Smythe anısına dostları tarafından 500 Lira bağışlanmış ve bu parayla 1891’de bahçeye ek bir bina yapılmış, 1899’da da bir ameliyathane eklenmiştir. G  z, KBB ve sinir hastalıkları için özel servisleri bulunan polikliniğı ayda 700-800 hasta başvurmaktaydı (Yıldırım 2010a s. 220).

Şekil 4-41: İncekaş Sokağı

(Dağdelen 2005 Plan 50).

Şekil 4-42: G r mia Hastanesi Planı

(Darnault 2004 s. 228).

1893'te Tuna kıyısındaki Romanya rıhtımlarından İstanbul'a ulaşan kolera salgını 20 Ağustos'ta bir Rum denizcinin G r mia Hastanesi'nde hayatını kaybetmesine sebep olmuştu. 3-4 Eylül'de bir başka denizci Fransız Hastanesi'nde ölmüş, Galata Mumhane'de iki Rum liman i  isi bildirilip de Rum Hastanesi'nde tedavi altına alınmış ve bundan sorna vaka sayısı giderek artmış; nihayetinde 19 Eylül 1893 günü resmen kolera salgını oldu   ilan edilmişti (Yıldırım 2010b s. 142; Ayar 2007).

1894'te burada 6 rahibe 3 hastabakıcı kadın vardı. Yıl içinde 600 hastaya bakılmıştı. Kurumun dispensesinde hekimler her gün ücretsiz hasta bakıyordu. Yapılan pansuman sayısı 18.000'di ve 2.000 kişinin göz hastalığı tedavi edilmişti. Burası İstanbul'daki en köşk hastaneydi ve kentin uzak bir bölgesinde sayılmaktaydı. Etrafı yoksullarla çevriliydi. Yine de c  zi miktarını  deyemeyenleri Türk ve Rum hastanelerine göndermek zorunda kalıyorlardı. Örneğin Balıklı Rum Hastanesi'nde para alınmıyordu (*Annales* (59) 1894 s. 330-331).

1894'te Fransız Sefareti bir muhtıra göndermişti. Buna göre Beyoğlu'nda Servi mahallesinde  nceka   Sokağı'nda 31, 33, 35 ve 37 numaralarda bulunan Fransız "H pital Dispensaire de G r miah des Lazaristes" isimindeki hastanenin kaydının tahsisi isteniyordu (BOA,  D. 2824 / 12). Aynı yıl, Hüseyinağa Mahallesi Bursa Sokağı'nda

bulunup Galatasaray Hümayunu Ağası Davud Ağa vakfından olan arsalarının üzerinde kurulmuş olan okulun da muvazaaten François Lobry⁹⁹ adına kayıtlı olmasına rağmen müştemilatıyla beraber iki bab menzilin okul adına harçsız olarak kaydedilmesine karar verilmişti (BOA, ŞD. 2649 / 29).¹⁰⁰

1901 yılında hastaneyi Rahibe Augustine idare etmekteydi ve hastanede başhekim Stekoulis, cerrah Psalida, KBB uzmanı Narlı, Bistis, asabiye uzmanı Hadjichristiou çalışmaktaydı. Poliklinik ve bakteriyoloji servisinde Dr. Hadjichristiou, Dr. Grammandas, Dr. Facoudis ve Dr. Grosmann çalışmaktaydı (Yıldırım 2010a s. 220). 1906 / 1907’de 40 yatağa 6 rahibe bakmaktaydı. Her türlü hasta bedelli ya da bedelsiz bir şekilde kabul edilebiliyordu. Bu tarihte 368 erkek ve 194 kadın olmak üzere 562 hasta kabul edilmişti. Hastane Dr. Stekoulis tarafından idare ediliyordu. Burada poliklinik hizmeti veriliyor, basit cerrahi işlem ve pansumanlar yapılıyor, ilaçlar çoğunlukla ücretsiz olarak veriliyordu. 1907 yılı boyunca bu poliklinikte 3.734 konsültasyon yapılmıştı (Giraud 2002 s. 74).

4 Mart 1912’de Gérémia Hastanesi’nin ve bir evin kaydı Lazarist rahibeleri adına düzeltilmesi istenmişti ve Beyoğlu’nda *Aynalıçeşme Hôpital et Dispansaire Gérémiah des Lazaristes* namındaki Fransız rahibelerine ait Beyoğlu’nda Servi Mahallesi’nde İncekaş Sokağı’nda 31 numaralı hastahane ile 33, 35 ve 37 numaralı bir evin Lazarist rahibeleri namına tashih kaydı Şura-yı Devlet kararıyla tensib olunmuştu. Arsa bedelinin binde onu oranında bedel uygun görülmüştü. Bu hastanede ücretli olarak hasta bakılmasından dolayı vergi muafiyetine tabi tutulamayacaklarına hükmedilmişti (BOA, BEO. 4084 / 306256; BOA, DH. İD. 163 / 1; BOA, BEO. 4109 / 308144). Fakat birikmiş alacağını tamamen alması kaydıyla vergiden muaf tutulmasına karar verilmişti (BOA, BEO. 4187 / 314020). Aynı zamanda bu dönemde Kasımpaşa’da Sururi Mahallesinde iki ev, bir arsa ve sekiz dükkânın bu hastane adına tashih-i kaydı için Fransız hükümeti talepte bulunuyordu (BOA, HR. HMŞ. İŞO. 88 / 2).

⁹⁹ François Xavier Lobry, Osmanlı belgelerinde “Memalik-i Osmaniyye’de bu kabilden vücade getirilmiş Fransız “filles de la charité” ve emsali müessesatı-ı hayriyenin müdir-i umumisi” olarak geçmektedir (BOA, HR. HMŞ. İŞO. 88 / 3).

¹⁰⁰ 1911’de okulun M. Lobry adına kayıtlı olan 33 ve 35 rakamlı iki bab menzilin rahibeler adına kaydının düzeltilmesine ruhsat verilmişti (BOA, BEO. 3840 / 287963). Her ne kadar manastır ve okul bir hayır kurumuna ait olarak gözüke de binaların üzerine kurulduğu arsa Davud Ağa vakfına ait olduğundan, bedelinin binde onu miktarında icare-i zemin deneni arazi vergisini gerektirdiği gündeme gelmiştir (BOA, ŞD. 2797 / 30).

Hastane 1982'den sonra *Jeremy Vatan Hastanesi Diyaliz Merkezi* olarak çalışmıştı (Yıldırım, 2010a, s. 221). Hastane binası günümüzde metruk durumdadır.

4.6. Hayır İşleri

Şekil 4-43: Çorba Dağıtımı

(Dilan, 2003).

Rahibeler sağlık hizmetlerinin yanında diğer hayırseverlik faaliyetlerini de açtıkları her kurumda olabildiğince yerine getirmeye çalışıyorlardı. Bu faaliyetler öncelikle çocukları, onun ardından da bölgedeki yoksulları hedef almaktaydı. İstanbul'un terk edilmiş, yetim, yoksul çocuklarını himaye ediyor, gerektiğinde yaşlarına göre kreş ya da yetimhane hizmeti sağlıyor, eğitiyor ve meslek edindirmeye çalışıyorlardı. Eğitim faaliyetleri medeni olmayı temsil eden Fransız dil ve kültürüne ait öğeler içeriyor, meslek edindirme ise kimsesiz çocukların yetimhaneden çıktıktan sonra hayatlarını idame ettirebilecekleri birer becerilerinin olmasını amaçlıyor ve bu nedenle ziraat ve zanaate odaklanıyordu.

4.6.1.1. Kimsesiz Çocukların Bakımı

19. Yüzyıl'ın özellikle ikinci yarısından itibaren İstanbul'un aldığı göç oranı ve kısmen onunla bağlantılı olarak sokağa terk edilen bebek sayısı artmıştı. Örneğin alt

sınıfa mensup genç Rum kadınları, orta ve üst sınıf kadınların evlerinde çalışmak umuduyla İstanbul'a geliyordu. Aynı dönemde tüm Avrupa'da olduğu gibi İstanbul'da evlilik dışı ilişkiler sıklıkla yaşılanıyordu. Bunun sonucu olarak dünyaya gelen bebeklerin Pera'nın kiliselerinin kapılarına bırakılmaları alışlageldik olmaya başlamıştı. Özellikle çocukların mensubu olmadıkları milletlere ait kurumlarda büyütölmeleri, ait oldukları cemaat tarafından tepkiyle karşılanıyordu. Hem cemaatler arası çatışmalar hem de bebeklerin misyonerlerce büyütölmesinin istenmemesi sonucunda Zaptiye Nezâreti'ne, sokakta bulunan bebeklerin ait oldukları cemaatlerin tespit edilmesi görevi verilmişti (Özkan 2012).

Rahibeler gelmeden önce kimsesiz çocuklarla ilgilenmek rahiplerin işiydi fakat bundan sonra kendilerine daha uygun bulduklarından bu görevi rahibeler üstlenmişti. Çin'de olduğu gibi burada da küçük çocukların alınıp satıldığına şahit olunuyordu. Örneğin 15 yaşlarında bir Yahudi anne rahibelere daha iki aylık hamileyken bebeğini satmak istemişti. Bebek doğmuş, 30 Frank karşılığında satın alınmış ve vaftiz edilmişti (*Annales* (14) 1849 s. 530-532).

Papalık vekili M. Descamps da Saint Benoit'da yer alan hizmet kurumlarını sayarken Galata ve Pera rahiplerinin okulları, rahibelerin okulları, kız ve erkek yetimlere ait kurumlar, kreş, ilmi hal okulu ve dispanserden bahsetmekteydi (*Annales* (16) 1851 s. 90-93). Dolayısıyla bu kurumlarda sağlık, eğitim ve hayırseverlik hizmetleri bir arada yürütölüyordu. Gündüzlü ve yatılı okulları, yetimhaneler ve kreşler ağırlıklı olarak bölgedeki gayri Müslim halka hizmet ediyor; dispanser, aşevi gibi diğer hizmetler ise tüm mahalleyi hedefliyordu.

Henüz erken bir dönemde, 1851 yılı itibariyle Galata ve Pera gündüzlü okulları 550'den fazla kız çocuğunu barındırıyordu. Yatılı okulda 90 civarında kız yetime ek olarak 80 çocuk daha vardı. Yetim erkek çocukların sayısı 30'du ve rahiplerin okulunu takip ediyorlardı. Kreşte ise 25 çocuk vardı (*Annales* (16) 1851 s. 90-93). 1856'da rahibeler Saint Benoit'da bir yetimhane açmıştı. Yetimhanede bulunan çocuklar arasında Katolikliği tercih eden çok sayıda Rum ve Ermeni bulunmaktaydı.¹⁰¹ Yetimhanenin yatılı kısmı 60 çocuğu barındırıyordu. 24'ü Rum, 18'i Yahudi ve 14'ü Protestan olmak üzere 290 çocuk da gündüzlü olarak dersleri takip ediyordu. 40 yoksul

¹⁰¹ Din değıştirme konusu açıldığında, Müslüman yetişkinler arasında da Katolikliği seçenlerin, hatta dört küçük Müslüman kız çocuğunun da varlığından bahsediliyordu (*Annales* (21) 1856 s. 212-222).

çocuğun giyim ve yiyeceği de buradan elde edilen gelirle sağlanıyordu (*Annales* (21) 1856 s. 212-222).

Daha önce bahsedildiği gibi Bebek'te de bir kreş açılmıştı ve burada bulunan çocuk sayısı 15'i süt çocuğu olmak üzere 40'tı (*Annales* (21) 1856 s. 212-222). Hasta bakımı hizmetindeki kadar yoğun olmasa da çocuk bakımı ve eğitim hizmetlerinde salgın hastalıklar büyük bir tehlike teşkil etmekteydi. 1854'te, Bebek'teki rahibelerin evine hastalık ulaşmış ve altı hafta içinde 11 çocuk kolera ya da tifüse yakalanmıştı. Ailelerin telaşından dolayı Bebek'teki çocukların eğitilip barındırıldığı kurumların kapatılması dahi konuşulmaya başlanmıştı. Kreşteki çocukların kendilerini arayacak aileleri bile yoktu ve beşiklerinde öldüklerinde tıpkı uyuyormuş gibi görünmeleri herkesi hüzne boğuyordu. Yine de bayram öncesi bundan altı ay önce çocukları bizzat ziyaret etmiş ve 200 Frank bağışta bulunmuş olan Damat Mehmet Ali Paşa tarafından 5.000 kuruş (10.000 Frank ederindeydi) gönderilmişti. M. Boré, İslam hayırseverliği ile Hristiyan hayırseverliğinin buluşma noktasında olduklarını düşünüyordu (*Annales* (21) 1856 s. 243-250). Damat Mehmet Ali Paşa'nın ziyareti sayesinde Bebek'teki kolejde ilk defa iki Müslüman çocuk eğitim görmeye başlamıştı (*Annales* (21) 1856 s. 251-258).

1858'de Galata yetimhanesi daha da büyümüş, 150 kız çocuğunu barındırır olmuştu. Bir yıl sonra barındırılan kız çocuğu sayısı 174' ulaşmıştı (Roche 1989 s. 172-173). Bu çocukların etnik dağılımına bakıldığında Yahudi, Rum, Müslüman, Ermeni, İtalyan, Maltalı, Rus, Alman, Polonyalı ve Fransızlar görülmüyordu. Kurumun gelir kaynaklarından biri piyangoydu. Her yıl, ihtiyaçların iyice artmasıyla, satılan bilet sayısı da artıyordu. 1858 yılında bu sayı 15.000'di ve kentin ileri gelen Müslüman aileleri de büyük katkılarda bulunmaktaydı. Kendi ifadelerine göre Müslümanlar arasında dolaşabilen rahibelere, paşalar dahi kapılarını açmışlardı (*Annales* (25) 1860 s. 42-52).

1859'da La Paix'nin mobilyası Fransız hükümeti tarafından verilmişti ve Galata'daki misyonların ikisi (erkekler için din eğitimi ve kimsesiz çocuklar hizmeti) buraya nakledilmişti. Bursa Sokağı Hanesi'nde 100 kadar çocuk eğitim görüyordu. Yenikapı'daki hane ise başka bir yere nakledilmiş ve yeni kız öğrenciler bulunmuştu (*Annales* (25) 1860 s. 53-57).

Belediye Hastanesi'nin de yetimhanesi bulunmaktaydı. Dört yetim (iki Ermeni ve iki Yahudi) iyileştikten sonra da yerleri olmadığı için rahibelerle beraber kalmaya devam ediyorlardı. Gelir yokluğundan, baka bir yere de yerleştirilemiyorlardı. Bir gün,

isimsiz bir mektupla beraber, bir yetimhane kurulmak kaydıyla, 575 Frank Rahibe Gain'e ulaşmıştı. O zamandan beri yılın belli zamanlarında rahibe bu yetimhanenin ihtiyaçları için bir miktar sadaka alıyordu. Nihayetinde 12 kimsesiz çocuk belli bir yaşa kadar bu gelirle bakılabilir hale gelmişti (*Annales* (47) 1882 s. 210).

1911'de Galata'daki yetimhanenede 41 yetim ve 160 kimsesiz çocuk vardı. Bu çocuklara Fransızca olarak dersler veriliyor, dikiş, nakış, tamir gibi işler öğretiliyordu ve çocuklar evden çıktıklarında bir yere yerleştiriliyorlardı. Tüm kızlar okuma yazma ve Fransızca biliyordu. Genellikle yetim kızlar çocuk bakıcısı olarak İstanbul'da iş bulabiliyordu. *Oeuvre de la bonne garde*'da iş ve barınaktan yoksun 80 genç kıza bakılıyordu (Pernot 1913 s. 19-20).

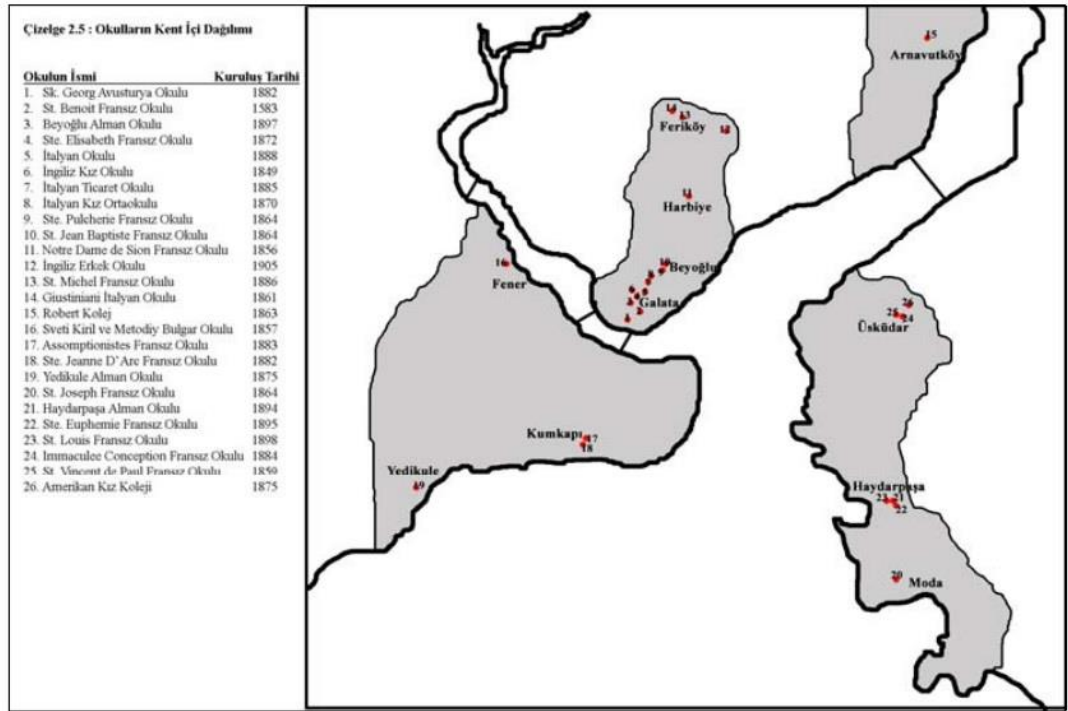
Bu çocukların bir kısmı atölyeler vasıtasıyla meslek edindirilmeye çalışılıyordu. Daha önce de bahsedildiği gibi yetim çocuklar Galata'daki atölyede iğne işi yapıyor, ülkede giyilen geleneksel kostümleri model alarak oyuncak bebek giysisi üretiyorlar ve bunları satıyorlardı (Taylor 1857 s. 173). Cemaatin yetiştirmek istediği çıraklar için öncelikle 13-14 yaşlarında dört yetim seçilmişti, bu çocukların üçü marangoz, biri de kunduracı olmak üzere yetiştirilecekti. İlk yıl zor geçmişti çünkü ustalar çocukların gevşeklik ve sakarlığından yaka silkiyordu. Çocuklara göreyse ustalar çok sert ve talepkârdı. Çoğunlukla ustalar kendilerini çok sinirlendiren çocuklara bir daha iş öğretmek istemiyordu. Çocuklarsa zihinlerini açmasının beklendiği tokatları yemekten şikâyetçiydi. Zamanla bu zorluklar aşıldı, çocuklar ve ustalar birbirine alışmıştı, Rahibe Liniers'in ifadesiyle *planya daha hafif, testere daha az isyankâr, kunduracının ipi daha kaygan* olmaya başlamıştı. 1883'e gelindiğinde bu dört çocuk atölyelerin mihenk taşları haline gelmişti. Bir tanesi bir ustanın yanında çalışıyor, karşılığında öğle yemeği ve haftalık 4 Frank 30 Santim (bu miktar 1 Mecidiye ediyordu) alıyordu. İkinci yıllarının sonunda Rahibe Liniers bir hesap cüzdanı alıp çıraklık başlangıç tarihlerini ve ikinci yıllarından itibaren burslarına eklediği aylık 1 mecidiyeyi (ya da 4 Frank 30 Santim) not etmeye başlamıştı. Böylelikle 51 Frank 60 Santim'leri oluyordu ve bu para %5 faiz de getiriyordu. Bu teşvik işe yaramış ve işlerine sarılmalarını sağlamıştı (*Annales* (49) 1884 s. 235).

1883 yılı içinde bu çırakların sayısı 10'u bulmuştu. 3 marangoz ve 4 kunduracı vardı. Açılan üçüncü atölyede de iki öğrenciye terzilik öğretiliyordu. Ustalara yapılan ödeme yaklaşık 2.000 Frank'tı ve henüz ortaya çıkan işler masrafını karşılamıyordu. Üstelik çocukları beslemek, giydirmek, kundura tedarik etmek gerekiyordu ve 2 yıldır

yatakları bile tamamlanamamıştı, ödünç şiltelerde yatıyorlardı. Kendisi de kurumun yetim çocuklarından olup da çıraklığını kent içinde yapmış olan kundura ustaları aynı zaman sürveyanlıklarını da yapıyordu (*Annales* (49) 1884 s. 236-238).

4.6.1.2. Eğitim

Yabancı devlet okulları, Osmanlı topraklarında yaşayan Levantenler, yabancı devlet mensupları ve Gayrimüslimlerin çocuklarının takip ettiği okullardı. Geç dönemde ise Müslümanların çocukları da nadir de olsa buralara gönderilebiliyordu. Bu okullar ya doğrudan yabancı devletleri ya da bu devletlere bağlı din adamları tarafından idare ediliyordu. Bu tür okulların öncüleri Latin okullarıydı. En başta din ağırlıklı eğitim verilirken zamanda daha kapsamlı bir eğitim şeması benimsemişlerdi. Bu okulların açılması ve geliştirilmesinde misyoner cemaatlerin etkinliği ön plandaydı (Yazıcı Onur 2011 s. 317).

Şekil 4-44: Yabancı Devlet Okullarının Kent İçindeki Dağılımları

(Yazıcı Onur, 2011, s. 319).

Tanzimat'tan Sonra İstanbul'da Açılan Fransız Okulları arasında rahibelerin çalışmış oldukları okullar Saint-Benoît Providence İlkokulu ve kız Ortaokulu 1839, Taksim Saint-Vincent Müessesesi okulları 1853, Saint-Vincent de Paul Kız Ortaokulu

1846 (1897’de Fransız Lazaristler’e devredilip adı 1919’da Sainte-Pulchérie olmuştu), Artigiana Yatılı İlkokulu 1856 (1857’de Notre Dame de Sion rahibelerine devredilmişti), La Paix Yatısız Kız İlkokulu 1857, Çukurbostan Saint Joseph Yatılı ve Yatısız Kız okulları 1869, La Paix Çırak Okulu 1870, Bebek okulu 1881, Üsküdar Saint-Vincent Müessesesi İlkokulu, 1883 (bu okul, yatılı yatısız kısımlarıyla daha önce 1859’da açılmış, ancak hemen kapanmıştı) ve Üsküdar okulu 1887’ydi (Aksoy 2015).

M. Leleu Ocak 1846 yılında merkeze gönderdiği Türkiye, Yunanistan ve İran Raporu’nda rahibelerin faaliyetlerini de özetliyordu. Bu tarih itibarıyla İstanbul ve İzmir’de iki okul açılmıştı, buralarda Fransızca öğretilmekteydi fakat 350’şer kişilik kapasiteleri ihtiyacın altındaydı.¹⁰² Galata’daki mevcut okula Pera’daki çocuklar mesafeden dolayı gidemiyordu. Burada açılacak yeni bir okuldaki istifade edilebilirdi (*Annales* (11) 1846 s. 118).

Rahibeler, Ermeni ve Rumlar’ın Fransızca öğrenmek için şevklerini takdire şayan olarak görmekteydiler. Capucin’lerin sadece İtalyanca eğitim veren bir okulları olmadığından onlar da çocuklarını bu okullara göndermek istiyordu. Fransızca Osmanlı İmparatorluğu’nun resmi Avrupa diploması dili olduğundan, bu dili öğrenen reaya mensubu tercüman olarak kolaylıkla iş bulabiliyordu. Rahibelerin okullarından çıkan pek çok genç bu şekilde iş bulabilmişti. Aynı kolaylıklar ticaret hayatı için de geçerliydi. Deniz yollarının gelişmesi ve Osmanlı iç yasalarının esnekleşmesi ticareti canlandırıyor ve günden güne Rumlar ve Ermeniler Fransızcaya daha fazla ihtiyaç duyuyorlardı. Keza, Mehmet Reşit Paşa gibi Fransızcayı yerinde tatbik eden aydınlar vasıtasıyla Müslümanlar arasında da dil yaygınlaşıyordu (*Annales* (11) 1846 s. 119-120).

Rahibelerin İstanbul’daki okullarında 130 yatılı, yaklaşık 300 gündüzlü öğrenci eğitim alıyordu. Başka bir muhitte bulunuyor olsalardı bu rakam daha bile artabilirdi. Rahibelerin Galata’da bulundukları yer kalabalık, yerel halkın yoğun olarak yaşadığı, deniz ulaşımının merkezi bir yer olarak hayır işlerine uygun bir yer olsa da Frenkler için çok uygun değildi. Fransız Hastanesi’ne yerleşmeleri ve burada yeni bir okul açmaları durumunda bu sorun aşılabilirdi (*Annales* (11) 1846 s. 123). Hem Bebek’te hem de

¹⁰² Katolik okullarının listesi için bkz: (Vahapoğlu 1997 s. 107-108). Ne var ki bu listede *Filles de la Charité* cemaatinin idare ettiği okulların isimleri ve açılış tarihleri cemaatin kendi yıllıklarında verilen bilgilerle tutarlı değildir.

İzmir’de yeni kurulan Kolej’lerde eğitimi Fransız üniversite seviyesine yaklaştırmak, aynı zamanda ülkenin ihtiyaçlarına da cevap vermek hedefleniyordu. Bebek Koleji’nin öğrenci sayısı 1844’te 45’ten 70’e, 1845’te ise 100’e çıkmıştı. Amaç, devletin dragomanlarının bu okullardan yetişmesiydi. Bu nedenle müfredata Osmanlı-Avrupa diplomatik ilişkilerini içeren bir tarih dersi konması gündeme getirilmesi düşünülmüyordu.

Erkekler için en önemli okul Saint Benoit idi, burası Karaköy’den Yeşilköy’e taşınıp asıl yerine geri dönmüş, sonra Bebek’e taşınıp 1867’de tekrar asıl yerine dönmüştü. 1844’te gündüzlü okulu 4 sınıf ve 1 dikiş atölyesinden oluşuyordu. Öğrencilere öncelikle dil öğretiliyor, onun ardından ahlak ve Hristiyanlık öğretiliyordu (*Annales* (11) 1846 s. 186-188). 1859’da Galata’daki yetimhanede 200 çocuk barındırılıyor, ayrıca 3 sınıf, 1 barınak ve 1 atölyede toplamda 300 gündüzlü çocuğa eğitim veriliyordu (*Annales* (25) 1860 s. 53-57). İstanbul’daki, 1867’ye kadar yaşayabilmiş olan matbaada Fransızca, Latince, İngilizce, İtalyanca, Yunanca, Ermenice ve Ermenice-Türkçe eserler basılıyordu. 1846 itibariyle baskıda Fransızca-Yunanca bir sözlük, öğrenciler için alıştırma, bir Fransızca-Türkçe gramer özeti, Yunanca bazı dini eserler ve *Annales*’in girişi vardı (*Annales* (11) 1846 s. 126-129).¹⁰³

1854 yılında Fransız Hastanesi’nin okulunda 1852 yılında 300 kız çocuğu eğitim görüyordu (*Annales* (18) 1853 s. 321). Rahibelerin bakımındaki çocukların sayısı 1854’te şöyleydi: 300 gündüzlü Galata, 100 yatılı Galata, 300 gündüzlü Pera, 40 kreş çocuğu Bebek, 20 yetim Saint Vincent d’Asie olmak üzere, toplamda 800 çocuk. Kreş Bebek’e 1954 yılında taşınmıştı (*Annales* (19) 1854 s. 125). Galata Yetimhanesi’nde de 100’den fazla çocuk (Aralarında Katolikleştirilmiş Rum ve Ermeniler de vardı) bulunmaktaydı. Galata Okulu’nda gündüzlü olarak 300’den fazla çocuk (18 Yahudi, 24 Rum, 14 Protestan) eğitim görmekteydi (Roche 1989 s. 178). Her ayın ilk pazarı çocukların aileleri okula geliyor ve öğrencilerin gelişimini izliyordu. En iyi seviyedekiler kendi yazdıklarını, diğerleri de birer düzyazı ya da şiiri okuyorlardı. Jimnastik de eğitim ve disiplinin önemli birer parçası olarak kabul ediliyordu (*Annales*

¹⁰³ *Annales*’in 1904 tarihli sayısında bu matbaada basılan ya da bizzat Lazaristler tarafından kaleme alınmış olan eserlerin listesine yer verilmiştir. Bu listede Türkçe, Bulgarca ve Yunanca gramer kitapları, Fransızca ve Yunanca sözlükler, Santorini ve diğer adalarla ilgili bir coğrafya kitabı, Fransızca, Yunanca ve İtalyanca dini kitaplar, Osmanlı İmparatorluğu hakkında 1850 yılına ait bir rapor, Bulgarlar hakkında 1861 yılına ait bir rapor gibi 66 adet eserin adı verilmiştir (*Annales* (69) 1904) s. 504-510).

(19) 1854 s. 159-160). Kadın ve erkekler için iki dispanser haftanın her günü açıktı ve yoksul ve denizcilere günde 150-200 konsültasyon yapılıyordu. Rahibe Lesueur bu dispanserin ziyaretçilerinin çoğunlukla Müslüman ve Gayrimüslim Osmanlı tebaası olduğunu söylüyordu (*Annales* (19) 1854 s. 127).

1855 yılında Bebek'teki başrahibe yeni bir ev satın alınmasını istemiş olsa da bu evin fiyatının belli olmaması nedeniyle Ticaret Nezâreti, Hariciye Nezâreti'ne tezkereyi geri göndermişti (BOA, HR. MKT. 104 / 99). Başrahibe reddedilen talebini yinelemiş ve Cizvit'lerden kalma bir hanenin kendileri için uygun olduğunu ifade etmişti. Fakat ev için yüz elli bin kuruş isteniyor, Ticaret Nezâreti ise evin seksen bin kuruş ederi olduğunu söylüyordu. Sonuç olarak tezkere yine iade edilmişti (BOA, İ. HR. 124 / 6204).

1874 yılında Galata merkezde gündüzlü 30, yatılı 40 erkek çocuk eğitim alıyordu. Buraya 4-7 yaş arası çocuklar da kabul ediliyordu. Demiryolu inşaatı nedeniyle ülkenin çeşitli yerlerine gitmek zorunda kalan aileler için çocuklarını emanet edecek bir yer bulmak mutluluk vericiydi (*Annales* (39) 1874 s. 134-135). O zamandan beri de 70 ila 140 öğrenciye eğitim vermekteydi. Fakat finansal kriz nedeniyle 1876-77 yıllarında ancak 75 öğrencinin okuyabilmesine imkân vermişti. Öğrencilerin üçte biri ila yarısı Fransız kökenliydi. Burası tamamen Fransız müfredatını uygulayan bir orta öğretime sahip, İstanbul'un tek okuluydu. Burada aynı zamanda 1867'den beri *Petit Seminaire* adı altında, en dindar on on iki öğrenciye özel eğitimler veriliyordu. Saint Beniot'nın üçüncü eğitim hizmeti de buradaki rahibeler tarafından açılmış olan ücretli yetimhaneydi. Bu barınakta 4-7 yaş arasında 30-40 çocuk bulunuyordu (*Annales* (43) 1878 s. 503- 505).

1894 yılı itibariyle Galata'da 33 rahibe ve 7 sürveyan, 6 sınıf, 2 barınak ve 2 atölyeye bakmaktaydı. Bu kurumda 500 çocuğa yardım ediliyordu. Dispanserde 36.000 yoksula bakılmış, kurumda toplam 650 yoksul yardım almıştı. Bunlar genellikle iflas etmiş ve İstanbul'a kaçmış Avrupalı ailelere mensuplardı. 160 da kimsesiz çocuk vardı. Bu hizmetler için yıllık olarak harcanan para 20.000 Frank'tı (*Annales* (59) 1894 s. 162-163).

Kızlar için ise Saint Benoit'da 1839'da Rahibe Tournier ve Opperman, M. Leleu idaresinde bir okul açmıştı. 1877 tarihinde İstanbul'da 1.100 öğrencili 5 kız okulu bulunmaktaydı. Saint Benoit'daki okulda 5 sınıf, bir yetimhane ve bir atölye 320 öğrenciyi barındırıyordu. Çukurbostan'daki hane 1865 yangınında barınaksız kalan

rahibeler ve yetim kızlar için açılmıştı. Fransız sefirine Sultan Abdülaziz Avusturya Konsolosluğu'nun bahçesine komşu geniş bir alan tahsis etmişti ve bu alana yeni bir yetimhane yapılmıştı. Burada 160 öğrenci kalıyordu. Burada iki sınıfı ücretsiz olan bir ücretli okul eklenmiş ve sayıyı 290'a çıkarmıştı (*Annales* (43) 1878 s. 506- 507). Burada bir kız yetimhanesi, bir kız yatılı okulu, bir yatısız kız okulu bulunmaktaydı. Yurdun öğrencileri için bir nakış atölyesi, bir ütü atölyesi, bir yapma çiçek atölyesi bulunmaktaydı. İlkokul programına göre dersler de veriliyordu. Yatılı kız okulu paralıydı ve burada hem ilkokul programına göre nazari dersler hem de iş atölyelerinde dersler görüyorlardı. Yatısız kız okulu ücretsizdi. Burada da öğrenciler nazari derslere ek olarak dikiş-biçki ve dokuma atölyelerde ders görüyordu (Polvan 1952 s. 176).

Taksim Hastanesi'nin Okulu 4 sınıf ve bir yetimhanede 280 çocuğa bakım ve eğitim sunuyordu. Bebek'te 60 yatılı ile 15-20 gündüzlü vardı. 1869'da İsviçre / Alman Hastanesi açılınca mahallenin kızlarını da rahibelerin eğitmesine karar verilmişti, bu okulda da iki sınıfta 60-70 kız çocuğu eğitim alıyordu. Ardından Alman hayırsever kadınları başka bir Alman yetimhanesi açmış ve burada da 1877 itibarıyla 50 yatılı 20 gündüzlü çocuk okumaktaydı. 4-7 yaş aralığındaki on kadar çocuk da rahibeler tarafından Alman Yetimhanesi'nde bakılıyordu. Dolayısıyla 1877'de 210 ve 1.100 kız olmak üzere toplam 1.310 çocuk rahibeler tarafından eğitiliyordu (*Annales* (43) 1878 s. 503- 507).

Fransız Hastanesi okullarında *Oeuvre des Jeunes Economes*'un amacı evlatlık olarak verilen yetim kız çocuklarına maddi yardımda bulunmaktır. Ailelere çocuklar için ekmekle giysi de tedarik ediliyordu. Okullara devam eden çocukların sayısı giderek artıyordu. Üstelik 1870 yangınından sonra taşınıldığından yeni yerde ayrı bir nüfusa hizmet ediliyor ve mevcut bina yetersiz kalıyordu. Özellikle Ermeni kızlarını reddetmemek için daha geniş bir yere ihtiyaç duyuluyordu (*Annales* (39) 1874 s. 134-135). La Paix yetimhanesi her millettten 80 ila 90 çocuğu barındırıyor ve ilköğretim hizmeti sunuyordu (*Annales* (43) 1878 s. 503- 505).

1883 yılında İstanbul'da Galata, Taksim, Saint Joseph, Saint Georges, Artigiana, La Paix ve Bebek olmak üzere 7 kurumda çocuk eğitiliyordu. Öğrencilere ilişkin detaylar Rahibe Liniers tarafından hazırlanmış olan Tablo 4-8'de verilmiştir (*Annales* (49) 1884 s. 242).

Tablo 4-8. 1883 Senesi *Filles de la Charité* Rahibelerinin Eğitim Hizmeti Sunduğu Kurumlar

Kurum adı	Toplam öğrenci	Ücretsiz gündüzlü öğrenci	Ücretsiz yatılı yetimler	Paralı yatılı öğrenci	Katolik öğrenciler	Diğer inançlara mensup öğrenciler	Fransızca öğrenen öğrenciler
Galata	422	394	17	11	372	50	422
Taksim	406	376	-	30	380	26	406
Saint Joseph	405	189	201	15	370	35	405
Saint Georges	265	102	100	63	239	26	265
Artigiana	150	133	17	-	119	31	150
La Paix	142	56	86	-	127	15	142
Bebek	80	27	35	18	55	25	80

(*Annales* (49) 1884 s. 242).

1893 yılında İstanbul'daki 150 rahibenin baktığı çocukların sayısı şöyleydi: Ücretli ve ücretsiz sınıflarda 2.462, bakımevlerinde 442, yetimler 456, sokak çocukları 127, atölyeler 412. Bu rahibelerin yardımında bulunduğu insan sayıları ise şu şekildeydi: 28.910 dispanser muayenesi, 6.653 ev muayenesi, 6.240 yoksula yardım, 1.472 reçete, 3.415 tedavi edilmiş hasta (Dasque 2016 s. 236).

İstanbul'daki Fransız Ticaret Odası Fransızlar'ı ilgilendiren konularda *Revue Commerciale du Levant*'da 1906-1907'de yazı dizisi şeklinde aylık bültenler yayınlamıştı. Sütunları genellikle Oda'nın Genel Sekreteri Ernest Giraud tarafından hazırlanan bültenler 1907'de *La France à Constantinople* (İstanbul'daki Fransa) başlığı

ile *Imprimerie Française* tarafından basılmıştı. Bu kitap, rahibeler hakkında önemli bilgiler de içermekteydi.

Bu bültenlere göre 1906-1907 yılında Galata'da 7 adet sınıfta kız ve erkek 331 öğrenci vardı. Bu öğrencilerin 8'i Fransız, 20'si Avusturyalı, 52'si İtalyan, 3'ü Polonyalı, 80'i Maltalı, 3'ü Alman, 2'si Rus, 1'i İspanyol, 4'ü İngiliz ve 2'si Macar'dı. Osmanlı tebaası arasındakilerin de 80'i Rum, 62'ü Ermeni, 2'si Arap'tı ve diğer milletlere mensup 10 çocuk bulunmaktaydı. Bültenler bize derslerin içeriğini de vermektedir. Okulda Fransızca (imla, sözdizimi, kelime bilgisi, edebiyat ve üslup), genel tarih, cebir, metrik sistem, fizik ve fen bilgisi, ev ekonomisi ve hıfzıssıhha ve resim dersleri öğretilmekteydi. Ayrıca piyano ve resim dersleri verilmekteydi. Yurtta kız ve erkek 130 çocuk barınmaktaydı. Dikiş odası 50 genç kız içindi: Burada dikiş, nakış, dantel, tamirat ve el işlemesi yapılıyordu. Kimsesiz çocuklarla ilgili yapılan işlerde dikiş odasında 35, kreşte 68, sütannede de 92 bebek ve çocuğa bakılıyordu (Giraud 2002 s. 39).

Taksim Saint Vincent Hanesi'nde öğrenciler bröve (Brevet) ve eğitim sertifikası (Certificat d'Etudes)¹⁰⁴ almak için eğitim görüyordu. 504 öğrenci arasında kız çocuklarına ayrıca dikiş, nakış gibi işler de öğretiliyordu. Kız öğrencilerin uyruklarına göre dağılımı şu şekildeydi: 16 Fransız, 5 İngiliz, 7 Alman, 9 Avusturyalı, 46 İtalyan, 2 İspanyol, 2 Bulgar ve 1 Yunan'a ek olarak Osmanlı tebaasından 94'ü Ermeni olmak üzere 245 kişi. Erkek öğrencilerin 3'ü Fransız, 4'ü İtalyan, 2'si Avusturyalı, 1'i Amerikalı, 1'i Hollandalı, 4'ü Yunan ve 4'ü Ermeni olmak üzere 22'si Osmanlı tebaasıydı. Bir önceki sene Fransız Sefareti'ne bröve ve eğitim sertifikası için başvuruda bulunan sekiz öğrencinin tamamı başarılı olmuştu. Binada genç kızlar için yedi, erkek çocukları için bir sınıf ve bir gündüzlü dikiş odası vardı. Bu dikiş odasına devam eden 70-80 genç kız hayatlarını kazanabiliyor, ailelerine katkıda bulunabiliyor ve çalışma hayatının alışkanlıklarını kazanabiliyorlardı (Giraud 2002 s. 40). Pera Hastanesi, Saint Vincent ücretsiz okulunun bulunduğu hanede idi. 1911'de burada bir atölye vardı ve 25 eski öğrenci buraya geliyordu. 40 genç kız 50 yoksul kız çocuğuna öğle yemeği hazırlıyordu (Pernot 1913 s. 20-21).

¹⁰⁴ *Certificat d'Etudes Primaires* (İlköğretim Sertifikası) 1866'dan itibaren 11-13 yaşları arasındaki çocukların ilköğretimi tamamladıklarına dair verilen belgeydi.

Üsküdar'daki Hane kız okulu olarak faaliyet gösteriyordu. Hane 160 öğrenciye hizmet etmekteydi. Burada 14 Fransız, 8 İtalyan, 3 Belçikalı, 1 İngiliz, 30 Yunan, 3 Bulgar ve 66'sı Ermeni olmak üzere 101 Osmanlı çocuğu bulunmaktaydı. Eğitim programı ilköğretim sertifikasına yönelikti. Ayrıca İngilizce, Türkçe, Modern Yunanca ve Ermenice ile resim ve piyano öğretiliyordu (Giraud 2002 s. 40).

Bebek'te de bir kız okulu ve yurt bulunmaktaydı. Kız okulunda 52, yurttaki 45 olmak üzere toplam 97 çocuğu barındırıyordu. 97 çocuğun uyruklarına göre dağılımı şöyleydi: 6 Fransız, 12 İtalyan, 3 İngiliz ve 38'i Rum, 32'si Ermeni ve 6'sı Arap olmak üzere 76 Osmanlı tebaası. Dört adet sınıfta eğitim sertifikası için hazırlık yapılıyordu.

Çukurbostan'daki Saint Joseph Yetimhanesi'nde 196 yetime 5 sınıf ve 4 dikiş odası ile eğitim hizmeti veriliyordu. Gündüzlü olarak da 4 sınıf ve 1 dikiş odasında 184 öğrenciye eğitim verilmekteydi. Yatılı yetimlerin 24'ü Fransız, 18'i Avusturyalı, 1'i Alman, 4'ü İspanyol, 25'i İtalyan ve 4'ü Maltalı'ydı. 120 Osmanlı tebaasına mensup çocuğun 39'u Ermeni, 31'i Rum, 2'si Suriyeli, 1'i Keldani, 1'i Arnavut ve 46'sı diğer milletlerdendi. Gündüzlü sınıfında 3 Fransız, 8 Avusturyalı, 20 İtalyan, 10 Maltalı ve ayrıca Osmanlı tebaasından 16 Ermeni, 42 Rum, 2 Suriyeli, 2 Keldani ve 4'ü Arnavut, 77'si diğer milletlerden olmak üzere toplamda 143 kişi bulunmaktaydı.

Şişli'de La Paix Hastanesi'nde de kızlar ve erkekler için birer okul bulunmaktaydı. Gündüzlü sınıflarında 10'u İtalyan, 1'i İngiliz, 2'si İsviçreli, 6'sı Ermeni, 3'ü Avusturyalı, 15'i Yunan ve 3 Maltalı olmak üzere 40 öğrenci; gündüzlü dikiş odasında ise 8'i İtalyan, 4'ü Ermeni, 7'si Yunan, 1'i Fransız, 1'i Maltalı, 1'i Avusturyalı olmak üzere 22 öğrenci bulunmaktaydı (Giraud 2002 s. 40- 41).

1901 yılında İstanbul'da Osmanlı tarafından tanınan Fransız Okulu sayısı 47 iken 1913'te bu sayı 76'ya çıkmıştı (Esenkal 2007 s. 104-105). 1913 yılına gelindiğinde İstanbul'daki Fransız okulları arasında rahibelerin çalıştıkları şunlardı: Şişli La Paix parasız erkek sanayi mektebi, kız mektebi, yetimhane ve kreş, laik Fransız kız mektebi; Beyoğlu Bursa Sokağı mektebi; Beyoğlu Çukurbostan yatılı mektebi parasız mektep, yetimhane; Beyoğlu Galata parasız mektebi, yetimhane; Bebek yatılı mektebi, yetimhane, kreş; Üsküdar kız yatılı mektebi (Mutlu 2015 s. 195).

Galata merkez hanedeki ücretli okulda orta öğretim veriliyor ve Türkçe eğitimi zorunlu kılınıyordu. Ücretsiz okulda ise ilköğretim seviyesinde eğitim verilmekteydi. Yetimhane'de şarkı gibi yöntemlerle çocuklara Fransızca öğretiliyordu. Buradaki

çocukların çoğuna yemek de ücretsiz sağlanıyordu (Pernot 1913 s. 16-17). Bu okullarda okuyan çocuklara ilişkin bilgiler Tablo 4-9’da verilmiştir.

Tablo 4-9: Filles De La Charité Rahibelerinin Hizmet Verdikleri Eğitim Kurumlarındaki Öğrencilerin Dini Dağılımlarını Gösteren Tablo

	Kurum adı	Katolik	Diğer	Toplam kız	Toplam erkek
Galata	Merkez Hane	104	100	204	
-	Kreş	194	110	304	
-	Saint Vincent Hanesi	276	176	442	
Bebek	Saint Joseph Hanesi	47	71	118	
Üsküdar	Kız okulu	21	155	176	
-	Kreş	9	26	35	
Çukurbostan	Kız yetimhanesi			180	
Şişli	Erkek yetimhanesi				165
-	Gündüzlü okulu ve kreş				101

(Pernot 1913 s. 310-311).

4.7. Siyaset ve Savaş

*Bunlar şefkat-i insaniyyeye
hizmet eden cemiyet-i nisaiye olub
her bir tarafda şöhretleri*

olduğundan...” (BOA, İ. HR. 124 / 6204).

Salgın hastalıklar dışında rahibelerin en yoğun olarak çalıştıkları dönem, savaş zamanlarıydı. Kırım Savaşı, 1877-78 Savaşı ve Balkan savaşları esnasında İstanbul’da mevcut bulunan hastanelerin haricinde oluşturulan geçici hastane barakalarında da her din ve milletten hasta ve yaralı bakmışlar, gerektiğinde hekimlere amputasyonlarda yardımcı olmuşlardı. Savaş dönemlerinde genellikle kendi kurumlarının bütçelerinde daralma yaşanmış ve merkeze maddi sıkıntıları ile ilgili başvurularda bulunmuşlardı. Birinci Dünya Savaşı’nda ise kapitülasyonların kaldırılması nedeniyle Fransız tabiiyetinde bulunmayanların haricinde faaliyetlerine son verilmişti.

4.7.1. Kırım Savaşı

1853-56 yılları arasında yaşanmış olan Kırım Savaşı’nın görünürdeki sebebi Beytüllahm’daki Nativity Kilisesi’ni denetleme yetkisinin Katolik Fransa ve Ortodoks Rusya arasında paylaşılamamasıydı. Katolikler’e verilen 1740 imtiyazlarının varlığına rağmen kutsal toprakları ziyaret eden Ortodoks sayısının Katolik sayısından fazla olması, Ortodokslar’ı daha güçlü konuma getirmişti. Avusturya’nın desteğini alan Fransa, Katolikler’in üstünlüğünün yeniden onaylanmasını istiyordu. Osmanlı yönetimi Rusya ve Fransa arasında bir denge gözetmeye çalışıyordu. Fakat elbette aslında her iki ülke de aynı zamanda halklarının dini duygularına seslenerek onların siyasi desteklerini kazanmayı amaçlıyordu (Zürcher 1995 s. 83).

Rusya sadece Ortodoks Kilisesi’nin değil aynı zamanda İmparatorluk’un üçte birinin himaye hakkını istemişti. Fransa ve İngiltere’nin desteğiyle Osmanlı hükümeti bu talebi reddetmiş ve bunun üzerine Rusya Eflak ve Boğdan’ın işgal etmişti. Bunun üzerine önce Osmanlı Rusya’ya savaş ilan etmiş, ardından önce İngiltere, sonrasında Fransa ve Avusturya savaşa dâhil olmuştu. Avusturya nezdinde Rus aleyhtarlığı giderek artmaktaydı, Avusturya’nın saldırması ihtimali Ruslar’ı Eflak ve Boğdan’dan geri çıkarmış ve Balkanlar’da savaşacakları düşüncesiyle Yakın Doğu’ya gönderilmiş olan Fransız ve İngiliz birlikleri hedefsiz kalınca Balkanlar’a gitmek yerine Kırım’a gitmişlerdi. Bundan dolayı savaş Kırım’da gerçekleşmiş ve sonlanmasının ardından Islahat Fermanı kaleme alınmıştı (Zürcher 1995 s. 84).

Savaş esnasında sair zamanda olduğu gibi rahibelerden Paris’teki merkeze, merkezin talebi üzerine genel vaziyeti tasvir eden raporlar gidiyordu fakat bu

raporlardan birinde Rahibe Lesueur'ün de ifade ettiği gibi, işlerin yoğunluğundan dolayı istenen raporlar zamanında gönderilemiyordu (*Annales* (21) 1856 s. 212-222). Raporlar bize hastane, dispanser, savaş şartları, yetimhaneler, kreşler ve okullara ilişkin bilgiler sunmaktadır. Fakat bu raporlar rahiplerin kaleme aldıklarından içerik olarak bir hayli farklılaşmaktadır. Rahipler Fransa'ya Osmanlı toplumu ve siyasetine ilişkin bilgiler aktarırken rahibeler doğrudan kendi faaliyetlerini aktarmışlardır.

Kırım'da yaralanan askerlerin tedavileri için İstanbul bir merkez olarak tayin edilmişti. Fransız ordusu Davutpaşa Kışlası, Taşkışla ve Maslak'ta konuşlanmıştı. Fransızlar'a hastane olarak Taksim'deki Mühendishane ve Mühendishane İdadisi ile Çemberlitaş Darülfünun binası tahsis edilmişti. Bunlara ek olarak Beyoğlu, Kanlıca, Maslak, Levent Çiftliği, Maltepe, Davutpaşa, Taksim Kışlası, Harbiye, Dolmabahçe ve Gülhane'de hastane barakaları inşa edilmişti (Yıldırım 2014 s. 52). Savaş sırasında müttefik Fransa devletinin askerlerine de hastane tahsis edilmiş, hasta ve yaralı Fransız askerleri Maltepe Hastanesi'nde de tedavi edilmişti.¹⁰⁵ Rahibeler ise pek çok hastanede hasta bakmışlardı. Bu dönemde İstanbul'da 5 rahibe Mühendishane'de, 5 Maltepe'de, 4 Kanlıca'da, 3 Hazırlık Okulu'nda, 4 Rus Sefareti'nde çalışmaktaydı (Roche 1989 s. 156). 1850'de Maltepe Hastanesi'nde rahibeler aynı anda 35 kişi olmak üzere toplamda 300 hastaya bakmıştı (*Annales* (16) 1851 s. 90-93).

Savaş sırasında top, iğneli, şışhaneli ve kaval tipi tüfek, toplu tabanca ve kılıcın kullanımının verdiği yaralanmaların haricinde, sağlık teşkilatlanmalarını zorlayanlar salgın hastalıklar olmuştur. Özellikle 1854'te müttefikler arasında yayılan kolera ve dizanteri çok sayıda kaybın verilmesine sebep olmuştur. Diğer büyük sağlık sorunu ise tifüstü. Ayrıca iskorbüt vakaları da yaygındı (Gilbrin 1977 s. 142). Kasım 1853 - Şubat 1856 tarihleri arasında Takvim-i Vakayi'de yer alan ve savaşa katılan tüm ülkelerin dâhil edildiği istatistiklere göre savaş boyunca toplam insan kaybı 114.116'ydı fakat gazetenin pek çok sayısında ölü ve yaralıdan sayı belirtilmeden bahsedilmekteydi; dolayısıyla verilen resmi rakamlardan daha fazla kişinin hayatını kaybedip yaralandığı tahmin edilmektedir (Torun 2014 s. 44).

¹⁰⁵ Maltepe Hastanesi, Asâkir-i Mansûre Hastanesi olarak da biliniyordu. Surların dışında, Rami Kışlası ile Davutpaşa kışlası arasında 1827'de yaptırılmıştı. 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Maltepe Hastanesi çok sayıda hasta ve yaralı bakmıştı, yatak sayısı 979'a kadar çıkmıştı. Maltepe Hastanesi 2. Abdülhamid döneminde İstanbul'un en büyük hastanesi olmuş, Balkan Savaşları ve 1. Dünya Savaşı sırasında kısmen bulaşıcı hastalıklar hastanesi olarak hizmet vermiş, 1922 yılında lağvedilmişti (Yıldırım 2010a s. 179-180).

Savaş sırasında İstanbul'daki rahibelere ek olarak, Fransa'dan 255 rahibe ve ayrıca Rahibe Cordero'nun başlarında bulunduğu 25 rahibe daha gönderilmişti. Bu rahibeleri Rahibe Lesueur karşılamış ve Pire, Gelibolu, Varna, Kanlıca, Maslak, Levent Çiftliği, Yeniköy, Büyükada ve Heybelida, Rami Çiftliği, Maltepe, Davudpaşa, Taksim Kışlası, Harbiye, Dolmabahçe, Gülhane,¹⁰⁶ Ayasofya ve Balaklava'daki hastanelere yerleştirmişti (Marmara 2006 s. 31 dipnot 7).

Rahibeler tifüs hastalarına ayrılmış on dört hastanede hizmet vermişti. Bu dönemde İstanbul'da Fransız ordusuna ait altı hastane, ayrıca donanmaya ait de Tarabya ve Heybeliada'da iki hastane vardı. Rinaldo Marmara bu hastaneleri Pera'daki Askeri Hastane, Dolmabahçe Hastanesi, Mühendishane, Levent Çiftliği, Rami Çiftliği, Maltepe, Davut Paşa, Gülhane, Kanlıca, Rus Sarayı, Heybeliada Hastanesi, Hazırlık Okulu ve Üniversite Hastanesi olarak saymaktadır (Marmara 2006 s. 40-56).

Rahibelerin İstanbul'a gelişleri, Fransız ve Osmanlı askerlerinin bakıma duydukları yoğun ihtiyaçtan kaynaklanmaktaydı. Hem Osmanlı yetkilileri hem de cemaat mensupları bakım hizmetinin önemini göz önünde bulundurmaktaydı. Cevdet Paşa, Mart 1855'te tifüs hastalığının sadece Kırım tarafındaki ordularda değil, Dersaadet'e getirilen pek çok kişide de görüldüğünü, bunun yarattığı endişeyle konaklar ve yalıların hastane yapılmak üzere peylenmekte olduğunu ifade ediyordu (Cevdet Paşa 1991 s. 31). Savaş sırasında rahibeler Doğu'daki pek çok kurumlarından ayrılıp askerlere bakmak için İstanbul'daki sabit ve geçici hastanelere yerleşmişlerdi. Her yerde görünür olmalarına rağmen yine de sayıları ihtiyacı karşılamaya yetmiyordu. Komutanların baskısıyla karşı karşıya kalan hükümet cemaatin liderlerinden takviye talep ediyordu. Konu, *Le Moniteur* gazetesinin 23 Ağustos 1854 sayılı nüshasına da taşınmış ve okurlara Harbiye Nazırı'nın rahibelerin Doğu ordularındaki Fransız askerlerine yardıma gitmeleri çağrısı yapılmış olduğu bildirilmişti (Bourdon 1879 s. 41).¹⁰⁷

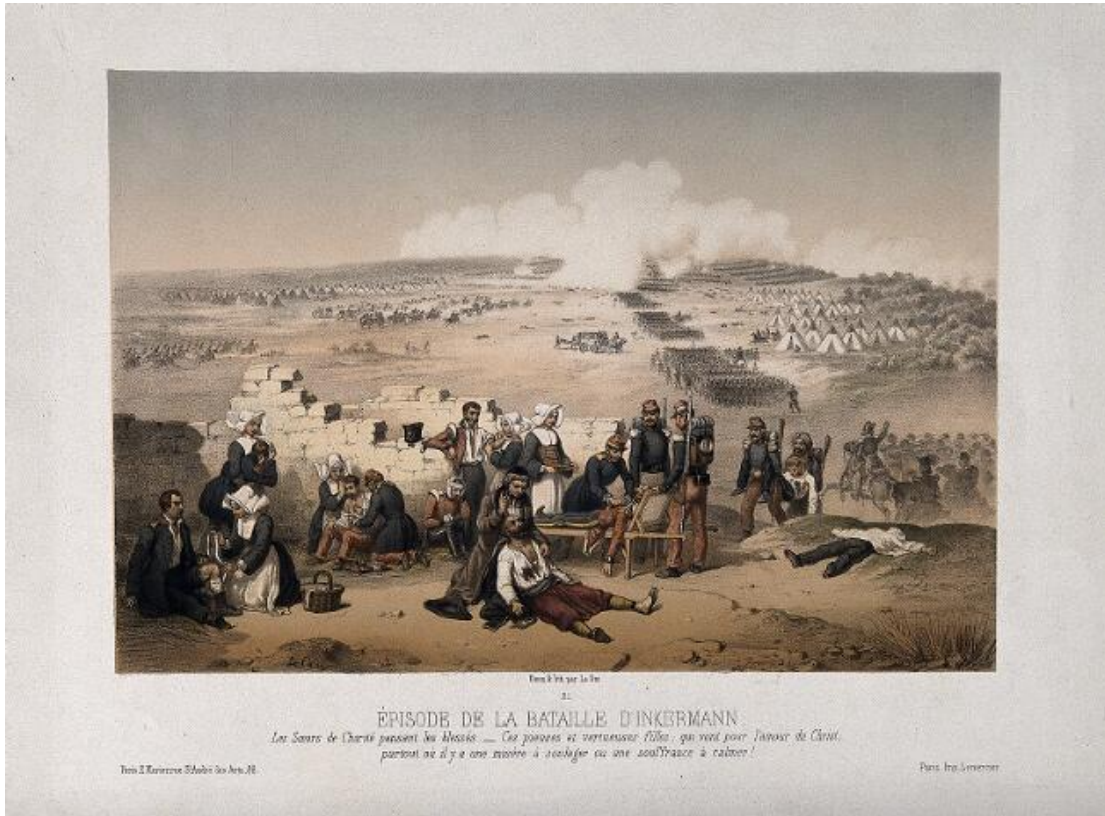
¹⁰⁶ Kırım Savaşı sırasında Sivastopol'den gönderilen Osmanlı yaralıları Gülhane Askeri Hastanesi'ne sevk edilmişti. Yaralı sayısı artınca hastane civarına birkaç hastane barakası da yapılmış, bu barakaların bir kısmı Fransız, bir kısmı Osmanlı yaralılarına ayrılmıştı (Yıldırım 2010a s. 186).

¹⁰⁷ Rahibelerin İstanbul ve cephelere gidişinin sebebi sadece ordu ve hastanelerdeki sağlık hizmeti değil aynı zamanda Fransız yetkililerin buralardaki dini hizmetler konusunda yetersiz kaldıklarını düşünmeleri idi. Kolera salgınının da askerlerin hem fiziksel bakım hem de manevi ihtiyaçlarının karşılanmasında eksikliklerin yaşanabileceği bir ortam yaratacağı düşünülüyordu (*Vie de M. Etienne* 1881 s. 356.)

Bu çağrıya cevap gecikmemiş ve hemen 25 rahibe Marsilya'dan yola çıkmış, onları 25 rahibe daha izlemişti.¹⁰⁸ Rahibelerin mektuplarına bakılırsa Doğu'ya gitme teklifi 24 Ağustos'ta Paris'teki başrahibeden gelmişti. Aynı günün akşamı 24 rahibe ve 2 rahip yaralılar ve koleralıları tedavi etmek için yola çıkmıştı. 27 Ağustos'ta Marsilya'dan gemiye binmişler ve 5 Eylül'de İstanbul'a varmışlardı. Bir rahibe kendi ailesine bile toplamda 12 gün süren yolculuktan sonra yazdığı mektupla haber verebilmişti. İstanbul'da Galata'daki merkeze ileride bir kısmı burada kalacak bir kısmı da cephelere gidecek şekilde dağıtılma niyetiyle yerleşmişlerdi. Rahibe ailesine geçici olarak burada bulunduğunu ve sadece takviye kuvvetin bir parçası olduğunu söylüyordu (Bourdon 1879 s. 43-44). Madame Bourdon, bir rahibenin, geceleri pek çok defa merkezin kapısını çalan bir kavas tarafından uyandırılıp ölmekte olan bir mahkûmun yanına götürüldüğünü anlattığını aktarıyordu (Bourdon 1879 s. 52). Savaş boyunca 100 kadar rahibe hastalığa yakalanmış, Max Roche'a göre 22, Rinaldo Marmara'nın Rahibe Lesueur'den aktardığına ve Gilbrin'in ifadesine göre 33 rahibe Kırım Savaşı sırasında hayatını kaybetmişti (Roche 1989 s. 157; Marmara 2006 s. 31-33; Gilbrin 1977 s. 142).¹⁰⁹

¹⁰⁸ Madame Bourdon, Doğu'ya ulaşan rahibelerin sayısını 300 olarak vermektedir fakat diğer kaynaklarda bu sayı 225 olarak gözükmektedir.

¹⁰⁹ Bu arada Pierre Paul Gamba Saint Benoit'nın idareciliğini üstlenmişti ve bu görevi 1851-1860 arasında yerine getirmişti: Piémont'lu M. Gamba 1844'te 26 yaşında İstanbul'a gelmişti. St Benoit'da 12 Mart 1860'ta, 42 yaşında hayatını kaybetmişti (Roche 1989 s. 171).

Şekil 4-45: Kırım Savaşı İnkerman Muharebesi, Le Par, 1855

<https://wellcomelibrary.org/item/b11789219#?c=0&m=0&s=0&cv=0>. Erişim 04.07.2018.

Kolera, savaş sırasında yaşanan sağlık sorunlarının başta gelenlerinden biriydi. Hastalık Marsilya'dan gelen Fransız askerleri ile Gelibolu'ya taşınmıştı. İlk vaka *Messageries*'nin vapuru *Thabor* ile gelen askerler arasında görülmüştü. Thabor gemisi İstanbul'dan geçerken kolera görülen bir hastabakıcısı Maltepe Askeri Hastanesi'nde tecrit edilmiş, Davudpaşa Kışlası'nda konaklayan Fransız askerleri arasında başlayan kolera, Maslak'taki Fransız askerleri arasında da tespit edilmişti. Üsküdar'a yerleşmiş olan İngiliz komutanı Lord Raglan da koleradan dolayı hayatını kaybetmiş; Fransız, İngiliz ve Osmanlı askerleri arasında yayılan kolera sonunda tüm şehre bulaşmıştı (Yıldırım 2010b s. 135).

Beyoğlu ve Gülhane hasta ve yaralıları, Askeri Tıbbiye Hastanesi ise koleralılara ayrılmıştı. Nekahet dönemindekiler ise Dolmabahçe'de bakılıyorlardı. Beyoğlu'ndaki Rus Sarayı subaylara mahsus 60 yataklı bir hastane olmuş, Tarabya'da da Fransız Bahriye Hastanesi açılmıştı (Karayaman 2008 s. 63).

Savaş sırasında hasta ve yaralıları bakılan hastanelerin toplam kapasitesi 10,000'i bulmaktaydı. Beyoğlu Hastanesi'nde 1.500-2.000; Dolmabahçe Hastanesi'de

600; Davutpaşa Hastanesi'nde 1.200; Gülhane Hastanesi'nde 1.400; Rami Çiftlik Hastanesi'nde 1.200; Talimgâh Hastanesi'nde 600; Harbiye Mektebi Hastanesi'nde 1.100; Maltepe Hastanesi'nde 400; Maslak Hastanesi'nde 500; Kanlıca Hastanesi'nde 250 ve Rus Konsoloslugu Hastanesi'nde 200 yatak kapasitesi bulunmaktaydı (Karayaman 2008 s. 63).

Fransızlar'ın ve "Galatalı rahibeler"ın verdikleri sağlık hizmetleri İngilizlerinkinden daha iyiydi,¹¹⁰ kloroformla ameliyat yapabiliyorlardı. Yine de bu durum, hastalıklardan ölenlerin savaş meydanlarında ölenlerden 4 kat daha fazla olduğu gerçeğini değiştirmiyordu. 1855 yılının ilk 3 ayında İstanbul'daki Fransız hastanelerindeki ölüm oranı %3 iken 1856'da %20 olmuştu. 1856 yılının ilk 3 ayında İstanbul'daki Fransız askeri hastanelerine 53 bin hasta ve yaralı gelmişti. Ocak ve Şubat aylarında günde ortalama 240 kişi, çoğunlukla tifüs nedeniyle hayatını kaybetmişti. Tüm savaş boyunca Fransızların kaybettiği 95 bin kişinin 75 bininin ölüm sebebi hastanelerde, çoğunlukla bulaşıcı hastalık kaynaklı olarak gerçekleşmişti (Karayaman 2008 s. 64).¹¹¹

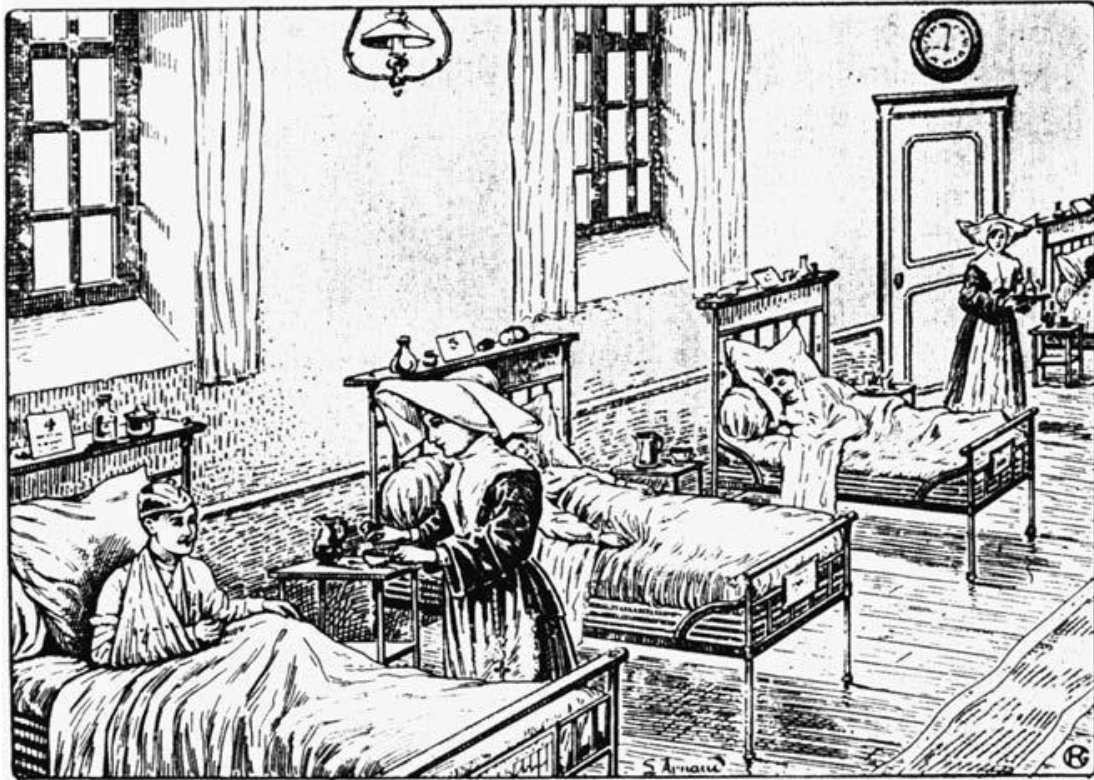
Fransız büyükelçisi Thouvenel'in yeğeni Durand de Fontmagne'ın ifadesine göre 1855 Şubat ayında yalnızca İstanbul'da ölen 50 bin Fransız, 14 mezarlığa gömülmüştü. Bir Fransız doktorunun tavsiyesi üzerine Florence Nightingale İngiliz hastanelerindeki hastaları hastalıklarına göre ayrı koşullarda yatırmaya başlamış, fakat rahibelerin aynı öneriyi Fransız hastaneleri için ısrarla dile getirmelerine rağmen onları dinleyen olmadığından İngiltere'nin gönderdiği 448 doktorun hiçbirinin hayatını kaybetmemesine karşın Fransızların 450 doktorunun 82'si hastalık yüzünden hayatını kaybetmişti (Karayaman 2008 s. 65; De Fortmagne 1977 s. 66).

Fransız hastalar arasında İngilizler'e kıyasla daha fazla sayıda ölümün olmasının sebepleri sadece hastaların ayrılmaması değildi. Henüz 18 yaş civarında olan Fransız askerleri çok daha körpeydi ve beslenme ile giyinme koşulları çok daha yetersizdi. Ayrıca dizanteri ve iskorbütün birbirine karıştırıldığı düşünülüyordu. Oysa İngiliz askerlerinin elinde iskorbütle mücadele edebilecek gıda ve ilaç olduğundan bu hastalık

¹¹⁰ Hem cerrahlarının sayısının fazlalığı hem de rahibelerden aldıkları yardım İngilizler'e kıyasla Fransızlar'ı daha avantajlı kılıyordu (Bourdon 1879 s. 50).

¹¹¹ Serap Torun bu rakamların da değişiklik gösterdiğini ifade etmektedir. Fransız Sağlık Konseyi'nin 1865 raporuna göre ölen 70.000 kişinin arasında Fransız ordusunun 90 doktoru yer almaktadır (Torun 2014 s. 44).

yok denecek kadar az görülmekteydi.¹¹² Haftada iki defa İstanbul'dan Marsilya'ya sefer yapan *Messageries Maritimes*'in her seferinde götürdüğü 150-200 ağır yaralı askerin çoğu Fransa'ya ulaşamıyordu.

Şekil 4-46: *Cephede Filles de la Charité*

(Hutchinson, 2018, s. 262).

Haziran 1854 itibariyle kolera, Sivastopol civarındaki kamp yerlerinde her gün birkaç can kaybına neden oluyordu. Fransızlar arasındaki toplam ölü sayısı 65'e ulaşmış, salgın müttefikler arasında yayılmıştı ve Ruslar arasında daha da fazlası olduğu söyleniyordu. M. Doumerq *Panama* buharlı gemisiyle İstanbul'a gönderilen 200 yaralı ve muhtemelen koleralı olan 50 hastalık konvoyu eşlik etmişti ve ifade ettiğine göre yolda ölenler denize atılıyordu, bu nedenle Karadeniz'i bir mezarlık addediyordu. M. Doumerq İstanbul'a geri geldiğinde, Heybeliada Hastanesi'nde Rahibe Marie

¹¹² Durand de Fortmagne'nin *Un Séjour l'Ambassade de France à Constantinople* ismiyle yayımladığı ve 1977'de Türkçe'ye kazandırılan kitabında bildirildiği kadarıyla savaş boyunca Osmanlılar da her ay yüzlerce iskorbütlü hastayı taze meyvelerden istifade edebilmeleri için Varna'ya gönderiyordu (De Fortmagne 1977 s. 65).

Esthelle'in, bakmakta olduğu ve hayatını kaybetmiş olan üç denizciden kaptığı tifüsten dolayı öldüğünü öğrenmişti (*Annales* (20) 1855 s. 304-307).

Şubat 1855'te Taşkışla Saint Joseph Askeri Hastanesi'ne çevrilmişti ve başrahibesi Rahibe Madeleine olmuştu. 3 rahibe buradaki 800 hastaya hizmet için gönderilmişti; 9 Mart'tan önce 90'ar kişilik barakalar oluşturulmuş ve toplam kapasite 1.000 ila 1.200'e çıkarılmıştı. Soğuk havanın ve yağmurun altında, sedyelerle ya da zorla taşınarak getirilen hasta ve yaralıların durumu rahibeler tarafından içler acısı olarak nitelendirilmekteydi. Hastaneye resmi yatış işlemleri yapılırken aynı anda ilk müdahaleleri de yapılıyor ve kendilerine sıcak içecekler sunuluyordu (*Annales* (20) 1855 s. 313).

11 Mart'ta bir rahibe daha gelince 4 kişi olmuşlardı. Fakat bu kurumda bir yangın çıkmış, hastabakıcılar önce rahibeleri kurtarmak istemişlerdiyse de rahibeler hastaların tahliye edilmesinde ısrar etmişti. Hastaların bir kısmı battaniyelerini sarınarak sessizce kendileri kaçabilmişti. Her ne kadar sirenler çalsa da yardıma ilk gelenler denizciler olmuş, yangın sadece maddi hasarla atlatılmıştı. Rahibeler amfiteyatrodan bir tanesi haricinde ölüleri bile alabilmişti. Hastalar geceyi yerlerde geçirmiş ve sabah kendilerine yatak arar olmuşlardı. Kimi zaman iki hastayı bir yatağa yatıracak şekilde bir düzenleme yapılarak herkes yerine yerleştirilmişti. Rahibelerin yatakhane de kullanılamaz hale geldiğinden onlara da yer bulmak gerekmekteydi, bu sorun da bir onbaşının barakasını kendilerine vermesiyle çözülmüştü. Mutfak ve eczane de yanmıştı. Yemek ve ilaç için yandaki hastaneden yardım almak gerekiyordu, bu esnada da avluya konan fırında yapılan çay ve onunla ikram edilen şeker ve limon herkesi bir nebze rahatlatmıştı. Pera Hastanesi başhemşiresi Rahibe Thérèse de geceyi onlarla geçirmişti ve kahvaltıları tedarik etmişti. Hastalar, kendilerine bir gün önce bakan rahibenin yardımını istediklerinden rahibeler gün boyu oradan oraya koşuşturmak zorunda kalmıştı. Hekimler ve idareciler rahibelerin işine karışmadığından, rahat hareket edebiliyorlardı (*Annales* (20) 1855 s. 314-318).

17 Nisan'a geldiğinde Maslak'ta, Fransa'dan yeni gelen birlikler arasında kolera'nın yeniden baş gösterdiği görülmüştü.¹¹³ 20 Nisan'da 3 rahibe daha buraya

¹¹³ 35 koleralı gelmiş, 6'sı ölmüştü. 19 Nisan'da 11 hasta gelmiş, 8'i ölmüştü. Ayın 25'inde toplam 123 kolera hastasından 56'sı hayatını kaybetmişti. Ay sonunda kolera yokolmuştu (*Annales* (20) 1855 s. 328-336).

getirilmişti. Hekimlere ayrılmış iki baraka da hasta odasına çevrilmişti, buraya ölmek üzere olanlar getiriliyordu (*Annales* (20) 1855 s. 408-409).

Gülhane'deki seyyar hastane rüzgârdan Bizans surlarıyla korunduğundan tercih ediliyordu. Fransız ordusu için simetrik olarak iki hat üzerine yerleştirilmiş ve her biri elli yatak içeren beş ahşap baraka büyük bir hız ve intizamla kurulmuştu ve bunlara beş kulübenin daha eklenmesi bekleniyordu. Burada 6 rahibe çalışıyordu. Hasta ve yaralı sayısının 800'e ulaştığı düşünülürse öncelikle bardak çekme, hacamat ve pansuman uygulamaları için rahibelerin sayısının arttırılması gerekiyordu (*Annales* (20) 1855 s. 347-349).

El ve ayakların donmasının yanında dizanteri ve tifo en sık rastlanılan ve en tehlikeli hastalıkları teşkil ediyordu. Bu uzuvlarda kangren baş gösterdiğinde, hastaların büyük bir kısmında enfeksiyon geliyor ve bulaş tehlikesi arz ediyordu. Dizanterinin kimi zaman koleraya dönüştüğü, böylece Doğu'daki orduya yerleştiği düşünülüyordu. Osmanlı hükümeti böyle durumlarda kamu binalarını hastanelere dönüştürüyor ve kimilerini de müttefiklerine tahsis ediyordu. Bu nedenle Tıbbiye, Mühendishane ve Darülfünun hastaneye dönüştürülmüştü. Savaşan ötürü 36 rahibenin daha İstanbul'a gelmesi istenmiş (*Annales* (20) 1855 s. 357-358) 28 Mart itibariyle 15 rahibe takviye olarak gelmişti (*Annales* (20) 1855 s. 387).¹¹⁴

Genel Sekreter M. Doumerq'in merkez başrahibesi Rahibe Montcellet'ye yazdığı 1855 yılı raporu, savaş esnasında Fransızlar'ın ve onların özelinde rahibelerin hizmet verdiği kurumlara dair detaylar veriyordu (*Annales* (20) 1855 s. 259-312).¹¹⁵ Bu rapora göre İstanbul'da Fransızlar'ın hizmet ettiği hastane sayısı 10'du. Ayrıca biri Kurtuluş, diğeri Heybeliada'da olmak üzere iki adet deniz hastanesi vardı.

1. Pera Askeri Hastanesi: *Grand Champs des Morts*¹¹⁶ (Büyük Mezarlık-Ayaspaşa Mezarlığı) yakınında büyük kare bir binaydı ve kolera salgınıyla mücadele etmek üzere 1854 yılının Temmuz ayından beri Fransızlar burada çalışmaktaydı. Çoğu Fransız, bir kısmı da İngiliz ve diğer milletlerden olan 200 hekim hasta bakıyor (Roche

¹¹⁴ Durand de Fortmagne, çoğu rahibenin yara sararken başındaki külaha kurşun yemiş olduğunu; kendilerine nişan verilmek istendiğindeyse bunu kabul etmediklerini yazıyordu (De Fortmagne 1977 s.150).

¹¹⁵ Bu raporlar Rinaldo Marmara'nın La Paix ile ilgili kitabında da yer almaktadır (Marmara 2009 s. 41-56).

¹¹⁶ İstanbul'da 1560 veba salgınında ikamete açık yerlerde defin işlemi yasaklanınca günümüzde Askeri Müze'nin bulunduğu yerden Gezi Parkı'na uzanan arazi Ermeniler için mezarlık alanı olarak tahsis edilmişti. Taksim Kışlası ise Latin ve Protestan mezarlığına komşuydu. Burada ayrıca geniş bir Müslüman Mezarlığı da bulunmaktaydı. Bölgedeki mezarlıkların çokluğundan dolayı Fransızlar Taksim'e *Grand Champs des Morts* adını vermişlerdi (Yıldırım 2013 s. 45). Tepebaşı ve civarı ise *Petit Champs des Morts* (Küçük Mezarlık) olarak anılmaktaydı (Dadyan 2017 s. 86).

1986 s. 241), 15-16 rahibe hastane içinde bölgelere ayrılarak çalışıyordu. Her işe yetişebilmek için sayıları az olsa hastabakıcılarla işbirliği yaptıklarından yüklerinin biraz olsun azaldığını bildiriyorlardı. Hizmetin zorluklarından birisi doktor ziyaretini takip etme gereği ve ilaç dağıtım saatinden önce hastalara bir şeyler vermeye çalışmaktı. Bir başka zorluk ise, birkaç odada yatakların, zeminin ya da döşemelerin iki ya da üç fit yukarıda kaldırılmış uzun platformlara yerleştirilmesi idi. Bazen bu platformlar dar ve tam olarak yatakların uzunluğuna denk geliyordu; bu durumda rahibeler her bir hastayı ziyaret etmek için atlamak zorunda kalıyordu. Üçüncü kattaki odalarına ulaşmak için yüksek basamaklı karanlık bir merdiveni kat etmek zorundaydılar. Bu hastanedeki odalardaki hastaların kangrenden ve hatalı inşa edilmiş foseptik çukurlarından yayılan miyasmadan dolayı sağlıklarına kavuşmaları ihtimalini rahibeler düşük görüyordu. Doktorlar dahi aslında çoktan ölüme mahkûm olmuş kişilerle çalıştıklarını düşünüyorlardı. Bu şartlar altında rahibelerin sağlığı da tehlikedeydi, dört rahibe yatağa düşmüştü, bu tür durumlara her zaman olduğu gibi Galata hanesinden takviye gelmişti. Bu hastanede 1.700 ila 1.800 yatak mevcuttu. Doktorların ziyaretinden sonra her gün rahibeler papaza dini hizmet verebilsin diye hastalarının ölüm riski altında olduğu oda ve yatak sayısını bildirmekteydi.

2. Dolmabahçe Hastanesi: Pera Hastanesi'nde 200-300 metre uzaklıkta Dolmabahçe sırtlarında iki binadan oluşan bir hastaneydi. Ekim ayından beri 700-800 hastayı barındırmaktaydı. Odaların ve binalarından birbirine uzaklığından dolayı burada hizmet vermek kolay değildi. Prensipite buraya Polonyalı ve Rus yaralıların getirilmesine çalışılıyordu. Bu hastane Pera Hastanesi'ne kıyasla daha küçük, daha havadar, daha az sıkışık ve bu nedenle daha sağlıklıydı. Dolayısıyla mortalite nispeten daha azdı. Rahibeler beş aydan uzun süredir kışın sertliğe maruz kalıyorlardı, hizmet sunabilmek için bazen karla kaplı, bazen de su ile ıslanmış avluları geçmek zorundaydılar.

3. Mühendishane (Saint Joseph Askeri Hastanesi): Pera'nın ve Ermeni Mezarlığı'nın kuzeybatı ucundaydı, yetkilisi Rahibe Madeleine'di ve toplamda beş rahibe burada çalışmaktaydı. Rahibelerin buraya gelişinden sadece birkaç gün sonra bu hastane 8 Mart 1855'te yanmıştı. Rahibeler hastaları alevlerden kurtarmak için tüm güçleriyle çalışmış ve tüm hastaları kurtarmayı başarmışlardı. Hastanenin güney tarafı yanmaktan kurtulmuştu. 80 yataklı bir oda, şapel, rahibelerin ve papazın pansiyonu, bazı diğer odaları ve fizik laboratuvarı ayakta duruyordu. Yanık alanının içinde yatan

hastalar, yakındaki hastanelere ve aynı hastanenin başka bölümlerine nakledilerek toplamda 1.000 ila 1.200 hastanın barındırılabilceğı, her biri 90 kişilik yeni barakalar inşa edilmişti. Koleranın ilk günlerinde hastalığa Maslak'ta yakalananların nakledildiğı yer burası olmuştı. İlk geldiklerinde 42 dereceye kadar ısıtılmış bir odaya konuluyor ve bu buhar banyosu genellikle olumlu sonuç veriyordu. Ne yazık ki çoğı hasta daha yolda hayatını kaybetmekteydi. Bu nedenle muharebe alanına bir geçici hastane yapılmıştı ve üç rahibe buraya gönderilmişti. Bahsedilen rahibeler 6 gündür Levent Çiftliği'nde çalışmaktaydılar ve daha şimdiden tamamı koleraya yakalanmış 300 hastaya bakmışlardı.

4. Levent Çiftliği: Maslak Kampı'na yakın bir yerde kurulmuş bir geçici hastane olan Levent Çiftliği her biri yüz kadar hasta barındırabilecek olan barakalardan oluşmaktaydı. Günün her saati ve özellikle geceleri buraya hasta taşınıyordu ve çoğunun yaşamı doktorlar, rahibeler ve hastabakıcıların emekleri sonucunda kurtarılabilirdi. 22 Nisan'da 40, 23 Nisan'da 25 kişi ölmüştü. Takip eden günlerde ölü sayısı günde 20 ila 30 arasında kalmıştı. Aslında İstanbul'da salgın bitmişti ama ilk çadırların kurulduğunun ertesi günü hastalık baş göstermişti. Temel sebepler arasında şiddetli rüzgâr, yağmur ve çamur; yedek giysiden, gıdadan ve barınma olanağından yoksunluk gibi koşullar sayılıyordu.

5. Rami Çiftliği: Eyüp sırtlarında bulunan hastane, Türkler tarafından Fransızlar'a verilen bir kışlaydı. Ortasında ve köşelerinde pavyonları, dört cephesi ve en ve boyu 700-800 metrelik bir avlusu olan bir binaydı. Güneydoğı pavyonunda 9 rahibe barınmaktaydı. 1.300-1.400 hasta bakılıyordu.

6. Maltepe: Rami Çiftlik'e 2 km mesafede, Rami Çiftlik ve Davudpaşa'daki hastalar için yapılmış bir hastaneydi. 600-700 hastayı barındıran hastanede 5 rahibe bulunmaktaydı. Binanın batısında Maltepe, Rami Çiftliği ve Davudpaşa'da ölenler için bir mezarlık yapılmıştı. Burası kışın hava şartlarına karşı daha korunaklı olduğundan çalışması görece olarak kolay bir hastaneydi.

7. Davudpaşa: Maltepe ve Rami Çiftliği'nin güneyinde, Marmara Denizi kıyısında eski bir süvari kışlasıydı. İç avlusu her yönde yaklaşık bir kilometre olan dört büyük parçadan oluşan bir yapıydı ve hasta sayısının 1.500'e kadar çıktığı görülmüştü. 10 Mart 1855'ten beri burada 7 rahibe çalışmaktaydı. Bu hastanede günde 8-10 hasta ölüyordu ve dinlerince göçmelerinin sağlanabilmesi için en kötü durumda olanların listesi rahibeler tarafından buranın papazlığıyla görevlendirilmiş olan M. Gadrat'ya

veriliyordu. M. Gadrat'nın insaflı tahminine göre iç avlunun 350 Metre'ye 170 Metre ölçülerinde olan hastanenin büyüklüğünden dolayı, hastalar arasında dolaşmak dahi çok vakit alıyordu (*Annales* (21) 1856 s. 227-242).

8. Gülhane: Yaklaşık 1.700 hastayı barındıran otuz civarında kışladan oluşmaktaydı. Bu hastane limana yakın olduğundan en tehlikeli durumda olan hastalar tercihen buraya getirilmekteydi. Dolayısıyla mortalite diğerlerinden daha fazlaydı ve hizmet daha zordu. 5 rahibe burada hastalık kapmıştı. 1855 itibariyle toplam 9 rahibe faaliyet göstermekteydi. Rahibe Antoinette hem tifoya yakalanmış hem de pansuman yaptığı kangrenli yaralardan enfekte olmuştu¹¹⁷ ve hayatını kaybetmişti.

9. Kanlıca: Burası bir paşanın yazlık konutuydu. Günde en fazla 200 hastayı ağırlayabiliyordu. 4 rahibe burada çalışıyordu.

10. Rus Sarayı: Pera'da, konsoloslukta Levazımı askeriye müdürü M. Angot tarafından 1855 yılında açılmıştı. Bu hastaneye sadece subaylar alınıyordu ve hastanede 62 subay ve 4 rahibe vardı.

11. Heybeliada Hastanesi: Bahriye hastanesi olarak açılmıştı ve Amiral Bruat'nın talebi üzerine 5 rahibe gönderilmişti. Buradaki hasta sayısı 200 ile 300 arasında değişiyordu. Adanın havası avantaj sağladığından, ancak çok ağır durumda olan hastaların hayatı kurtarılamıyordu.

12. Hazırlık Okulu: Saint Joseph Askeri Hastanesi'nin içindeki hazırlık okulu da Levazımat-ı Askeriye Müdürü M. Angot'nun rahibelerden talebi üzerine hastaneye dönüştürülmüştü. Rahibe Vincent'ın idaresinde, toplamda sadece 3 rahibe 450 hastaya bakmaktaydı.

Bu 12 hastane dışında biri Gülhane biri de Dolmabahçe civarında yapılacak ve ikisi de 1.200 ila 1.500 hasta kabul edebilecek olan iki hastanede de rahibelerin çalışması planlanıyordu. Hasta ve yaralı dolu olan gemiler Kırım'dan gelir gelmez, iki rahibe ellerinde onların ihtiyaçlarını karşılayacak malzemelerle yanlarına gidiyordu. Bu gemilerdekilerin birçoğu ölür ve denize atılır; alanlar ise aşırı derecede güçsüz düşmüş olurdu. Rahibeler ayrıca Fransız, Rus ve Polonyalı mahkûmları ziyaret ederlerdi (*Annales* (20) 1855 s. 259-312).

¹¹⁷ Raporda "miyasma" olarak ifade edilmektedir.

13: Darülfünun: Burada 1.000 hasta yatmaktaydı. 10 rahibe buraya gidecekti fakat hastane idaresi onları barındıracak bir yer tahsis etmemişti (*Annales* (20) 1855 s. 309).

20 Haziran 1855'te Fransız Harbiye Nazırı rahibelerin Kırım'a gitmesini talep etmişti. Rahibelerin gidişinden önce onların yerleşmesi için her şeyin hazır olduğundan emin olunmak istediği için M. Doumerq yetkililerin görüşüne başvurmuş ve savaş bölgesinin bölüklerin sürekli taşınmasından ve tüm materyallerini yanlarında taşıyan rahibeler için bu durumun eziyet verici hale geleceğinden dolayı rahibeler için uygun olmayacağı cevabını almıştı. Üstelik ne onların ne hastaların ihtiyaçları savaş alanında karşılanamazdı, ayrıca hastalar zaten vakit kaybetmeden İstanbul ve civarına naklediliyordu. Savaşın kaybedilmesi halinde rahibelerin akıbeti bir diğer endişe konusuydu. Tüm bu endişeler sonucunda Sivastopol'de sabit hastanelerin açılmasının beklenmesine karar verilmişti (*Annales* (20) 1855 s. 303-304).

18 Şubat 1856'da öğleden sonra saat 3'te Bab-ı Ali'de aralarında nazırlar, Türk ileri gelenleri, Rum ve Ermeni patrikleri ve hahambaşının da bulunduğu birkaç bin kişilik kalabalık Sultan Abdülmecid'in fermanını dinlemek için toplanmıştı. Ferman, imparatorluk dâhilindeki Müslüman ve Gayrimüslim tüm unsurların eşitliğinin güvence altına alınacağını vurguluyor ve yeni bir çağı açıyordu (Davison 1997 s. 13). Islahat Fermanı, Halil İncalcık'ın ifadesiyle "Tanzimat tarihinde ikinci merhale"yi teşkil ediyor, gayri Müslim reayayla ilgili kanunlar için bir çerçeve sunuyor ve sarih bir hukuki zemin öngörüyordu. İncalcık burada uluslararası ilişkilerin, bilhassa Fransa ile ilişkilerin etkisine dikkatimizi çekmektedir (İncalcık 2006 s. 49-50).

Fransa hükümetinin gözünden ise durum biraz daha farklıydı. M. Boré, Islahat Fermanı'nın gelişini, kiliselerin inşasının önündeki engelleri kaldıran bir belge olarak görüyordu. Örneğin Ermeniler böylelikle Samatya'da istedikleri gibi bir kilise kurabileceklerdi (*Annales* (21) 1856 s. 297-303). Ferman'a şu cümle eklenmişti: "*Bâbiâli mürtedler konusunda daha önce Britanya ve Fransa hükümetlerine vermiş olduğu teminatları tekrarlar ve tasdik eder. Ayrıca o zaman alınmış kararın yine de dininden dönen herkese teşmil olunacağını belirtir.*" Dolayısıyla misyonerler, Islahat Fermanı'nın Müslümanların din değiştirmelerine izin verilen metin olarak da görüyordu (Deringil 2017 s. 118-128).

Kırım Savaşı ve Islahat Fermanı'nı, reformların çoğu Batı'daki örneklerinden alındığından, Hristiyan Avrupa'nın Osmanlı topraklarında bıraktığı izlenim de, bu

reformların kabullenilmesi açısından büyük önemi haizdi. Avrupa ile ilişkiler zaten 1856 yılına gelene kadar da, onu izleyen yıllarda da artmaktaydı. İstanbul ve Avrupa şehirleri arasındaki telgraf hattı bunun önemli bir örneğiydi. Demiryolu yapımında Batılı devletlere tanınan imtiyazlar, Avrupa gemi taşımacılığının Osmanlı limanlarında deniz fenerleri yapımını hızlandırması, yine liman kentlerinde çatal, sandalye ve karyola kullanımının artışı, alafranga modanın ortaya çıkışı, Sultan Abdülmecid'in, teamüllerin aksine Lord Stratford'un İstanbul'da verdiği bir baloya katılması ve İstanbul'a gelen Avrupalılar'ın sayısının artmasıyla beraber, Osmanlı İmparatorluğu'nun Batı ile kurduğu iletişim de hızla artmaktaydı (Davison 1997 s. 82-83).

1857 yılında Durand de Fortmagne'in sabahları, “beyaz kanatlılar” diye adlandırdığı rahibeleri ziyaretle geçiyordu. Rahibeler de bu arkadaşlıktan memnunnardı zira sefarete işleri düştüğünde kâtime uğramadan baronesin yardımıyla doğrudan sefirle görüşebiliyorlardı. Baronesin çok sevdiği rahibelerden biri Rahibe Caroline Renault idi.¹¹⁸

Rahibe Renault 12 rahibe Varna'ya gönderilirken onları alınlarından öperek “Haydi kızlarım, gidin bu zavallı insanlara şifa verin; gençler kardeşleriniz, yaşlılar da babanız” demişti. Sonra sefireye dönerek yavaşça “Bunlar ölüme giden on iki kurban, cesaretli olun” demişti. Varna'daki rahibeler gece nöbeti tutmak istiyorlardı çünkü gece daha çok ölüm oluyor, kimi zaman çarşafı dahi değiştirmeye fırsat kalmadan aynı yatakta sekiz on kişi sırayla ölüyordu. Fakat Mareşal de Saint Arnaud onlara gece nöbeti tutma iznini vermemişti. Kangren hekimler tarafından üç aşamaya ayrılmıştı ve üçüncü aşama kalbe kadar yayılım anlamına geliyordu. Hekim ve rahibeler çoğunlukla sadece sayıyla hastanın hangi aşamada olduğunu söylüyor ve rahibeler hastaya ona göre muamele ediyordu (De Fortmagne 1977 s. 147-148).

Kırım Savaşı'nın etkisi, Osmanlı tebaasının Fransızlar'a gündelik hayatta giderek daha fazla aşına olmaları olmuştu. Bu gündelik tecrübe İstanbulluların zihinsel dünyalarında da dönüşüme yol açmıştı (Roche 1986 s. 241). Her ne kadar kapitülasyonların sağladığı ayrıcalıklardan faydalanmaya çalışan pek çok şüpheli kişi Kırım Savaşı sırasında ve onun ardından Osmanlı kentlerini doldurmaktaydıysa da saygı gören Batılılar'ın da sayısı az değildi. Saygınlık sahibi Batılılar arasında en çok

¹¹⁸ Rahibe Renault kolera salgını sırasında Varna'da başhemşire olarak çalışmıştı. Uzun boylu, 30'larında gösteren bir kadın olarak tarif ediliyordu (De Fortmagne 1977 s. 139-142).

göze çarpanlar misyonerlerdi. Fransa, İngiltere, İtalya, Almanya ve Amerika'dan gelen Protestan ve Katolik misyonerler imparatorluğun her yerindeydi. Misyonerlerin bakış açısına göre her ne kadar İncil dağıtmaları kimi zaman sorunlara sebep oluyor olsa da genellikle “ahlaklı ve Tanrı korkusu bilen” insanlar olarak saygı görüyorlardı (Davison 1997 s. 86-87).

Bu ortamdan yararlanan rahibeler sokakta gittikçe daha fazla görünür olmuştu. Kent merkezinin girdisini çıktısını biliyor, Osmanlı tebaası olmayan pek çok kişiden daha fazla mekâna erişim sağlayabiliyorlardı. 1850'li yıllarda Üsküdar ve Kuleli Hastaneleri'nde bakım hizmeti vermiş olan bir İngiliz kadın İstiklal Caddesi'nin süreğen hareketliliğinden bahsediyordu. Akla gelen her kılığın bu caddede görülebileceğini ifade ediyor ve bu kılıklara sahip kişiler arasında Müslümanları; Rumları; Parisli hanımları; Fransız, İngiliz ve Sardinyalı asker ve subayları; atlı tramvayda bir paşayı; Katolik, Ermeni, İngiliz ve Fransız din adamlarını; bir grup İngiliz denizci ile beraber bir *Soeur de la Charité*'yi sayıyordu (Taylor 1857 s. 169-170).

Dükkânlar genellikle Fransızlar ya da Fransızca bilen Rumlar tarafından işletiliyordu. Savaş şartlarında, satılan mallar düşük kaliteli ama yüksek fiyatlıydı. İngiliz rahibeler, *Filles de la Charité* rahibesi Bernardine'in aracılığıyla aradıkları malları ancak bulabilmişlerdi. Rahibe Bernardine yıllardır Doğu misyonlarında çalışmaktaydı ve Türkçe biliyordu. Her bir ürünün alınması gereken yeri biliyor, İngiliz rahibelerin hiç duymadığı sokaklara girebiliyor, kenarda kıyıda kalmış dükkânları bulabiliyordu. En akla gelmeyecek dükkânlardan, onun sayesinde aradıkları ürünlere ulaşabiliyorlardı (Taylor 1857 s. 170).

Alışveriş yaptıkları süre boyunca pek çok Fransız askere rastlamışlardı ve askerler her seferinde rahibeye şapka çıkarmış, yol vermişlerdi. Fransız ordusu mensupları, rahibelere derin bir yakınlık duyuyorlardı. Son iki asırdır Fransız ordusu ne zaman savaşa gitse, yanlarına savaş aletlerini ve askerlerini aldıkları gibi, mutlaka bir grup rahibeyi de alıyorlardı. Savaşın en dehşet verici anlarında dahi rahibelerin sükûnetle alanda gezdikleri dilden dile dolaşıyordu (Taylor 1857 s. 171).

Şekil 4-47: Saint Vincent de Paul, İzmir Katedrali, Raffaele Spano, Napoli, 1877

"<http://stvincentimages.cdm.depaul.edu/?lib=Vincent%20de%20Paul&path=Pictures%2f02.+Paintings,>" Erişim 04.07.2018.

4.7.2. 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı

Sırbistan 30 Haziran 1876'da Osmanlı İmparatorluğu'na savaş ilan etmiş ama başarısız olabileceğinin farkına varınca Eylül'de ateşkes istemişti. Rusya'daki Panslavlار bu sefer Bulgaristan'a yönelmiş, Rus hükümeti Bulgarlar'ın yoğunlukla yaşadıkları yerlerde kapsamlı reformların gerçekleştirilmesini istemiş ve fiili özerklik için Osmanlı İmparatorluğu'na baskı yapmaya başlamıştı. Bu sırada Balkanlar'la ilgili bir konferansta ıslahat tartışmalarının kadük kalması amacıyla 23 Aralık 1876'da

Kanun-ı Esasi ilan edilmiş ve tüm talepler reddedilmişti. Bunun sonucunda Rusya 24 Nisan 1877’de savaş ilan etmişti. Bu savaşın sonunda imzalanan Ayastefanos Antlaşması ile Osmanlı İmparatorluğu son derece büyük toprak kaybına uğramıştı. Özerk bir Bulgar Devleti kurulmasına karar verilmiş; Karadağ’a verilen topraklarla bu bölge savaş öncesi büyüklüğünün üç katına ulaşmış; Sırbistan, Karadağ ve Romanya bağımsız olmuştu. Batum, Kars, Ardahan ve Doğubeyazıt Rusya’ya verilmişti. Sonrasında imzalanan Berlin Anlaşması ile maddeler biraz hafifletilmiş, Sırbistan ve Karadağ’ın toprak kazanımları azaltılmış, özerk Bulgaristan küçültülmüş ve güney kısmı bir Osmanlı vilayeti olarak kalmıştı (Zürcher 1995 s. 114-115).

Savaş patlak verince rahibeler Edirne’de 20 yataklı bir hastane kurmuşlardı (Yıldırım 2014 s. 81). Bu sırada 7 hastanede muhacirlere, tifüslülere ve çiçek hastalığına yakalanmış kişilere bakmışlardı (Dasque 2016 s. 249). 30 rahibe salgın hastalıklara yakalanmış, 8’i Galata’dan olmak üzere 11 tanesi hayatını kaybetmişti (Gilbrin 1977 s. 144; Lobry 1908 s. 39). Özellikle tifüs çok sayıda can almaktaydı; toplamda 60.000 kişi hayatını kaybetmişti (Marmara 2006 s. 63). Başrahip Salvayre, rahibeleri geçici hastanelere yerleştirmişti. 4 rahibe 200 yataklık Beylerbeyi Sarayı Hastanesi’ne gitmişti. 200 yatak kapasiteli Gülhane Hastanesi’nin bahçesine 80 yatak daha eklenmişti. Çemberlitaş Sultan Abdülhamid Türbesi’nin bulunduğu yer ve Şehzadebaşı Camii’nin medresesi de hastaneye çevrilmişti. Ölümünün %60’ı tifüs ve koleradan kaynaklanıyordu (Dilan 2003 s. 124-125). Bebek’teki okul da barınağa çevrilmişti ve Rahibe Maheo’nun nezaretinde muhacirlere bakılıyordu (Dilan 2003 s. 125).

Savaş esnasında İstanbul’a sefalet, tifüs ve çiçek hastalığı büyük ölçüde muhacirler vasıtasıyla gelmişti. Savaştan dolayı açılan ve rahibelerin çalıştığı hastaneler arasında en önemlisi Gülhane’de Saint Irène Kilisesi’nin yakınlarında kurulmuştu. Yoksul Müslüman muhacirler korkunç yaralar taşıyarak ve açlıktan ölmek üzere bir vaziyette geliyorlardı (Lobry 1908 s. 38). Haydarpaşa Askeri Hastanesi Osmanlı Devleti’nin katıldığı tüm savaşlarda yaralılara bakılan bir kurum olmuştu. Kırım Savaşı sırasında, emsalleri arasında modern sayılan hastaneye yaralı ve hasta askerler getirilmiş, 93 Harbi’nde 3.000 hasta ve yaralı kabul etmiş, Rumeli muhacirleri de buraya getirilmişti (Yıldırım 2010a s. 188).

Beylerbeyi Sarayı’nın binalarında Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti tarafından açılmış olan Beylerbeyi Hastanesi ek yataklarla beraber 540 hastaya bakabiliyordu.

Savaş sırasında buraya 2.606 hasta ve yaralı getirilmiş, 285'i vefat etmişti. Hastanede dizanteri ve ishal Çamlıca suyunun içme suyu olarak kullanılmasıyla azalmış fakat kentte yayılan tifüs salgını buraya ulaşmış, ek koğuş açılarak tifüslüler buraya yerleştirilmiş ve diğer birimlerle irtibatları yasaklanmıştı. 71 tifüs hastasından 20'si kaybedilmişti (Yıldırım 2010a s. 191-192).

Şekil 4-48: Beylerbeyi Askeri Hastanesi, 1877

(Yıldırım 2011 s. 252).

Savaş sırasında Sirkeci'de kurulmuş olan seyyar hastane, Sepetçi Kasrı etrafına yerleştirilmiş olan çadırlardan oluşuyordu. Sirkeci Tren İstasyonu'nun karşısında da 60 yataklı bir kadın göçmenler hastanesinde Dr. Lagondakis'in idaresi altında, rahibeler tarafından ayrı bir barakada çiçek hastası çocuklara bakılıyordu.¹¹⁹

Rahibe Renault'nun 9 Mayıs 1877'de İstanbul'dan Paris'teki başrahibe Louise Lequette'e yazmış olduğu mektup, yetimlerin içinde bulunduğu koşulları gözler önüne sermekteydi. Mektubunun girişinde savaşın kendisi bir salgına benzetiliyordu. Savaş sırasında bazı hayırseverler, yardım dernekleri ve İtalya ve Macaristan sefaretleri, yetim çocukları yatak ücretlerini ödeyerek rahibelerin bakımına emanet etmiş oldukları çocukları, ödemelerini gerçekleştiremedikleri için gönderilmelerini istemektedir. Çocukların bir kısmının kimsesi yoktu, bazısının babası kadırgadaydı, kimisinin karşı karşıya olduğu çok kötü örnekler sergileyen ailelerdi. *Dames de la Charité* dahi onlara bakmakta yetersiz kalmaktaydı (*Annales* (42) 1877 s. 396-397).

¹¹⁹ Bu savaş döneminde İstanbul'daki Hilal-i Ahmer hastanelerinde çalışan rahibelerin isimleri şöyleydi: Marie Fabre, Thérèse, Stéphanie, Sophie, Hyacinthe, Claire, Casimir ve Genéviève (Yıldırım 2014 s. 89-90).

Şekil 4-49: Başrahibe Louise Lequette (1872-1878)

<http://stvincentimages.cdm.depaul.edu/?lib=St.%20Louise%20De%20Marillac&path=St+Louise+De+Marillac%2fDaughters+of+Charity%2fSuperioress+gen> Erişim 04.07.2018.

Savaş esnasında rahibeler Taksim Fransız Hastanesi, La Paix Hastanesi, Beyoğlu Belediye Hastanesi, İsviçre Alman Hastanesi ve Artigiana olmak üzere beş

ayrı hastanede çalışıyordu. Aslında kimsesiz çocuklar hastanesi ile G  r  mia Hastanesi de gündeme getiriliyordu fakat henüz tam olarak tesis edilmemi  lerdi. Pera'nın eşrafından M. Cartelli   l  m  n  n ardından Kurtuluş'ta kimsesiz çocuklara tahsis edilmek üzere geniş bir arazi bırakmıştı. Bazı hayırseverler de bir miktar para toplamış olsalar da 60 ila 80 çocuğu barındırabilecek bir binanın inşasına yetecek miktarda paraya henüz ulaşılamamıştı (*Annales* (43) 1878 s. 117).

Bu hastanelere ek olarak rahibeler     kurumda dispanser a  mı  tı. Buralarda ayakta yoksul hastalar ücretsiz olarak bakılıyor, pansuman ve tedavileri yapılıyor ve ilaçları veriliyordu. Bir tanesi Galata merkezdeydi ve yılda 3.000 kişiyi ağırlıyordu. Bir hekim özel olarak her gün hasta bakıyordu. İkincisi Taksim Fransız Hastanesi'nde idi ve aynı şekilde 5 ila 6 bin hasta kabul ediyordu.     nc  s   de 1876'da Artigiana'da açılmıştı (*Annales* (43) 1878 s. 117-118).

Rahibe Madeleine Gain'in İstanbul'dan, Belediye Hastanesi'nden Paris'e, Lazarist başrahibine 28 Ekim 1877'de yazmış olduğu mektupta hangi dine ya da millete mensup olursa olsun yoksulların bakım görebileceği bir hastanenin elzem olduğu konusundaki fikir birliğinin böyle bir hastanenin inşası için adım atmakla sonu  lanamadı  ından yakınılıyordu. Rahibe Madeleine ba  rahibeye bir önceki hafta kömürlerinin bittiğini, mutfaktan sorumlu rahibenin aynı kömür tozlarını elekten ge  ire ge  ire tüm gün yakmaya uğraştığını haber veriyordu. Şehremaneti kaynak yokluğundan taleplerin karşılanmasını sürekli bir sonraki güne erteliyordu. Neyse ki,   ehremaneti'nin önce cemaatin hastanesine hiç ilgi göstermemiş olan bir çalışanı birdenbire kuruma yardımda bulunmuş, ayrıca işçileri rahibeler tarafından tedavi edilmiş olan bir hayırseverin yapmış olduğu bağış da ziyadesiyle faydalı olmuştu (*Annales* (43) 1878 s. 255-257).

Muhacirlerle İngiliz Konsolosl  u ilgileniyordu ve rahibelerin yardımını alıyorlardı. Bu esnada Belediye Hastanesi Tophane'ye taşınınca Osmanlı tebaası duruma tepki göstermiş, yakınlarında bir hastane istememişlerdi. Özellikle mahallenin beş imamı ve dört ileri geleni bir araya gelerek Müslüman mahallesinde böyle bir hastanenin kurulmasını engellemeye çalışmıştı fakat çabaları sonuçsuz kalmıştı. Muhacirlerin sayımından sorumlu olan Rahibe Madeleine bir Çerkez mahallesine girip de hastaneye muhalefet etmiş olan imamlardan biriyle karşılaşınca, nazik davranmaya çalışarak kendisine orada ne aradığını soran imama muhacirleri kaydedip onlara faydalı olabilmeye çalıştığı cevabını vermişti. Bunun   zerine olumlu tepki gösteren imam

rahibeyi muhacirlere takdim etmek üzere mahalleye davet etmişti. Rahip Murat bu bilgiye kişisel bir deneyim daha ekliyordu: yerel mahallelerden eğer onların dilini ve adetleri biliniyor ve bunlara riayet ediliyorsa iyi karşılanıyorlardı; eğer ilgisiz bir edayla aralarından geçiyorlarsa tepki görüyorlardı. Kasım ayı ortalarında rahibeler henüz resmi olarak geçici hastanelerde çalışmak üzere davet edilmemişlerdi. Müslüman yaralıları arasında rahibelerin gezmesine hekimlerin çok müsamahakâr davranılacağı düşünülmüyordu (*Annales* (43) 1878 s. 118-122).

Rahibe Madeleine Paris'e 7 Kasım 1877'de ikinci bir mektup göndermiş ve muhacirlerin hükümet tarafından İstanbul'da uygunsuz şartları haiz evlere topladığını yazmıştı. Bu evlerde mobilya, ısıtma, battaniye ve çoğunlukla ekmek yoktu. İnsanlar sağda solda koşuşturarak sadaka istiyordu. Rahibe Madeleine bu duruma kendi baktıkları muhacir hastaların ailelerini ziyaret ettiğinde tanık olmuştu. Otuz kişinin barındığı bir evin halini "tarifi mümkün değil" şeklinde anıyordu. Rahibeler merkez hane sayesinde haberdar oldukları bazı ailelere pirinç dağıtmışlardı (*Annales* (43) 1878 s. 258-260).

Rahibe Madeleine'in ilk mektubundan bir gün sonra bu sefer Fransız Hastanesi'nden Rahibe Merlis Lazaristler'in başrahibine bir mektup yazarak durumlarını anlatıyordu. Paris'ten gelen yardım sayesinde dispanserdeki hastalara ücretsiz olarak ilaç dağıtabildiğini söylüyordu. Bazı yaralıları ek olarak genellikle ekmek istemek için hastaneye başvuran Türk kadın ve erkeklerin de ardı arkası kesilmiyordu. Rahibelerin eğitim verdiği 400 çocuktan 60'ı Ermeni olmak üzere en yoksul 100 tanesinin gıda ve giyimi de rahibeler tarafından karşılanıyordu. *Genç Vekilharçlar* da elli genç kız için Pazar günlerini burada geçiriyordu (*Annales* (43) 1878 s. 257-258).

29 Aralık'ta ise La Paix Hastanesi'nden Rahibe Fabre Paris'e Beylerbeyi'nde 200 Türk yaralıya bakan geçici hastaneyi devraldığını yazıyordu. Hekimler ve çalışanlar kendilerini sevinçle karşılamıştı. Rahibe Fabre'in aktardığına göre sağ kolu amputé edilmiş genç Müslüman askere refakat eden imam bile askeri teskin etmek için ona rahibelerin geldiğini haber veriyordu. Bir Rum olan başhekimle pazarları dini pratikleri yerine getirme izni için görüştüğünde, hastanenin bir uluslararası hastane olduğunu ve dolayısıyla herkesin kendi dininin gereklerini yerine getirmekte serbest olduğu cevabını almıştı (*Annales* (43) 1878 s. 260-262).

1878'e gelindiğinde ise cemaatin yıllıkına savaşın başından beri rahibelerin misyonlarını devam ettirebilmeleri için gerekli kaynakların tükenmeye yüz tuttuğuna dair bir not düşülmüştü. Hanelerin kapatılması ihtimali göz önünde bulundurulmaya başlanmıştı. Galata Hanesi diğer hanelere yardıma koşmuştu. Aynı notta, geçici hastanelerin sorumluluğunun da cemaatin rahibelerine verildiği bilgisi aktarılıyordu (*Annales* (43) 1878 s. 8-9).

1878 yılında Taksim Hastanesi'nde yılda yaklaşık 400 hasta bakılıyordu ve bu hastaların yarısı Fransız'dı. La Paix Hastanesi'nin kent merkezinden uzak olmasından dolayı kabul ettiği ve iki yüz civarında olarak verilen hasta sayısının nispeten az olduğu ifade ediliyordu. Burada genellikle Fransız Hastanesi'ne kabul edilmeyen kadınlar tedavi görüyordu. Fakat ihtiyarlar, yetimler ve akıl hastaları için çok iyi bir barınak olduğunun altı çiziliyordu. Burada kalan kadın ve erkek yaşlıların toplam sayısı 40-45, akıl hastalarının 35-40, yetimlerin 80-90 arasındaydı. İki sene önce akıl hastaları için ayrı bir pavyon yapılmaya başlanmış ama kaynak yoksunluğundan dolayı henüz tamamlanamamıştı. Belediye Hastanesi bu dönemde 40-45 yataklıydı. 1869'dan beri rahibelerin hizmet verdiği, İngiliz Konsoloslugu'nun arkasında bulunan İsviçre-Alman Hastanesi sadece 20-25 yatak kapasitesine sahipti ve yılda 300 ila 400 hasta kabul edebiliyordu. Burada hizmet veren 6 rahibe aynı zamanda mahallenin yoksul çocukları için eğitim de vermekteydi. Artigiana'da bu dönemde kadın ve erkek toplamda 60 ila 80 yaşlı barınabiliyordu. Altı rahibe bu binadaki dispanserde hizmet veriyordu (*Annales* (43) 1878 s. 112-118).

20 Ocak'ta Beylerbeyi geçici hastanesinden Rahibe Fabre, Paris'teki başrahibe Louise Lequette'e geçici hastaneye gelişlerinden itibaren hekim ve diğer çalışanlar tarafından çok iyi karşılandıklarını anlatıyordu. Burada ampütasyonlara asistanlık yapma işini de üstleniyorlardı (*Annales* (43) 1878 s. 231-232).¹²⁰

6 Şubat 1878 itibariyle Galata'da 50 civarı muhacir barınmaktaydı. Fransız Konsoloslugu hem buranın, hem de Belediye Hastanesi'nin 1.600'den fazla muhaciri besleyen mutfağının ihtiyaçlarını karşılıyordu. İngiliz komitesi Çukurbostan'daki yetimhanede bulunan 1.000 muhacirin bakımıyla ilgileniyordu. İsveç Konsoloslugu ise

¹²⁰ 31 Ocak 1878'de Lazaristler'in başrahibine yazdığı mektupta ise geçici hastanenin şartlarının Pazar ayinini gerçekleştirmeye müsait olmadığından ayinlerin Saint Benoit ya da Çengelköy'de yapılmakta olduğu bilgisini veriyordu. Hastaneye gelenlerin tarifinin imkânsız, cisimlerinin insani olmaktan uzak olduğunu yazıyordu (*Annales* (43) 1878 s. 264-266).

400 muhacire bakmaktaydı. Galata'daki hane en yoğun muhacir nüfusunu barındıran ve dolayısıyla en fazla emeği gerektiren yerdı. Buraya dışarıdan da on rahibe gelmekteydi. İstanbul'a demiryolu ile gelen muhacirleri karşılayan da Galata rahibeleriydi. İstanbul'a günde neredeyse 1.800 muhacir geliyordu, garın karşısında bir konakta kurulmuş geçici hastanede dört rahibe onları karşılıyordu ve üç rahibe de İstanbul'da 5 Şubat 1877'de açılmış olan yeni hastanede muhacirlere bakıyordu. Bunlara ek olarak Beylerbeyi'nde kurulmuş geçici hastanede de rahibeler çalışıyordu. Ayrıca eşraftan bazı kişiler konaklarını muhacirler için bağışlamıştı ve rahibeler buralarda da çalışıyordu. Örneğin Meclis-i Mebusan Başkanı Ahmet Vefik Paşa da kendi evini tek bir divanına dahi dokunmadan muhacirlere tahsis etmişti ve burası da kendi adını taşıyan bir hastaneye dönüşmüştü (*Annales* (43) 1878 s. 278-280).

Rahibe Maheo ise 12 Şubat 1878'de Bebek'ten başrahibe yazmış olduğu mektupta yoksullara yardım etmek için İngiliz büyükelçisinin eşine başvurduklarını fakat onun da, önceki tutumunun aksine, artık dikilmek üzere gömlek ve kıyafet tedarik etmediğini aktarıyordu. Bu sıralar kendisinden geçici hastanelerde çalışmak üzere bir rahibe istenmişti ve bu istek yerine getirilmişti. Ahmet Vefik Paşa, oğlu Şefik Bey vasıtasıyla fasulye, pirinç, giysi ve pabuç gibi malzemelerden oluşan yardımlarda bulunmuştu. Bu olaydan birkaç gün sonra, Ahmet Vefik Paşa'nın sadrazam olduğu haberi gelmişti. Bundan birkaç gün sonra da oğlu Şefik Paşa rahibeleri ziyaret ederek babası adına kayme cinsinden para yardımı yapmıştı. Aynı akşam Ahmet Vefik Paşa da peşinde zaptiyeler dahi olmadan rahibelerin hanesine ziyaret gerçekleştirmiş, padişahın kendisine verdiği 500 lira sayesinde gündüz aldıkları yardımı yapabildiğini söylemiş ve muhacirlere iyi bakmalarını istemişti. Ayrıca, kıyafet yardımı da yapacağını, ellerinde olan her şeyi örtünmeleri için hemen muhacirlere vermelerini istemişti (*Annales* (43) 1878 s. 266-270).

Rahibe Fabre, Çürükçeşme'ye de iki rahibe göndererek oradaki sefalet hakkında bilgi edindiğinden beri *Dames de la Charité* ile beraber bu sefaleti gidermek için çalışmaktaydı. Öğrenciler için eskiden kullanılan yemekhanede İngiliz hayırsever kadınların yaptıkları yardımlar depolanmaktaydı. Bu gıda, kıyafet ve ayakkabıları gelip bizzat dağıtmanın yanı sıra rahibelere de bu mallardan istedikleri zaman istediklerine verme hakkını tanımışlardı. Rahibeler camiler de dâhil olmak üzere here yere girip çıkıyorlardı (*Annales* (43) 1878 s. 270-271).

12 Şubat'ta Rahibe Merlis Fransız Hastanesi'nden Lazaristler'in başrahibine gönderdiği mektupta Fransız hükümetinin kendilerine muhacirlere yardım için 6.000 Frank gönderdiğini fakat bu meblağın yarısının hemen tükendiğini haber veriyordu. Kapılarının önüne bir parça ekmek ve biraz yemek için her gün 1.800 kişinin geldiğini iddia ediyordu. Rahibeler her gün sokakları geziyor, hasta ve yaralı bakıyor, ihtiyaç duyanları hastaneye yönlendiriyordu. Birbirlerinden ayrılmak istemediklerinden hastaları hastaneye yönlendirmek kimi zaman zorlaşabiliyordu. Rahibe Merlis Fransız Hastanesi'ne de 15-20 hasta getirmişti. Taksim civarında muhacir dolu evleri ziyaret etmek kolay olsa da uzaklıkları yüzünden Dolmabahçe, Kabataş ya da Kasımpaşa'daki evleri ziyaret etmek zordu. Yine süt, çay ve ilaç götürülüyordu (*Annales* (43) 1878 s. 272-273).

13 Şubat'ta Artigiana Hospizi'nden Rahibe Angot Paris'e, gönderilen yardıma teşekkür etmek için yazıyordu. İngilizler'in ve uluslararası yardımların sayesinde burada muhacirler için ufak bir fırın açmışlardı. İmamlar ve muhtarlar ellerine çocukların yaşlarını da içerecek kadar detaylı listeler veriyorlardı. Ayrıca hasta ziyaretlerinde imamlar kendilerine eşlik ediyordu. Rahibe Renault'nun aynı gün yazdığı mektup da Paris'ten gelen bağışa teşekkürle başlıyor ve mevcut iki geçici hastane için çalışacak kişi arayışlarını aktarıyordu. Ahmet Vefik Paşa rahibelerden kendi evinin yakınındaki geçici hastane için çalışmalarını bizzat istemişti. Ertesi günü dört rahibe kendi hanelerinin tam karşısında, sarayın kıyısında yer alan Marko Paşa geçici hastanesinin idaresini üstleneceklerdi. Rahibelerin 1854'te de hizmet verdiği bahçeye barakalar inşa edilmekteydi. Rahibe sayısının arttırılması gerekecekti (*Annales* (43) 1878 s. 273-276).

28 Şubat'ta Rahibe Renault'nun verdiği bilgiye göre geçici hastanelere yara bere dolu, açlık ve yokluktan bitap vaziyette insanlar dolmaktaydı. Müslümanlar bu dönemde devletten çok fazla yardım göremiyor, rahibelerin bakımından faydalanıyordu. Muhacirler arasında hekimlerin gözlemine göre günde 60 ila 100 ölüm gerçekleşiyordu. Şubat ayı sonunda rahibeler yedi adet geçici hastaneye yayılmışlardı (*Annales* (43) 1878 s. 283-286). 1878 sonunda hayatını kaybeden rahibeler Tablo 4-10'da gösterildiği gibiydi.

Tablo 4-10: 1878 Yılında Hayatını Kaybeden *Filles De La Charité* Rahibeleri

Adı	Çalıştığı kurum	Ölüm tarihi	Ölüm sebebi	Hizmet süresi (yıl)
Guillemaud	Galata	27 Şubat	zatürre	43
Eynaud	Galata	1 Mart	tifo	18
Fabre	La Paix	17 Mart	tifüs	22
Durand	Galata	25 Mart	tifo	43
Lanti	Artigiana	26 Mart	Tifo	29
Mayard	Galata	2 Nisan	Tifo	25
Berteli	Alman Hastanesi	9 Nisan	Tifo	11
Léon	Galata	15 Nisan	Tifo	28
Poissemex	Galata	19 Nisan	Tifo	13
Deschuystencer	Siena	19 Mayıs	Tifo	-
Vazeille	Merkez Hane	30 Mayıs	Tifo	22

(*Annales* (43) 1878 s. 511-512).

Sonuç olarak savaş yıllarında Kırım Savaşı'nda olduğu gibi salgın hastalıklar, yaralılar ve göçmenlerle ilgilenmek için rahibeler hem kendi kurumlarında hem de geçici hastanelerde hizmet vermiş ve merkeze sıklıkla karşılanamayan maddi ihtiyaçlar için raporlar göndermişlerdi. Örneğin Belediye Hastanesi'ndeki yegâne gümüş kaplama güğüm bile eskimişti fakat yetkili rahibe Paris'e bu konuyu büyük bir mahcubiyetle anlatıyordu (*Annales* (43) 1878 s. 700-702). 1878 yılından sonra ise, birkaç yıl boyunca Osmanlı toprakları cemaatin yıllıklarında kayda değer bir yer kaplamıyor, sadece birkaç sayfa ile anılıyordu.

İstanbul'un varlıklı Hristiyan kadınları savaş sonrası sefaleti biraz olsun giderebilmek için bir araya gelmiş ve bölgenin ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için faaliyet göstermişlerdi. Bu faaliyetlere ilişkin detaylı bir rapor kaleme alınmıştı. *Dames de Charité*'nin 1879 yılındaki faaliyetlerine dair kaleme alınan raporun girişinde, İstanbul papa vekili Vincentius Vanitelli'nin genel kurulda yapmış olduğu konuşmanın metni de yayımlanmıştı. Bu metinde, gelişlerinden kısa süre sonra hayırsever kadınların, son birkaç yılda artan yoksulluğun karşısında ciddi şekilde faaliyet gösterdiğinden bahsetmekteydi (Rapport Sur Les Œuvres 1880 s. 1).

Vanitelli bir önceki raporunda savaşlar ve artan mali kriz nedeniyle son yıllarda Osmanlı İmparatorluğu'nda çok kayda değer bir sefalet görüldüğünü söylemişti. Azalmak yerine bu sefalet 1879'a gelindiğinde artmış, özellikle kışın uzun ve soğuk geçmesi durumu daha da kötüleştirmişti. Öyle ki, açlıktan ölmek için kapılarına dayanan çok sayıda aile olmuştu. Galata'nın göbeğinde, tüm bu sefalet yaşanırken bir yandan da sefahatin sürmesi Vanitelli tarafından acı verici olarak nitelendiriliyordu (Rapport Sur Les Œuvres 1880 s. 2). Oysa derneğin kaynakları bu şartlarda azalmak yerine artmıştı.¹²¹ 1879 senesinde, sevinçle karşılanan gelir-gider ana bilançosu Tablo 4-11'de gösterildiği gibiydi.

Tablo 4-11: 1879 Senesi *Dames de la Charité* Gelir Gider Tablosu

	Gelirler	Giderler
Pera	29.144 Frank	24.544 Frank
Galata	11.437 Frank 30 Santim	9.387 Frank 35 Santim
Taksim	9.313 Frank	10.014 Frank 80 Santim
Kreş	10.228 Frank 45 Santim	10.779 Frank 50 Santim
Toplam	60.152 Frank 75 Santim	54.725 Frank 65 Santim

(Rapport Sur Les Œuvres 1880 s. 4).

¹²¹ Bir önceki sene farklı faaliyetler sonucunda 58.872 Frank 45 Santim tutarında bir varlık elde edilmişti. Üstelik içinde bulundukları yıl bu rakam 60.152 Frank 75 Santim'i bulmuştu. Harcamalar ise 1878'de 49.917 Frank 65 Santim, 1879'da 54.725 Frank 65 Santim'e çıkmıştı (Rapport Sur Les Œuvres 1880 s. 3).

Pera ve Galata cemiyetleri yoksullara evlerinde destek olmayı amaçlıyordu ve 378 aileye düzenli olarak destek vermişti. Olağanüstü durumlarda da bunların haricinde 577 aileye daha yardım etmişlerdi. 1.146 hastayı tedavi edip ilaç tedariklerini gerçekleştirmiş; 7.391 yoksulu ve 4.074 hastayı ziyaret etmiş; 3.000 Frank'tan yüksek bir meblağı yoksullara teslim etmiş ve 29.000 kalem gıda malzemesi dağıtmışlardı (Rapport Sur Les Œuvres 1880 s. 4).

Taksim cemiyetinin temel amacı kimsesiz ve yoksul hastalara hastanede bakım hizmeti vermektir ve bu türden 120 hasta bulup hastaneye yerleştirmişlerdi. Bu hastalar için muhtelif hastanelere 6.000'den fazla gün için ödeme yapılmıştı. Genç müdiresi Mmelle Fournier'nin başkanlığında 1879 senesinde 102 adet sokağa terk edilmiş çocuk kuruma kaydedilmiş, bu çocukların 22'si hayatını kaybetmiş, 8'i evlat edinilmişti. Bütün yeteneğine ve büyükelçinin eşinin tüm cömertliğine rağmen kreş seneyi 551 Frank açıkla kapatmıştı (Rapport Sur Les Œuvres 1880 s. 4). Kendilerine 1.840 Frank'a mal olan hususi evi kapatarak çocukları, zaten daha önce de kendilerine ev sahipliği yapan La Paix Hastanesi'ne yerleştirmek zorunda kalmışlardı.¹²²

1883 yılı itibariyle rahibelerin sorumlu bulunduğu 8 kurum mevcuttu (*Annales* (49) 1884 s. 165-166):

1.Saint Benoit Merkez Evi: Barınak ve sınıflar: 400-500 çocuk; biri kadınlar diğeri erkekler için olmak üzere ve günde 150-200 hasta bakan iki dispanser; yoksul, hasta ve mahpus ziyaretleri; kışın aşevi, her gün yoksullara ve okuldaki çocuklara çorba dağıtımı; kimsesiz 150 çocuğun (*enfants de Marie*) düzensiz ve yetersiz olsa da bakım hizmeti.

¹²² Çeşitli komitelerin üyelerinin isimleri ve görevleri şu şekilde verilmiştir: Pera *Dames de la Charité* komite üyeleri: Madame Fournier: Başkan, Madame Frédérick: Başkan yardımcısı, Madame Steiner: Sekreter, Mademoiselle Fournier: Veznedar, Madame de Radovani: Kurul üyesi, La Baronne de Hübsch: Kurul üyesi, Madame Helbig: Kurul üyesi, Madame Guës: Kurul üyesi, Mademoiselle Hélène Testa: Vestiyer görevlisi. Galata *Dames de la Charité* komite üyeleri: Madame Fournier: Onursal Başkan, Madame Helbig: Başkan, Madame Steiner: Başkan yardımcısı, Madame Honegger: Sekreter, Madame Dupéron: Veznedar, Madame Foscole: Kurul üyesi, Mademoiselle Castagne: Kurul üyesi, Mademoiselle Yaniciopoulou: Vestiyer görevlisi, Mademoiselle Cotteret: Vestiyer görevlisi. Kimsesiz Yoksul Hastalar Faaliyetleri Komitesi üyeleri: Madame Fournier: Fransa sefresi, onursal başkan, Madame Perpignani: Başkan, Madame Mühlig: Başkan yardımcısı, Madame Madrilly: Veznedar, Mademoiselle Testa Constantin Marie: Sekreter, Madame Baronne de Hübsch: Kurul üyesi, Madam du Pérou: Komite üyesi. Kimsesiz Çocuklar ve Kreş Faaliyetleri Komitesi üyeleri: Mademoiselle Fournier: Başkan, Mademoiselle Helbig: Başkan yardımcısı, Mademoiselle de Hollys: Veznedar (Rapport Sur Les Œuvres 188, s. 5).

2. Saint Joseph Yetimhanesi: Burasının Fransa'daki yetimhanelerle kıyaslanabilecek kadar kapsamlı bir hizmet verdiği söyleniyordu. Bu hizmet için yeni bir bina inşa edilmekteydi.
3. Taksim Fransız Hastanesi: Hastaneye ek olarak rahibeler tarafından 400 kıza ilköğretim seviyesinde eğitimin verildiği bir okul da açılmıştı. Ayrıca her yıl 250 kimsesiz çocuğa gayretle bakıyorlardı. Derslerden sonra evlerine dönemeyen çocuklara yemek ve barınma imkânı da tanıyordu. Yıkılma tehlikesi altında bulunan binanı yeniden inşası düşünülmekteydi.
4. G  r  mia Hastanesi: Ortodoks hekimlerin buraya bağlılığı vardı fakat gelen hastaların etnik kimliğine bakıldığında en başından beri Katolik hastaların kabul edildiği görülmekteydi.
5. La Paix Hastanesi: Burada bir hastane, pek çok mesleğin de öğretildiği bir erkek yetimhanesi, bir akıl hastanesi, mahallenin kızlarına eğitim veren ücretsiz bir okul bulunmaktaydı.
6. Artigiana Evi: Burası toplumsal konumları ve dini bağlılıkları nedeniyle itibar sahibi olan bir grup erkekten oluşan bir komisyon tarafından idare ediliyordu.
7. Saint Georges Yetimhanesi
8. Belediye Hastanesi: Her ne kadar belediyeye ait olsa da tüm ihtiyaçları belediye tarafından karşılanmamaktaydı. Buraya kimsesiz, kimsenin bakmak istemeyeceği hastalar getiriliyordu. Buraya getirilenler genellikle haydutlardı.

1883 yılında bağışlarla Fransız Hastanesi'nin yeni binasında kurulan dersliklerin muhafazası 1884'te mümkün görünmüyordu        hastane bu alanı kendi çalışmaları için kullanmak niyetindeydi. Oysa Başpiskopos Rotelli ile başrahipler özellikle Ortodoks ve Protestanların okullarıyla yıllardır rekabet edilmekte olunan Pera bölgesindeki dersliklerin varlıklarını sürdürmeleri konusunda kararlı davranıyordu (*Annales* (50) 1885 s. 372). Aynı tarihte La Paix Hastanesi'nde yetimler ve çırakların sayısı, bakım imkânlarının sınırlarını zorlamaktaydı. Yerleri olmadığı için gelmek isteyenleri geri çevirmek zorunda kalıyorlardı (*Annales* (50) 1885 s. 383).

4.7.3. Yüzyıl Dönümü, Devrim ve 1901 Talimatnamesi

20. Yüzyılın başında İstanbul Papa Vekilliği'nde 372 din adamı ve 48 rahibe olmak üzere toplam 820 kişiden oluşan ve 60 kadar misyon işiyle uğraşan 25 cemaat bulunmaktaydı (Dasque, 2016, s. 232, dipnot 18). Bu dönemde Galata'da 514 gündüzlü,

40 yetim; Taksim’de 500 gündüzlü, 50 işçi; Çukurbostan Yetimhanesi’nde 236 gündüzlü, 25 yatılı; La Paix Hastanesi’nde 250; Bebek’te 80; Üsküdar’da 114; Artigiana’da 50 olmak üzere toplamda 2,023 çocuk eğitim görüyordu.¹²³ Bu dönemde Galata’da 36, Taksim Fransız Hastanesi’nde 20, Bebek’te 5, La Paix’de 23, Taksim Belediye Hastanesi’nde 7, Çukurbostan Yetimhanesi’nde 27, G  r  mia’da 6 rahibe bulunmaktaydı. Artigiana ve Üsküdar’daki rahibe sayıları ise verilmemiştir (Barenton 1902 s. 28-29).

1901 tarihinde siyasi ve mali bir olayın   z  m   sırasında Fransızlar Osmanlılar’dan Osmanlı topraklarında ruhsatsız olarak açılan okulların varlıklarının tanınmasını istemişti.¹²⁴ Bu notaya göre Fransa tabiiyet ve himayesi altındaki okulların, hasta bakım kurumlarının ve ibadethanelerin resmen tanınması, 1894-96 Ermeni Olayları sırasında tahrip edilmiş ya da zarar görmüş kurumların inşası ile genişletilmesi veya tamir edilmesi için ferman verilmesi isteniyordu. Osmanlı Hükümeti, Midilli işgal edilmiş olduğundan bu istekleri kabul etmek zorunda kalmıştı (Yorulmaz 2000 s. 725-726). Bu tarihten evvel cemaat kurumlarının ortaya çıkışı ancak fiili durum yaratarak oluyor, kurumlar ruhsatsız bir şekilde açılıyordu (Erdoğan 2008 s. 7).

1901 yılında Osmanlı İmparatorluğu’nda Fransa’ya ait veya himayesi altında bulunan 245 okul, 360 kilise, manastır ve hastane bulunmaktaydı. Bu kurumların sadece 73’   fermanlıydı (  k  n 1959 s. 163). Osmanlı topraklarındaki okulların bir kısmı zaten tasdik edilmişti. Bundan sonrası için, “*mektep, kilise, eytamhane ve hastanelerden henüz resmi ruhsatı bulunmayanlar hâlihazırda faaliyetlerini sürdürüyorlar ise bunların resmi ruhsata bağlanması, söz konusu kurumların resmi ruhsatı olmadığı incelemeler sonucunda anlaşılanlardan usulen ferman-ı ali verilmesi gerekenlere emr-i ali ve diğerleri hakkında istenen ruhsatın verilmesi ve bundan sonra yapılacak okul, mabed ve hayır kurumlarının hakkında da usulü gereği yapılacak inceleme ile izin verilmesi*” ve ileride yapılacak kurumlar hakkında da o zaman gerekli olacak işlemlerin yapılmasına karar verilmişti. Bu karar 6 Teşrinisani 1901’de Fransa’ya bildirilmiş, 12 Teşrinisani 1901’de de Fransa ile diplomasi yeniden başlamış ve Midilli’nin işgali sonlandırılmıştı (Yorulmaz 2000 s. 726-730).

¹²³ Aynı tarihte Notre Dame de Sion rahibelerinin eğittiği   ocuk sayısı 759, Oblates de l’Assomption’un 405, Fransiskanlar’ın 5.278’di (Barenton 1902 s. 25-27).

¹²⁴ 1901 Krizi hakkında detaylı bilgi için bkz: (  nver ve H  lkiender 2018).

1901'den sonra Fransa'ya bağlı kurumlar resmen tanınmıştır. Bu kurumlar resmi statüsü ve niteliğine göre üç ayrı defterde yer almaktadır: a) Hukuki varlığı daha önceden tanınmış olanlar, b) hukuki varlığı yeni tanınan okullar ile din, sağlık ve hayır kurumları, c) yeniden inşası ve tamiri istenen kurumlar. Hukuki varlığı resmen daha önce tanınmış olan kurumlar arasında cemaate ait İstanbul'da bulunanı yoktu. Hukuki varlığı 1901'de tanınarak meşrulaşan okullar arasında bu tarihte cemaatin rahibelerinin çalıştığı kurumlar sayılmaktaydı; bunlar La Paix Hastanesi mekteb-i idadisi, Bursa Sokağı mektebi, Galata Saint Benoît Mektebi, Bebek Mektebi ve Üsküdar Mektebi'ydi (Mutlu 2015 s. 194; Yorulmaz 2000 s. 731-748).

Hukuki varlığı 1901'de tanınarak meşrulaşan hayır kurumları arasında rahibelere ait olanlar olarak La Paix Hastanesi; Beyoğlu Bursa Sokağı Manastırı; Çukurbostan manastır ve eytamhanesi; Galata manastır, eytamhane ve fukaraya mahsus muayenehaneleri; Bebek manastır ve eytamhanesi ile Üsküdar manastır ve fukaraya mahsus muayenehaneler sayılıyordu. Yeniden inşası ya da tamiri istenen kurumlar arasında da İstanbul'da bulunanı yoktu (Yorulmaz 2000 s. 749-767).

4.7.4. Balkan Savaşları

Balkanlar'daki yeni ulus devletleri, Osmanlı'nın Avrupa'daki topraklarının paylaşımı konusunda sürekli anlaşmazlık yaşıyorlardı. Nihayetinde 1911 yılında Sırbistan ve Bulgaristan, 1912 yılında da Yunanistan ve Bulgaristan ile Sırbistan ve Karadağ birer ittifak anlaşması yapmıştı. 2 Ekim 1912 tarihinde bahsi geçen Balkan devletleri Osmanlı İmparatorluğu'na bir ültimatom göndererek Makedonya'da geniş kapsamlı bir ıslahat istemişti. Ültimatom, egemenliğin Balkan Devletleri'ne geçmesini de istiyordu. Osmanlı yönetimi ıslahatı kabul ettiyse de egemenlik konusunu reddedince Karadağ 8 Ekim'de savaş ilan etmiş ve diğer devletler de onu izlemişti. Kasım ayında Osmanlı ordusu Çatalca hattına geri çekilmek zorunda kalmış ve 3 Aralık'ta ateşkesi kabul etmişti. Bu arada 23 Ocak 1913'te Babıali Baskını gerçekleşmişti. Darbenin hemen ardından Balkan Devletleri yeniden saldırıya geçmiş ve 16 Nisan'daki ateşkese kadar Osmanlı İmparatorluğu savaşmaya devam etmişti. 10 Haziran tarihli Londra Antlaşması ile Edirne'nin batısındaki topraklar kaybedilmişti (Zürcher 1995 s. 157-160).

Balkan Savaşları Osmanlı İmparatorluğu'nun kaderini değiştirmişti. Savaş başlarken imparatorluğun Avrupa'da sahip olduğu topraklar 169.300 kilometrekare,

nüfusu ise 6.130.000'di. Savaş bittiğinde ise bu nüfusun %69'u ile toprakların %83'ünü kaybetmişti. Ayrıca Oniki Ada ile Girit de kaybedilmişti. Savaş sırasında orduda can kaybı, yaralanma ve esaret sonucu yaşanan kayıp 340.000'di ve bunların 75.000'i sadece salgın hastalıktan dolayı kaybedilmişti (Dağlar Macar 2009 s. 47).

Türk kadınları savaş sürecinde ihtiyaçları karşılamak için ellerinden geleni yapmışlar, gruplara ayrılp yaralılara yardım için çalışmaya başlamışlardı. Aralarında savaşın kurbanlarına yardıma gitmek için can atanların sayısı çoktu. Ne var ki geleneklerinden ötürü pek çoğu bu özgürlüğe sahip olamamıştı. Genç öğrenciler arasında da bu durum fark edilmekteydi. Muhacir ve yaralılar için bir Fransız okulunda bir genç kızın girişimiyle ufak bir sermaye oluşturulmuş ve çocuklar üç kere 100 Frank toplamayı başarmıştı. Bunlardan ilki Hilal-i Ahmer'e, ikincisi Fransa sefiresi Madame Bompard'a, üçüncüsü de Haydarpaşa Tıbbiyesi'ndeki hasta ve yaralılara bizzat götördükleri 6.000 sigara ve şekerlemeye verilmişti (Rapport Sur Les Œuvres 1913 s. 3-4).

Hristiyan kadınlar Fransız konsolosluğuna kapanıp gece gündüz demeden çalışmışlar; çamaşır, fanila, nevresim dikmişlerdi. Rahibeler ise Hristiyan kadınların yoksul ve hasta bakımındaki yardımcılarıydı. Geçici hastanelerde aralıksız çalışıyorlardı. Mme Bompard, sabit ve geçici hastanelerde hasta ve yaralı bakımı ile başta Tophane'dekiler olmak üzere muhacirine yardım işleriyle ilgilenmişti. Kendilerine kıyafet, kap kacak ve çarşaf bağışlamış, rahibelerin yardımıyla sıcak yemek dağıtılan bir aşevi kurmuştu. Muhacirin için benzer bir çalışma da Madame de la Boulinière tarafından, Duyûn-ı Umumiye bünyesinde Madame Pissard'ın hususi yardımlarıyla ve *Dames ve Filles de la Charité*'nin desteğiyle gerçekleştirilmiş; camii, dispanser yakınlarında aşevlerinin kurulmuş; kıyafet gibi malzemelerin dağıtılmış ve hastalar bakılmıştı (Rapport Sur Les Œuvres 1913 s. 5-6).

Tophane, Atmeydanı, Şehzade Camii ve Sultanahmet Camii'nde Fransızlar hasta bakmaktaydı. Bahriye hekimleri hasta muhacirlere bakıyordu. Çiçek hastalığı tecrit ve aşı uygulamalarıyla yenilmişti. Kolera ve çiçek hastaları pek çok rahibeyle beraber çalışan Doktor Delamare'ın Sıhhiye Dairesi'nin geçici hastanesinde tedavi edilmişti. Sağlık mücadelesinde en etkin hekimler Doktor Delamare'a ek olarak Fransız Bahriyesi'ne hizmet eden, Fransız Bahriyesi'nin başhekimisi de olan, *Léon Gambetta* Gemisi'nden Doktor Barthélémy ve Doktor Parrenin, *Victor Hugo* Gemisi'nden Doktor

Lecoeur ve Doktor Couraud ile *Jeanne Blanche* Gemisi'nden Dr. Condiotti idi (Rapport Sur Les Œuvres 1913 s. 6-7).

Savaşın hemen öncesinde, 1910-1911 yılında tüm Karadeniz'e yayılmış olan kolera İstanbul'da, önce Okmeydanı'nda sonra Hasköy'de görülmüş ve Bakteriyolojihane-i Şahane'nin 13 Eylül 1910 tarihinde vermiş olduğu raporla kolera'nın varlığı resmen duyurulmuştu. Önce Galata, Hasköy ve civarına, sonra askerler aracılığıyla her yere yayılmıştı. Şüpheliler Serviburnu Tahaffuzhanesi'ne götürülmüş, Bağlarbaşı Koşuyolu'ndaki Ekmekçibaşı köşkünün bahçesine iki pavyon yapılmış, daha sonra Demirkapı-Gülhane, Nuhkuyusu, Şişli ve Yenibağçe'ye geçici hastaneler yapılmıştı (Yıldırım 2010a s. 90).

Ekim 1912'de İstanbul'a Türk ordusundan 20.000 yaralı ve 150.000 muhacir gelmişti. Hasta askerlerle göçmenler bir arada barınıyor, dolayısıyla göçmenler arasında kolera, dizanteri ve çiçek yayılıyordu. Fransa'nın temsilciliğini Doktor Delamare'nin yaptığı Sıhhiye Meclisi bu dönemde salgının yaklaşımakta olduğunu öngörüyor ve alınabilecek önlemleri hararetle tartışıyordu. Askerler arasında kolera ilk olarak 23 Ekim'den itibaren görülmeye başlanmıştı (İlkan Rasimoğlu 2015 s. 61).

Trakya'dan gelen muhacir ve askerler arasında tespit edilen koleralılar Maltepe Askeri Hastanesi'ne gönderilmeye başlanmıştı. Şeyhülislam Cemalettin Efendi'nin onayıyla Ayasofya, Sultanahmet ve Şehzadebaşı Camiiler başta olmak üzere İstanbul'un tüm camileri ibadete kapanarak hastalara tahsis edilmişti. Hastaneler Harbiye Nezâreti, Hilal-i Ahmer Cemiyeti ve Meclis-i Umur-ı Sıhhiye ile Şehremaneti'nin çabalarıyla faaliyete geçirilmişti. Bunun için Boğaziçi'ndeki büyük oteller, yalılar, büyük okullar gibi pek çok bina da hastaneye dönüştürülmüş ve savaş boyunca İstanbul'un muhtelif yerlerinde 90'a yakın kolera hastanesi kurulmuştu (Dağlar Macar 2009 s. 160-161; Yıldırım 2010b s. 152).

Balkan Savaşı'nda rahibelerin faaliyetlerine ilişkin edinilen bilgilerin kısıtlı bir bölümü rahibelerin raporlarıdır. Büyük ihtimalle vakit darlığından rapor gönderilememiş, dolayısıyla yıllıklarda Balkan Savaşı esnasında büyük bir boşluk ortaya çıkmıştır. Balkan Savaşları'nda rahibelerin faaliyetlerine ilişkin önemli bir kaynak ise Ekim 1912 ve Mart 1913 tarihleri arasında M. Lobry'nin tutmuş olduğu ve Rinaldo Marmara tarafından yayıma hazırlanmış olan günlüğüdür. Tezin bu bölümü büyük ölçüde Lobry'nin günlüklerine dayanmaktadır.

Kentteki geçici hastanelerin bir kısmında yine rahibeler görev almıştı. Haliç'teki köylerden biri olan Karaağaç'ta kurulan geçici hastane için Osmanlılar 3 rahibenin görev yapmasını istemişlerdi. Rahibe Guerlin bu isteği yerine getirmiş ve salgının giderek artmasından duyduğu endişeden dolayı diğer evlerden de rahibelerin göreve hazır olmalarını istemişti. Belediye başkanının talebini karşıladığı için Fransız konsolosu kendisine teşekkürlerini iletmışti (*Annales* (77) 1912 s. 60-61).

Bu rahibeler kolera hastanesinde 19 Ağustos ile 8 Ekim tarihleri arasında olmak üzere dört hafta geçirmişti. Rahibe Geneviève, Vincent ve Agnès hızlıca çamaşırlarını toplamış ve talepten birkaç saat sonra kordona ulaşmışlar ve ellerindeki tezkerelerle içeri girmişlerdi. Hastane üç bölümden oluşmaktaydı: Birincisi personele ayrılmıştı: Sürveyan Osman Bey, hekimler, hemşireler ve aşçılar burada bulunmaktaydı. İkinci bölüm hastalara aitti, üçüncü bölüm ise tecrit bölümüydü. Toplamda 80 çadırdan oluşan hastane, büyük çoğunluğu Yahudi olan 300 kişiyi barındırıyordu (*Annales* (77) 1912 s. 61-68).

Metruk limanın dibinde eski bir barakayı kendilerine mesken bellemişlerdi. İki kişilik yerde üç kişi barınmaları gerekecekti. Cemaat içi hiyerarşiye göre Geneviève ve Vincent'ın yataklarda, Agnès'in ise yerde yatmasına karar verilmiş, yerleştikleri günün akşamında çadırları gezmeye başlamışlardı. Gözlemlerine göre hastalar yerlerde yatıyordu, üstleri pislik içindeydi ve ortalık haşarat doluydu. Hastabakıcılar ilaç, termometre ve bardakları yerlere döküp gidiyordu. Ertesi gün rahibeler tüm işleri yeniden düzenlemişler ve bundan sonra sabahın 5'iyle akşamın 10'u arasında çalışmaya başlamışlardı (*Annales* (77) 1912 s. 65).

Haftada üç gün, merkezdeki rahibeler buraya ihtiyaçlarını karşılamak için ufak tefek şeyler getiriyorlardı. Hastalar kendilerini iyi hissettiklerinde rahibelerle sohbet ediyor, hepsi Fransızca bildiğinden dil sorunu yaşanmıyordu. Başlangıçta rahibeler yemeklerini ortak yiyorlardı fakat Şabat nedeniyle mutfakın bir gün çalışmaması, yemeklerin haham tarafından kutsanması gibi sebeplerle rahibeler görevli Osman Bey'e ayrı yemek istediklerini bildirmiş ve kendisinin de Yahudiler'le yemediği ve rahibelerin de ayrı yemek yiyebilecekleri cevabını almışlardı. Nihayetinde rahibelerin yemeklerini pişirme işini Rahibe Vincent üstlenmişti (*Annales* (77) 1912 s. 66-67).

Bu arada hastanedeki ölüm oranları da giderek düşmüştü. Hekimlerin hazırlamış oldukları raporlara göre rahibelerin gelişinden önceki dönemde iyileşme oranları düşükken, onlardan sonra oranlar %70'lere çıkmıştı. Geceleri soğuk ve yağmurlu

olmaya başlayınca hastane iş göremez olmuş, ölüm oranları da düşünce belediye rahibeleri merkezlerine göndermişti. Hizmetleri karşılığında 6. Daire-i Belediye Başkanı Galata rahibelerinin idaresine hitaben bir teşekkür yazısı kaleme almış, on lira göndermiş ve Hacıosman-Büyükdere'deki yeni hastane için bir, Demirkapı'daki hastane için iki rahibenin hizmetlerini rica etmişti (*Annales* (77) 1912 s. 67-68).

Bu tarihte İstanbul'da rahibelerin çalıştıkları kurumlara göre sayıları şöyleydi: Fransız Hastanesi ve ona ait kurumlar (20 rahibe), La Paix Hastanesi (22 rahibe), Artigiana Hospizi (7 rahibe), Bebek (6 rahibe), Bursa Sokağı (8 rahibe), Üsküdar (5 rahibe) (*Annales* (78) 1913 s. 53). Yine de genel vaziyete bakıldığında sağlık hizmetleri yetersiz durumdaydı. Yaralılar kötü yataklarda yatıyor, böcek dolu odalarda barınıyor, bir parça ekmek ve biraz pilav ile yetinmeye çalışıyordu. Büyükelçinin eşi Madame Bompard, Fransız hanımlarından yüz yataklık nevresim hazırlamalarını rica etmiş ve *Le Matin de Paris* gazetesine yazarak yardım istemişti (Gilbrin 1977 s. 147).

Bahsedildiği gibi, savaş sırasında en büyük sağlık sorunlarından biri yine koleraydı. Savaşın ilk aşamasında bozguna uğrayan askerler İstanbul'a çekilmeye başlayınca yollarda buldukları pis sulardan faydalanmışlar ve bunun sonucunda Hadımköy'de ilk kolera vakaları ortaya çıkmaya başlamıştı. Binlerce asker Gülhane Parkı, Demirkapı sahili ve Sarayburnu'nda geceliyor, onlara Bulgar çetelerden kaçan Rumeli muhacirleri ekleniyordu. Bu ortamda kolera, dizanteri ve çiçek hastalıkları yayılmıştı. Koleralılar Maltepe Askeri Hastanesi'ne gönderiliyordu. Büyük oteller, yalılar, okullar hastaneye dönüştürülmüştü. Ayasofya, Sultanahmet ve Şehzadebaşı başta olmak üzere camiler hastalara tahsis edilmişti. Hilal-i Ahmer Cemiyeti hastaların bakımını üstlenmişti (Yıldırım 2010a s. 91).

Hilal-i Ahmer Hanımlar Heyeti de geçici hastaneler için nevresim hazırlamak istemekteydi. Ayrıca Müslümanların geleneklerine aykırı düşecek şekilde, Türk hastanelerinde çalışmak istiyorlardı. Muhacirlerin bir kısmı Eyüp Kabristanı'nın servilerini yakarak, İstanbul kabristanlarında, bir kısmı da camilerde barınmaya çalışıyorlardı. Ayasofya kolera hastanesine dönüştürülmüştü ve dışında bir yığın tabut beklemekteydi. Her sabah bir sıhhiye heyeti gelip ölüleri tabuta koyup götürüyordu. Öğleden sonra yeni bir tabut yığını yapıyordu (Gilbrin 1977 s. 147).

Fransız Hastanesi günde ortalama 150 yaralıya bakıyordu. Paris hastanelerinden Cumont, Lucas-Championnaire, Pasteur Vallery-Radot, Séjournet ve Tartois'dan 5

stajyer hekim hasta bakmaya gelmişti. Bu arada Dr. De Lacombe'un da etrafını genç cerrahlar ve Türk öğrenciler sarmıştı.¹²⁵

1912'de Balkan Savaşı patlak verince M. Lombry, Fransız konsolosu ile işbirliği yaparak Fransızlar'ın yaralılarına yardım faaliyetlerini başlatmıştı. Paris'ten bir *Filles de Charité* ekibi talebinde bulunulmuş ve Kızılhaç personeli arasından da İzmir ve İstanbul'da müsait tüm rahibeler hazır edilmişti. Başa çıkmaları gereken 20.000 yaralı sözkonusu olduğundan Haydarpaşa Tıbbiyesi, Pangaltı Tıbbiyesi ile kentin muhtelif hastanelerinde geçici hastaneler oluşturulmuştu. *Filles de la Charité* mensuplarına ilgili talimatları verme, onların maddi manevi ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlama ve güvenliği sağlama görevi ziyaretçi M. Lombry'e verilmişti. Fransız kruvazörleri *Léon Gambetta* ile *Victor Hugo* İstanbul açıklarındaydı. *Goeben* ile beraber farklı milletlere ait 15 savaş gemisi görülüyordu. Amiral Dartige de Fournet tüm bu deniz kuvvetlerine komuta ediyordu. Ne var ki güvenlik hattı Pera'dan geçmiyordu (Lobry 2011 s. 15).

M. Lombry bu nedenle *Petites Soeurs des Pauvres* ile La Paix Hastanesi'nin güvenliğinden endişeliydi. Albay Sarrou ile beraber savunma planları üzerinde çalışmaktaydılar. İstanbul muhacirlerle doluydu. M. Lobry'nin ricası ve M. de la Boulinière'in başvurusu üzerine Duyûn-ı Umumiye komitesinin tevdi ettiği 23.000 Franklık yardım rahibelerin ekmek, ilaç ve giysi dağıtabileceği bir hane kiralamaları için harcanmıştı. Sefarete buluşan *Dames de la Charité*'nin diktiği kıyafetler dağıtılıyordu.

Kolera da tüm hızıyla ilerliyordu. Şişli'de Fransız Hastanesi'nden Doktor Delamare'ın idare ettiği hususi bir gezici hastane tesis edilmişti. Rahibeler burada da faaliyet gösteriyordu. Avusturya'dan gelen 17 rahibe de koleralıların yerleştirildiği Yeşilköy ve Taşkışla'daki geçici hastanelerde görev alıyordu.

10 Ekim 1912 tarihinde Mme Bompard savaşın her an patlak verebileceğini düşünerek, M. Lobry'e Türk yaralıları için Fransız sefaretinin neler yapabileceğini sormuş ve Fransız tarikatlarına ait binaların bu iş için kullanılabileceği cevabını almıştı. Bir kayıt sistemi oluşturulmasına, Fransız gazetelerine ve Kızılhaç'a çağrı metni

¹²⁵1906'dan 1914'e kadar Dr. De Lacombe Saray'ın konsültan cerrahı olarak çalışmıştı. 1908-1914 yılları arasında Abdülhamid tarafından yaptırılmış olan Hatice Sultan Hastanesi'nde ünlenmişti (Gilbrin 1977 s. 147-148).

gönderilmesine karar verilmişti. Aynı zamanda, *Dames de la Charité*'nin mensuplarının da davet edilmesine karar verilmişti (Lobry 2011 s. 15-16).

Geçici hastanelerin muharebe alanına olabildiğince yakın kurulması düşünülmüş, ikinci bir hattın kurulması da gündeme gelmişti. M. Lobry net bir şekilde *Filles de la Charité*'nin İstanbul dışındaki geçici hastanelerde çalışmalarına izin vermeyeceğini, onun yerine yaralıların İstanbul'a taşınması gerektiğini belirtmişti. Ayın 12'sinde Mme Bompard Hilal-i Ahmer'e bağlı çalışan Türk kadınlarla bir toplantı yapmış ve geleneklerinin onlara yaralıların bakımına müsaade etmediğinden yakındıklarını görmüştü. Hemşire eksikleri vardı ve geçici hastanelerde *Filles de la Charité*'nin çalışmasını talep etmekteydiler.

İstanbul'da bunlar olurken 8 Ekim'de Karadağ, 17 Ekim'de Sırbistan ve Bulgaristan, 18 Ekim'de de Yunanistan savaşa dâhil olmuştu. Savaşın başlamasından kısa bir süre sonra Hilal-i Ahmer Reisi Hilmi Paşa Mme Bompard vasıtasıyla Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'deki geçici hastane için otuz rahibe istetmişti. Ziyaretçi rahibe ile beraber M. Lobry 15 kişilik bir ekip oluşturabileceklerini söylemişlerdi.

Ayın 25'inde La Paix, Gérémia Hastanesi, Fransız Hastanesi ve Belediye Hastanesi'ne gelecek olan yaralıları karşılamak için hazırlanıyorlardı. Mme Bompard, Rahibe Guerlin ve asistanı Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'yi ziyaret vasıtasıyla 800-1.000 yaralının burada hizmet alabileceğini tespit etmişlerdi. Mme Bompard rahibelerin kalacağı odaları da bizzat tespit etmişti.

Savaş şartları zorlaştıkça hasta bakımına olan ihtiyaç artıyor ve rahibelerin hizmetleri giderek daha fazla talep edilir oluyordu. Ayın 27'sinde sefir ile beraber M. Lobry Paris'teki merkezden 9 rahibe, ayrıca İzmir'den de birkaç rahibe istemişti ve 28 Ekim sabahı Haydarpaşa'ya 11 rahibe gelmişti. Ayın 31'inde La Paix yakınındaki Hamidiye geçici hastanesi için acilen rahibelere ihtiyaç duyuluyordu. Fransisken rahibeler gelene kadar *Filles de la Charité*'nin buraya gelmesine karar verilmişti.

Bu arada Belediye Hastanesi yaralı askerlerle doluydu. Bu askerler, Kırklareli'nde askerlerin kaçmış olmasından dolayı büyük bir panik havasının yaşandığını söylüyorlardı. Dört gün boyunca ağızlarına lokma koymamışlar, yağmur çamur altında kalmışlardı. Aynı akşam Mme Bompard M. Lobry'e Hariciye Nezâreti'nden gelen habere göre önceden talep edilmiş olan 12 rahibenin o gün, ayın 31'inde karayolu ile hareket ettiğini haber veriyordu, dolayısıyla İstanbul'a 4 Kasım'da gelmeleri bekleniyordu. Aynı gün Mme Bompard Darülaceze'de görev almak üzere dört

rahibe istemişti. Prensip olarak M. Lobry ve Rahibe Guerlin bunu kabul ediyor fakat uygulamada rahibelerin gruplar halinde büyük geçici hastanelerde çalışmalarının daha uygun olacağını ifade ediyorlardı (Lobry 2011 s. 24-26).

Şekil 4-50: Balkan Savaşı Esnasında Müslüman Muhacirlere İstanbul'da Bir Hanede Aş Dağıtımı. S. Eugène, S. Henriette, S. Clotilde, S. Marie. Vaiz M. Lebarque.

<https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/106220>. Erişim 20.02.2019.

Kasım başladığında, M. Lobry ve Rahibe Guerlin, kent merkezine uzak olmasından dolayı, rahibelerin Darülaceze'ye gönderilmemesine karar vermişti. Aynı gün, 1 Kasım'da La Paix'ye 41 yaralı gelmişti. Buranın geçici hastanesinden sorumlu kişi olan Gérémya Hastanesi cerrahına haber iletilmişti. Yine aynı gün, Fransız Hastanesi rahibeleri de 20 yaralı kabul etmişti. 1 gün sonra ise Gérémya Hastanesi'ne 10 yaralı daha getirilmişti (Lobry 2011 s. 27-28).

M. Lobry 3 Kasım'da Costanza'dan gelen 11 rahibeyi daha karşılamıştı. Bu rahibeler ayın 5'inde Pangaltı'daki Tıbbiye'ye yerleşmişlerdi (Lobry 2011 s. 28).¹²⁶ Bu tarihte rahibeler yedi ayrı yerde yaralıları bakıyordu: La Paix Hastanesi'nde 40, Fransız Hastanesi'nde 20, Gérémya Hastanesi'nde 10, Belediye Hastanesi'nde 60, Mekteb-i

¹²⁶ M. Lobry'nin M. Fiat'a 5 Kasım'da göndermiş olduğu ve yıllıkta yayımlanan mektuba göre gelen rahibe sayısı on ikiydi (*Annales* (78) 1913 s. 56).

Tıbbiye-i Şahane'nin geçici hastanesinde 600-700 yaralıya bakıyorlardı. Geçici hastanedeki ağır vakalar mektebin kendi kliniklerine naklediliyordu. Bu işlerin başında Rahibe Reisenthel bulunmaktaydı. M. Lobry, Galatasaray Lisesi'ndeki ve Pera'daki geçici hastanelerin de idaresinin rahibelere verileceğini, bu durumda *Dames de la Charité*'nin desteğine ihtiyaç duyulacağını tahmin etmekteydi: İstanbul'da 20.000 yaralının olduğu tahmin ediliyordu (*Annales* (78) 1913 s. 56-57). Bu dönemde Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'ye ait askeri hastanede 4.000 yaralı bulunmaktaydı.¹²⁷

Bu arada kolera da ilerliyordu ve Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'de, Fransız Hastanesi'nde, Galata'da, Pera'da ve Şişli'de görülüyordu. Hastalık artık İstanbul'da, ordunun içindeydi. Rahibeler bu hastanelerde *Leon Gambetta*'dan, *Victor Hugo*'dan, *Fournet* ve diğer gemilerden gelen askerlere bakmaktaydı (Lobry 2011 s. 33, 37-38).

Ayın 18'inde koleradan ölmüş kişilerin cesetleri ve hastalar gar dâhil olmak üzere her yerdeydi (Lobry 2011 s. 38). M. Lobry, M. Fiat'a 20-30 kilometre ötedeki muharebenin top seslerinin duyulduğunu, hele Pazar günü seslerin bütün gün sürdüğünü anlatıyordu. 160 kadar denizci yanlarında iki mitrayöz olmak üzere Saint Benoit'ya gelmişlerdi. Aynı saatlerde 100 denizci de iki mitralyöz ile La Paix Hastanesi'ne, 60'ı *Petites Soeurs des Pauvres*'a, 40'ı da Pangaltı'da Notre Dame de Sion'a ulaşmıştı. Koleradan ve göçten dolayı camiler de dâhil olmak üzere İstanbul'un her tarafına yayılmış 150.000 civarında muhacirden bahsediyordu (*Annales* (78) 1913 s. 59-60).

M. Delamare 100 hastalık bir gemi hastanesi önermiş ve M. Lobry ile Rahibe Guerlin'den dört rahibe istemişti. Onlar da bu talebi rahibelerin ayinlerini yapabilecekleri ve güney rüzgârlarından korunabilecekleri imkânlar yaratılması kaydıyla kabul etmişlerdi. Çatalca dâhil 20-25.000 kolera hastası vardı ve bu hastaların çoğu ordu mensubuydu (Lobry 2011 s. 38).

Ayın 21'inde Üsküdar'daki veterinerlik okulu geçici kolera hastanesine dönüşmüştü. Yeşilköy'den bir Capucin'in anlattıklarına göre ceset sayısı giderek artıyordu ve artık gömülüyorlardı.¹²⁸ Ertesi gün ise Yeşilköy papazından alınan habere

¹²⁷ M. Lobry, kendisini ziyaret eden ve ismini vermek istemediği bir Osmanlı'dan duyduklarından endişe etmekteydi. Zaten Hristiyanlara karşı kıyımların ortaya çıkabileceği söylentileri mevcuttu fakat gerekli önlemlerin de alındığı düşünülmekteydi. Yine de şayet düşmanlar Ayasofya'ya kadar gelip de hilalin yerine istavroz koymaya kalkarlarsa şeyhülislamın bu durumda kıyımı engelleyemeyeceğini söylemişti. Şeyhülislam Saint Benoit'ya M Lobry'i ziyarete de gelmek istemektiyde de bu ziyaret büyük tepkiyle karşılanacağından gerçekleşmesi mümkün değildi (Lobry 2011 s. 30-31).

¹²⁸ Rahibin ifadesine göre hasta ve yaralılar trenden sanki hayvanmışçasına itiliyor, çukurlara yuvarlanıyorlardı. Kimi cesetlerin yanında kalıveriyordu, kimi de biraz uzağa sürünebiliyordu. Hayvanlar gibi bakımsız, kimsesiz

göre sonunda cesetler gömülmeye başlanmıştı. Yüz kişilik bir grup, artık kaskatı olmuş cesetleri ayak ve başlarından kavrayıp kağınlara dolduruyordu. Bulaşık yerlere de kireç dökülüyordu. M. Lobry de bir hayırsever kurumdan aldığı 50 Frank'la Bakırköy'deki fırınlardan kül alınmasını söylemişti.¹²⁹

Ayın 25'inde Duyûn-ı Umumiye Reisi M. De la Boulinière Saint Benoit'yı ziyaret ederek İstanbul'daki muhacirlere destek için rahibelerin yardımını istemişti. Diğer yandan Doktor Delamare'ın geçici kolera hastanesi için de yardım teklif etmişti. Bu işler için M. Lobry'nin talebi 80-100.000 Frank olmuştu. Rahibe Guerlin de geçici kolera hastanesini ziyaret etmiş ve bunun ardından La Paix civarında, bir Fransız tarafından terk edilmiş bir otele yatakların yerleştirildiğini ve ertesi günü rahibelerden birinin buraya eczaneyi tesis etmeye gideceğini aktarıyordu (Lobry 2011 s. 43).

Yeşilköy'de durum ayın 30'unda iyileşiyordu. Bir lokomotif garda kaynar su tedariki için duruyordu. Rum okulunda 300 civarında, Anglo-Amerikalılar tarafından tedavi edilen hasta bulunmaktaydı. Baraka hastanelerde, 30 Kasım itibariyle 500'ü kolera hastası olmak üzere tedavi altında toplam 2.380 kişi vardı. Yeşilköy'den 15.000 hasta geçmişti ve o ana kadar 2.500 ceset defnedilmişti. 2 Aralık'tan itibaren rahibeler İstanbul'daki faaliyetlerine M. De la Boulinière tarafından kiralanan evde başlamışlardı. Her şeyden önce rahibeler muhacirlere ekmek, ilaç ve yemek dağıtacakları. *Dames de la Charité* de sefarette gruplar halinde örgütlenerek halka kıyafet dikecek ya da öreceklardı.

2 Aralık'ta Avusturya'dan dört rahibe Yeşilköy'e gelmiş bulunmaktaydı. Burada hastalar çadırlarda barındırılıyordu. Vaziyetin vahameti yağmur ve rüzgârda artacaktı. Rahibe Guerlin ve Mme de la Boulinière muhacirleri ziyaret ettiğinde, bir camide 2.000 muhacirin barınmaya çalıştığını görmüşlerdi; dolayısıyla pek çok ilaç, kıyafet ve örtü daha dağıtılması gerekecekti (Lobry 2011 s. 47-49).

ölüyorlardı. M. Lobry bu durumu en azından cesetlerin gömülebilmesini sağlamak için sefirle konuşmaya karar vermişti (Lobry 2011 s. 40).

¹²⁹ Yeşilköy başrahibinin ziyaretiyle edinilen bilgiye göre on işçi çalıştıran bir müteşebbis 5 metre uzunluğunda, 1 metre genişliğinde ve 1,5 metre derinliğinde çukurlar açtırmıştı ve bunlara 50-60 ceset gömülmüştü, üzerlerine serpilmiş kirecin miktarı ise "makarnanın üzerine serpiştirilen peynir" kadardı. Kirecin üzerine ise yarım metre toprak atılıyordu. Ayın 25'inde, hala gömülmemiş 200 ceset bulunmaktaydı. Ayın 27'sinde ise Mme de la Boulinière rahibeler muhacirleri için çalışabilsin diye Duyun-ı Umumiye Komisyonu'na 23.000 Lira yatırmıştı. Atmeydanı'nda bir ev kirallanmış ve Mme de la Boulinière ve ziyaretçi rahibe gerekli tedariklerle ilgilenmeye başlamıştı (Lobry 2011 s. 41, 44-45).

Ayın 6'sında M. Lobry rahibelerin İstanbul'da artık daha yerleşik bir durumda olduklarını söylüyordu. İki gün sonra kolera ve tifüs hastalarının barındırıldığı Ayasofya dezenfekte edilmek üzere boşaltılmış ve hastalar Sultanahmet Camii'ne yerleştirilmişti.¹³⁰ 9 Aralık'ta rahibeler, doktorlar ve *Dames de la Charité* Şehzade Camii'ndeki muhacirleri ziyaret etmişti. Ertesi gün Mme Bompard ile Dr. Barthelemy Tophane Kışlası'nda 300 muhacir bulmuştu ve onlara her gün sıcak yemek çıkartılması gerektiğini söylüyordu. M. Lobry ona, Çukurbostan yetimhanesindeki, bölgedeki yoksullara ziyaretler gerçekleştiren iki rahibeyi işaret etmişti (Lobry 2011 s. 49-52).

Kolera kentte giderek artmaktaydı. Rahibelerle hekimler camilere sığınmış hasta sayısından çok etkilenmişlerdi. Mme de la Boulinière ile Rahibe Guerlin genişliğinden ötürü Atmeydanı'nda geçici bir hastane tesis etmeyi önermekteydi (Lobry 2011 s. 53).

12 Aralık'a gelindiğinde Delamare'ın yönetiminde kolera hastanesi rahibelerin de yardımlarıyla 63 hastaya bakıyordu. Bir gün sonra ise kolera hastalarının sayısının artmasının üzerine dördüncü bir rahibe geçici hastaneye gönderilmişti. 16 Aralık'ta Rahibe Guerlin İstanbul'daki geçici hastaneye hastalık kontrolü ve cami ziyaretlerinin düzenli gerçekleştirilmesi amacıyla dördüncü bir rahibe yerleştirmişti. 17 Aralık itibarıyla geçici kolera hastanesine günde beş altı hasta getiriliyordu. Hastanede ortalama 80-100 kişi barınıyordu. Rahibeler oraya yerleştirildiklerinden beri 29 kişi hayatını kaybetmişti (Lobry 2011 s. 53- 55).

26 Aralık'ta M. Lobry Tophane Kışlası'nı ziyaret ettiğinde Mme Bompard'ı iki rahibe ve *Léon Gambetta* gemisinin iki doktoru ile beraber yüzlerce muhacirin arasında bulmuştu. İki gün öncesine kadar burada 300 muhacir barınırken bu rakam 980'e çıkmıştı. Hastaların bakımı, sıcak yemek dağıtımının aksamamasına gayret ediliyordu. Çukurbostan Yetimhanesi'nin rahibeleri de gayretkeşlikle çalışıyordu. Tıbbi hizmetlerin ise *Léon Gambetta*'nın hekimleri tarafından verilmesine karar verilmişti. Hekimler her sabah burayı ziyaret edecekti. Rahibe sayısının yeterli olmadığı fark edilmiş ve birkaç kişinin daha talep edilmesine karar verilmişti.

27 Aralık'ta M. Lobry kolera hastanesindeki rahibeleri ziyaret etmiş, bir sorun olmadığını, rahibelerin 60 kadar kolera, 6 çiçek ve birkaç dizanteri hastasına baktığını

¹³⁰ Ayasofya Camii'nde 3.600, Sultanahmet Camii'nde 1.200, Nuruosmaniye Camii'nde 450 ve Mahmutpaşa Camii'nde 1.250 asker, tecrit süreleri sona erene kadar Hilal-i Ahmer ve Harbiye Nezareti'nden sağlık ve gıda yardımı almıştı (Dağlar Macar 2009 s. 165).

görmüştü. Bulaşıcı hastalıklara sahip olanlar için yeni bir baraka yapılması gerekiyordu (Lobry 2011 s. 57).

1 Ocak 1913'e gelindiğinde camilerde barınmakta olan muhacirlerin çoğu hastalıkla boğuşuyordu; Mısır Hıdivliği'nin Bebek'teki geçici hastanesini ziyaret eden M. Lobry buradaki rahibelerin faaliyetlerinden memnun olduğunu öğrenmişti. Akşam kolera hastanesini ziyaret ettiğinde ise koleralılara çok fazla sayıda çiçek hastasının eklenmiş olduğunu tespit etmişti. Pangaltı'daki geçici hastanede de hasta askerlerin sayısı artmıştı. Rahibelerin söylediğine göre okulun, sayısı 17 olan tüm sağlık personeli ve memurları kendilerine yeni yıl ziyareti yaparak iyi dileklerini sunmuşlardı (Lobry 2011 s. 59).

Ayın 5'inde M. Dekempeneer ile beraber M. Lobry Haydarpaşa Askeri Tıbbiyesi'nin geçici hastanesini ziyaret etmişler ve sayıları çok fazla olan askerlerin parke üzerinde yatmakta olduklarını görmüşlerdi. Rahibeler onlara bakabilmek için defalarca eğilip kalkmak zorunda kalıyorlardı. Türk Hastanesi'nde ise artık yaralı bulunmamaktaydı.

6 Ocak'ta *Léon Gambetta* gemisinin hekimleri Barthélémy ve Parrenin Tophane Kışlası'ndaki 700 muhacire bakıyordu. Buradaki hastalarla Çukurbostan Yetimhanesi'nin rahibeleri ilgilenmekteydi. Hasta bakımının yanı sıra sıcak yemek dağıtımı da yapılıyordu. Harcamalar Mme Bompard tarafından karşılanıyordu. Kendisi her sabah gömleğini üzerine geçirerek rahibelerle beraber bizzat çalışmaktaydı. 10 Ocak'ta askeri okulda rahibelerin yapacağı çok iş kalmamıştı. M. Lobry'nin de önerisiyle sadece 4 rahibe bırakacak şekilde rahibelerin buradan gönderilmesine karar verilmişti.

Ayın 11'inde hala Haydarpaşa'da çok sayıda hasta bulunmaktaydı, Çatalca'dan da aralarında Kürtler ve Araplar'ın da bulunduğu, Çatalca'nın rutubetli ve çamurlu ortamından dolayı zatürreeye karşı savunmasız kalmış olan 200 hasta getirilmekteydi. Bu arada, Sultanahmet Camii'nde barınan 50 muhacir ailesinin sadece ekmekle hayatta kalmaya çalıştığı haber alınmıştı. Rahibeler ile Mme de la Boulinère onlara sıcak yemek, örtü ve hastalara bakım temin etmek için harekete geçmişti.

Ayın 21'inde Dr. Barthélémy sabahlarını Mme Bompard ile Tophane muhacirleri arasında, akşamlarını da İstanbul dispanserinde geçirdiğini aktarıyordu. 26 Ocak'ta Dr. Barthélémy ile M. Lobry Haydarpaşa'daki Tıbbiye'yi ziyaret için gittiklerinde ilk durakları orada 28 Ekim'den beri orada hasta ve yaralı bakan rahibeler olmuştu. Rahibe

Reisenthel onları geniş ve yüksek tavanlı koridorlardan idari dairelere doğru götürürken duvarlar boyunca uzanmış yüzlerce yaralı görmüşlerdi. Ayın 26'sında Taşkılla geçici hastanesinde aralarında kangren, zatürree, tifo, çiçek gibi pek çok hastalığı bulunan 1.200 kişi bulunmaktaydı. Bu hastalara 13 rahibe bakmaktaydı (Lobry 2011 s. 60-69).

7 Şubat'taki Rahibe Bécart ile M. Lobry, La Paix Hastanesi'ne giderek, M. Bompard'ın geçici Fransız Hastanesi için uygun odaları tespit etmişlerdi. Bu esnada geçici kolera hastanesi birçok çiçek hastasını barındırsa da, Kartal'dan koleranın yaklaştığı haberlerinden dolayı burasının yeniden kolera hastalarıyla dolacağı tahmin ediliyordu (Lobry 2011 s. 73).

Şekil 4-51: M. Bompard

<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b90428869.r=constantinople?rk=2360526;4> Erişim 30.01.2019

11 Şubat'ta Doktor de Kergos La Paix'deki Mme Bompard'a ait geçici hastaneye hasta bakmaya gelmişti. Fransız Hastanesi cerrahı M. De Lacombe da buranın cerrahi işlerini üstlenmişti. 13 Şubat'ta geçici hastane personeline düzenlemeye gidilmişti. Haydarpaşa Tıbbiyesi'ndeki Rahibe Briquet'in yerini Rahibe Reisenthel alacaktı. Pangaltı'daki Tıbbiye'deki geçici hastanenin başına ise Rahibe Sauvajan getirilmişti. Mme Bompard, La Paix'de kalacaktı. Ama yeterli personel olmadığından istenen her yer personelle donatılamamıştı.

14 Şubat'ta verilen habere göre La Paix Hastanesi'nde her biri en az 15 yataklı üç oda hazırlanacaktı. Üç oda da havadar, aydınlık ve güneş alır vaziyetteydi. 25 Şubat'ta Taşkışla'daki geçici hastanede 1.700 hasta asker bulunmaktaydı. 26 Şubat'ta ise Haydarpaşa'ya 135 yaralı, Pangaltı'ya 20 yaralı getirilmişti. Aynı tarihte Sultanahmet Camii'nde 2.000 muhacir sefil şartlarda barınmaya çalışıyordu. Bunlar, Selanik'ten İzmir'e sürülmüş, oradan da İstanbul'a gitmiş olan Boşnaklar'dı (Lobry 2011 s. 75-80).

Mart ayına gelindiğinde Askeri Tıbbiye'de sadece 6 rahibe faaliyet göstermekteydi. Kısa süre sonra derslerin başlaması ve rahibelerin burayı terk etmesi bekleniyordu. Üsküdar'daki rahibelerin öğrencileri, başlarında genç bir Türk kızı olmak suretiyle, yaralıları için para toplamayı başarmıştı. İlk yüz Frank Hilal-i Ahmer'e, ikincisi M. Lobry'e teslim edilmiş ve üçüncüsü ile de öğrenciler 6.000 sigara ve şekerleme alıp bizzat Askeri Tıbbiye'deki yaralıları dağıtmıştı.

11 Mart'ta Haydarpaşa'da görevli Rahibe Reisenhel'e öğrencilerin ayın 15'inde geleceği ve bu tarihe kadar rahibelerin Tıbbiye'den ayrılmaları gerektiği söylenmişti. Okulun kliniğinde çalışan Alman hemşireler, kalan hasta ve yaralıları ilgilenecekti. Hastane yönetimi *Filles de la Charité*'nin kalıcı olmasını istediğinden, rahibeler ile Alman hemşireler arasında gerginlik vardı. Ertesi gün Şehremini Cemil Paşa Mme Bompard'a rahibelerin faaliyetleri için teşekkür etmiş ve Tıbbiye'yi artık terk edebileceklerini bildirmişti.

Ne var ki ayın 15'inde Pangaltı'daki Tıbbiye'de yaralı sayısı artmıştı, o nedenle bir rahibe buradaki geçici hastaneye gönderilmişti. 21 Mart'ta Çatalca'dan Askeri Tıbbiye'ye 100 kadar yaralı getirilmişti. Bir gün sonra ise Taşkışla'daki geçici hastanede bir rahibe tifodan ölmüştü. Bu, cemaatin İstanbul'daki ikinci kaybıydı. Rahibelerin Tıbbiye'den ayrılması talep edilmiş ve Yıldız'daki 5-6.000 hasta ve yaralının tedavisi 60 hekim tarafından üstlenilmişken, bakım eksikliği önemli bir sorun olarak görüldüğünden Türk Başhekim Harbiye Nezâreti'ne bir arıza yazarak rahibelerin burada çalışmasını istemeyi düşünüyordu (Lobry 2011 s. 84-92).

Nihayetinde salgın hastalıklarda olduğu gibi savaşlar sırasında vermiş oldukları hizmetler rahibelerin hem şöhretlerini arttırmış, hem de yeni kurumlar açmalarına imkân tanımıştı. Osmanlı yetkilileri daha müsamahakâr davranıyor ve hizmetlerini talep ediyordu. Ne var ki bu durum Birinci Dünya Savaşı'nın çıkışı ve Osmanlı ile Fransa'nın

birbiriyle savaş halinde olmasıyla değişmiş, yükselen milliyetçilikler Osmanlı topraklarındaki yabancıların artık kabul görmez hale gelmesine sebebiyet vermişti.

Şekil 4-52: İstanbul, Kızılhaç ve Rahibeler

Constantinople, Infirmière de la Croix Rouge et Soeurs de la Charité au museum Anglais transformé en hôpital : [photographie de presse] / [Agence Rol], <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b6922511j.item>, Erişim 10.07.2018

4.7.5. Birinci Dünya Savaşı

Büyük Güçler arasındaki emperyal rekabetin giderek artması, Avusturya Veliahtı Arşidük Ferdinand'ın 28 Haziran 1914'te Saraybosya'da öldürülmesiyle patlak veren bir savaşa dönüşmüştü. Osmanlı İttihatçı hükümetinin mensupları bir ittifak anlaşması için uğraşmaya başlamışlar ve sonunda Enver Paşa, Talat Paşa, Sadrazam Sait Halim Paşa ve Meclis-i Mebusan Reisi Halil'den oluşan bir heyet bir gizli anlaşma ile 2 Ağustos 1914'te Almanya ile müttefik olmuştu (Zürcher 1995 s. 165).

Birinci Dünya Savaşı başında (1 Ekim 1914 / 18 Eylül 1330) kapitülasyonlar tek taraflı olarak kaldırılmış ve ardından Müessesat-ı Mezhebiye ve Tedrisiye ve Mekâtib ve Emâkin-i Sıhhiye-i Hususiye Talimatnâmesi'nin 3. Bendi, 1 Ekim 1914 tarihinde

fiilen mevcut olmayan misyon sağlık kurumlarının tanınmayacağını ilan etmişti. Yeni yapılmakta olanlar arasında ise ancak inşaatı çatı seviyesine ulaşmış olanlar tanınacaktı. Bunun ardından bu sınıfa giren hastaneler özel kurum addedilerek vergi mükellefi haline getirilmiş, bu kurumlarda çalışan kişiler de gelir vergisi mükellefi olmuştu. Sevr Anlaşması sonrasında ise yabancı devletler hastanelerini geri almıştı. Lozan Anlaşması ile kapitülasyonlar tamamen kaldırılınca yabancı misyon hastaneleri özel hastane statüsünde varlıklarını sürdürmüşlerdi (Yıldırım 2010a s. 214).

Osmanlı hükümeti 18 Ekim 1914'te İngiliz ve Fransız kurumların kapatılıp personelin boşaltılmasına karar vermiş, bunun üzerine 21 Kasım - 1 Aralık tarihleri arasında Saint Benoit eğitmenleri Osmanlı topraklarını terk etmişti (Dilan 2003 s. 185). Kapitülasyonların kaldırılmasıyla beraber devlet tarafından imparatorluğun çeşitli yerlerinde yabancılara ait olan binalara el konulmuş ve bunlardan kamu binaları olarak istifade edilmeye başlanmıştı.¹³¹ İşgal edilen bu okulların çoğu Mütareke'nin ardından yeniden açılmıştı (Mutlu 2015 s. 198).

Savaşla beraber kapitülasyonlar kaldırılınca Türk polisi rahibelerin binalarına girmeye başlamıştı. 19 Kasım 1914'te Henri Giffard Hastanesi'ne polis bir Türk hekim görevlendirmişti. 16 Haziran 1915'te Beyoğlu'ndaki Rus okullarıyla Fransızların Cizvit ve *Filles de la Charité* okullarıyla bunların şubesi olan Parmakkapı'daki 14 numaralı ev Darüleytam'a tahsis olunduğu için, Maarif-i Umumiye Nezâreti Darüleytam Müdüriyeti'ne bu binalara eşyalarıyla beraber el konması talimatını vermişti (BOA, MF. MKT. 1209 / 93).¹³² 6 Mart 1916'da hastaneye el konmuştu ve rahibeler de daha evvelden kiralamış oldukları bir eve sığınmışlardı. Savaş başladığında önce tarafsızlık adına Amerikan Kızılhaçı'na verilmiş olan hastane, 1916'da Amerika da savaşa girince bu sefer Gümüşsuyu Askeri Hastanesi'ne bağlanmıştı (Yıldırım 2010a s. 217). 27 Kasım 1918'de rahibeler hastaneye tekrar dönmüşlerdi ve Fransız denizci ve piyadeleriyle ilgilenmeye başlamışlardı (Gilbrin 1977 s. 149).

¹³¹ Örneğin Beyoğlu'ndaki *Union Française* hukuk fakültesi, Büyükaada Fransisken Rahipler Okulu, numune Mektebi ve polis merkezi, Bomonti *Petites Soeurs des Pauvres* Rahibeleri Hayrathanesi askeriye binası olarak kullanılmaya başlanmıştı (Mutlu 2015 s. 198). 22 Kasım 1914'te Başkumandanlık Vekâleti'nden, Hariciye ve Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen tezkerede Moda ve Pangaltı rahibeler okullarındaki rahibelerin "hadim-i insaniyet müessesatına mensub" olmalarından ötürü İstanbul askeri ve ihtiyat hastanelerinde sadece hastabakıcılık hizmeti için istihdam edilmeleri ve ihraçlarından kaçınılması gerektiği yazılmıştı (BOA, BEO. 4322 / 324112).

¹³² Pek çok binanın akıbeti benzerdi. Örneğin Pangaltı Dame de Sion Okulu da savaşın ilanı ile beraber Mühendis Mektebi'ne tahsis edilmiş, 1916 yılına kadar rahibelere yine de binada yer verilmiş ancak bu tarihten sonra rahibelerin binayı tamamen boşaltması istenmişti (BOA, DH. EUM. 5.Şb. 27 / 31).

Savaştan sonra Fransızlar Harbiye’de 80 kişilik bir hastane olan Avusturya Hastanesi’ni merkez olarak belirlemişlerdi. Hastane 22 Kasım 1918’de İstanbul’a gelmiş ve bu hastane ile beraber Galatasaray Lisesi’ni de ziyaret etmiş olan Franchet-d’Espèrey’in ismini almıştı. Müttefikler 1919’da Avusturya’nın Taşkışla’daki hastanesine el koyunca hastane buraya taşınmıştı (Yıldırım 2010a s. 217). Fransız Hükümeti tarafından 1929 yılında Giffard Hastanesi’nin bir yangında binası yok olmuş olan konsolosluga hizmet vermesine karar verilmişti. Bu durumda Franchet d’Espèrey tek Fransız hastanesi olarak kalıyordu, ismi de Pasteur Hastanesi olarak değiştirilmişti (Gilbrin 1977 s. 149).

Dahiliye Nezâreti’ne yazılan bir arizada kırk seneden beri yirmi beş lira yıllık ücret ödenen La Paix Hastanesi için, hazine-i hassa müdüriyetine başvurularak işgal ettiği yirmi altı dönümlük arazinin satışı için bedel istendiği, oluşturulan komisyonda bu bedelin 26.000 Lira olmasına karar verildiği fakat bunun fahiş olduğu bildiriliyordu. Şehremaneti tarafından hastanenin üst tarafındaki otuz beş dönümlük çiftlik arazisinin 700 Lira gibi cüzi bir bedel karşılığında terk edilmesinin hayır kurumları için emsal teşkil edeceği söyleniyordu. Hastanenin bütçesinde ise ancak 6.000 Lira vardı ve bu meblağın Donanma Cemiyeti’ne ya da Hazine-i Hassa’ya verilerek bahsedilen arazinin La Paix’ye tahsis edilmesi durumunda Fransa’nın minnettar kalacağı ifade ediliyordu (BOA, BEO. 4295 / 322083).

Kapitülasyonların kaldırılmasının ardından La Paix Hastanesi’ne de bir Türk hekim yerleştirilmiş fakat uygulanması çok zor talimatnameleri gündeme getirdiği için 30 Kasım’da yerine başka biri getirilmişti. Rahibeler burada savaş boyunca faaliyet göstermişlerdi çünkü bir akıl hastanesi bulunmaktaydı. 10 Mayıs 1915’te 12 rahibe, fahişelerle beraber nezarethaneye gönderilmişti ve 12 Temmuz’da sınır dışı edilmişlerdi (Gilbrin 1977 s. 149).

10 Mayıs 1915’te polisler çeşitli cemaatlere baskın yapmak üzere görevlendirilmişlerdi. Ellerinde gözaltına alacakları rahibelerin listeleri bulunuyordu. Rahibe Reisenthel, Çukurbostan Yetimhanesi’nde tevkif edilmişti. Kendisiyle beraber Galata’dan Rahibe Joseph ve Julie ile Çukurbostan Yetimhanesi’nden Rahibe Aurélie de gözaltına alınmıştı. Pera’daki merkez karakola götürülmüşler ve orada Sainte-Elisabeth Fransiskan rahibeleri ile Gérémia Hastanesi’nden Rahibe Apack ile karşılaşmışlardı. Kent içine, Harbiye Nezâreti’ne götürülerek burada dört saat kadar bekletilmişlerdi. Akşam dokuzda bir memur gelip işlemleri o akşam yapamayacaklarını,

kendilerini Nezârethaneye götüreceklerini söylemişti. Bölgenin karakoluna polis Nezâretinde götürölüp avluda 15 dakika kadar bekletildikten sonra Müslüman kadınlara tahsis edilen Nezârethaneye götürölmüşlerdi.¹³³ İçeri girip yerleşmişlerdi ki La Paix Hastanesi'nden gelen iki rahibe ile Sainte-Elisabeth'den bir Fransisken rahibe daha getirilmişti. Nihayetinde karakolda iki *Dame de Sion*, üç *Sainte-Elisabeth* ve yedi *Filles de la Charité* rahibesi olmak üzere on iki rahibe bulunmaktaydı. Notre Dame de Sion'un başrahibelerinin de sorgusu tamamlandıktan sonra aynı karakolda bir başka hücreye konduğunu ertesi gün öğrenmişlerdi. Tüm bunlar büyük bir gizlilik içinde ilerliyordu (*Annales* (81) 1916 s. 205-206).

Rahibeleri ilk olarak telefonla arayan memur ertesi gün gelip onları Fransız bir eğitimci ile Sion cemaatinin eski bir öğrencisinin bulunduğu bir odaya getirmişti. Gardiyan geceyi geçirmeleri için biri kırık üç sandalye ile iki küçük bank vermişti. Odada önceden bulunan kadınların birer yatağı vardı, bir tanesini kendilerine ayırıp diğerlerini rahibelere vermişlerdi. Bir şekilde, en azından kimsenin geceyi ayakta geçirmeyeceği bir bölüşüm sağlamışlardı. Bir sonraki gün dışarıdaki rahibeler uzun arayışları sonrasında onları bulmuşlardı. Beraberlerinde giyecek, şilte ve örtü getirmişlerdi. Ama gün içinde başka rahibeler de gözaltına alınmıştı. Onların bulunduğu yere farklı cemaatlerden beş rahibe ile beraber Bebek'ten Rahibe Brique de gelmişti. Hücreleri giderek kalabalıklaşıyordu. Bir gece, sayıları yirmiye ulaşmıştı. Geceleri özellikle zor geçiyordu. Bu arada, konsoloslar harekete geçmiş ve Avusturyalı, Bulgar ve İtalyan rahibeler serbest bırakılmıştı. Rahibe Aurelie şiddetli bir hummaya tutulunca Saint Joseph'e geri götürölmüşü (*Annales* (81) 1916 s. 207-208).

Rahibeler, hapisteki hemşirelerinin durumunu Mgr Dolci'ye, o da Amerikan konsolosuna aktarınca seslerini duyurma imkânları doğmuş, şikâyet başvuruları yapılmıştı. Karakol komutanı, durumu yerinde müşahade edip rahibelerin Kumkapı Assomptionist rahiplerin evine gönderilmesi talimatını vermişti. Bu emir geldiğinde rahibeler sekiz gündür nezarethanede idi.¹³⁴

¹³³ Gardiyan kapıyı açıp onlara içeri girmelerini işaret ettiğinde gördükleri manzara rahibeleri dehşete düşürmüştü: 12-15 kadar kız yarıçıplak, çığlık çığlığa, kavga dövüş içindeydi.

¹³⁴ Bir araca giysi ve şilteler yüklenerek polis nezaretinde İstanbul sokaklarını arşınlarlarken ne arabacı onları nereye götürdüğünü biliyor ne de onları görenler bir geçici hastanenin inşasına gitmediklerini tahmin edebiliyorlardı. En azından, meraklı çocuklar etraflarını sardığında rahibelerin hissettikleri bu yöndeydi (*Annales* (81) 1916 s. 209).

Gittikleri yere de haber verilmemiş olduğundan ellerinde bagajları ile bahçede beklemek zorunda kalmışlardı. Sonunda bir bekleme odasına alınmışlardı. Ertesi gün, ilk sorgular başlamıştı. Rahibe Reisenhel La Paix Hastanesi'nden bir rahibe ve Kadıköy başrahibesi ile beraber sorguya alınmış ve sorgusu iki buçuk saatten uzun sürmüştü. Rahibeler arasındaki konumu, evler, yapılar işler ve bir kartpostalın ilk beş satırı hakkında bilgi istenmişti. Saat altıda La Paix rahibesi serbest bırakılmış, diğer ikisi geri götürülmüştü (*Annales* (81) 1916 s. 209).

Kumkapı'dan Divan-ı Harb'e en az yirmi dakikalık yol vardı ve polis eşliğinde, insanların meraklı bakışları altında gidilip geliniyordu. Bu yolda rahibeler zaman zaman diğer hemşirelerine rastlasalar da birbirleriyle konuşmaları yasaklanmıştı. Daha sonrasında, rahibeleri tecrit etme kararı verilmişti. Tecrit için gerekli olan yeri bulmak saatler sürmüştü. Rahibe Reisenhel ve Kadıköy Başrahibesi Agnès'e akşam sekizde evin bir köşesinde yeni bir yer tahsis edilmişti. Rahibeler Türkçe bilmiyor, diğer rahibelerden de haber alamıyorlardı. Alt katta Géréma'dan Apack ve Bebek'ten Brique'in bulunduğunu öğrenmişlerdi. İki başrahibe, Agnès ile Reisenhel, 11 gün boyunca başka kimseyi görmeden burada kalmışlardı. 29 Mayıs Cumartesi günü ve onu izleyen beş gün boyunca Rahibe Reisenhel yeniden sorgulanmış, toplamda altı günün 35,5 saatini sorguda geçirmiş olduğunu hesaplamıştı (*Annales* (81) 1916 s. 210-211).

Sabah 08.30'da sorguya giderken yanında öğle yemeği için bir şeyler ve biraz ekmek götürüyordu. Akşam altıda eve geri getiriliyordu. Ne Amerikan konsolosu M. Morgenthau, ne Mgr Dolci'nin girişimleri işe yarıyordu. Sonuçta en azından maddi koşullarında iyileşme sağlayan şey, Alman konsolosunun girişimi olmuş, diğer rahibelerle de gün içinde biraz konuşma imkânı da bulunmuştu. 3 Haziran'da Rahibe Brique serbest bırakılmış ve Bebek'teki evden hiçbir şey almalarına izin verilmeksizin rahibe ve çocukların kovulduğunu öğrenmişti (*Annales* (81) 1916 s. 212-213).

Rahibe Reisenhel hakimlere bir rahibenin erkeklerin ortasında yalnız bırakılmasının uygunsuz olduğunu söylemiş ve bunun üzerine Rahibe Apack'ın ona eşlik etmesine karar verilmişti. 30 Haziran'a gelindiğinde Kadıköy'den Rahibe Apack serbest bırakılmıştı. Haftalarca tutuklu kalmasının gerekçesi olarak Fransa'dan gelen bir mektup gösterilmişti (*Annales* (81) 1916 s. 213).

Nihayetinde mahkemeye çıkartıldıklarında casuslukla suçlanmışlar ve dava sürekli ertelenmişti. Savunma sırasında Rahibe Reisenhel'in sözleri Fransızca olarak not ediliyor fakat başkalarına yapıldığı gibi Türkçe kaydedilmiyordu, bu da rahibenin

mahkemenin peşin hükümlü olduğunu düşünmesine sebebiyet vermişti. Son celse 28 Haziran'a atılmış fakat ancak 22 Temmuz'da görülebilmisti. Bu süre içinde Osmanlı yetkilileri konsolosluk ve cemaatlerin girişimlerini bertaraf etmenin yolunu her seferinde bulmuşlardı: Karara imza atacak komutanın acil işi çıkmıştı, Harbiye Nazırı Enver Paşa Çanakkale'deydi, padişah ameliyat olmuştu ve ne zaman sağlığına kavuşacağı belli değildi (*Annales* (81) 1916 s. 215-216).

Bu süre içerisinde denetim biraz daha gevşemişti. Rahibeler daha sık ziyarete geliyor, hatta Fransızca konuşabiliyorlardı. Polisler de artık rahibeleri iyi tanımışlar, onların yanında daha usturuplu davranmaya başlamışlardı. Sonunda 22 Temmuz 09.30'da Rahibe Reisenthel salıverilmişti. Serbest bırakılmasının tek şartı, 48 saat içerisinde Osmanlı topraklarını terk etmesiydi (*Annales* (81) 1916 s. 217).

Tüm bunlar olurken M. Lobry Selanik'e yerleşmiş, İstanbul'daki cemaat mensuplarının durumlarını takip etmekteydi. Onun ifadesine göre Bebek'teki hane Mayıs ayı ortalarında Türkler tarafından işgal edilmişti. Rahipler de Bebek Louise de Marillac Hanesi'ne yerleşmişlerdi.¹³⁵ Ama 8 gün içinde yeniden yer değiştirmek zorunda kalmışlardı. Bir rahip köydeki bir eve, biri de La Paix'ye yerleşmişti. Saint Benoit 400 yaralının bakım gördüğü bir geçici hastaneye çevrilmiş, merkez hane ise lise yapılmıştı. Bebek Louise de Marillac Hanesi'ne baskın yapıldığında sadece rahipleri değil aynı zamanda rahibe ve çocukları da kovmuşlar, üç saat içerisinde evi boşaltmışlardı. Üç elektrikli tramvaya doldurulan çocukların en küçükleri La Paix'ye, büyükler de Çukurbostan'a yerleştirilmişti. Zaptiye Nazırı Bedri Bey La Paix'deki çocukları ziyaret etmişti. Tüm bunlar olurken cemaatin koruyan kişi Mgr Dolci olmuştu (*Annales* (81) 1916 s. 218-219).

17 Haziran'da 10 rahibe, 24 Haziran'da 6 rahibe İstanbul'u terk edip İzmir'e yerleşmişti. Ama aralarından Rahibe Argaud ihbar üzerine Dimetoka'dan İstanbul'a geri dönmek zorunda kalmıştı. Rahibe Suzanne Pilloy onlara eşlik etmişti. İstanbul'da birçok karakolda dertlerini anlatmaya çalışmış ve sonunda 23 Haziran'da Dedeâğaç'ta diğer arkadaşlarının yanına ulaşmışlardı, burada Fransisken rahibelerin desteğini almışlardı (*Annales* (81) 1916 s. 219-220).

¹³⁵ Rahibelerin Bebek'teki evinin bu isimle anılması ilk defa ortaya çıkmaktadır.

Bu arada Bebek'teki kilise camiye çevrilmişti. Çukurbostan'daki geçici hastane hala işlevini sürdürmekteydi. Yaralılar La Paix'ye getirilmeye başlanmıştı. Sainte-Pulcherie de geçici hastaneye dönüştürülmüştü, Bavyeralı rahibeler hasta bakıyordu. Polonya'dan gelen cemaat rahibeleri ise Haydarpaşa'da hasta bakıyordu. Nihayetinde 12 evin 6 tanesinde hala rahibeler çalışabiliyordu (*Annales* (81) 1916 s. 220-223).

27 Temmuz günü M. Lobry, Zeytinlik'teyken, hapiste 56 gün geçiren M. Blanchet ile 73 gün geçiren Rahibe Reisenel'in tahliye haberini almıştı. 29 Eylül'de 20 rahibe İstanbul'u terk etmişti. Aynı trende *Carmelite*, *Petites Soeurs des Pauvres* ve başka çeşitli cemaatlere mensup rahibeler de vardı ve Dimetokada'ki sınır kontrolünde formalite eksikliği nedeniyle 6 *Filles de la Charité*, 5 *Petites Soeurs des Pauvres* ve 1 *Carmelite* sınırdan çıkarılmamıştı. Birini Fransa'ya götürmekle görevli olan, Fransız Hastanesi'nden Rahibe Cécile Dedeoğlu'nda diğerlerinden ayrılıp *Messageries*'nin vapurlarından birine binmişti. Diğerleri bir İtalyan gemisine binmişler, Kavala'dan geçerken Rahibe Mercier ve yanındakiler de onlara katılmıştı. 2 Ekim'de Selanik'e ulaşmışlar, aynı gün Rahibe Bécart pek çok rahibeye beraber İstanbul'dan ayrılmıştı (*Annales* (81) 1916 s. 223).

La Paix'nin vaizi M. Jammet ve Rahibe Bécart'ın La Paix ile ilgili M. Lobry'e anlattıkları şöyleydi: Amerika, Almanya, Avusturya-Macaristan konsolosu, hepsi La Paix'ye dokunulmayacağını teminatını vermişlerdi çünkü her milletten akıl hastası burada tedavi görmektedir. Bu teminatların sonuncusu hastanenin işgalinden bir gün önce Alman konsolosluğu tarafından verilmişti. Üstelik son zamanlara kadar hastanede her şey normal görünüyordu. Rahibe Bécart merkez hanenin kıdemli rahibelerini, Bebek'teki rahibeleri ve 35 yetimi misafir etmişti. 18 Eylül'de *Petites Soeurs des Pauvres*'a evlerini ve Osmanlı topraklarını terk etme talimatı verilmişti. Bunun üzerine rahibeler, hemşerilik bağlarına dayanarak bu cemaatin baktığı yaşlıları da misafir etmeye karar vermişlerdi. Ayın 19'unda polis nezaretinde dörder dörder buraya getirilmişlerdi. Bu işlem saat 20.00'ye kadar sürmüştü. Sayım yapıldığında 160 yaşlı kadın ve erkeğin getirildiği görülmüştü (*Annales* (81) 1916 s. 223-225).

Ayın 21'inde polis 24 Eylül Perşembe günü savaşa taraf olan tüm ülkelerin erkek ve kadın din temsilcilerinin ülkeyi terk etmeleri talimatını ilan etmişti. Sekiz gün boyunca cemaatler ayak diremişlerdi. Rahibelerin bir kısmı 29 Eylül'de İstanbul'u terk etmişti. Rahibe Bécart da La Paix'yi 2 Ekim'de Sirkeci'den kalkan bir trenle terk etmişti (*Annales* (81) 1916 s. 226-227).

7 Ekim’de Rahibe Reisensthal Selanik’e varmıştı. Yanında Rahibe Elisabeth Cornet vardı. 9 Ekim’de sınırdan döndürülmüş olan İtalyan rahibeler de gelmişti. Anlattıkları kadarıyla pasaportlarında eksik ibare “sınır dışı” idi. Bu arada La Paix’deki çocuklar Mgr. Dolci’nin girişimleriyle Osmanlıların elinden alınmış; 46 erkek Burgaz Ada’ya, 35 kız Çukurbostan’a, kreş bebekleri de Saint-Georges’a yerleştirilmişti. M. Lobry’e Géréma, Artigiana, Fransız Hastanesi, Belediye Hastanesi ile ilgili haber gelmemişti. Çukurbostan ise Hollanda Konsolosu Mme de Villebois’nın himayesi altındaydı ve burada 70 yaralıya bakılıyordu. Duyun-ı Umumiye’nin dispanserinde de rahibeler çalışıyordu (*Annales* (81) 1916 s. 228).

12 Ekim’de Belediye Hastanesi’nde çalışan rahibelere Osmanlı topraklarını terk etme emri verilmişti. Toprakları terk edecek rahibelerin isim listesi polisin elindeydi. Sadece Rahibe Caroline’in ismi listede yoktu çünkü Rum olduğundan İstanbul’da kalmasına izin verilmişti. Rahibeler 17 Ekim’de İstanbul’u terk etmiş, 19 Ekim’de Selanik’e ulaşmışlardı. Mgr Dolci’nin yardımlarıyla cemaat Türkler tarafından şüpheyle karşılanmayacak milletlere mensup 6 rahibeyi İstanbul’a göndermiş; bu rahibelerin 2’si La Paix’ye, 2’si Çukurbostan’a, 2’si de Artigiana’ya yerleştirilmişti (*Annales* (81) 1916 s. 230).

24 Şubat 1916’da İstanbul’dan gelen haberlere göre Fransız Hastanesi ile La Paix Hastanesi boşaltılma tehlikesi altındaydı. Çukurbostan Yetimhanesi Alman Konsolosunun eşinin gidişinden beri tehdit altındaydı. Polis devamlı burayı ziyaret ediyordu. Yine de Galata ve Bebek’in kıdemli rahibeleri buraya yerleştirilmiş olduğundan güvenli gözüküyordu. Selanik’ten gelen Avusturyalı iki rahibe buradaydı. Bebek’teki kreş bebekleri ailelere dağıtılmıştı. Gündüzlü okuyanlar da Rahibe Bricque tarafından idare ediliyordu. Rahibe Genevieve Galata’daki yoksullarla ve kimsesiz hastalarla ilgileniyordu. Artigiana Hanesi Avusturya Konsolosluğu’nun himayesi altındaydı. Polis buraya hiç baskın yapmamıştı. *Petites Soeurs des Pauvres*’dan gelen yaşlıların bir kısmı burada kalıyordu. Géréma Hastanesi 1915 Ocak ayından beri sakindi, ücretsiz olarak pek çok hasta bakılıyordu. La Paix Hastanesi Selanik’ten gelen iki Avusturyalı rahibeye emanet edilmişti, bir de Osmanlı tebaası rahibeler vardı. Burgazada’da Selanik’ten gelen iki Avusturyalı rahibe bulunuyordu, ayrıca Rahibe Clotilde ile La Paix’ten Rahibe Joseph de buradaydı. Yetimler hastaneye yerleştirilmişti. Duyun-ı Umumiye Dispanseri nispeten sakindi ve çok yoksul hastaları kabul ediyordu. Şişli’deki kreşe gelince, La Paix kreşi boşaltılınca açta kalanlara Gürcü

rahibeler bakmaya başlamıştı, yarısı da sütannelere verilmişti (*Annales* (81) 1916 s. 466-469).

25 Ağustos 1916 itibariyle İstanbul'da misyondan 8 rahip ve 70 rahibe kalmıştı. 3 kurum fiilen hayattaydı: Çukurbostan Almanlar'ın binaya geçici bahriye hastanesi kurması sayesinde ayakta kalmış ve rahibelerin merkez hanesi olmuştu. Artigiana Hanesi Avusturya'nın himayesiyle kurtulmuştu ve şimdilik tehlikede gözüküyordu. Gérémia Hastanesi de Delegasyonun koruması altındaydı. Fransız Hastanesi'nin rahibeleri Pera'da bir dairede kalıyordu. Dördü Avusturya Hastanesi'ne, biri Çukurbostan'daki dispansere, biri de Gérémia'ya gidiyordu. La Paix'nin 6 rahibesi hala hizmet vermeye devam ediyordu. Burgazada'da da 4 rahibe La Paix'nin Saint Georges'a nakledilmiş yetimleriyle ilgileniyordu (*Annales* (82) 1917 s. 383).

Savaşın ilk kışından beri İstanbul'da hayat şartları zorluydu. Özellikle Galata'da yaşayan yaşlı ve yatalaklar durumdan fazlaca etkilenmekteydi. Saint Benoit'nın rahiplerinden biri cemaate bağlı iki genç kıza güzel bir sebze çorbası hazırlamalarını ve diğer arkadaşlarıyla beraber her gün mahalledeki evlere dağıtmalarını söylemişti. Ertesi gün, 21 Nisan 1915'te aşevi hizmeti kurulmuştu. Zaman içinde hizmet büyüyünce, sadece yatalakların evlerine çorba götürülüp diğerlerinin cemaat hanesine gelmesine karar verilmişti. Haneye gelenlerin sayısı yüz elliye buluyordu. Çoğu, savaşın yarattığı işsizlikten mustarıptı. Daha sonra "*bureau de placements et renseignements* (Muhâcirîn ve İskân-ı Aşâir Müdiriyesi)" (Martin, 2011) isminde bir kurum ortaya çıkmıştı: çalışabilecek kişilere iş buluyor ve çorba dağıtıyordu. Yüzlerce kişi bu daireden fayda sağlamıştı. İşsiz ve kimsesiz genç kızlar için ise hayırsever bir kadının idaresi altında, bir daire *Maison de Famille* (Aile evi) ismiyle barınak haline getirilerek on iki kız buraya yerleştirilmişti. Bu üç kurumun haricinde ev ziyaretleri de yapılıyordu, böylece ilaç, tedavi ve gıda ihtiyaçları karşılanmaya çalışılıyordu. Bu ziyaretler eşraftan hayırsever kadınlar değil, asilzade olmayan sıradan genç kızlar tarafından gerçekleştiriliyordu (*Annales* (84) 1919 s. 787-789).

Çukurbostan'da 150 çocuk barındırılmaya çalışılıyordu. Tüm çocukları beslemek, pahalılık ve savaş şartları düşünüldüğünde rahibeler için büyük bir emek sarf etmek anlamına geliyordu. Uluslararası Kızılhaç Başkanı Mme de Villebois rahibelere özellikle destek olmaya çalışılıyordu. Çukurbostan'da rahibeler yoksullara her gün 1.200 tayın dağıtıyordu. M. Dekempeener da bu işin önemli bir destekçisiydi (*Annales* (83) 1918 s. 773).

Sonuç olarak savaşlara ilişkin edinilebilen bilgilerin toplamına bakıldığında rahibelerin Kırım Savaşı'nda 32, Rus Harbi'nde 11 olmak üzere başta tifüs olmak üzere salgın hastalıklardan hayatlarını kaybetmiş oldukları gör÷lmektedir. Yine de Balkan Savaşları sırasında hala Osmanlı askerlerine sağlık hizmeti vermeye devam etmişlerdi. 1914'e gelindiğinde ise Osmanlı ile Fransa'nın karşı karşıya gelmesinin sonucunda kurumları kapatılmış, boşaltılmış ya da etkinlikleri kısıtlanmıştı. Rahibelerin pek çoğu ya ÷lkeden sınır dışı edilmiş ya da hapsedilmişti (*Annales* (86) 1921 s. 680).

Şekil 4-53: 1919-1980 Arasında İstanbul Bölgesindeki Lazarist Haneleri

(Rybolt, 2015)

5. TARTIŞMA

1. Dünya Savaşı sonrasında ulus devletleşme bir kural haline gelince, liman kentlerin yarı özerk konumu bir tehdit olarak algılanmış ve halkı homojenleştirmek için dini, etnik, dilsel ilkeler kullanılmaya başlanmıştı. Azınlık kültürleri bu durumda istenmeyen öğeler haline gelmişlerdi. Dolayısıyla Doğu Akdeniz ticaret limanlarının sonunu 1.Dünya Savaşı gelişmeleri getirmişti. Sadece siyasal homojenleşme değil, aynı zamanda ekonominin mantığı da değişmiş, liman kentleri artık şüpheciliğin merkezi halini almıştı. Ulusal ve bölgesel ekonomiler, kendi servet birikimlerini yaratacaklardı (Keyder 2015 s. 23-26).

Fransa'da 1904 yılında Émile Combes yasası ile dinsel toplulukların tüm etkinlikleri yasaklanmıştı. Bu kısıtlama 1908 sonrası Osmanlı'sında etkisini göstermişti. Aslında okullar kapitülasyonlara binaen varlıklarını korumaya çalışıyorduysa da Maarif Nezâreti, denetim, programların düzenlenmesi, öğretmenlerin seçimi gibi konulara müdahil olmaya çalışıyordu. Savaşla beraber kapitülasyonlar kaldırılmış; Fransız, İngiliz, İtalyan ve Rus okulları kapatılmış ve ancak Mütareke sonrasında açılmıştı. 1921 Ankara Anlaşması ile 1913'te tanınan Fransız okullarının; Lozan Anlaşması ile de 30 Ekim 1914'ten önce tanınmış tüm hayır, sağlık ve öğretim kurumlarının çalışmalarının Türk yasalarına uygun olmak koşuluyla devamı kararlaştırılmıştı (Marmara 2006 s. 187-188).

Sevr Anlaşması Türkler tarafından tanınmamış fakat 20 Ekim 1921'de, Ankara Anlaşması'na ek mektuplarda yabancı okullar meselesi ele alınmıştı. Hariciye Vekili Yusuf Kemal Bey'in Fransız temsilcisi Frankin Bouillon'a gönderdiği mektuba göre Fransız eğitim, sağlık ve hayır kurumları Türkiye'nin menfaatine ve kanunlarına aykırı hareket etmediği sürece varlıklarını sürdürebileceklerdi (Ökçün 1959 s. 148).

Lozan'da ise din, eğitim, sağlık ve hayır kurumları büyük tartışmalara sebep olmuştu. Türk heyetine sunulan teklif, mevcut kurumların haklarına ve serbestçe hareket etmelerine engel olunmayacağı ve yeni kurumların oluşturulması için taraf devletlerin Türkiye ile anlaşma yapmaları gerektiğini söylemekteydi. Ayrıca bu imtiyaz ve haklar, Lozan'a taraf tüm devletlere tanınacaktı. Bu kurumların, özel konumlarına ve faaliyet özgürlüklerine zarar gelmeyecek ve ilgili Türk kurumlarına uygulanacak olan kanunlar, bu özgürlük ve imtiyazlarla sınırlandırılacaktı. Bu teklif, Türk heyeti tarafından reddedilmişti. Türk heyeti konferansın ikinci evresinde Türkiye'nin mevcut

kurumların varlıklarını koruyacaklarını ama Türkiye aleyhine propaganda yapmalarına izin verilmeyeceğini ve bu kurumların da Türk kanunlarına tabi olacaklarını söylemişti (Ökçün 1959 s. 150-151).

Uzlaşılamayan konular, 1914'te kanunen mevcut olup anlaşma metnine yazılacak ifadelerde ilgiliydi. Bu ifadeler 1914'te faaliyette olan ve kanunen tanınan kurumlar, 1914'te kanunen tanınan fakat faaliyete henüz geçmemiş olan kurumlar ve 1918'de kanunen tanınan kurumlar olarak tarif edilmekteydi. Nihayetinde Türk hükümeti Türkiye'de 30 Ekim 1914'ten önce varlığı tasdik edilmiş ve Fransa, İtalya ve İngiltere'ye tabi kurumlar meyanında eğitim kurumlarının varlığını tanıyacağını, anlaşmanın imzalandığı tarih olan 23 Temmuz 1923'te Türkiye'de mevcut olan benzeri kurumların düzenlenmesi için çalışacağını taahhüt etmişti (Ökçün 1959 s. 151-157). 24 Temmuz 1923'te, İkamet ve Salâhiyeti Adliye Hakkında Mukavelename İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya, Yunanistan, Romanya, Sırp-Hırvat-Sloven Devleti ve Türkiye arasında imzalanmış ve bu devletlerin vatandaşları ile şirketlerini ilgilendiren kararların mütekabiliyet usulünce alınması şartı konmuştu (Marmara 2006 s. 183).

Eğitim konusunda ise 7 Şubat 1924 tarihli Milli Eğitim tamimi her tün din eğitiminin ve dini işaretlerin kaldırılmasını öngörüyordu. Dolayısıyla yabancı okulların misyonu eğitimle kısıtlanmış oluyordu. Bu tamimin talep ettiği (okullardan haç, heykellerin kaldırılması gibi) düzenlemeleri yapmak için son tarih 7 Nisan olarak belirlenmişti. 31 Mart'ta 15 cemaat Milli Eğitim'e hitaben bir mektup yazarak haç dışındaki tüm simgeleri kaldırmaya razı olduklarını fakat haçın kaldırılmasının, onun simgelediği dine karşı saygısızlık uyandıracağını ve kurumların asıl niteliğinin reddedilmesiyle sonuçlanacağını ifade etmişlerdi (Marmara 2006 s. 187-188).

7 Nisan 1924 günü Notre Dame de Sion'un yatılı okulu kapatılmış, onu diğerleri izlemişti. 16.000 çocuk için yeni eğitim kurumları bulunması gerekiyordu fakat ülkede okul ve öğretmen açığı olduğundan bu okulların yeniden açılması gündeme gelmişti. Sonunda cemaatler bir araya gelerek din okullarının korunması, karma okulların ise Ankara'nın taleplerine uyması kararını almışlardı. 3 Ekim 1924'te uzlaşmaya varılmıştı: Karma okullarda da Haç; şapel ve din dersi sınıfı dışında bir de müdürün odasına bulunacaktı. 22 Ekim 1924'te yabancı okullar yeniden açılmıştı (Marmara 2006 s. 186-191).

Medeni Kanun'un 1926'da yürürlüğe girmesinden bir süre önce, 1925'te Türk hükümetinin politikası, Lozan Anlaşması'nın, azınlık komisyonlarına haklar tanıdığı

(...Türkiye hükümeti ile alakadar akalliyetlerden her birinin müsavi miktarda mümessillerinden mürekkep hususi komisyonlar) 42. Maddesi'nden faydalanmaktan bu komisyonları vazgeçirmek olmuştur. 10 Eylül 1925'te ilk olarak Yahudi Cemaati bu haklardan vazgeçmiş, ardından Ermeni ve Rum cemaatleri de bu haklarını bırakmışlardır.

23 Mart 1931'de ise 1778 sayılı yasanın 1. Maddesi, kız ya da erkek tüm Türk çocuklarının ilköğretimi Türk okullarında yapmasını zorunlu kılmıştı. Bu da, yabancı okulların etkinliklerinin zayıflamasına sebep olan etkenlerden biriydi (Marmara 2006 s. 186-191). 1935 yılında sunulan Yabancı Okullar Yönergesi'ne göre hiçbir yabancı okul yeniden şube açamayacak (Madde 17), yabancı okullarda yeniden ihzari sınıf açılmayacak (Madde 18) ve yabancı okullarda Bakanlığa kaydettirilen sınıf sayısı arttırılamayacaktı (Madde 19) (Ökçün 1959 s. 158). 1936'da yabancı okullarının ana ve ilk kısımlarına Türkiye Cumhuriyeti yurttaşı çocukların girmesi yasaklanmıştı (Aksoy 2015 s. 43-44).

Türkiye'de bu değişiklikler olurken 1939'da 7 hastane, 579 yatak ve 18 binada hizmet veren 204 *Filles de la Charité* rahibesi kalmıştı. 1934 yılında ibadethaneler dışında tüm dini kılık kıyafet yasaklanmış ve onun ardından hasta bakımı için Türk vatandaşlığı ve Türkiye'den alınmış diploma zorunluluğu getirilmişti. 1963'te rahibeler Pasteur Hastanesi'ni terk etmişler, yerlerini sivil memurlar almıştı (Gilbrin 1977 s. 149).

Rahibelerin Osmanlı topraklarındaki varlıkları bize Osmanlı toplumu ve sağlık hayatı üzerine pek çok bilgi vermektedir. Rahibeler başka coğrafyalardaki misyonlarda olduğu gibi Osmanlı topraklarında da önce bir okul ve bir hastane ya da dispanser açmış, uygarlaştırıcı misyonun gereklerini yerine getirmiş ve bunu yaparken de Fransa'daki örgütlenme biçimini Osmanlı topraklarına taşımıştı. Atölyeler, çıraklık eğitimleri ve ziraat eğitimi meslek edindirmeye yönelik olmakla beraber aynı zamanda ıslah etme özelliği de taşımaktaydı. Kurumlarındaki dispanser ya da eczanelerde hasta, yaşlı, sakat, yaralı, muhacirler ve yoksullara ücretsiz olarak sağlık hizmeti vermişlerdi. İstanbul'un yüzyıl boyunca geçirmiş olduğu salgınlar, doğal afetler ve savaşlar, ücretsiz sağlık hizmetini daha da önemli hale getirmişti. Bu nedenle kendi kurumlarının haricinde pek çok geçici ve sabit Osmanlı kurumunda da hizmet vermeleri desteklenmişti.

Tüm bu hayırsever faaliyetlerin bütününe baktığımızda yapılabilecek en temel saptama, hayırseverlik adı verilen kavramın içeriğinin son derece politik ve siyasi

olduğudur. Hayırseverlik siyaset tarafından tanımlanmakta, sınıflandırılmakta ve idare edilmektedir. 19. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu bağlamında idare etmek demek, diplomasi ve emperyal mücadelelerde bir ilişkiler ağı örmek demektir. Bu tez bir değişim yüzyılında yaşayan bir rahibe cemaatinin bu yüzyılın başlangıç ve bitiş noktalarında Osmanlı elitleri tarafından nasıl değerlendirildiklerini ve Osmanlı kurumlarına dâhil edilme politikalarının ne şekilde değiştiğini de gözler önüne sermiştir.

Fransa’da *Filles de la Charité*’nin özgünlüğü olarak tanımlanan özellikler, Osmanlı topraklarında da gözükmekteydi. Özellikle Kırım Savaşı’ndan sonra Osmanlı topraklarında da kendilerine görev bildikleri iş olan sağlık alanındaki rüştlarini Osmanlı gözünde ispat ederek kurumlarını yaygınlaştırma imkânını bulmuşlardı. Aynı zamanda Fransa’da olduğu gibi Osmanlı topraklarında da rahibeler ve kentin hayırsever kadınları birlikte örgütlenerek, İstanbul’un sefaretleri ve Babıali kalemlerine mensup kişilerin desteklerini almayı, özellikle göçmenleri de himaye ederek onları kurumlarında çalıştırmayı başarmışlar, dolayısıyla üst sınıflardan finansman, alt sınıflardan da emek sağlayabilmişlerdi.

Edhem Eldem’in önerdiği “temas” kavramı, rahibelerin İstanbul’da varlıklarını sürdürebilmesini açıklamak konusunda bu tezde arka planda kullanılmıştır. Kavramın içeriğini yinelemek gerekirse “temas”; etnik grupların karşılaşmaları, siyasi ya da iktisadi çıkarlar arasındaki çatışmalar, inançlar ve zihniyetlerin kaynaşması ve rakip güçler arasında kurulan devamlı aracılık ve arabuluculuk sürecidir. Bu süreç bütün öğeleriyle rahibelerin İstanbul’daki yaşantısı şekillendirmiş, hatta mümkün kılmıştır.

Rahibelerin kurumlarının finanmanı ve siyasal himayeciliği aracılık ve arabuluculuk süreçlerinin gücüyle sağlanabiliyordu. Cemaatin Müslümanlar’la temas etme alanı eğitim değil, sağlıktı ve sağlık alanı Pera’da Osmanlı yetkilileri, Osmanlı toplumu, Kilise ve Avrupa devletleri arasında yakın bir işbirliğine imkân sağlıyordu. Finansman Fransız hayırseverlerin, Osmanlı saray ve kalem eşrafının, Fransız hükümetinin ve Osmanlı Gayrimüslimlerinin desteği; eğitim ve sağlık hizmetlerinden alınan ücretler ile atölyelerde üretilen ürünlerden gelen sembolik gelirlerden oluşuyordu.

Siyasal anlamda ile kapitülasyonların uygulanması, Osmanlı Fransız ilişkilerinin özellikle Osmanlı Balkanlar’ı ve Orta Doğu’sundaki gerilimlerden ötürü gerginleştikçe sürekli yeniden müzakere edilmesi gereken bir süreç haline geliyordu. Doğrudan rahibelere ait kurumlarda bu müzakereler daha kolay işlese de özellikle geçici

hastaneler ve Beyoğlu Belediye Hastanesi gibi Osmanlı kurumlarında rahibelerin varlıklarının kurumlarda sürekli tehlikeye girmesiyle sonuçlanıyor ve bu durumda sefaretlerin aracılığı ve paşalarla kurulan kişisel ilişkiler ön plana çıkıyordu. Cemaatlerin birbirleriyle olan rekabetleri de onları aktif kılıyordu. Özellikle Pera ve Bebek'teki varlıkları, Protestan misyoner gruplarla rekabetleri ile de ilişkiliydi. İstanbul'da her din ve millettten yabancıya bakıyor bu sağlık ve bakım kurumları. Dolayısıyla yabancıların statülerinden doğan gerilimleri de azaltıyordu.

Aynı zamanda her ne kadar rahibeler İstanbul'un Müslümanları ve askerleri tarafından itibar görüp hasta bakımına davet edilseler de sürekli farklı etnik ve dini grupların gelip geçtiği, Cadde-i Kebir ya da Boğazkesen gibi işlek alanlar dışında, Müslüman mahallelerinin içlerinde kurum açmalarına tepki veriliyor ve kurumlar bu bölgelerde varlıklarını sürdüremiyordu. Bu nedenle ancak sefaretlere yakın, temas alanlarının geçişten olduğu bölgelerde hane, hastane, dispensar ya da okul açabiliyorlardı. Ancak bu kısıtlamalara rağmen İstanbul'un sokaklarında rahatça gezebiliyor, kurumlarında Müslümanlar da dâhil olmak üzere herkesten itibar görüyor ve hasta bakabiliyorlardı. Özellikle eğer biraz Türkçe konuşabiliyor ve Müslümanlar'ın adetlerine ilgili görünüyorlarsa iyi karşılanıyorlardı.

Rahibeler kendileri eğitim, sağlık ve hayır işlerini birbirinden ayırmadıkları ve hepsini dindarlık çatısı altında birleştirdikleri için bu tezde de sağlığa odaklanılmış olmakla beraber diğer hizmetlerden de kabaca bahsedilmiştir. Nihayetinde misyonerlik çalışmak, tüm hizmetlerin bir aradalığının hakkının teslim edilmesini ve ancak bu şekilde anlamlı kılınabildiğinin gösterilmesi ile mümkün olabilmektedir. Bu tez aynı zamanda Müslüman olmayan, hatta Osmanlı tebaası olmayan kadınların Osmanlı topraklarındaki varoluş anlarını fotoğraflamıştır. Kadınlara yönelik, kadın işi olarak tanımlanan özel bir misyon söylemi, Osmanlı topraklarında da vücut bulmuştu. Rahibeler profesyonel olanla özel olan arasında bir köprü vazifesi görmüştü. Hastalık durumunda hem duaya hem de tıba başvuruyorlardı. Osmanlı topraklarında yabancılar karşı mesafeli tutumun kadınlar aracılığıyla kırılabileceği düşünüldüğünden, rahibeler misyonların etkinliği için hayati olarak görülüyordu.

Rahibeler bilim ile halk, modern tıp ile geleneksel hasta bakımı arasında köprü vazifesi görüyordu. Modern tıbbın bedenlere yönelik yeni yönetimsellikler üretmesi sadece hekimler değil pek çok aktör aracılığıyla oluyordu. Bu süreçte hekimler ve idareciler rahibelerin işine karışmıyor, rahibeler hastabakıcılarla da işbirliği yapıyorlar

ve iş yüklerini azaltıyorlardı. Literatürde Fransa’da hekimler ile rahibeler arasında yaşanan iktidar alanı mücadelelerinin Batı dışında bulunmadığına ve *nobles sauvages* karşısında çatışmadan ziyade dayanışma içinde bulunduklarına dair verilen bilgiyi Osmanlı kurumları özelinde yansılayacak herhangi bir veriye rastlanamamıştır. Elbette bir veriye rastlanamamış olmasının, bu tür çatışma alanlarının tamamıyla yokluğunu göstermeye yetmeyeceğini vurgulamak gerekmektedir.

Konvansiyonel tarih anlatımında modernite ve sekülerizm, geleneksellik ile dinsel keskin çizgilerle ayırma eğilimindedir. Oysa tarihsel koşulların kendilerine özgünlüğüne bakılıp düalizmlere dayalı yaklaşımın dışında düşünüldüğünde bu tezde olduğu gibi her ikisinin bir arada var oldukları önemli alanlar tarih anlatılarının içinde yer bulabilmektedir. Bir yandan modern eğitim almış kişilerden oluşturulan bir sağlık personelinin hizmet vermesi öngörülürken diğer yandan dini bir örgütlenmenin (üstelik başka bir dini inanın örgütlenmesinin) içinden gelen, kamusal alana hâkim cinsiyete mensup olmayan bir grubun sağlık alanına ve hükümet kurumlarına davet edildiğini görmekteyiz. Özellikle salgın hastalıklar ve savaş gibi aciliyetler söz konusu olduğunda olağan politikaların dışına çıkıldığı ve sistemin son derece geçirgenleştiği görülmektedir.

Rahibelerin icraatlarına bakıldığında da benzeri bir geçirgenliğin ortaya çıktığı görülmektedir. Hacamat, bardak çekme ve pansuman uygulamakla beraber ampütasyonlara asiste ettikleri, lapa uyguladıkları, diş çektikleri, bistüri kullandıkları, hekimlerin hastane vizitlerinde hazır bulunarak yapılan her şeyi iyice gözlemleyip kavramaları kendilerinden beklenmektedir. Bir kez daha, formel eğitim almış hekimlerin uygulamalarını bilmeleri gerekmele beraber modern sağlık kurumlarında geleneksel olarak tanımlanan tedavi yöntemlerini uygulayabilmeleri, geleneksel ve modern yöntemlerin her zaman birbirilerini dışlamadıklarını göstermektedir. Rahibelerin anlatılarına göre hacamat gibi uygulamaların Kırım Savaşı esnasında, ampütasyonlara asiste etmenin ise Osmanlı-Rus Savaşı’nda gerçekleştirilmiş olması mikrop teorisinin doğrusal bir çizgi halinde sağlık /hastalık kozmolojilerini değiştirdiği düşüncesini uyandırır da, hekimlerin uygulamalarının kavranması talebine ilişkin bilginin 19. Yüzyıl başına ait olması ve Bebek’teki kurumun henüz açıldığı erken bir dönemde diş çekimiyle ilgilenen belirli bir rahibenin olması ve diğerlerinin bu uygulamayı gerçekleştirmekten kaçınma isteği, sağlık/hastalığa ilişkin teorilerin bir arada varolduğu ve rahibelerin uygulamalarının hepsini kapsadığına ilişkin kanaati

güçlendirmektedir. Nihayetinde hastalık etiyolojilerine ilişkin saptamaları isabetliydi, örneğin hastaları hastalıklarına göre ayrı koğuşlarda yatırmayı Kırım Savaşı gibi erken dönemde istiyorlardı.

Bu tezde bahsedilen kurumların bir kısmı kurumsal olarak, bir kısmı da sadece mimari anlamda varlığını sürdürmektedir. Saint Benoit Lisesi, Artigiana Düşkünler Evi, Saint Georges Hastanesi ve La Paix Hastanesi faaliyetlerine devam etmekte; Saint Vincent Hanesi Saint Pulchérie Lisesi, Beyoğlu Belediye Hastanesi Beyoğlu Göz Eğiitim ve Araştırma Hastanesi olarak devam etmektedir. Yenikapı Hanesi çok kısa bir dönem varlığını sürdürebilmiş, Saint Vincent Çiftliği ile Beykoz'da başlayan yapılaşma Polonezköy'e dönüşmüş; Fransız Hastanesi ve Bebek Hanesi'nin binaları birer yüksek korunaklı sitenin içinde kalmış; Üsküdar Hanesi'nin binası bir dernek tarafından, Çukurbostan Saint Joseph Yetimhanesi de bir kafe restoran işletmesi tarafından kullanılır olmuştur. Gérémia Hastanesi'nin binası ise bu tezin yazıldığı tarihte metruk ve satılık bir bina halindedir.

KAYNAKLAR

Arşiv Kaynakları

- Annales de la Congrégation de la Mission (*Annales*)

Annales (9) 1843. M. Leleu'nün İstanbul'dan Paris'teki Genel Sekreterlik'e 7 Aralık 1843 tarihli mektubu, 213-219.

Annales (10) 1845. M. Leleu'nün Paris Genel Sekreterliği'ne 26 Mayıs 1844 tarihli mektubu, 7-13.

Annales (10) 1845. M. Fouregay'ın İstanbul'dan Paris'teki Genel Sekreterlik'e 16 Haziran 1843 tarihli mektubu, 21- 34.

Annales (10) 1845. Rahibe Lesueur'ün İstanbul'dan Paris'teki başrahibe Rahibe Carrère'e 25 Haziran 1845 tarihli mektubu, 40-47.

Annales (10) 1845. Rahibe Lesueur'ün İstanbul'dan Paris'teki başrahip M. Etienne'e 15 Kasım 1844 (baskı hatası olup 1845 olduğu düşünülmektedir) tarihli mektubu, 48-54.

Annales (11) 1846. M. Leleu'nün Ocak 1946 tarihli Türkiye, Yunanistan, İran Raporu, 116-146.

Annales (11) 1846. Rahibe Caroline'in ailesine yazdığı 14 Aralık 1845 tarihli mektubundan bir bölüm, 184-192.

Annales (11) 1846. Rahibe Thérèse'in Paris'e yazdığı 16 Nisan 1846 tarihli mektubu, 342-348.

Annales (11) 1846. M. Fouregay'ın Paris'e, M. Etienne'e yazdığı 15 Kasım 1846 tarihli mektup, 671-679.

Annales (12) 1847. Fransız Hastanesi rahibelerinden Rahibe Augustine'in Sekreterlikteki rahibelerden birine yazdığı 21 Nisan 1846 tarihli mektubu, 193-199.

Annales (13) 1848. Papalık vekili M. Doumerq'in Paris'teki merkez komite üyelerine 1 Şubat 1848 tarihli mektubu, 5-22.

Annales (13) 1848. Pera başhemşiresi Rahibe Briquet'nin Paris başrahibi M. Etienne'e mektubu, 566-577.

Annales (13) 1848. Pera başrahibesi Rahibe Briquet'nin Paris Sekreterliğine 12 Eylül 1848 tarihli mektubu, 578-589.

Annales (14) 1849. İstanbul misyonları vekili M. Bernard'ın Paris'teki genel sekreter M. Salvayre'a 14 Temmuz 1849 tarihli mektubu, 525-533.

Annales (14) 1849. İstanbul başrahibesi Rahibe Merlis'in Paris genel sekreteri M. Salvayre'a 6 Ekim 1849 tarihli mektubu, 680-692.

Annales (15) 1850. Rahibe Lesueur'ün M. Etienne'e Galata'dan yazdığı 1849 yılı raporu, 333-338.

Annales (16) 1851. M. Descamps'ın M. Etienne'e 15 Ocak 1851 tarihli mektubu, 89-95.

Annales (18) 1853. Pera Fransız Hastanesi başhemşiresi Rahibe Merlis'in M. Etienne'e 5 Mart 1853 tarihli mektubu, 312-325.

Annales (19) 1854. Rahibe Lesueur'ün M. Etienne'e 10 Şubat 1854 tarihli mektubu, 120-132.

Annales (19) 1854. M. Boré'nin M. Etienne'e yazdığı 25 Mart 1854 tarihli rapor, 133-178.

Annales (20) 1855. Genel Sekreter M. Doumerq'in merkez başrahibesi Rahibe Montcellet'ye yazdığı 1855 yılı raporu, 259-296.

Annales (20) 1855. Genel Sekreter M. Doumerq'in merkez başrahibesi Rahibe Montcellet'ye yazdığı 1855 yılı raporu, 297-311.

Annales (20) 1855. Papalık vekili M. Boré'nin Bebek'ten Paris başrahibi M. Etienne'e yazdığı 31 Aralık 1854 tarihli mektup, 347-355.

Annales (20) 1855. Papalık vekili M. Boré'nin Bebek'ten Paris başrahibi M. Etienne'e yazdığı 27 Şubat 1855 tarihli mektup, 356-362.

Annales (20) 1855. Papalık vekili M. Boré'nin Bebek'ten Paris başrahibi M. Etienne'e yazdığı 29 Mart 1855 tarihli mektup, 382-387.

Annales (20) 1855. Papalık vekili M. Boré'nin Paris umum başrahibi M. Etienne'e 10 Nisan 1855 tarihli mektubu, 397-406.

Annales (20) 1855. Papalık vekili M. Boré'nin Paris başrahibi M. Etienne'e yazdığı 22 Nisan 1855 tarihli mektup, 407-411.

Annales (21) 1856. Rahibe Lesueur'ün M. Etienne'e 15 Şubat 1855 tarihli mektubu, 212-222.

Annales (21) 1856. Rahibe Lesueur'ün M. Etienne'e 26 Haziran 1855 tarihli mektubu, 223-226.

Annales (21) 1856. M. Gadrat'nın M. Etienne'e Davudpaşa Hastanesi'nden 21 Kasım 1855 tarihli mektubu, 227-242.

Annales (21) 1856. M. Boré'nin M. Etienne'e Bebek'ten 3 Kasım 1855 tarihli mektubu, 243-250.

Annales (21) 1856. M. Boré'nin M. Etienne'e 9 Kasım 1855 tarihli mektubu, 251-258.

Annales (21) 1856. M. Boré'nin M. Etienne'e 10 Ocak 1856 tarihli mektubu, 259-272.

Annales (21) 1856. M. Boré'nin M. Etienne'e 18 Mayıs 1856 tarihli mektubu, 297-303.

Annales (21) 1856. Pera Fransız Hastanesi'nden bir rahibenin M. Etienne'e 27 Mart 1856 tarihli mektubu, 317-333.

Annales (23) 1858. Rahibe Lesueur'ün M. Salvayre'a 31 Ocak 1856 tarihli mektubu, 244-255.

Annales (25) 1860. Rahibe Merlis'in Rahibe N'ye yazdığı 17 Aralık 1858 tarihli mektubu, 37-41.

Annales (25) 1860. Rahibe Lesueur'ün Fransa Başrahibesini Rahibe Devos'a Galata'dan yazdığı 25 Ocak 1859 tarihli mektup, 42-52.

Annales (25) 1860. Rahibe Lesueur'ün Doğu Okulları Konseyi üyelerine 1 Kasım 1859 tarihli mektubu, 53-59.

Annales (25) 1860. Rahibe Renault'nun M. Salvayre'a mektubu, 397-404.

Annales (30) 1865. M. Bonnier'in mektubu, 21 Şubat 1865, 288-290.

Annales (30) 1865. M. Bonnier'in mektubu, 22 Şubat 1865, 290-291.

Annales (30) 1865. M. Bonnier'in mektubu, 28 Şubat 1865, 294-295.

Annales (30) 1865. M. Bonnier'in mektubu, 1 Mart 1865, 295-297.

Annales (30) 1865. M. Bonnier'in mektubu, 8 Mart 1865, 297.

Annales (30) 1865. M. Faveyrial'in Saint Benoit'dan 22 Şubat 1865'te Paris'e M. Lechantier'ye yazdığı mektup, 298-304.

Annales (30) 1865. M. Régnier'nin M. Lechantier'ye mektubu, 1 Mart 1865, 304-306.

Annales (30) 1865. M. Bonnieu'nün M. Devin'e mektupları, İstanbul, Saint Benoit, 28 Mart 1865, 411-413.

Annales (31) 1866. Toutsia Gazetesi, İstanbul, 12 Ağustos 1865, 132-140.

Annales (32) 1867. Rahibe Madeleine Gain'in Doğu Okulları Misyonu ve Galata'daki Belediye Hastanesi'nin kuruluş ve gelişimi üzerine 1865 yılı raporu, 587-597.

Annales (33) 1868. Galata Başrahibesi Renault'nun Doğu Okulları Misyonları direktörü M. Sourianne' a mektubu, 114-120.

Annales (34) 1869. Rahibe Gain'in M. Etienne'e 12 Haziran 1869 tarihli mektubu, 581-583.

Annales (34) 1869. Rahibe Gain'in M. Etienne'e Belediye Hastanesi'nden yazdığı 20 Haziran 1868 tarihli mektubu, 234-236.

Annales (34) 1869. Bebek Başrahibesi Rahibe Mahéo'nun M. Boré'ye Bebek Saint Joseph Hanesi'nden 1 Ağustos 1869 tarihli mektubu, 584-585.

Annales (35) 1870. Rahibe Gain'in M. Boré'ye Belediye Hastanesi'nden 11 Eylül 1869 tarihli mektubu, 121-123.

Annales (39) 1874. Rahibe Merlis'in hazırladığı İstanbul Misyonları raporu, 134-138.

Annales (40) 1875. Rahibe Minart'ın M. Boré'ye 1 Haziran 1875 tarihli mektubu, 576-577.

Annales (42) 1877. Rahibe Minart'ın Providence'tan M. Boré'ye 24 Ocak 1877 tarihli mektubu, 394-396.

Annales (43) 1878. Rahip Murat'ın M. Boré'ye Saint Benoit'dan 16 Kasım 1877'de yazmış olduğu mektup, 118-122.

Annales (43) 1878. 8 Haziran 1877 tarihli rapor, 230-239.

Annales (43) 1878. Rahibe Madeleine'in Belediye Hastanesi'nden Paris'e yazmış olduğu 28 Ekim 1877 tarihli mektup, 255-257.

Annales (43) 1878. Rahip Murat'ın Saint Benoit'dan yazmış olduğu 6 Şubat 1878 tarihli mektup, 278-280.

Annales (43) 1878. Belediye Hastanesi'nden Rahibe Augustine Mansart'ın Paris'ten Rahip Génin'e yazmış olduğu 12 Temmuz 1878 tarihli mektup, 700-702.

Annales (47) 1882. Rahibe Madeleine Gain'in ölümü üzerine yazılan yazı, 195-199.

Annales (47) 1882. Rahibe Madeleine Gain'in genel sekreter M. Pémartin'e Belediye Hastanesi'nden yazdığı mektup, 199-216.

Annales (47) 1882. İstanbul, Saint Joseph Yetimhanesi'nden Rahibe Renault'nun genel sekreter M. Pémartin'e yazdığı 20 Nisan 1882 tarihli mektup, 402-403.

Annales (48) 1883. İstanbul Belediye Hastanesi'nden Rahibe Mansart'ın Başrahip M. Fiat'a 7 Şubat 1883 tarihli mektubu, 225-227.

Annales (49) 1884. Rahibe Liniers'in Sainte-Enfance Direktörü'ne 11 Aralık 1883 tarihli mektubu, 235-241.

Annales (49) 1884. Cemaatin asistanı Léon Forestier'nin Genel Sekreter M. Terrasson'a yazdığı 9 Kasım 1883 tarihli mektubu, 161-169.

Annales (50) 1885. Rahibe Labreuil'in Doğu Okulları direktörüne 14 Kasım 1884 tarihli mektubu, 372-373.

Annales (50) 1885. Rahibe Liniers'in La Paix Hastanesi'nden cemaatin asistanı M. Chevalier'e 7 Nisan 1883 tarihli mektubu, 382-384.

Annales (52) 1887. Rahibe Mansart'ın Belediye Hastanesi'nden M. Fiat'a yazmış olduğu Nisan 1887 tarihli mektubu, 399-400.

Annales (53) 1888. Rahibe Mansart'ın Belediye Hastanesi'nden Rahibe Havard'a yazmış olduğu 17 Mart 1888 tarihli mektubu, 370-375.

Annales (59) 1894. Rahibe Vincent'ın Başrahibe Lamartine'e İtalyan Hastanesi'nden yazdığı 28 Ocak 1894 tarihli mektup, 156-158.

Annales (59) 1894. Cemaatin baş müddei umumisi M. Bettembourg tarafından hazırlanan rapor, 162-168.

Annales (59) 1894. Cemaatin baş müdde-i umumisi M. Bettembourg tarafından hazırlanan rapor, 328-344.

Annales (59) 1895. Rahibe Voisin'in Fransız Hastanesi'nden 14 Temmuz 1894 tarihli mektubu, 530-531.

Annales (61) 1896. Joseph Jarosch'un M. Fiat'a Saint Georges'dan yazdığı 6 Haziran 1895 tarihli mektubu, 39-40.

Annales (61) 1896. Joseph Jarosch'un M. Fiat'a Saint Georges'dan yazdığı 26 Aralık 1895 tarihli mektubu, 193-194.

Annales (68) 1903. M. Nicolas Murat'ın 27 Haziran 1903 tarihli mektubu, 404.

Annales (74) 1909. M. Lobry'nin M. Fiat'a yazdığı 28 Nisan 1909 tarihli mektup, 441-442.

Annales (77) 1912. Rahibe Guerlin'in M. Fiat'a merkezden yazdığı 20 Ağustos 1911 tarihli mektup, 60-61.

Annales (77) 1912. Rahibe Rosenthal'in merkezden yazdığı 8 Ekim 1911 tarihli mektup, 61-67.

Annales (77) 1912. 6 Eylül 1327 tarihli mektup, 67-68.

Annales (81) 1916. Rahibe Reisensthal'in 73 günlük esaret günlüğü, 205-218.

Annales (81) 1916. Mr. Lobry'nin Selanik'ten gönderdiği jurnaller, 15 Ekim-3 Aralık 1915, 218-232.

Annales (81) 1916. İstanbul'dan gelen haberler, 466-469.

Annales (82) 1917. İstanbul'dan haberler, 383-384.

Annales (83) 1918. M. Lobry'nin Selanik'ten 30 Mayıs 1918'de yazdığı mektup, 773-777.

Annales (84) 1919. "Yoksul Çorbası" ve diğer hizmetler üzerine, 787-790.

Annales (86) 1921. M. Lobry'nin Tahsisatı, 677-682.

- Başbakanlık Osmanlı Arşivleri (BOA)

BOA, A. AMD. 79 / 18 1273, 1856 / 1857.

BOA, BEO. 3030 / 227190; 26 Safer 1325; 10 Nisan 1907.

BOA, BEO. 3722 / 279108, 10 Rebiyyülevvel 1328, 22 Mart 1910.

BOA, BEO. 3840 / 287963; 29 Zilhicce 1328, 1 Ocak 1911.

BOA, BEO. 3856 / 289195; 14 Safer 1329, 14 Şubat 1911.

BOA, BEO. 4084 / 306256; 5 Şevval 1330, 17 Eylül 1912.

BOA, BEO. 4109 / 308144; 26 Zilkade 1330, 6 Kasım 1912.

BOA, BEO. 4166 / 312475; 17 Cemaziyelevvel 1331, 24 Nisan 1913.

BOA, BEO. 4187 / 314020; 24 Recep 1331, 29 Haziran 1913.

BOA, BEO. 4291 / 321762; 16 Recep 1332, 10 Haziran 1914.

BOA, BEO. 4295 / 322083; 3 Şaban 1332; 27 Haziran 1914.

BOA, BEO. 4322 / 324112; 4 Muharrem 1333; 22 Kasım 1914.

BOA, DH. EUM. 5. Şb. 27 / 31; 17 Şevval 1334, 17 Ağustos 1916.

BOA, DH. İD. 117 / 25; 19 Safer 1329, 19 Şubat 1911.

BOA, DH. İD. 163 / 1; 12 Şevval 1330, 24 Eylül 1912.

BOA, DH. İ. UM. EK. 3 / 110; 3 Şaban 1332, 27 Haziran 1914.

- BOA. DH. MKT. 1608 / 23; 19 Receb 1306, 21 Mart 1889.
- BOA. DH. MKT. 1617 / 24; 16 Şaban 1306, 17 Nisan 1889.
- BOA. DH. MKT. 1622 / 62; 10 Ramazan 1306, 10 Mayıs 1889.
- BOA. DH. MKT. 1624 / 49; 21 Ramazan 1306, 21 Mayıs 1889.
- BOA. DH. MKT.1369 / 59; 19 Zilkade 1307, 17 Temmuz 1889.
- BOA. DH. MKT. 1748 / 56; 19 Zilhicce 1307, 6 Ağustos 1890.
- BOA, DH.MKT. 2001 / 17; 21 Safer 1310, 14 Eylül 1892.
- BOA. DH. MUİ. 401 / 55; 27 Zilhicce 1327, 9 Ocak 1910.
- BOA, HR. HMS. İŞO. 88 / 2; 9 Temmuz 1328, 9 Temmuz 1912.
- BOA, HR. HMS. İŞO. 88 / 3; 17 Kanunısani 1332, 30 Ocak 1917.
- BOA, HR. MKT. 104 /99; 10 Recep 1271, 29 Mart 1855.
- BOA, HR. MKT. 258 / 71 ; Safer 1275, Eylül / Ekim 1858.
- BOA, HR. TO. 429 / 76; 19 Mart 1858.
- BOA. HR. TO. 207 / 88; 31 Mayıs 1888.
- BOA, İ. AZN. 69 / 37; 24 Zilhicce 1324, 8 Şubat 1907.
- BOA, İ. DH. 1289 / 101429; 26 Şaban 1273, 21 Nisan 1857.
- BOA, İ. DH. 419 / 27744; 5 Rebiülahir 1275, 12 Kasım 1858.
- BOA, İ. HR. 124 / 6204; 14 Muharrem 1272, 26 Eylül 1855.
- BOA, İ. HR. 142 / 7460; 25 Şaban 1273, 20 Nisan 1857.
- BOA. İ. MMS. 81 / 3513; 24 Rebiyyülahir 1303, 31 Aralık 1885.
- BOA. İ.ŞD. 29 / 1370; 19 Şaban 1292, 20 Eylül 1875.
- BOA, MF. MKT. 1209 / 93; 3 Şaban 1333, 16 Haziran 1915.
- BOA, ŞD. 2824 / 12; 11 Ramazan 1311; 18 Mart 1894.
- BOA, ŞD. 2649 / 29; 29 Ramazan 1312; 26 Mart 1895.
- BOA, ŞD. 2758 / 4; 10 Şevval 1324, 27 Kasım 1906.
- BOA, ŞD. 197 / 12, 7 Recep 1330, 22 Haziran 1912.

BOA. ŞD. 2382 / 19; 27 Recep 1331, 2 Temmuz 1913.

BOA, ŞD. 2797 / 30; 19 Safer 1329, 19 Şubat 1911.

BOA. Y.MTV. 49 / 119; 20 Ramazan 1308, 29 Nisan 1891.

BOA, Y. PRK. MYD. 14 / 30; 21 Cemaziyelevvel 1311, 30 Aralık 1893.

Online Kaynaklar

<http://stvincentimages.cdm.depaul.edu/?lib=Vincent%20de%20Paul&path=Pictures%2f02.+Paintings>. Erişim 04.07.2018.

<http://stvincentimages.cdm.depaul.edu/?lib=Vincentian%20Places&path=Vincentian+Places%2fTurkey>. Erişim 04.07.2018.

<http://www.nef.com.tr/en/nef-bebekoy>. Erişim 12.03.2019.

<http://ataturkkitapligi.ibb.gov.tr/yordambt/yordam.php?aTumu=saint%20joseph&bo lumsanal=006>. Erişim 26.02.2019

https://archives.saltresearch.org/R/-?func=dbin-jump-full&object_id=1050834&silo_library=GEN01. Erişim 20.02.2019.

<https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/106220>. Erişim 20.02.2019.

<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b530635091>, Erişim 10.07. 2018

<https://www.ebay.fr/itm/Sebah-et-Joaillier-Constantinople-Soeur-Renault-Filles-de-la-Charite-Vintage-alb-/372289662704>. Erişim 10.07.2018

Constantinople, infirmière de la Croix rouge et Soeurs de la charité au museum anglais transformé en hôpital : [photographie de presse] / [Agence Rol],

<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b6922511j.item>, Erişim 10.07.2018

<https://wellcomelibrary.org/item/b11789219#?c=0&m=0&s=0&cv=0>. Erişim 04.07.2018

<http://stvincentimages.cdm.depaul.edu/?lib=St.%20Louise%20De%20Marillac&path=St+Louise+De+Marillac%2fLouise+alone%2fSeries+001-100>Erişim 04.07.2018

<http://stvincentimages.cdm.depaul.edu/?lib=St.%20Louise%20De%20Marillac&path=St+Louise+De+Marillac%2fDaughters+of+Charity%2fSuperioress+gen>. Erişim 04.07.2018

<http://broughttolife.sciencemuseum.org.uk/broughttolife/objects/display?id=11076>.

Erişim 04.07.2018

<http://stvincentimages.cdm.depaul.edu/?lib=St.%20Louise%20De%20Marillac&path=St+Louise+De+Marillac%2fDaughters+of+Charity%2fEngravings>. Erişim 04.07.2018

<http://stvincentimages.cdm.depaul.edu/?lib=St.%20Louise%20De%20Marillac&path=St+Louise+De+Marillac%2fDaughters+of+Charity%2fDrawings>, Erişim 04.07.2018

https://www.artigiana.org/wp-content/uploads/2016/06/rsz_1img_2-1024x768.jpg. Erişim 21.02.2019

<https://www.merriam-webster.com/dictionary/triduum>. Erişim 18.02.2019.

<https://www.catholic.org/lent/story.php?id=36022>. Erişim 18.02.2019.

<http://www.sp.k12.tr/turkce/lisemiz/article/173-yillik-tarih>, Erişim 25.02.2019.

https://archive.org/stream/jstor-2212670/2212670_djvu.txt, Erişim 06.03.2019

<http://ataturkkitapligi.ibb.gov.tr/yordambt/yordam.php?aTumu=hospital&bolumsanal=006>. Erişim 12.03.2019

<http://www.hazardernegi.org/fotograf-galerisi/>. Erişim 12.03.2019.

http://famvin.fr/Congreg_Mission/ARCH_Invent_PDF%2026_08_09/LOBRY_Catalogue_2011.pdf. Erişim 20.03.2019

Kitaplar ve Süreli Yayınlar

- Abulafia, D. (2011). *A Great Sea: A Human History of the Mediterranean*. Oxford University Press.
- Achterberg, J. (2009). *Kadın Şifacılar*. Everest Yayınları.
- Adamska, J. (2004). *Polonezköy Adampol, Zofia Rızı Hatıra Evi*. Varşova: Savaşlar ve Savaş Acıları Hatıratını Koruma Kurumu.
- Akın, N. (2002). *19. Yüzyılın İkinci Yarısında Galata ve Pera*. Literatür Yayınları.
- Aksoy, E. (2015). Başlangıcından günümüze Türkiye'de Fransız okulları. *Synergies Turquie*, 8, 29-46.
- Arı, B. (2000). Osmanlı kapitülasyonlarının mahiyeti ve tarihçesi. *Yeni Türkiye*, 32, 242-251.
- Armağan Doğan, H., & Tokay, H. (2016). Bağlarbaşı Saint Vincent de Paul Fransız Okulu örneğinde kullanıcı ve işlev değişikliğinin tarihi yapılar üzerindeki

- etkilerinin incelenmesi. *Restorasyon ve Konservasyon Çalışmaları Dergisi*, **19**, 14-31.
- Artvinli, F. (2013). *Delilik, Siyaset ve Toplum: Toptaşı Bimarhanesi, 1873-1927*. Boğaziçi Üniversitesi Yayinevi.
- Ayar, M. (2007). *Osmanlı Devleti'nde Kolera: İstanbul Örneği (1892-1895)*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Balsoy, G. E. (2015). *Kahraman Doktor İhtiyar Acuzeye Karşı: Geç Osmanlı Doğum Politikaları*. Can Yayınları.
- Barenton, P. H. d. (1902). *La France Catholique en Orient durant les Trois Derniers Siècle*. Paris: Librairie Charles Poussielgue.
- Bashford, A. (1993). Frances Gillam Holden and the Children's Hospital Dispute, 1887: Woman's sphere, feminism and nursing. *Women's History Review*, **2**(3), 319-330.
- Belin, F. A. (1870). *Des Capitulations et des Traités de la France en Orient*. Chez Challamel Ainé.
- Berkes, N. (2002). *Türkiye'de Çağdaşlaşma*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Berneron Couvenhes, M. F. (2007). *Les Messageries Maritimes: L'Essor d'Une Grande Compagnie de Navigation Française, 1851-1894*. Paris: Presses de l'Université Paris-Sorbonne.
- Birsel, H. (2014). Fransız misyonerler tarafından İstanbul ve Levant misyonunun oluşturulması (Papaz J. Baptist Piolet'nin mektubu). *Turkish Studies*, **9**(4), 207-223.
- Black, J. (2003). The Mediterranean as a Battleground of the European Powers: 1700-1900. içinde D. Abulafia (Ed.), *The Mediterraanean in History*. London: Thames & Hudson; 251-281.
- Bock, G. (2004). *Avrupa Tarihinde Kadınlar*. İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Bourdillon, H. (1988). *Women as Healers: a History of Women and Medicine*. Cambridge University Press.
- Bourdon, M. (1879). *Les Soeurs de la Charité en Orient*. Paris: Librairie de J. Lefort.
- Bozkurt, A. (2011). Fransa'nın Osmanlı Devleti'ndeki Katolikleri himaye hakkı ve bunun sona ermesi. *Tarih Dergisi*, **52**(2010 / 2), 123-150.
- Brejon de Lavergnée, M. (2011). *Histoire des Filles de la Charité, xviiie-xviiiie siècles: La Rue pour Cloître*. Paris: Fayard.

- Brunetti, D. (1870). *Episode de la Catastrophe de Péra, Souvenir du 5 Juin 1870*. Constantinople. Typographie et Lithographie Centrales.
- Buğra, A. (2018). *Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye'de Sosyal Politika*. İletişim Yayınları.
- Burrows, M. (1986). 'Mission civilisatrice': French cultural policy in the Middle East, 1860-1914. *The Historical Journal*, **29**(1), 109-135.
- Cavallo, S. (1991). The Motivations of Benefactors: An Overview of Approaches to the Study of Charity. İçinde J. Barry ve C. Jones (Eds.), *Medicine and Charity Before the Welfare State*. Londra: Routledge; pp. 46-62.
- Cevdet Paşa. (1991). *Tezâkir I-12*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Conklin, A. L. (1997). *A Mission to Civilize: The Republican Idea of Empire in France & West Africa, 1895-1930*. Stanford University Press.
- Curtis, S. (2010). *Civilizing Habits: Women Missionnaires and the Revival of French Empire*. Oxford University Press.
- Curtis, S. ve Dorothée, C. (2010). A la découverte de la femme missionnaire. *Histoire, Monde et Cultures Religieuses*, **4**(16), 5-18.
- Curtis, S. A. (2012). Charity Begins Abroad: The Filles de la Charité in the Ottoman Empire. İçinde O. White ve J. P. Daughton (Eds.), *In God's Empire: French Missionnaires and the Modern World*. New York: Oxford University Press, 89-108.
- Curtis, S. A. (2017). Writing the lives of saints: Archives and the ownership of history. *French Historical Studies*, **40**(2), 241-266.
- Dadyan, S. (2017). Şehrin En Büyük Mezarlığından, En Önemli Merkezine: Salgın Hastalıkların İzinde Taksim ve Çevresi. İçinde B. Kurt ve İ. Yaşayanlar (Eds.), *Osmanlı'dan Cumhuriyete Salgın Hastalıklar ve Kamu Sağlığı*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları; 84-96.
- Dağdelen, İ. (2005). *Cadastre de la Ville de Constantinople*. İstanbul: T.C. İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü.
- Dağdelen, İ. (2007). *Charles Edouard Goad'ın İstanbul Sigorta Haritaları*. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü.
- Dağlar Macar, O. (2009). *Balkan Savaşları'nda Salgın Hastalıklar ve Sağlık Hizmetleri*. İstanbul: Libra.

- Darnault, S. S. (2004). *Latin Catholic Buildings in İstanbul: A Historical Perspective (1839-1923)*. İstanbul: The Isis Press.
- Dasque, I. (2016). Les Filles de la Charité et la présence française en Orient. L'émergence d'une diplomatie charitable à Constantinople (1839-1914). İçinde M. B. d. Lavergnée (Ed.), *Des Filles de la Charité aux Sœurs de Saint Vincent de Paul: Quatre Siècles de Cornettes (XIIe-XXe Siècles)*. Paris: Honoré Champion; 229-252.
- Daughton, J. P. ve Daughton, J. P. (2008). *An Empire Divided: Religion, Republicanism, and the Making of French Colonialism, 1880-1914*: Oxford University Press.
- Davison, R. (2016). *Osmanlı-Türk Tarihi (1774-1923, Batı Etkisi)*. Alfa Yayınları.
- Davison, R. H. (1997). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Reform I (1856-1876)*. İstanbul: Papirüs Yayınları.
- De Fortmagne, D. (1977). *Kırım Harbi Sonrasında İstanbul*. İstanbul: Tercüman Yayınları.
- Lavergnée, M. B. de (2016). *Des Filles de la Charité aux Soeurs de Saint-Vincent-de-Paul: Quatre Siècles de Cornettes (XVIIe-XXe siècle)*. Paris: Honoré Champion.
- Deal, R. A. (2017). *Namus Cinayetleri, Sarhoş Kavgaları: II. Abdülhamid Döneminde Şiddet*. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Dégert, A. (1912). St. Vincent de Paul. İçinde *The Catholic Encyclopedia*, 15. New York: Appleton Company.
- Delanty, G. (2014). *Avrupa'nın İcadı*. Adres Yayınları.
- Deringil, S. (2007a). *İktidarın Sembolleri ve İdeoloji: II. Abdülhamid Dönemi (1876-1909)*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Deringil, S. (2007b). *Simgeden Millete: II. Abdülhamid'den Mustafa Kemal'e Devlet ve Millet*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Deringil, S. (2017). *19. Yüzyıl Osmanlı Devleti'nde İhtida ve İrtidad*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Diebolt, E. (2013). Prémices de la profession infirmière: de la complémentarité entre soignantes laïques et religieuses hospitalières XVIIe - XVIIIe siècle en France. *Recherche en soins infirmiers*, 113(2), 6-18.
- Dilan, H. (2003). *La Mission du Lycée Saint Benoit dans les Relations Turco-Françaises*. Paris: L'Harmattan.

- Dinan, S. (2006). *Women and Poor Relief in Seventeenth Century France, The Early History of the Daughters of Charity*. Ashgate.
- Dinan, S. (1996). *Gender, Class and Vocation: the Development of the Daughters of Charity in Seventeenth-Century France* (Doktora Tezi). University of Wisconsin--Madison.
- Duden, B. (1991). *The Woman Beneath the Skin: A Doctor's Patients in Eighteenth Century Germany*. Harvard University Press.
- Ehrenreich, B. ve English, D. (1992). *Cadılar, Büyücüler ve Hemşireler*. Kavram Yayınları.
- Eldem, E. (1992). Galata'nın etnik yapısı. *İstanbul*, 1, 58-63.
- Eldem, E. (2006a). Capitulations and Western Trade. İçinde S. N. Faroqhi (Ed.), *The Cambridge History of Turkey III: The Later Ottoman Empire, 1603-1839*. Cambridge University Press; 283-334.
- Eldem, E. (2006b). "Levanten" Kelimesi Üzerine. İçinde A. Yumul ve F. Dikkaya (Ed.), *Avrupalı mı Levanten Mi?*. Bağlam Yayınları; 11-22.
- Eldem, E. (2017). İstanbul: İmparatorluk Payitahtından Periferileşmiş Bir Başkente. İçinde B. Master, D. Goffmann ve E. Eldem (Ed.), *Doğu ile Batı Arasında Osmanlı Kenti – Halep, İzmir ve İstanbul*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları; 165 -247.
- Erdoğan, İ. N. (2008). *Bağlarbaşı Sainte Marie Fransız Okulu Restorasyon Projesi* (Doktora Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi.
- Ergin, O. N. (1977). *Türkiye Maarif Tarihi Cilt 1-2*. İstanbul: Eser Matbaası.
- Ergüder, B. (2011). *Galata Hanları (1868-1945), Paranın Serüveni*. İstanbul: SAV Sosyal Araştırmalar Vakfı.
- Esenkal, E. (2007). *Yabancı Ülkeler Tarafından Osmanlı Coğrafyasında Açılan Okullar* (Yüksek Lisans Tezi). Trakya Üniversitesi.
- Fernand, B. (2001). *Uygarlıkların Grameri*. Ankara: İmge Yayınları.
- Findley, C. (2011). Tanzimat. İçinde R. Kasaba (Ed.), *Türkiye Tarihi, Modern Dünyada Türkiye Cilt 4: 1839-2010*. İstanbul: Kitap Yayınevi; 37-69.
- Findley, C. V. (1996). *Kalemiyeden Mülkiyeye Osmanlı Memurlarının Toplumsal Tarihi*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Foucault, M. (2000). *Deliliğin Tarihi*. Ankara: İmge Kitabevi.

- Frazee, C. A. (1984). Vincentian missions in the Islamic world. *Vincentian Heritage Journal*, 5(1), 1-42.
- Frazee, C. A. (2009). *Katolikler ve Sultanlar: Kilise ve Osmanlı İmparatorluğu 1453-1923*: Küre Yayınları.
- Fulton, B. (2000). France's extraordinary ambassador: Ernest Constans and the Ottoman Empire, 1898-1909. *French Historical Studies*, 23(4), 683-706.
- Gilbrin, E. (1977). Les Médecins Français et Les Filles de la Charité dans les hôpitaux de Constantinople; Communication de la Société Française de l'Histoire de la Médecine. *Histoire des Sciences Médicales*, 11(3), 141-151.
- Giorgio, M. d. (2005). Katolik Model. İçinde G. Fraisse ve M. Perrot (Ed.), *Kadınların Tarihi IV, Devrimden Dünya Savaşına Feminizmin Ortaya Çıkışı*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları; 157-185.
- Giraud, E. (2002). *La France à Constantinople ou Présence Française Dans La Capitale Ottomane au Début du 20ème Siècle*. İstanbul: Les Editions Isis.
- Glutz-Ruedin, B. (2014). *Hirondelle d'Allah: Une Cornette en Mission Au Pays des Sultans*. Editions Saint-Augustin.
- Göçek, F. M. (1993). Ethnic segmentation, Western education, and political outcomes: Nineteenth-Century Ottoman Society. *Poetics Today*, 14(3), 507-538.
- Gül, S. (2015). *The French Catholic Missionaries in Lebanon between 1860 and 1914* (Doktora Tezi). ODTÜ.
- Haydaroğlu, İ. P. (1990). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Yabancı Okullar*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Hickey, D. (1997). *Local Hospitals in Ancien Régime France: Rationalisation, Resistance, Renewal 1530-1789*. Quebec: McGill-Queen's University Press.
- Hobsbawm, E. (2000). *Devrim Çağı: 1789-1848*. Ankara: Dost Kitabevi
- Hobsbawm, E. (2005). *İmparatorluk Çağı: 1875-1914*. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Hobsbawm, E. (2009). *Sermaye Çağı: 1848-1875*. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Horne, J. (2017). To spread the French Language is to extend the patrie': The colonial mission of the Alliance Française. *French Historical Studies*, 40(1), 95-127.
- Humphreys, R. (2001). *Poor Relief and Charity 1869-1945: the London Charity Organisation Society*. Springer.

- Hutchinson, J. (2018). *Champions of Charity: War and the Rise of the Red Cross*. Routledge.
- İlikan Rasimoğlu, C. G. (2012). *The Foundation of A Professional Group: Physicians in the Nineteenth Century Ottoman Empire (1839-1908)* (Doktora Tezi). Boğaziçi Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.
- İlikan Rasimoğlu, C. G. (2015). Kolera İstanbul'a yaklaşırken: Balkan Savaşları'nın başlangıcında Meclis-i Sıhhiye tartışmaları (Ekim -Kasım 1912). *Hayat Sağlık Dergisi*, **13**, 58-69.
- İnalcık, H. (2000). Kapitülasyonların Karakter ve Mahiyeti. Osmanlı Devleti'nde Harbî Statüsündeki Batılılar'a İmtiyazlar. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 22. (s. 245-252). İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları.
- İnalcık, H. (2006). Tanzimat Nedir? İçinde H. İnalcık ve M. Seyitdanlıoğlu (Ed.), *Tanzimat: Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları; 31-56.
- Jameson, M. (1855). *Sisters of Charity, Catholic and Protestant, Abroad and at Home*. London: Longman, Brown, Green and Longmans.
- Jeanguiot, N. (2006). Des pratiques soignantes aux sciences infirmières. *Recherche en soins infirmiers*, **4**, 75-135.
- Jones, C. (1989). *The Charitable Imperative: Hospitals and Nursing in Ancien Regime and Revolutionary France*. London and New York: Routledge.
- Jusseume, A. (2016). Remèdes et Soins L'Exercice de la Pharmacie par les Filles de la Charité. İçinde M. B. d. Lavergnée (Ed.), *Des Filles de la Charité aux Sœurs de Saint Vincent de Paul : Quatre Siècles de Cornettes (XIIIe-XXe Siècles)*. Paris: Honoré Champion; 423-446.
- Kahlenberg, C. (2016). The gospel of health: American Missionnaires and the transformation of Ottoman / Turkish women's bodies, 1890-1932. *Gender & History*, **28**(1), 150-176.
- Karayaman, M. (2008). Kırım Harbinde sağlık hizmetleri (1853-1855). *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, **1**(2), 59-75.
- Karpat, K. (2006). *Osmanlı'da Değişim, Modernleşme ve Uluslaşma*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Kazgan, H. (2005). *Galata Bankerleri 1. Cilt*. Ankara: Orion Yayınevi.

- Keyder, Ç. (2003). *Memâlik-i Osmaniye'den Avrupa Birliği'ne*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Keyder, Ç. (2015). Belle Epoque ve Liman Kentleri. İçinde B. Kolluoğlu ve M. Toksöz (Ed.), *Osmanlılardan Günümüze Doğu Akdeniz Kentleri*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları; 17-27.
- Keyder, Ç., Özveren, Y. E. ve Quataert, D. (1994). Osmanlı İmparatorluğu'nda Liman Kentleri: Bazı Kuramsal ve Tarihsel Perspektifler. İçinde Ç. Keyder, Y. E. Özveren ve D. Quataert (Ed.), *Doğu Akdeniz'de Liman Kentleri 1800-1914*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları; 121-157.
- Kieser, H.-L. (2005). *Iskalanmış Barış: Doğu Vilayetleri'nde Misyonerlik, Etnik Kimlik ve Devlet 1839-1938*: İletişim Yayınları.
- Kılıçdağı, O. (2006). Abdülhamid misyonerleri neden sevmiyordu?. *Toplumsal Tarih*, **154**, 62-69.
- Koçak, A. Y., Ademoğlu, A., Beşli, A., Eraslan, Z. ve Akçay, N. Y. (2013). *Sultan II. Abdülhamid Devri Harita ve Planlarında İstanbul*. İstanbul: İstanbul Kültür A.Ş. Yayınları.
- Koçu, R. E. (1981). *İstanbul Tulumacıları*. İstanbul: Ana Yayınevi.
- Kolluoğlu, B. ve Toksöz, M. (2015). Doğu Akdeniz'in Haritalanması: Ticaret Kentleri Kartografyasına Doğru. In B. Kolluoğlu ve M. Toksöz (Ed.), *Osmanlılardan Günümüze Doğu Akdeniz Kentleri*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları; 1-16.
- Konan, B. (2006). *Osmanlı Devletinde Yabancıların Kapitülasyonlar Kapsamında Hukuki Durumu* (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi.
- Langlois, C. (1984). Le Catholicisme au féminin. *Archive de Sciences Sociales des Religions*, **57**(1), 29-53.
- Léonard, J. (1980). Women, Religion and Medicine. İçinde R. Forster ve O. Ranun (Ed.), *Medicine and Society in France, Selections from Annales Economies, Sociétés, Civilisations, Vol 6*. Baltimore and London: The Johns Hopkins Press; 24-47.
- Lindemann, M. (2013). *Erken Modern Avrupa'da Tıp ve Toplum*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Lobry, F. X. (1908). *Mission des Lazaristes à Constantinople: J. Régner, Prêtre de la Mission, Bebek et St Benoit 1843-1907*. Constantinople.

- Lobry, F. X. (2011). *Temoignages Lazaristes Sur La Guerre Balkanique*. İstanbul: The Isis Press.
- Makdisi, U. (2000). *The culture of Sectarianism: Community, History, and Violence in Nineteenth-Century Ottoman Lebanon*. University of California Press.
- Makdisi, U. (2002). After 1860: Debating religion, reform, and nationalism in the Ottoman Empire. *International Journal of Middle East Studies*, **34**(4), 601-617.
- Maksudyan, N. (2014). *Orphans and Destitute Children in the Late Ottoman Empire, Gender, Culture, and Politics in the Middle East*. Syracuse, NY: Syracuse University Press.
- Malchau, S. (2007). 'Angels in nursing': images of nursing sisters in a Lutheran context in the nineteenth and twentieth centuries. *Nursing Inquiry*, **14**(4), 289-298.
- Marland, H. (2011). Women, Health and Medicine. İçinde M. Jackson (Ed.), *The Oxford Handbook of the History of Medicine*. Oxford University Press; 484-502.
- Marmara, R. (2006). *Bizans İmparatorluğu'ndan Günümüze İstanbul Latin Cemaati ve Kilisesi*. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Marmara, R. (2009). *Osmanlı Hoşgörüsünün Tanığı Lape (La Paix) Hastanesi 1858-2008*. İstanbul: İstanbul Kültür A.Ş.
- Marmara, R. (2012a). *Manastırların Penceresinden İstanbul XIX. Yüzyıl*. İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları.
- Marmara, R. (2012b). *Vatikan Gizli Arşiv Belgeleri Işığında Türkiye ile Vatikan Diplomatik İlişkilere Doğru*. İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları.
- Martin, E. (1987). *The Women in the Body*. Boston: Beacon.
- Marttin, V. (2011). Bir Osmanlı kurumunun adı ve etkinliği üzerine. *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, **2**(5), 14-30.
- Mauss, M. (2002). *The Gift: The Form and Reason for Exchange in Archaic Societies*. Routledge.
- McMillan, J. F. (2000). *France and Women 1789-1914*. London and New York: Routledge.
- Michel, A. (2004). *Les Frères des Ecoles Chrétienncs en Turquie (1841-2003)*. İstanbul Les Editions Isis.
- Milon, A. (1900). Repertoire historique, 1834-1899. *Annales de la Congregation de la Mission*, **128**.

- Milon, A. (1914). Répertoire historique 2nd ed, 1914. *Annales de la Congregation de la Mission*, **129**.
- Morgenthau, H. (1918). *Ambassador Morgenthau's Story*. New York: Doubleday Page and Company.
- Mutlu, Ş. (2015). İstanbul'da Faaliyet Gösteren Yabancı Misyoner Okulları. İçinde *Antik Çağdan 21. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi Ansiklopedisi 9: Eğitim, Bilim ve Teknoloji*. (s. 192-204). İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları.
- Noviçev, A. D. (2006). Gülhane Hatt-ı Hümayûnu ve Dış Politikadaki Boyutları. İçinde H. İnalcık ve M. Seyitdanlıoğlu (Ed.), *Tanzimat: Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları; 355-367.
- Ortaylı, İ. (2004). *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ortaylı, İ. (2006). Levantenler. İçinde A. Yumul ve F. Dikkaya (Ed.), *Avrupalı mı Levanten Mi?*. Bağlam Yayınları; 23-28.
- Ökçün, A. G. (1959). Yabancıların Türkiye’de okutma hürriyeti. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, **14**(2), 140-166.
- Özbek, N. (2017). Osmanlı'dan günümüze Darülaceze: sosyal politika zihniyeti ve kent yoksulluğunun değişen niteliği. *Toplumsal Tarih*, **288**, 50-61.
- Özkan, D. (2012). Sokağa terk edilen bebekler ve Pera'nın hayırsever kadınları. *Toplumsal Tarih*, **227**, 88-93.
- Öztürk, P. K. (2006). *Urban Transformation of Ottoman Port Cities in the Nineteenth Century: Change from Ottoman Beirut to French Mandatory Beirut*. Middle East Technical University, Ankara.
- Pernot, M. (1913). *Rapport sur un Voyage d'Etude à Constantinople, en Égypte et en Turquie d'Asie: Janvier-Août 1912*. Firmin-Didot.
- Peterson, J. W. (2017). “Admiration . . . for all that is sincerely religious”: Louis Veuillot and Catholic representations of Islam and Empire in July Monarchy France. *French Historical Studies*, **40**(3), 475-507.
- Piolet, J. B. (Ed.) (1902-1903). *La France au Dehors: Les Missions Catholiques Françaises au XIXème Siècle: Missions d'Orient*. Paris: Librairie Armand Colin.
- Polvan, N. (1952). *Türkiye'de Yabancı Öğretim Cilt I*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Porter, R. (1985). The Patient's view: Doing medical history from below. *Theory and Society*, **14**(2), 175-198.

- Porter, R. (2016). *Kan Revan İçinde: Tıbbın Kısa Tarihi*. Metis Yayınları.
- Porterfield, A. (2005). *Healing in the History of Christianity*. Oxford University Press.
- Prochaska, F. K. (1980). *Women and Philanthropy in Nineteenth-Century England*. Oxford University Press.
- Prochaska, F. K. (2006). *Christianity & Social Service in Modern Britain: The Disinherited Spirit*. Oxford University Press.
- Quataert, J. H. (2010). *Staging Philanthropy: Patriotic Women and the National Imagination in Dynastic Germany, 1813-1916*. University of Michigan Press.
- Ract, J. (2006). *Lieux Chrétiens d'Istanbul*. İstanbul: Les Editions Isis.
- Rapport Sur Les Œuvres des Associations de Dames de la Charité de Constantinople Pendant l'Année 1879, Lu par M. Le Directeur a l'Assemblée Générale, Présidée par Mgr Vanutelli, Archevêque des Sardes, Vicaire Apostolique de Constantinople, le 24 Avril 1880.* (1880).
- Rapport Sur Les Œuvres des Associations de Dames de la Charité de Constantinople Pendant l'Année 1912, Lu a l'Assemblée Générale le 8 Avril 1913,* (1913).
- Ricci, G. (1983). *Naissance du pauvre honteux: entre l'histoire des idées et l'histoire sociale*. Paper presented at the *Annales: Histoire, Sciences Sociales*.
- Roche, M. (1986). L'Education et la Culture Françaises à Constantinople et à Smyrne dans la Première Moitié du XIXème Siècle. İçinde H. Batu ve J. L. Bacqué-Grammant (Ed.), *L'Empire Ottoman, la République de Turquie et la France*. İstanbul: Editions Isis; 233-246.
- Roche, M. (1989). *Education, Assistance et Culture Françaises dans l'Empire Ottoman (1784-1868)*. İstanbul: Les Editions Isis.
- Roman-Galéazzi, H. (2008). Les enfants de Marie Immaculée. Formation d'une élite populaire de la piété. *Rives méditerranéennes*, 75-90.
- Rose, S. O. (2018). *Toplumsal Cinsiyet Tarihçiliği Nedir?* İstanbul: Can Yayınları.
- Rudovic, E. (2016). Jean Baptiste Etienne: Refondateur des Filles de la Charite au XIXeme Siecle. İçinde M. B. d. Lavergnée (Ed.), *Des Filles de la Charité aux Sœurs de Saint Vincent de Paul: Quatre Siècles de Cornettes (XIIe-XXe Siècles)*. Paris: Honoré Champion; 53-62.
- Ruswick, B. (2013). *Almost Worthy: The Poor, Paupers, and the Science of Charity in America, 1877-1917*. Indiana University Press.

- Rybolt, John E. (2015). *The Vincentians: A General History of the Congregation of the Mission*. New City Press.
- Rybolt, John (2019). "Series description". *Annales de la Congregation de la Mission*. **133**.
- Sakaoğlu, N. (2003). *Osmanlı'dan Günümüze Eğitim Tarihi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Salt, J. (1985). A precarious symbiosis: Ottoman Christians and foreign missionaries in the Nineteenth Century. *International Journal of Turkish Studies*, **3**(2), 53-67.
- Salt, J. (2002). Trouble wherever they went: American missionaries in Anatolia and Ottoman Syria in the nineteenth century. *The Muslim World*, **92**(3-4), 287-313.
- Schmitt, O. J. (2007). *Les Levantins: Cadres de Vie et Identités d'un Groupe Ethno-Confessionnel de l'Empire Ottoman au "Long" 19e Siècle*. İstanbul: Les Editions Isis.
- Scott, J. (1986). Gender: A useful category of historical analysis. *The American Historical Review*, **91**(5), 1053-1075.
- Semple, R. A. (2003). *Missionary Women: Gender, Professionalism, and the Victorian Idea of Christian Mission*. Boydell Press.
- Singer, A. (2018). *Müslüman Toplumlarda Hayırseverlik*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Somel, S. A. (2010). Bir "etnik grup" olarak Levantenler. *Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar*, **10**, 127-134.
- Soeur Maria (2015). Daughters of Charity in the History of Military Health Care. *Annales*, **123**, 327-343.
- Tawil, E. (2015). Fransa'da milli din: Gallikan hipotez. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (Çeviren: Mürsel Özalp)*, **3**(6), 130-140.
- Taylor, F. (1857). *Eastern Hospitals and English Nurses: The Narrative of Twelve Months' Experience in the Hospitals of Koulali and Scutari*. London: Hurst and Blackett.
- Tekeli, İ. (1996). 19. yüzyılda İstanbul metropol alanının dönüşümü. İçinde P. Dumont (Ed.), *Modernleşme Sürecinde Osmanlı Kentleri* Cilt 2. Tarih Vakfı Yurt Yayınları; 19-31.
- Terpstra, N. (2013). *Cultures of Charity: Women, Politics, and the Reform of Poor Relief in Renaissance Italy*. Harvard University Press.

- Thobie, J. (1977). *Intérêts et Impérialisme Français dans l'Empire Ottoman (1895-1914)*. Paris: Publications de la Sorbonne.
- Toprak, Z. (1992). Modernization and commercialization in the Tanzimat Period: 1838-1875. *New Perspectives on Turkey*, 7, 57-70.
- Torun, S. (2014). *Kırım Savaşı'nda Hasta Bakımı ve Hemşirelik*. Ankara: Akademisyen Kitabevi.
- Tulasoğlu, G. (2015). Tarihın tarihsizleştirilmesine örnek olarak kapitülasyonlar. *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 32(2), 249-263.
- Türker, O. (2000). *Galata'dan Karaköy'e Bir Liman Hikayesi*. Sel Yayıncılık.
- Udovic, E. R. (1996). *Jean-Baptiste Étienne and the Vincentian Revival*. (Doktora Tezi). Catholic University of America.
- Ülman, Y. I. (2001). *A 163 Years Old Health Institution in İstanbul: Artigiana*. Paper presented at the International Meeting on the History of Medicine, 10-13 October 2001. Lisbon, Portugal.
- Ünver, M. ve Hulkiender, M. (2018). *II. Abdülhamid dönemi Osmanlı Fransız İlişkilerinde Krizler ve Çatışmalar, 1901 Hadisesi (Lorando ve Tubini Meselesi)*. İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yayıncılık.
- Vahapoğlu, H. (1997). *Osmanlı'dan Günümüze Azınlık ve Yabancı Okullar*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Van Os, N. A. (2000). Ottoman women's organizations: Sources of the past, sources for the future. *Islam and Christian-Muslim Relations*, 11(3), 369-383.
- Verrollot, D. (1857). Notice historique sur les institutions Françaises de charité publique à Constantinople. *Gazette Médicale d'Orient*, 1(5), 77-84.
- Vie de M. Etienne XIVe Supérieur Général de la Congrégation de la Mission et de la Compagnie des Filles de la Charité*. (1881). Paris: Gaume et Cie.
- Voillery, P. (1980). Un aspect de la rivalité franco-russe au XIXe siècle: Les Bulgares. Pénétration française et missions catholiques. *Cahiers du Monde Russe et Soviétique*, 31-47.
- Vrignon, A. (2007). *Les Missions Catholiques Françaises en Turquie d'Europe (des Années 1840 à 1914)* (Yüksek Lisans Tezi). Nantes Üniversitesi.
- Wollons, R. (2003). Travelling for God and adventure: Women missionaries in the late 19th century. *Asian Journal of Social Science*, 31(1), 55-71.

- Yaşayanlar, İ. (2015). Bir Anadolu şehrinde Frenk kolonizasyonu: Bursa'da Fransız varlığı (1834-1926). *Türklük Bilgisi Araştırmaları*, **43**, 125-156.
- Yazıcı Onur, S. (2011). 19. YY İstanbul'unda cemiyete ait olma hissi: Yabancı devlet okulları olgusu ve sürdürülebilir koruma önerileri. *Sigma*, **3**, 315-324.
- Yerasimos, S. (1999). Tanzimat'ın Kent Reformları Üzerine. İçinde P. Dumont (Ed.), *Modernleşme Sürecinde Osmanlı Kentleri* Cilt 2. Tarih Vakfı Yurt Yayınları;1-19.
- Yıldırım, N. (2006). Dünya'da ve Türkiye'de ilk kadın hekimler ve kadınların hekim olma mücadelesi. *Toplumsal Tarih*, **147**, 50-57.
- Yıldırım, N. (2010a). *İstanbul'un Sağlık Tarihi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti Ajansı.
- Yıldırım, N. (2010b). Salgın Afetlerinde İstanbul. İçinde S. Öztürk (Ed.), *Afetlerin Gölgesinde İstanbul*. İstanbul: İstanbul Kültür A.Ş.; 109-184.
- Yıldırım, N. (2011). Sağlıkta Devr-i Hamidî/Health in the Hamidian Period. İçinde C. Yılmaz (Ed.), *II. Abdülhamid Modernleşme Sürecinde İstanbul/Istanbul During The Modernization Process*. İstanbul: İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti; 244-263.
- Yıldırım, N. (2013). Taksim Topçular Hastanesi. *Toplumsal Tarih*, **235**, 44-49.
- Yıldırım, N. (2014). *Savaşlardan Modern Hastanelere Türkiye'de Hemşirelik Tarihi*. İstanbul: Vehbi Koç Vakfı.
- Yılmaz, İ. (2014). *Serseri, Anarşist ve Fesadın Peşinde: II. Abdülhamid Döneminde Güvenlik Politikaları, Mürur Tezkereleri, Pasaportlar ve Otel Kayıtları*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Yorulmaz, Ş. (2000). Osmanlı-Fransız ilişkileri çerçevesinde Osmanlı topraklarında açılan Fransız Kültür Kurumları ve bunların meşruiyet kazanması (19. Yüzyıl-20. Yüzyıl başları). *OTAM*, **11**, 697-768.
- Zürcher, E. J. (1995). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*. İstanbul: İletişim.

HAM VERILER

5.1. Hayatını Kaybeden Rahibeler¹³⁶

İsim	Ölüm yeri	Ölümünün ilan yılı	Ölüm yaşı	Hizmet süresi
Augustine Marie Thérèse Savarin	Varna	1854	30	6
Marguerite Benoit d'Etivaux	Pera	1855	40	19
Catherien Badard	Gülhane	1855	38	15
Raymonde Etselle	Kınalıada	1855	41	16
Jeanne Boucheix	Pera	1855	36	9
Marie Roure	Pera	1855	28	5
Catherine Lorie	Pera	1855	34	9
Eugénie Parmissieux	Kanlıca	1855	36	10
Marie Thérèse Walbin	Rami Çiftliği	1856	40	20
Jeanne Françoise Aveilhé	Pera	1856	40	20
Catherine Vigneau	Pera	1856	54	33
Anne Sauzet	Pera	1856	34	12
Anne Marie Aubert	Pera	1856	35	13
Marguerite Elisabeth Bancal	Pera	1856	44	22
Marie Jeanne Peyrefitte	Varna	1856	40	16
Catherine Bertrand	Varna	1856	31	9
Marie Antoinette Amandola	Balaklava	1856	34	11
Maria Armande Marie Reine André	Dolmabahçe	1856	38	11,5
Marie Augustine Fayt	Pera	1856	24	4
Françoise	Kınalıada	1856	53	28

¹³⁶ Ölüm tarihleri verilmemekle beraber, ölen rahiplerin isimleri bir yıl sonraki yıllığa girdiğinden, rahibelerle ilgili de aynı durumun söz konusu olabileceği düşünülmektedir. Kırım Savaşı sırasında hayatını kaybedenlerin listesi Rinaldo Marmara'nın La Paix Hastanesine ilişkin çalışmasından alınmıştır (Marmara 2009).

Cazenave				
Antoinette Labo	Balaklava	1856	50	23
Marguerite Esparbier	Galata	1856	50	25
Antoinette Taillefer	Galata	1856	39	15
Marie Ruquet	Balaklava	1856	41	20
Félicité Piquet	Balaklava	1856	35	11
Elisabeth Bonnetraine	-	1898	62	39
Emilie-Pierrette Rodier	-	1898	44	19
Marguerite Williez	-	1898	36	6
Francisca Reynoso	Artigiana	1899	67	33
Policarpina Petrizza	La Paix	1899	33	13
Maria Lafarge	La Paix	1899	78	53
Joanna Schrötter	St Joseph	1899	65	29
Jeanne Visseyrias	La Paix	1899	76	51
Laure Guys	St Joseph	1899	63	34
Eugénie Canan	Merkez	1900	31	12
Marie Dracopoli	Belediye Hastanesi	1900	50	26
Justine Gasda	Merkez	1900	36	12
Olympe Vidal	Fransız Hastanesi	1900	58	34
Francoise Sigala	Merkez	1900	67	49
Antoinette Metaxa	Merkez	1900	62	40
Marie Porko	Saint Georges	1900	26	7
Kedwige Taradkieviev	Artigiana	1900	62	37
Jeanne Molin	Merkez	1901	73	53
Marie Sinan	Merkez	1901	80	58
Clémence Lecourt	Belediye Hastanesi	1901	53	34
Anne Martin	Merkez	1902	42	22
Anna Giokié	Artigiana	1902	30	9
Marie Denis	St Joseph	1903	27	7
Joséphine Couderc	Gérémia	1903	38	11
Catherine Loos	Merkez	1903	70	52
Marie Touyères	Merkez	1904	36	10
Anne Hürth	Merkez	1904	61	42
Marthe Garnero	Merkez	1905	41	11

Marie Guers	La Paix	1905	67	45
Catherine Pierret	St Joseph	1906	67	46
Justine Ville	Merkez	1907	63	38
Marie Mourge	Merkez	1908	56	31
Catherine Gouttebarga	Merkez	1908	87	60
Philomène Kopschina	St Joseph	1908	70	50
Endoxie Jakmy	Merkez	1909	84	57
Françoise Verrier	St Joseph	1909	80	54
Adèle Mansart	Belediye Hastanesi	1909	70	49
Marie Sfascioti	Merkez	1910	65	48
Jeanne Bartet	Fransız Hastanesi	1911	84	62
Marie Carrié	La Paix	1912	85	63
Florence Cortès	La Paix	1912	86	62
Anna Makowska	Merkez	1912	79	49
Marie Torrent	Merkez	1912	84	58
Suzanne Pira	Merkez	1912	23	1
Emma Soudain	Merkez	1914	83	64
Thérèse Parsekian	Merkez	1914	34	8
Clotilde Badenhuyer	St Joseph	1917	71	46
Marie Wasson	Fransız Hastanesi	1917	46	23
Philomène Vianello	Artigiana	1918	75	56
Marie Guévorkian	-	1918	26	4
Marie Bayart	-	1918	75	52
Marie Moralès	Merkez	1918	76	61
Elisabeth Deirmedji	La Paix	1918	79	55
Marie Léonski	St Joseph	1918	60	37
Marie Cazérianne	La Paix	1919	60	37
Marie Contenceaux	Merkez	1919	75	52
Gabrielle Refouvelet	Merkez	1919	87	68
Marie Franz	St Georges	1921	36	17
Anne Gussmack	St Georges	1921	31	13
Fanny Middleton	Merkez	1921	88	66
Elise Barbe	La Paix	1921	57	26
Mathilde Bécart	-	1922	67	41
Victoire Lechallier	-	1922	77	56
Olympe Dumas	-	1922	81	54

5.2. Pera *Dames de la Charité* Cemiyeti 1879 Raporu

Pera *Dames de la Charité* Cemiyeti 1879 Raporu (Rapport Sur Les Œuvres, 1880):

Gelir	Frank	Gider	Frank
Bakiye, 31 Aralık 1878	3.071	Ekmek	5.012
Aidat	4.054	Sebze	1.722
Toplanan yardım	4.300	Sabun	1.615
Çekiliş	4.807	Şeker	276
Fransız Sarayı'ndaki bir mağazanın geliri	9.660	Kömür	755
Fransız Sefiri'nden gelen bağışlar	1.000	İlaç	687
İsimsiz bağışlar	115	Hastalara şekerleme	787
Madam Tubini'den gelen bağış	115	Yetimlerin barındırılması	2.749
Muhtelif sadaka	2.022	Yoksullara dağıtılan yardım	2.882
Toplam gelir	29.144	Ziyaretlerde ve evlerde dağıtılanlar	789,50
Harcamalar	24.544	İadeler	325
Kasada	4.600	Muhtelif matbuat	206
		Hisse satın alımı	811
		Yoksul çocuklara gıda	743
		Aya Triada Kilisesi'ne sadaka	62
		Kreş	1.000
		Kumaş, ayakkabı ve kıyafet	3.298
		Et	824,50
		Harcamalar toplamı	24.544

Faaliyet Detayı:

<i>Dames de la Charité</i>	136
Düzenli olarak yardım edilen aileler	210
Sıra dışı bir şekilde yardım edilen aileler	512
Yoksul ziyaretleri	6.011
Hasta ziyaretleri	3.013
Yardım edilen hastalar ve ilaçlar	916
Hastanelere alınan hastalar	47
Evlerinde vefat eden hastalar	64
Vaftizler	3

Veznedar Aliene Steiner, Başkan Blanche Fournier, Yönetici Pref. Ap. Salvayre

Galata *Dames de la Charité* Cemiyeti 1879 (Rapport Sur Les Œuvres, 1880).

Gelir	Kuruş	Gider	Kuruş
Bakiye, 31 Aralık 1878	15.185	Ekmek	14.975
Aidat	2.410	Et	2.082
Çekiliş	4.355	Sebze	4.312
Kilisede toplanan yardım	15.545	Yetimhane	1.800
Toplantılarda toplanan yardım	1.219	Sabun	600
Bağışlar	3.754	Ayakkabı	2.359
Fırın vesikası	780	Kıyafet ve örtü	3.663
Toplam	43.248	Hastane nakli	230
		İlaç	344
		Kömür	1.654
		İadeler	552
		Defin	325
		Kiralar	607
		Hastalar için şekerleme	236
		Basım giderleri ve muhtelif giderler	245
		Toplam	33.984
Gelir		Gider	33.964
	43.248		
		31 Aralık'ta kasada:	9.264

Maneviyat Raporu:

İştirak eden hanımlar	9
Yardım edilen aileler	08
Yoksul ziyareti	380
Hasta ziyareti	71
Bakılan hasta ve ilaç	30
Evinde vefat eden hastalar	3
Vaftizler	0
Bebek giysileri	0
Yardım edilen yoksul aileler	5

Aşevi, Kasım-Mart arası:

Gelir		Gider	
Bakiye, 31 Mart 1879	4.380	Ekmek	3.297
Senetler	3.970	Sebze	4.526
Toplam	8.350	Muhtelif harcamalar	436
Harcamalar	8.259		8.259 Kuruş
Kalan	91 Kuruş		

Vesika karşılığı verilen yemek: 14.592

Ücretsiz olarak verilen yemek: 2.300

Çocuklara verilen yemek: 5.932

Veznedar: Du Pérou, Direktör: Pref. Ap. Salvayre, Başkan: Helbig.

Kimseyiz Yoksul Hastalar Misyonu Raporu 1879 (Rapport Sur Les Œuvres, 1880).

Gelir	Frank	Gider	Frank
Aidat	1.433,50	2.592 gün için Fransız Hastanesi'ne	5.184
Çekiliş Biletleri	3.850,50	782 gün için İsviçre Hastanesi'ne	1.235,20
Toplantılarda toplanan yardım	266,50	922 gün için La Paix Hastanesi'ne	1.587,20
Vaazlar	3.371	Sakatlar için	1.367
Bağışlar	259	Defin ve ayinler	476
Faizler	172	Hasta nakli	22
Gelirler toplamı	9.313	Yazıhane gereçleri	9,15
1878 geliri	5.208,45	Basım giderleri	58,50
Toplam	14.521,45	Saint Antoine Kilisesi'ne	69
Tahmini harcama	1.014,80	Noel Ayini	6,75
31 Aralık 1879'da kasada kalan	4.506,65	Giderler Toplamı	10.014,80

Gözlemler: Cemiyet, yıl boyunca 120 hasta ve yaralıya baktı, bunların 25'in hayatını kaybetti.

Veznedar: Madrilly Efendi, Direktör: Pref. Ap. Salvayre, Başkan: Perpignani

Kreş, 1879 (Rapport Sur Les Œuvres, 1880)

Gelir	Frank	Santim	Gider	Frank	Santim
1 Ocak 1879'da kasada bulunan	1.341	80	Çocukların bakımı ve kiralara	6.428	80
Aidat	639	15	Sütanne giderleri	4.350	70
Muhtelif bağışlar	1.178		Toplam	10.779	50
Nafakalar	2.839	50			
<i>Dames</i>					
<i>de la</i>	1.000				
<i>Charité</i> 'den (mağaza)					
Sefaretten	2.500				
Mr Salvayre	230.730				
Mmelle Fournier					
Toplam	10.228	45			
<i>Bilanço</i>					
Gider Toplamı	10.779	50			
Gelir Toplamı	10.228	45			
Bütçe açığı	00,551	05			

1879'da tedavi edilen çocuklar:

Kuruma kazandırılan: 45

Vefat eden: 22

Evlat edindirilen ve yerleştirilen: 8

Mevcut: 58

Başkan: Pauline Fournier, Direktör: Pref. Ap. Salvayre

5.3. 1912 Senesi *Dames de la Charité* Faaliyet Raporu

Pera *Dames de la Charité* Cemiyeti Raporu 1912 (*Rapport Sur Les Œuvres, 1913*).

Gelir	Frank	Santim	Gider	Frank	Santim
Bakiye, 1 Ocak 1912	425	27	12.000 kilo ekmek	3.306	25
M ve Mme Bompard tarafından verilen iane	4.646		13 poşet pirinç	621	69
Yıllık ödenek	3.749		12 poşet havuç	331	20
Yıllık aidat	1.747	08	45.000 okka odun kömürü	465	75
St Louis'de Büyük Perhiz'in 4. Pazar günü toplanan yardım	1.165	18	5 kasa Marsilya sabunu	357	65
St Louis'de Küçük perhiz'in 2. Pazar günü toplanan yardım	377	43	30 okka şeker	20	70
Mr. Rey'in bağışı (Paskalya)	198	72	240 tavuk: Paskalya ve Noel	374	67
Mr. Tanqueray'in bağışı (Noel)	118	45	Evde hasta ziyareti	966	
Mr. Delaunay'ın bağışı (Noel)	74	52	Ailelere özel yardım	727	49
Toplantılarda toplanan bağış	57	50	Yetimhane giderleri	2.208	
			Yardım edilen ailelerin kiralari	1.104	
			Yoksul çocuklara gıda yardımı	1104	
			Kumaş, örtü ve ayakkabı	574	31
			Kağıt ve basım masrafları	78	20
			Yoksul hastalar için ilaç	113	16
			Hastalar ve kreş için süt	149	50

			Zelzele ve savaş mağdurlarına yardım	44	85
Gelirler	12.559,15				
Giderler	12.547,42				
31 Aralık'ta kullanılabilir bakiye	11,73				
Not: Sefaret'teki kermesten gelen 4.675 Frank Osmanlı Bankası'nın Pera Bürosu'na yatırıldı.					
TOPLAM	12.559	15	TOPLAM	12.547	42

Faaliyet detayları:

<i>Dames de la Charité</i>	128
Düzenli olarak yardım edilen aile	147
Sıradışı olarak yardım edilen yoksullar	1.339
Yoksullara yapılan ziyaretler	1.652
Evinde tedavi edilen hastalar	341
Hasta ziyaretleri	3.066
Cemiyet tarafından alınan çocuk sayısı	14
Cemiyet tarafından bir yere yerleştirilen aile sayısı	9
Cemiyet tarafından öğle yemeği verilen gündüzlü <i>Petites Filles des Pauvres</i> öğrencileri	50
Ayinler ile ölen hasta sayısı	19
Vaftiz sayısı	27

Başkan: Madame Pissard; Veznedar: Madame Gustave Couteaux; Direktör: F.X. Lobry

Galata Dames de la Charité Cemiyeti (*Rapport Sur Les Œuvres, 1913*).

Gelir	Frank	Santim	Gider	Frank	Santim
Sefarette yapılan kutlama	4.000		7.506 ekmek kilo	1.904	15
Saint Benoit Misyonu'nun başışı	180		457.300 et okka	636	95
Reji İdaresi'nin başışı	115		Et ve yumurta. Paskalya ve Noel	234	85
Bağışlar muhtelif ve	1.108		Okul çocukları için sebze	618	25
Dorcas faaliyetinden gelen	341		14 çuval pirinç	601	50
Aidat	1.100		Hastalar için süt	153	
Hanelerde ve Saint Louis'de yapılan bağışlar	1.233		İlaç ve hekim ziyaretleri	253	20
Toplantılarda yapılan bağışlar	53		Olağanüstü yardımlar	344	25
1 Ocak 1912'de kasada bulunan	952		Kıyafet ve örtü	450	
Gelir	9.082		Ayakkabı	483	35
Gider	6.749	50	Malta'dan gelen ailelerin kirası	341	
1 Ocak 1913'te kasada bulunan	2.332	50	400 okka odun kömürü, 1 ton taşkömürü	.488	55
			Bir yetimin altı	140	

	aylık kirası		
1 kasa sabun	68		60
Ayin ücreti	10		
Basım giderleri	22		05
Toplam	6.749		50

Faaliyet Detayları:

Hayırsever kadın sayısı: 65

Düzenli olarak yardım edilen aileler: 80

Olağanüstü olarak yardım edilen aileler: 40

Yoksul ziyareti: 932

Hasta ziyareti: 503

Evinde tedavi edilen hasta sayısı: 85

Hristiyan olarak ölen hasta sayısı: 4

Her gün yemek yiyen okul çocukları:60

Başkan: Madame Agel

Veznedar: Madame Pissard

Direktör: F.X.Lobry

Kimseyiz Yoksul Hastalar Misyonu 1912 (Rapport Sur Les Œuvres, 1913)

Gelir	Frank	Santim	Gider	Frank	Santim
Borsa'da 31 Aralık 1911'de	1.236	25	Fransız Hastanesi'ne ödenen	1.973	
Aidat	887		Gérémia Hastanesi'ne ödenen	2.311	
Toplantılarda toplanan yardım	48		Saint-Georges Hastanesi'ne ödenen	427	50
Saint Louis'de toplanan yardım	306		Belediye Hastanesi'ne ödenen	246	

Osmanlı Bankası'nın bağışları	115		La Hastanesi'ne ödenen	Paix 30	
Muhtelif bağışlar	271	50	Dersler	26	10
Credit Lyonnais Bankası'ndan çekilmiş olan meblağ	2.150		Basım masrafları	21	50
Toplam	5.013	76	Hastalar için sadaka ve araç	32	35
			Muhtelif giderler	10	75
			Toplam	5.078	20
			Giderler	5.013	75
			31 1912'de açığı	Aralık bütçe 64	45

Not: Nisan 1912'de Madame Bompard'ın düzenlediği kermesten elde edilen 125 Ltqş¹³⁷ Credit Lyonnais Bankası'na yatırıldı.¹³⁸ Bu miktardan geriye 2.450 Frank kaldı.

Cemiyetin 188 azası bulunmaktaydı. Muhtelif hastanelerde 140 hastaya bakılmış, 8 tanesi hayatını kaybetmişti. Hastane bakımı günleri 2.492 günü bulmuş, bu da hasta başına ortalama 18 gün anlamına gelmekteydi.

Başkan: Bayan T. Vimal du Monteil

Veznedar: Madame N. Vuccino

Direktör: F.X.Lobry

¹³⁷ *Last trade quantity*'nin açılımı olduğu düşünülmektedir.

¹³⁸ Crédit Lyonnais Bankası, İstanbul'daki tek gerçek anlamda Fransız Bankası'ydı. Merkezi Lyon'da, yönetimi Paris'te bulunan bankanın Osmanlı İmparatorluğu'ndaki şubeleri İstanbul, İzmir ve Kudüs'teydi. Mısır'da Port Said, İskenderiye ve Kahire'de şubeleri vardı. İstanbul'da Karaköy Yeni Han'da merkezi, Sultan Hamam ve İstiklal Caddesi'nde şubeleri vardı (Giraud, 2002, s. 19).

Galata'daki Kreşin Faaliyetleri, 1912 (*Rapport Sur Les Œuvres, 1913*):

Gelir	Frank	Santim	Gider	Frank	Santim
12-14 Nisan'da Sefaret'te düzenlenen kermesten elde edilen gelir	20.000		Bakıcılara ödenen	5.121	85
Saint-Benoit Misyonu'nun bağışı	360		Şeker ve pirinç	134	35
Reji İdaresi'nin bağışı	115		Bebek kıyafetlerine harcanan miktar	158	45
Osmanlı Bankası bağışı	115		La yetimhanesinde yatakhane Paix'nin erkek	6.657	70
137, 85 Frank bir bağış ile 1911 piyangosunun 34,50 Frank geliri	172	35	Galata'daki yatakhane kız	225	
Madame Chenut tarafından ödenen bir çocuğun pansiyon ücreti	130		Bebek'teki kız çocuk yatakhane	8944	
Cemiyete aza olmayan iki kişi tarafından ödenen iki çocuk pansiyon ücreti	260		Basım giderleri ve muhtelif ufak giderler	135	85
Avusturya-Macaristan Konsolosluğu	314	80	Toplam	21377	20
Aidat	1958	80			
Papazın İdare Birimi	966				
25 Şubat'ta St. Antoine'da toplanan yardım	467	75			
22 Mart'ta St. Louis'de toplanan yardım	140	80			
24 Kasım'da St. Marie'de toplanan yardım	473	80			

Kreş gelirleri	720	
Kiliselerdeki kutuları	sadaka 137	30
Bir çocuk için ödenen tazminat	457	
Bankadan gelen faizler	282	50
Toplantılarda yardım	toplanan 95	30
Toplam	27.166	40
31 Aralık 1911'de kasadaki toplam para	4.629	80
Toplam	31.796	20
Harcamalar	21.377	20
31 Aralık 1912'de kasadaki para	10.419	

Tedavi edilen çocuk sayısı: 191

Kuruma kazandırılmış çocuk sayısı: 36

Ailelere teslim edilmiş: 3

Evlat edinilmiş: 2

12 yaşına gelmiş: 9

Vefat etmiş: 21

31 Aralık itibarıyla cemaat tarafından yardım alan: 156

Başkan: Madame de la Boulinière

Veznedar: Madame Verdoux

Direktör: F.X.Lobry

Saint-Vincent Mektebi Yoksul Çocukları Himaye Genç Vekilharçlar Misyonu,
33, Bursa Sokağı, 1912 Senesi Raporu (*Rapport Sur Les Œuvres, 1913*)

Gelir	Frank	Gider	Frank
Borsada, 31 Aralık 1911	200,80	5483 Hisse	1.091

Aidat	295	Kıyafe	425
Bank-ı Osmani	69	Hibe	25
Muhtelif bağışlar	268		
St Louis ve St Pulchérie'de toplanan yardımlar	423,80		
Madame Bompard'ın yapmış olduğu yardım	575		
Toplam	1.831,60	Toplam	1.541
Harcamalar	1.541		
Borsada, 31Aralık 1912'de	290,60		

Başkan: Sylvia McCarthy

Veznedar: Aimée Caporal

Direktör: F.X.Lobry

İNTİHAL RAPORU İLK SAYFASI

FILLES DE LA CHARITE, ON DOKUZUNCU YÜZYIL OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA HAYIRSEVERLİK VE SAĞLIK

ORJİNALLIK RAPORU

% 7	% 6	% 0	% 0
BENZERLİK ENDEKSİ	İNTERNET KAYNAKLARI	YAYINLAR	ÖĞRENCİ ÖDEVLERİ

BİRİNCİL KAYNAKLAR

1	dergipark.gov.tr İnternet Kaynağı	% 6
2	gerflint.fr İnternet Kaynağı	<% 1
3	pt.scribd.com İnternet Kaynağı	<% 1
4	dergipark.ulakbim.gov.tr İnternet Kaynağı	<% 1
5	issuu.com İnternet Kaynağı	<% 1
6	polen.itu.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
7	www.ytusigmadergisi.com İnternet Kaynağı	<% 1
8	library.cu.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı	Ceren Gülser	Soyadı	İlkan Rasimoğlu
Doğ.Yeri	İstanbul	Doğ.Tar.	25.08.1981
Email	cerenilkan@gmail.com	Uyruğu	T.C.

Eğitim Düzeyi

	Mezun Olduğu Kurumun Adı	Mez. Yılı
Doktora	İstanbul Üniversitesi İstanbul Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı	2019
Doktora	Boğaziçi Üniversitesi Atarük İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü	2012
Yük.Lis.	Boğaziçi Üniversitesi Atarük İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü	2006
Lisans	Boğaziçi Üniversitesi Sosyoloji / Tarih Çift Anadal Programı	2004
Lise	Galatasaray Lisesi	2000

İş Deneyimi (Sondan geçmişe doğru sıralayın)

	Görevi	Kurum	Süre (Yıl - Yıl)
1.	Dr. Öğretim Üyesi	Acıbadem Mehmet Ali Aydınlar Üniversitesi Sosyoloji Bölümü	2016-...
2.	Öğretim Görevlisi	Işık Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Bölümü	2013-2016
3.	Öğretim Görevlisi	Marmara Üniversitesi Radyo Televizyon Sinema Bölümü	2012-2013

Yabancı Dilleri	Okuduğunu Anlama*	Konuşma*	Yazma*	KPDS/ÜDS Puanı 2011	(Diğer) Puanı
Fransızca	Çok İyi	İyi	Çok İyi		
İngilizce	Çok İyi	İyi	Çok İyi	86.25	
Osmanlıca	Çok İyi	-	-	-	

*Çok iyi, iyi, orta, zayıf olarak değerlendirin

	Sayısal	Eşit Ağırlık	Sözel
LES Puanı 2011	83.165	85.549	73.309
(Diğer) Puanı			

Bilgisayar Bilgisi

Program	Kullanma becerisi
MS Office	Orta

Yayınları/Tebliğleri Sertifikaları/Ödülleri

Yayınlanmış kitaplar

- *Tuberculosis, Medicine and Politics: Public Health in the Early Republican Turkey*, LAP Lambert Academic Publishing, 2012, ISBN 978-3-659-30594-8.

Yayınlanmış kitap bölümleri

- “*Memlekete Çok Çocuk ve Sağlam Çocuk Lazımdır*”: *Erken Cumhuriyet Dönemi’nde Verem Mücadelesi ve Yaşamak Yolu Dergisi*, Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Salgın Hastalıklar ve Kamu Sağlığı (ed. Burcu Kurt, İsmail Yaşayanlar), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2017: 193-214. ISBN 978-975-333-347-4.
- *Tıbbiye’de Öğrenci Olmak: On Dokuzuncu Yüzyılın Son Çeyreğinde Osmanlı İmparatorluğu’nun Genç Tabip Adaylarının Dünyası*, Nuran Yıldırım Armağan Kitabı: Tıp Tarihinin Peşinde Bir Ömür (ed. Hakan Ertin, M.İnanç Özekmekçi), Betim Yayınları, İstanbul, 2016: 115-147. ISBN 978-605-86957-5-7.
- *A Sanitary Journal for Common People: Yaşamak Yolu*, Health, Culture and the Human Body: Epidemiology, Ethics and History of Medicine, Perspectives from Turkey and Central Europe (der. İlhan İlkılıç, Hakan Ertin, Rainer Brömer, Hajo Zeeb), Betim Center Press, İstanbul, 2014: 299-311. ISBN 978-605-86957-1-9.
- “On Dokuzuncu Yüzyıl Osmanlı Devleti’nde Sağlık Alanının Diplomasız Çalışanları,” *Biyoetik Araştırmaları Bioethics Studies*, (der. Yeşim Işıl Ülman, Savaş Volkan Genç), Türkiye Biyoetik Derneği, İstanbul, 2012: 185-192. ISBN 978-975-7041-07-8.

Uluslararası hakemli dergilerde yayınlanmış makaleler

- Peyami Safa and Turkish Conservatism, *Global Media Journal Turkish Edition*, 3 (5), 2012: 86-104.
- Kitap Eleştirisi, “Miri-Shefer Mossensohn. Ottoman Medicine: Healing and Medical Institutions, 1500-1700. Albany, NY: Suny Press, 2009,” *New Perspectives on Turkey*, 46 2012: 253-257.
- Türkiye’de Televizyon Yayıncılığının Başlangıcı ve Yazılı Basındaki Yansımaları (1968-1970), Experimental Television Broadcasting in Turkey and Its Reflection in the Printed Press (1968-1970); *Global Media Journal Turkish Edition*, 4 (7), 2013: 97-117.

Ulusal hakemli dergilerde yayınlanmış makaleler

- Tanzimat, Hayırseverlik ve Kadın: Filles de la Charité Rahibelerinin Osmanlı İmparatorluğu Topraklarına Gelişi ve İstanbul’daki İlk Yılları, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20 (4), 2018: 603-619.
- Baby Doe Vakası Özelinde Engelli Yenidoğanlara Dair Etik Sorunların Tarihi, *Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 19, Sayı 34, Ocak 2018: 15-20.

- Boundaries, Education and Licence: The Nineteenth Century Ottoman Standardization of Medical Professions, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 19 (1), Haziran 2017: 227-246.
- İki Dünya Savaşı Arası Dönemde Türkiye’de Nüfus ve Halk Sağlığı Tartışmalarının Değerlendirilmesi, *Lokman Hekim Journal of Medical History and Folk Medicine*, 4 (3), 2014: 16-21.
- Taşra’yı İyileştirmek: 19. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu’nda Memleket Hekimleri, *Lokman Hekim Journal of Medical History and Folk Medicine*, 3 (1), 2013: 1-6.

Ulusal dergilerde yayınlanmış makaleler

- "Verem İyi Olur Bir Hastalıktır": Cumhuriyetin İlk Yıllarında Verem Mücadelesi ve Siyaset, *Toplumsal Tarih* 296, Ağustos 2018, 86-96
- Book Review: Yeşim Işıl Ülman, Galatasaray Tıbbiyesi: Tıbbiye’de Modernleşmenin Başlangıcı, *Yeni Tıp Tarihi Araştırmaları Dergisi* 23, 2017: 197-200.
- Kolera İstanbul’a Yaklaşırken: Balkan Savaşları’nın Başlangıcında Meclis-i Sıhhiye Tartışmaları (Ekim- Kasım 1912); *Hayat Sağlık ve Sosyal Bilimler Dergisi*; 2016.
- “Nuran Yıldırım ile Türkiye’de Tıp Tarihi Üzerine”, Söyleşi: Hakan Ertin-Ceren G. İ. Rasimoğlu. *Hayat Sağlık ve Sosyal Bilimler Dergisi*, No. 13, 2015: 92-101.
- *Türkiye’de Modernleşme Çalışmaları ve Tıp Tarihi: Eleştirel Yaklaşımlar*, Hayat Sağlık ve Sosyal Bilimler Dergisi, 4, 2012: 52-57.
- *Osmanlı Devleti’nde Sağlık Mesleklerinde Diploma Mecburiyeti*, Toplumsal Tarih, 194, 2010: 80-84.

Uluslararası bilimsel toplantılarda yapılan sunumlar

- “Travel, Political Interaction and Permeability of the Medical and Political Languages in the Interwar Period Turkey,” 2nd International and Interdisciplinary Conference on Health, Culture and the Human Body: Epidemiology, Ethics and the History of Medicine, Perspectives from Turkey and Central Europe, 11-13 September 2014, İstanbul.
- “State, Medicine and Disease: Population Policies and Tuberculosis in Inter-War Turkey,” World Congress for Middle Eastern Studies (WOCMES), 18-22 August 2014, Ankara.
- *A Sanitary Journal for Common People*, 2nd International and Interdisciplinary Conference on Health, Culture and the Human Body: Epidemiology, Ethics and the History of Medicine, Perspectives from Turkey and Central Europe, 13-15 September 2012, İstanbul, Turkey.
- “Assigning Physicians to the Province: Constraints in the Formation of a Professional Body in the Nineteenth Century Ottoman Countryside,” The 12th International Congress of Ottoman Social and Economic History (ICOSEH), 11-15 July 2011, Retz.
- "Ondokuzuncu Yüzyıl Osmanlı Devleti’nde Sağlık Mesleklerinde Diploma Meselesi," Türkiye Biyoetik Derneği VI. Tıp Etiği Kongresi: Biyoetikte Yeni Ufuklar, İstanbul: 25-26 Kasım 2010.

- “*Tuberculosis, Medicine and Politics: Public Health in the Early Republican Turkey*,” Graduate Conferences in European History, GRACEH 18- 20 May 2007, Budapest.

Ulusal bilimsel toplantılarda yapılan sunumlar

- “*Devlete Çok Çocuk Lazım: Erken Cumhuriyet Döneminde Pronatalist Politikalar*”, Acıbadem Üniversitesi Sosyoloji Bölümü II. Sosyoloji Günleri Çocukluk Çok Disiplinli Bir Yaklaşım, 2019.
- “*On Dokuzuncu Yüzyıl İstanbul’unda Sağlık: Filles de la Charité ve Beyoğlu Belediye Hastanesi*”, Altınbaş Üniversitesi Eleştirel Sosyal Bilimler Kongresi: Modern Türkiye’de Tarih, Kültür ve Siyaset, 14-15 Mart 2019.
- “*Osmanlı Devleti’nde Sağlık Hizmetlerinin Merkezileştirilmesi ve Memleket Hekimliği*”, Acıbadem Üniversitesi Sosyoloji Günleri Sağlık Bilimleri ve Sosyal Bilimler: Bir Buluşma 18 Nisan 2018
- “*Hayırseverlik, Sağlık ve Kent: Filles de la Charité’nin 2. Abdülhamit Döneminde İstanbul’da Verdikleri Sağlık Hizmetleri*”, Türkiye Sosyal Bilimler Derneği 15. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi, 29 Kasım- 1 Aralık 2017, Ankara, ODTÜ.
- “*Filles de la Charité Mensubu Rahibelerin 19. Yüzyıl’da Galata’da Verdikleri Sağlık Hizmetleri*”, Türk Tıp Tarihi Kurumu XIII. Türk Tıp Tarihi Kongresi, 18-21 Ekim 2017, Sivas.
- “*19. Yüzyıl Osmanlı Devleti’nde Hekimliği Merkezileştirme Çabaları: Memleket Hekimleri*”, Yıldız Teknik Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü “Lisansüstü Sempozyumu II: Osmanlı ve Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları, 16-17 Mayıs 2011 YTÜ Beşiktaş.

ÖDÜLLER

- Boğaziçi Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Doktora Tezi Ödülü 2013

